

KAFKŮV

ILLUSTROVANÝ PRŮVODCE PO KRÁL. ČESKÉM.

ORLICKÉ HORY

KLADSKÝ SNĚŽNÍK A VYSOKÝ JESENÍK.

ADRSBAŠSKÉ A TEPLICKÉ SKÁLY.
S VYOBRAZENÍMI A MAPKAMI.

TISKEM A NÁKLADEM
DRA ED. GRÉGRA A SYNA V PRAZE.

DÍL XIV.

Cena K 1·80

KAFKŮV ILLUSTROVANÝ PRŮVODCE PO KRÁL. ČESKÉM.

XIV.

ORLICKÉ HORY

KLADSKÝ SNĚŽNÍK A VYSOKÝ JESENÍK.

ADRSPAŠSKÉ A TEPLICKÉ SKÁLY.

NAPSAL

JOSEF KAFKA,

ADJUNKT MUSEA KRÁL. ČESKÉHO.

7

S vyobrazeními a mapkami.

V PRAZE.

NÁKLADEM A TISKEM DR. ED. GRÉGRA A SYNA.

1908.

PŘEDMLUVA.

Kraje, které právem počítáme k nejpůvabnějším v Čechách, kus zahraničné půdy, jež po staletí byla kusem království Českého a Moravskoslezské rozhraní Vysokého Jeseníku, českým turistou dosud zanedbávaného, shrnul jsem do tohoto dílku svého průvodce, doufaje se zavděčiti všem, kdo chtějí poznati zevrubněji východní a severovýchodní kraj naší vlasti s přilehlými končinami Moravy a Pruského Slezska.

Je to bohatý kaleidoskop, jenž otvírá se zraku, upjatému do dálky: vysoké hory s velkolepými rozhledy, skvostná horská a lesnatá údolí se stříbrnými bystřinami, nádherně položené hrady a zámky, půvabně rozložené dědiny a zříceniny, přečetná, rozkošná letní sídla, léčebná místa i lázně, velkolepé skalní útvary, pravá přírodní skalní města vedle historicky památných měst, zbudovaných rukou lidskou, rozmanité útvary geologické s rozvinutým hornickým i jiným průmyslem, to vše zde střídá se v pestré a všestranně poutavé směsici.

A při tom při všem nemožno říci, že by ten kraj byl opravdu turisticky znám a cílem pravidelnějších poutí. Ty teprv v nejnovější době začínají se vžívati (na př. vedením p. dr. Štemberky v Rychnově n. Kn.).

Spíše jen jednotlivé body častěji jsou navštěvovány a jen nejbližší jejich okolí je šíře známo, jako to říci můžeme o Potštýně, Rychnově n. Kn., Brandýse n. Orl., Žamberku, Novém Městě nad Met. s Rezkem, Náchodě, Polici nad Met. s Hvězdou a p.

Jen proslulé Aderspašské a Teplické skály jsou cílem pravidelného proudu turistův, ale jak mně, za jednoho dešti-

vého léta trefně poznamenal jeden tamní hostinský, návštěva s této (naší) strany nestojí za nic.

Ale chcete-li do hor, řekněme ne vysokých, ale nevšedně půvabných, jděte jen do Orlických, do jejich výběžků u Potštýna, Brandýsa, Chocně, Třebové, Lanškrouna, jděte na Kladský Sněžník, do moravského Jeseníku, na Hejšovinu, do skal Adršpašských a Teplických, nebo na skrovnější, ale půvabný pohraničný Bor, na Stěny, Vraní Hory, Soví Hory a na vlastní hřebeny Orlické na Vrchmezí, ku Kunštátské a Rokytnické kapli (sv. Anně) do půvabných dolin Orlice, Zdobnice, Dědiny, Alby atd. — všude a všude se osvěžíte a nadmíru krásných dojmů zažijete.

Pravda, nejsou tu stezky turistické tak vyšlapány a pěkně urovnány jako jinde, třeba na Krkonoších, ale přece jde se dobře, je dost míst, kde jsou i značkovány, kde jsou rozhledny postaveny, dobré restaurace a hotely zřízeny, byť i leckdy jinak bylo třeba svůj vak dobře zásobiti.

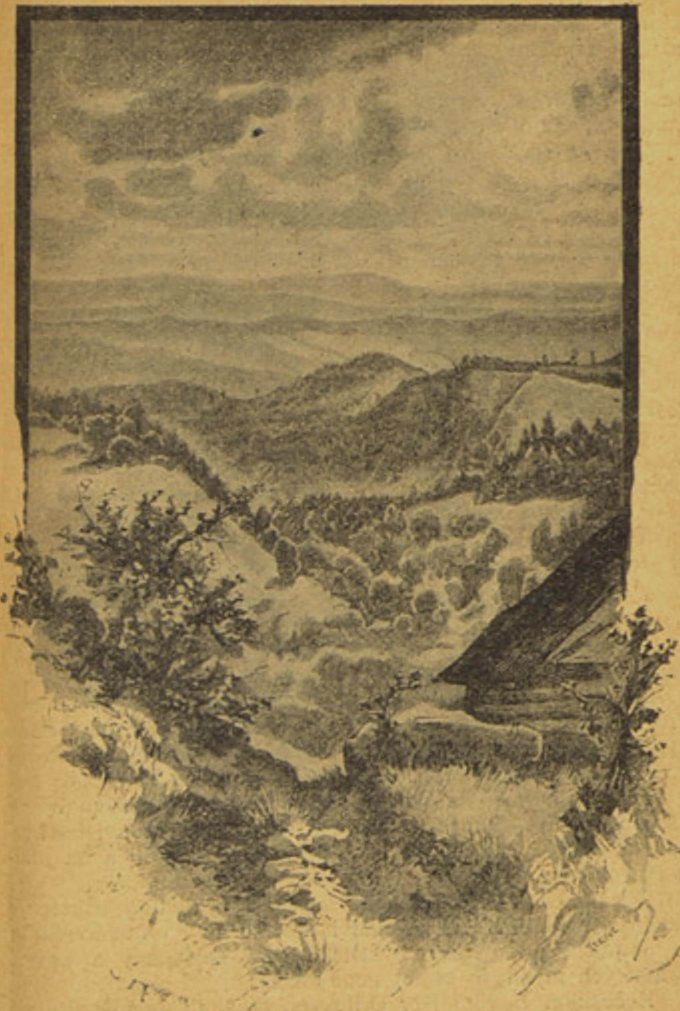
Jsou to kraje, kde i českým lidem obývaná půda nejzáze k hranici zemské zabíhá, takže jen tu a tam německým územím úzkým projdete, nechcete-li zajíti za hranice, na ztracenou půdu českou nebo do moravského Záhřebska a v sousedství moravsko slezského Ostravska, kde národnostní boj se těžce bojuje.

Z důvodů komunikačních dotýká se tento dílek na krátko i Olomouce.

V PRAZE, v březnu 1908.

J. Kafka.

Do hor Orlických.

Pohled do hor Orlických (z Ottova díla »Čechy«).

Území, jež pojal jsem do tohoto dílku svého Průvodce, zaujímá nejen onu pohraniční část Čech, jež význačna je Orlickými Horami a Kladským Sněžníkem, nýbrž i onu část Moravy, Slezska rakouského a Kladska se Slezskem Pruským až po Vratislav, jež ovládají jednak hory souvislé s Kladským Sněžníkem, jednak hory tvořící jednu skupinu s horami Orlickými. Skutečně také toto území tvoří dosti jednotně utvářený turistický terrain.

Orlické Hory, jež ovládají toto turistické území, nejsou pohořím jednolitým jako snad hory Jizerské nebo Krkonoše.

V celku rozumíme Orlickými Horami pohraniční pásmo, jež připíná se na Krkonoše u Hor Rýchorských (viz díl II.) a táhne se odtud směrem jihovýchodním přes Náchod až do okolí Mladkova.

Mezi Náchodem a Rýchorskými Horami je to jen několik rozptýlených hřbetů, kratších a delších jako jsou *Vraní Hory, Stěny* a *Žaltmanský Hřeben,* k nimž za hranicemi druží se hřeben Střelický (Strehlen) se skupinou *Rummelsbergu,* v níž leží staré husitské kolonie Husinec a Poděbrad, dále skupina hory *Sobotky* (Zoptenberg) nad rovinou Vratislavskou, *Soví Hory,* uzavírající uhelnou pánev waldenburskou, za obvodem náchodským *Hejšovina,* v Kladsku skupina *Reichenštejnských Hor* s nejvyšší kupou *Fichtlichem.*

Teprve od Náchoda tvoří Orlické Hory souvislý hřeben a sice dvojitý, jehož obě větve probíhají spolu rovnoběžně.

Český Hřeben táhne se jihovýchodním směrem po hranici zemské směrem k Mladkovu, kde obrací se k západu a u Kyšperka končí, ač ovšem připojují se tu k němu ještě četné výběžky do vnitra země zabíhající: *Anderlů Chlum* s *Kozlovem, Kamenná Hora* a *Hřebečovský hřbet* i *Černé Hory* s *vrchy Potštýnskými,* jež tvoří přechod do Českomoravské vysočiny (části její i Žďárských Hor) a částečně i význačné rozhraní tohoto dílku.

Hory Bystřické na pruské straně tvoří druhý rovnoběžný hřeben, o 150—200 *m* nižší nežli český, jenž souvisí s hřebenem českým na severu sedlem u Grunewaldu a na jihu u Petrovic.

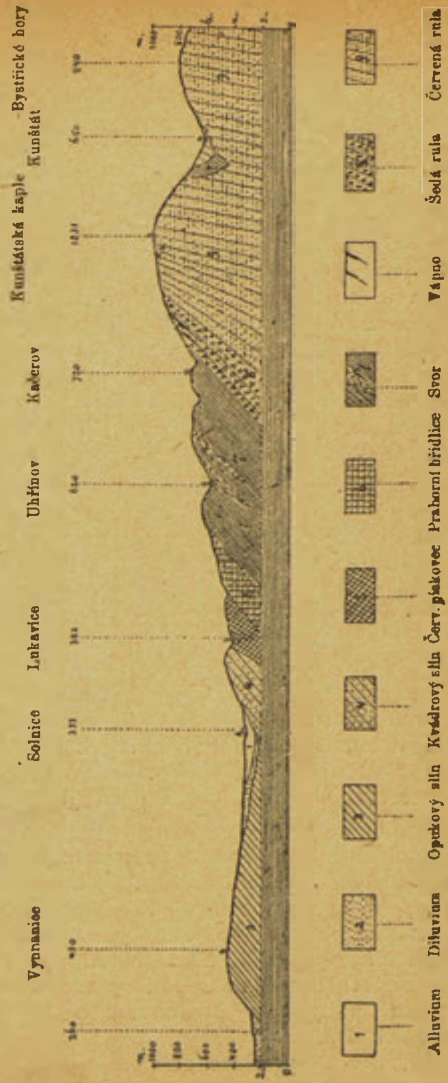
Kdežto Český Hřeben jako nejvyšší vyklenutý hřbet, význačný je ojedinělými kupami i tím, že až po samé vrcholy je obydlen, jsou Hory Bystřické celé zalesněny a kromě osamělých mysliven téměř neobydleny.

K českým bokům Hor Orlických přiléhají mladší útvary, hlavně pískovce křídové, jež tvoří na mnoze velice malebná

skalní města, z nichž skály Teplické a Adrsbašské těší se povésti nejširší, ačkoli partie u Police, Peliny u Chocně i některé partie u Bystřice Kladské a j. jsou rovněž půvabné a pitoreskní.

Králický nebo také *Kladský Sněžník* tvoří na rozhraní Čech, Moravy a Pruska svou samostatnou skupinu jako nejzápadnější *bod moravsko-slezských Sudet* i svádí nás, abychom se do tohoto horstva podívali dále až na *Praděd* a *Hokšár* či Šerák.

Tento stručný geognostický náčrtek zjevuje nám, že tento dílek průvodce dotýká se území neobyčejně zajímavého a dosti rozsáhlého. V souhlase s vylíčenými geognostickými poměry a se zřetelem na důležité komunikační linie, ohraničen jest takto:

Příčný průřez Orlickými Horami.

Počíná u stanice Moravan na trati spol. st. dráhy, jakožto na rozhranním bodu dílku XIII, XIV a XV.; jedním směrem jde odtud hranice dílku k Borohrádku, Týništi n. Orl. a odtud podle tratě železniční přes Václavice-Starkoč a Poříčí na Ruhbank, odtud pak ku Vratislavi S druhé strany probíhá hranice podle tratě spol. St. dr. přes Čes. Třebovou na Zábřeh, odtud přes Olomouc a Bruntál do Ziegenhalsu a přes Ziegenhals Nisu a Kamenec k Vratislavi.

Po stránce geologické vlastní Hory Orlické (viz obr. na str. 7.) složeny jsou z ruly, k níž přikládá se svor a fylit. Tyto prahorní horniny tvoří podklad, na němž na svazích a při úpatí spočívá útvar kamenouhelný, permský a křídový.

Rula je tu dvojí: 1. muskovitová, složená z červeného živce, šedého křemene a bílé slidy, která převládá a tvoří větší část českého hřebenu počínaje od sedla »Grunwaldského« od Vrchmezí k jihu, zejmena Deštnou, Leitner, Reiterovu kupu, prorvu Divoké Orlice mezi Ostrovem a Klášterсem a jižněji horu Adamovu; 2. biotitická (šedá) s menším množstvím a bělošedého živce a s temnou slídou, která na západ a východ od jádra ruly muskovitové tvoří jednotlivé partie.

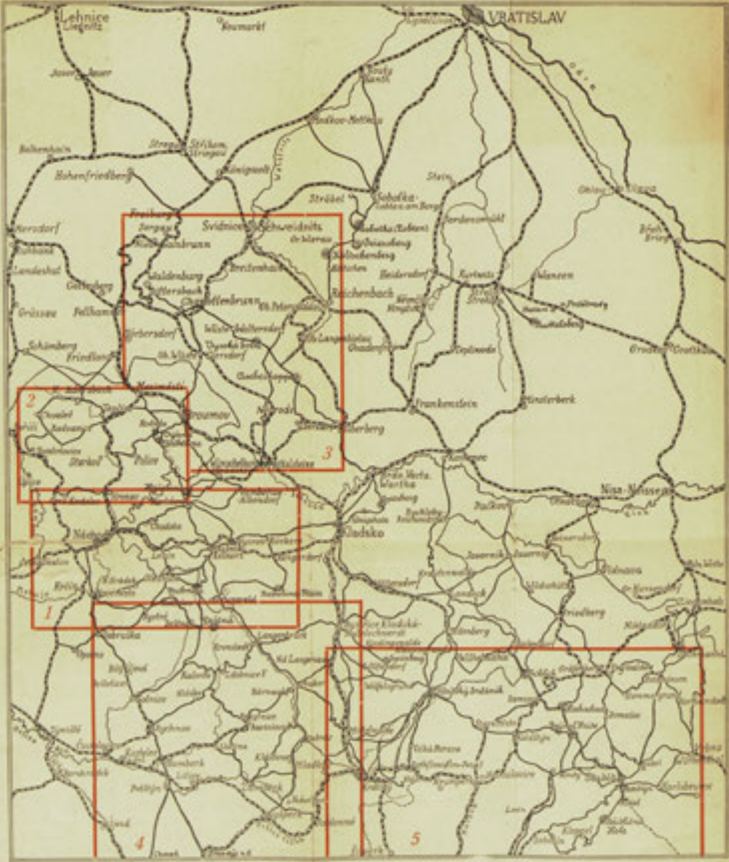
Severní konec hřebenu Vrchmezí tvořen je svorem, který se odtud připojuje k rule širokým pruhem přes Sedloňov, Jedlovou, Podolí a Rybnou a končí u Zaječina. Užší pruh tvoří na východním svahu hlavního hřbetu. Je silně křemenitý, místy obsahuje granáty, někde i tuhu (Trčkov, Kunštát).

Ku svoru přikládá se na západě a jihozápadě široký pruh prahorních břidlic (fylitů) a amfibolitu od Nov. Hrádku přes Bystrou, Hlinné a Rychnberg k Přímu.

Bezprostředně na břidlicích, kromě tu a tam rozptýlených shluků červeného pískovce, spočívají opuky bělohorské a malnické, rovnoběžně se hřbetem uložené.

Rovnoběžně ke směru hřebenu táhnou se dvě čáry zlomu, jedna od Rychnova přes Něm. Rybnou a Kyšperk k Lanškrounu, druhá rovnoběžná na severovýchod od Potštýna — a jak se zdá, není tu ani dnes ještě půda uklidněna, neboť za starší i novější doby zaznamenány jsou otřesy (29. ledna 1835 u Sopotnice nedaleko Potštýna a r. 1898), kteréž jsou následkem pohybu a pošinování půdy v obvodu těchto dislokačních trhlin.

Po stránce orografické dělí se Orlické Hory v tyto skupiny:

Přehledná mapka území dílu XIV.

Speciální mapky č. 1—5 ohraničeny červeně.

1. *Skupina Vrchmezí* s hustě zalesněným hřbetem do výše 900—950 *m*, nad který vystupuje *Vrchmezí* do výšky 1083 *m*. Tudy vede také polit. hranice země. Na Vrchmezí rozhledna. K ní druží se ještě Pavlů Kopec (654 *m*) a *Špičák Deštný* (839 *m*) s dobrými vyhlídkami.
2. *Skupina Deštné* se střední výškou 1000 *m*, z níž *Deštná*, nejvyšší kupa celých hor (1114 *m*) ještě o výše než 100 *m* vyčnívá, avšak vyhlídku neposkytuje, jsouc až na vrchol zalesněna a bez rozhledny. K ní druží se nižší, vždy ale ještě dosti vysoké kupy *Malá Deštná* (1082 *m*), *Lotzen* (1082 *m*), *Kreisel* (1004 *m*) a krátký hřbet Karlslehne s *Winterbergem* (930 *m*) a *Fassholzbergem* (946 *m*).
3. *Skupina Kunštátské kapličky* o průměrné výšce 950 až 1000 *m* s Johnovou kupou (1042 *m*) s *Mückenbergem* (995). Od Kunštátské kapličky dobrý rozhled.
4. *Skupina s kaplí sv. Anny* 994 *m* nad m. s dalekosáhlým rozhledem.

K těmto čtyřem skupinám druží se ještě:

Hornatina kolem Hrádku se širokými hřbety 500—600 *m* vysoká, nad něž vystupuje zalesněný *Dobrošov* (641 *m*) s rozhlednou a vrch *„Na Šibenici“* (672 *m*) u Hrádku s krásnou vyhlídkou.

Hornatina kolem Solnice, tvořící jižní výběžky Vrchmezí a jihozápadní výběžky Deštné nad Zlatým Potokem a Kněžnou.

Hornatina kolem Žamberku, jejíž nejvyšší body Studený les (718 *m*) a hora Fallus (635 *m*) u Sobkovic a také sv. Rosalie (468 *m*) u Žamberka poskytují pěkný rozhled.

Kapraď a hřbet Kozlovský mezi Týništěm a Vys. Mýtem (nad Potštýnem, Ústím a Třebovou), kde Kapraď, Anderlů Chlum a Kozlov poskytují skvostné vyhlídky.

Žampašské Hory. Kamenná Hora a Hřebečovský hřbet, pásmo horské více než 50 *km* dlouhé, táhnoucí se od Vamberka až do okolí Mor. Třebové.

Květena Orlického a Kladského pohoří složitostí a bohatstvím svým předčí mnohé kraje české, ba i pásma horská jako je Šumava. Území v severní části, Broumovsko, Teplicko i okolí Náchoda jakož i celé podhoří až do východního Polabí spadající jeví se floristicky územím přechodním, kde vegetace Polabiny zcela ponenáhlu k sv. stává se chudší

a chudší, za to převládají ubikvisté a porůznu vyskytují se rostliny subalpinské i alpinské (tak na př. pamětihodné je stanovisko hvozdíka *Dianthus Wimmeri* u Studánky za Rychnovem) v polohách nízkých. Ze vzácnějších rostlin českých, jež rostou v podhoří Orlických hor, jmenovati sluší vrbovku *Epilobium Lamyi*, kakost lesní — *Geranium silvaticum* L., černýš lesní — *Melampyrum silvaticum* L, svízel osinatý — *Geranium cristatum* L., chrastavec lesní — *Scabiosa silvatica* L, pcháč potoční — *Cirsium rivulare* Lk., chrpu třepenitou — *Centaurea phrygia* L. p., prhu chlumní — *Arnica montana* L., jestřábník vousatý — *Hieracium barbatum* Tsch., j. šlahounokvětý — *H. flagellare* Willd., mléčivec horský — *Mulgedium alpinum* Less., vrbu slezskou — *Salix silesiaca* Willd., ambrožku modrou – *Euphrasia coerulea* Tsch., hořec luční — *Gentiana campestris* L, kerblík lesklý — *Cerefolium nitidum* Čel., růži horskou — *Rosa alpina* L., zblochan hajní — *Glyceria nemoralis* Uechtr & Körn., mochnu pomíchanou — *Potentilla mixta* Nolte; v polích mezi obilím pozoruhodné jsou silenka francouzská — *Silene gallica* L., jilek oddálený — *Lolium remotum* Schrk. Z ostružin zejména *Rubus salebrosus* Focke, *R. Salisburgensis* Focke a četné jiné druhy a odrůdy zvyšují pestrost vegetace. — V polohách kolem 900 *m* n. m., níže pak v údolí toků plynoucích z vyšších ještě temen než 1000 *m* nalézáme živly subalpinské již nezřídka tak rozhojněny, že určují ráz vegetace. Zvláště charakteristické je rozšíření horských a podhorských rostlin v údolí Moravy pod Kladským Sněžníkem; přibývání horských typů jeví se nápadnějším tím více, čím výše proti pramenům Moravy lesem postupujeme. Již v obci Moravě v poříčním křoví nalezneme plno omějů *Aconitum napellus* L., *variegatum* L., žluťuchu orličkolistou — *Thalictrum aquilegiaefolium* L, pryskyřník omějolistý — *Ranunculus aconitifolius* L., devětsil — *Petasites albus* Gärtn., pcháč různolistý — *Cirsium heterophyllum* All., bodlák lopuchovitý — *Carduus personata* cq., statný šťovík — *Rumex alpinus* L. a j. Dále v lesích pod Kladským Sněžníkem hojně se objevují kaprad různolistý — *Blechnum spicant.* Roth., podběl horský — *Homogyne alpina* Cass., kokořík přeslenatý — *Polygonatum verticillatum* All., kostřava lesní — *Festuca silvatica* Vill., ostřice převislá — *Carex pendula* Huds., čistec horský — *Stachys alpina* L., blíže vody šťovík áronolistý — *Rumex arifolius* All., měsíčnice — *Lunaria rediviva* L., místy též se objeví statná, širolistá bika *Lu-*

zula maxima DC. — Na příkrém svahu pod temenem Kladského Sněžníka tam, kde smrkový les řídne a stává se nízkým, v hojnosti se objevují bujné kapradiny z rodu *Athyrium, Nephrodium,* dále kamzičník rakouský — *Doronicum austriacum* L., vedle obyčejné borůvky hojně se vyskytuje vlochyně — *Vaccinium uliginosum* L., místy kýchavice (jež však i daleko do nižší polohy při Orlici sestupuje), lněnka — *Thesium alpinum* L., a nejjistější zvěst blízké hole vysokohorské je zvonek vousatý — *Campanula barbata* L., jež na holi Sněžníka v hojnosti roste. Výběr rostlinstva alpinského nad hranicí lesa je pestrý; mimo porosty kleče (*Pinus pumilio* Haenke) pozoruhodné jsou zakrslé jeřáby, rybíz skalní — *Ribes petraeum* Wulf.. z vysokých bylin nádherné zjevy jsou havež — *Adenostyles albida* Cass, stračka vysoká — *Delphinium elatum* L., statné traviny jsou lipnice lesní — *Poa silvatica* Chaix, oves ploskostébelný — *Avena planiculmis* Schrad., skalní štěrbiny plní sítina *Juncus trifidus* L., z ostřic tuhostí je nápadnou nevysoká *Carex rigida* Good. Nádherou květů vábí nás hvozdík již jmenovaný *Dianthus Wimmeri* Wich., ambrožka malovaná — *Euphrasia picta* Wimm., mochna zlatá — *Potentilla aurea* L. U vod tulí se vzácné vrbovky *Epilobium nutans* Tsch., *trigonum* Schrk. a *alsinefolium* Vill. (nejhojnější), řeřišnice Opicova (*Cardamine Opicii* Presl), všude žlutají se v srpnu úbory jestřábníků, z nichž nejstatnější je j. věsenkovitý — *Hieracium prenanthoides* Vill, jiný hojně se vyskytující v různých odrůdách je j. alpský (*Hieracium alpinum* L.), vzácné jsou *H. inuloides* Tsch., *striatum* Tsch, *nigritum* Uechtr., *nigrescens* Willd. Obyčejný zlatobýl zastoupen tu nízkým plemenem velkoúborným — *Solidago alpestris* Wk., z okoličnatých je tam hojnost koprníku úzkolistého — *Meum mutellina* Gärtn., též vzácná, až opět dál v Karpatech se objevující šabřina horská — *Conioselinum tataricum* Fisch.

Vrcholy Orlických hor jsou kryty lesem smrkovým; blíže temene Deštné je známo rašelinisko s ostřicemi a vlochyní, kyhánkami, borůvkami a j. Na rašelinách u Trčkova roste bříza nízká — *Betula nana* L. a vrba borůvkovitá — *Salix myrtilloides* L.

K nejskvostnějším údolím Hor Orlických v Čechách náleží údolí Metuje, zejména nad Novým Městem n. M., údolí Divoké a Tiché Orlice, údolí Rokytenky a Zdobnice, údolí Alby a Kněžny, Zlatého potoka (Dědiny).

Pásmo Sudet v severním pomezí Moravy a Opavského

Slezska zvedá se do značné výše horstvem zvaným Vysoký Jeseník; hlavní hřbet horského pásma tohoto počíná u Ramsavského sedla (odkud k západu směřuje větev nižšího pásma horského k uzlu, jejž tvoří Kladský Sněžník na pomezí Čech, Moravy a Kladska); sleduje směr k jv., i dosahuje největší výšky Pradědem (1490 *m* n. m.), za nímž záhy se dělí v různé směry větvemi nižšími. Rozsáhlé sklony a úzká údolí těchto hor kryjí souvislé lesy jehličnaté (místy, zvláště v nižších polohách i smíšené partie lesní). Ježto v údolích a roklích horských není vodních nádržek, nezůstává v Jeseníku nikde ležeti sníh jako na př. v Sněžných březnech krkonošských. Horní hranice lesa, co se týče vertikálního rozdělení vegetačních útvarů, probíhá ve výši 1250 až 1330 metrů nad mořem; vyšší polohy až na temena horská zabírá horská hole travnatá, kde však na mnoha místech rušivě působí na ctitele netknuté přírody pohled na pravidelné řady kosodřeviny (Pinus pumilio Hke.), kterou tam vysázeti dal moravsko-slezský spolek lesnický; sosna tato v pohoří zdejším netvoří vůbec oněch velkých, často neproniknutelných porostů, jako na př. v Krkonoších. Bujná travnatina horské hole Jeseníka má více příbuznosti s pásmem karpatským než s Krkonoši, což vysvětlíme tím, že méně tu deště do roka, za to slunce zde častěji shlíží s modravé oblohy a paprsky jeho mocnější tudíž vyvinuly i bujnější vegetaci.

Rozsáhlými, stinnými lesy Jeseníka hodiny lze choditi, aniž ticho velebné je přerušováno leda veverkami a drobným ptactvem, neb kamenem pod nohama chodce skřípajícím. Ve stínu lesa daří se hojnost kapradin, málo však rostlin kvetoucích, neboť není zde dostatek potřebných paprsků slunečních. Jen některé vstavače, biky, vraní oko, čípek a kokořík přeslenatý v hojnosti zde spatříme. Vystoupíme-li však kdekoli do výše as 1000 *m*, les počíná řídnouti, smrčí i buk dosahují zde i malé výše. Za to plno tu lišejníků, pokrývajících půdu i stromoví obalujících, a také více květů. Stoupáme-li výše, scenerie rostlinná stále je pestřejší, na místech vlhkých plno statných omějů, stračky vysoké, haveze, kýchavice, lilie zlatohlavé, podbělice horní a mnoha jiných rostlin horských; na suchých místech výslunných pak velké porosty tvoří šicha i jalovec horský; dále pestrostí květů vynikají mochna zlatá, velkokvětá maceška žlutá, hvozdík nádherný, ambrožka malovaná a j., k tomu řadí se přehojné zlatožluté úbory rozličných vzácných jestřábníků. Mezi rašelinníky i mechy proplétá se klikva i borůvka vlochyně,

porůznu vysílá jednotlivé stvoly podbělice horní s úbory nachovými a místy lze shlédnouti i útlou plavuňovitou rostlinku, vraneček brvitý. Též několik vzácných travin roste na horské holi Jeseníku, tak zvl. oves plochostébelný. (Pod Pradědem a u Ovčárny.)

Stezky na Vys. Jeseníku pro pěší i jezdce jsou ve stavu obstojném; poškozují se nejvíce účinkem dešťů, ježto zde mnoho sklonů a sypká půda snadno se vodou vymílá. Od roku 1881 působí ve prospěch turistiky v území Jeseníku moravsko-slezský Sudettenverein, se sídlem ve Frývaldově (Opav. Slezsko). Již v první době působnosti své jmenovaný spolek značkoval hlavní trať po hranici moravsko-slezské od Kladského Sněžníka za Praděd k jv. Značkování zavedl spolek mnohobarevné, a to tak, že na př. cesty vedoucí z dolin na Praděd značeny jsou červeně, cesty na Hokšár modře, a směr mezi oběma těmi body barvou obojí, a to půle barevného kosočtverce směřující k Hokšáru je modrá, půle obrácená k Pradědu červená. Každý označený bod má zvláštní svou barvu, značky cest kombinují se případně z barev konečných bodů značených.

Bohužel s naší strany nevěnovala se moravskoslezským Sudetám až dodnes téměř žádná pozornost; tím více ovšem zaplavuje v pohoří tomto všechny důležitější body proud turistů ponejvíce slezských. O pohodlí cestujících v horách s dostatek je postaráno, až ne tak jako v Krkonoších; ubytovati na delší dobu se možno v četných místech na úpatí Jeseníka. — V Ovčárně na Pradědu zemřel r. 1864 brněnský prof. Bedř. Kolenatý, muž velmi zasloužilý o přírodnický výzkum Jeseníka.

Kladský, jinak též Králický (podle města Králík), a v některých knihách též Vysoký Sněžník zvaný, je středem vlastní soustavy horské v pásmu sudetském, jež dosti dobře je charakterisována. Dosahuje výše 1422 *m*, na jeho vrcholu sbíhají se hranice Čech, Moravy a pruského Slezska. Témě jeho jest skoro ploché, polokulovité, a tam právě prostírá se hole travnatá a vřesovinná se sledy květeny alpinské; tam též vlastní pramen Moravy ve výši kolem 1370 *m* n. m. Svahy severní a jižní jsou příkré, na východ pak a na jihozápad vybíhají odtud celkem tři horské hřbety. Jihozápadní větev jest pohraničné pásmo československé, jež spolu tvoří hranici rozvodí, zprvu mezi vodstvem Odry a Moravy, dále na jih pak mezi Labem a Moravou. — Hlavní větev, východní, dělí se záhy v nižší jeden a ve vysoký lesnatý hřbet smě-

řující na jih ke Grumberku, jenž dělí Moravu a Krupou. Suchá Kupa (Dürre Koppe) (1322 *m* n. m.) a Lattich (1308 *m* n. m.) jsou nejvyšší body této větve. Nižší východní hřbet tvoří hranici mezi Kladskem a Moravou až po Fichtlich (1109 *m* n. m.), odkud posýlá výběžky do Opavska a k Ramsavskému sedlu.

Nejzajímavější body v horách Orlických.

A. Nejvyšší body a vyhlídky.

Zkratky: *Rz.* rozhledna, *h.*, *pf.* vstupné na rz., *Rs.* restaurace, *N.* nocleh, *m* výška n. mořem, *V.* vyhlídka, *Ch.* Ochranná chýše.

Bor, skalní bludiště u Bukoviny nad Hronovem, Daleká vyhl.

Dobrošov u Náchoda. Rzh. Autom. teleskop.

Čapí Vrch (Storchberg 785 *m*), nejvyšší bod nad Adersbašskými skalami s krásnou vyhl.

Faltus (635 *m*) nad Sobkovicemi s pěknou vyhl. jmenovitě na Krkonoše.

Hejšovina, nejskvělejší bod Kladského pohoří, kvádrové pískovce do výše 919 *m* se zvedající. Vyhl. pavil. Rs. s noclehv.

Hřebečovský Hřeben s pěknými rozhledy jmenovitě do Moravy.

Hvězda u Police s mysliv. a Rs., pěkný rozhled.

Chlum u Litice s krásným rozhledem.

Kapráď u Potštýna s pěknými vyhlídkami.

Kladský nebo **Králický Sněžník,** 1425 *m* vys. výběžek mor.-slez. Sudet. Cíl nejzajímavějších výletů se skvostnými rozh. Také pro botaniky zajímavý. Rzh. Hotel.

Kozlov nad Českou Třebovou (600 *m*) s krásnou vyhlídkou.

Kunštátská kaplička ve výši 1031 *m* Orlických Hor s krásným rozhledem.

Na Kastelu, kopec u Doudleb s pěkným rozhl.

Na Šibenici u Nov. Hrádku. S výše 672 *m* krásný rozhled.

Ostaš (700 *m*) u Police n. M. s dalekým rozhledem.

Praděd (1490 *m*), také moravský Sněžník zvaný, nejvyšší bod Jeseníka. Skvělý rozhl. až ku Karpatům.

Rač u Levína s krásnou vyhl. na Náchodsko a Hejšovinu.

Sedlo (Sattelwald) 774 *m* vys. kopec u Salzbrunnu. Rzh.

Schäferberg $^1/_2$ hodiny od města Kladska. Rzh., letní rs.

Scharlach u Landeshutu. Skvostný kolový rozhled na Krkonoše.

Sobotka s výhledem do roviny Vratislavské.

Stěny u Police n. M. s rs. na Hvězdě. Krásný rozhled.

Suchý Vrch u Jabloného n. Orl. s pěkn. vyhl. na Kladský Sněžník a do Kladska i Moravy i do cípu Čech u Králík.

Sv. Anna, kaple ve výši 994 *m* Orlických Hor s dalekosáhlým rozhledem.

Svatá Hora u Libavy. Rozhl.

Sv. Rosalie u Žamberka s krásným rozhledem.

Šerák (Hokšár 1424 *m*) s hot. v Jeseníku s krásn. vyhl.

Špičák Königshainský v Reichensteinských Horách u Kladska. Rozhl.

Vraní Hory u Libavy. Rozhledna na Svaté Hoře.

Vrchmezí (1083 *m*) je z nejvyšších kup Orl. Hor. Rzhl.

Vys. Kořen (797 *m*) v Orl. Horách s krás. rozhledem.
Vys. Sova, nejvyšší bod Sovích Hor. Rozhl.
Weisskoppe u Kladska s nejkrásnějším rozhledem na hrabství Kladské.

B. Místa lázeňská, letní sídla i místa přírodnicky a historicky zajímavá.

Lz. lázně, *Ls.* letní sídlo, *Č.* v Čechách, *Zh.* za hranicemi.

Adersbach, skvostné skalní město, přístup ze stanice Teplice (Weckelsdorf). Ls.
Annenské Studánky Ls. s lázeňkami (něm.) u Lanškrouna.
Bärnwald. Ls. v údolí Orličky (700 *m*) 3 hod. od Žamberka.
Bartošovice. Ls. v Orlických Horách 2 hod. od Žamberka. Česká menšina.
Běloves. Lz. a Ls. u Náchoda.
Betlém, $^{1}/_{2}$ hod. od Landeshutu. Kaple s Nar. Krista. Pavillon se starotestamentálními obrazy od Willmanna. Rs. Zh.
Bohdašín Ls. v romantické krajině u Červ. Kostelce.
Bolkův Hrad, velkolepá zříc. u Svídnice.
Borohrádek, vlídné Ls. na trati Choceň u Týniště n Orl.
Brandýs n. Orl., oblíbené Ls. s vodoléčebným ústavem v krásné poloze na Tiché Orlici.
Bredůvka u Nekoře, 5 *km* od Kyšperka, malé Ls.
Broumov, středobod krajiny v útvaru permském s výl. na *Hvězdu*.
Bystřice Kladská, starobylé město s pěkným okolím, menovitě geologii vděčí výlet do Kieslingswaldy, Dohlenberg s pěknou vyhl. Zh.
Cukmantel má hojně navšt. vodoléč. ústav. Zh.
Častolovice, Ls. se zámkem hrab. Šternberka a rozsáhlou oborou.
Čermná u Kyšperka Ls. 1 hod. od stan. Verneřovice-Čermná. Něk. bytů, 2 host.
Černý Vír, skvostná partie na Metuji mezi N. Městem a Náchodem.
Červená Hora, stará zříc. hradu nad Upou u Žernova.
Česká Třebová, Ls. ve výhodné poloze při dráze. Bližší okrašl. spolek.
Deštná, Ls. pod hřebenem Orlick. Hor. Byty jen v host. 3 hod. od Nového Města n. M.
Dobruška, průmysl. tkalcovské místo 1 hod. od Opočna. Ls.
Dušníky (Reinerz), vzkvétající Lz. a Ls. na pruském úpatí Orlick. Hor. Skvostná poloha. Zh.
Friedrichswald-Grünborn, Ls. v Orlických Horách, 3 hod. od Bystřice Kladské. Zh.
Frymburk, malebné rozvaliny hradu na Hrádku.
Fürstenstein, skvostná partie se zříc. hradu a zámkem u Salzbrunnu. Zh.
Görbersdorf, kde r. 1854 byl zřízen první ústav pro léčbu chorob plicních, v krásné poloze s ústavy léč. v zimě i v létě navštěvovanými. Spoj. pošt. ze stan. Friedlandu na trať Meziměstí-Vratislav. Zh.
Gräfenberg, proslulé Lz. ve Slezsku s vodoléčebnými ústavy (pro léčbu studenou vodou). Zh.
Heřmanice, Ls. 1 hod. od Šilperka, 2 hod. od Lanškrouna.
Hlavňov, Ls. u Police n. M. pod Hvězdou. Byty v host.
Hochwald s uměl. zříc. a rozhl. u Salzbrunnu.
Holice, rodiště cestovatele dr. Em. Holuba.
Hořičky u Čes. Skalice. Ls. 3 host.
Hrádek Nový $1^{1}/_{2}$ hod. od Nov. Města n. M. Malé Lz. Odb. N. J. S.
Hronov n. M. Půvabné Ls. Rodiště Al. Jiráska.
Hřebečov, Ls (něm.) na Třebovsku. Krajina Schönhengstů.
Charlottenbrunn, oblíbené Ls. a Lz, na slezské horské dráze. Zh.
Choceň, hojně navštěvované Ls. (město) s půvabným okolím na Tiché Orlici.

Chudoba (Cudova), vzkvétající Lz. s uhličnatými kyselkami železitými. Zh.
Chvojno u Holic, Ls. Dot. na Hosp. záložnu.
Jablonné n. Orl., vlídné Ls. v záp. výběžku Orlických Hor.
Jedlina, Ls. na úpatí Deštné, 2 h. od Nov. Města n. M. Dot. na ob. úřad.
Jelení Horní. Ls. v lesnaté krajině u stanice Čermná – H. Jelení na trati Choceň—Týniště n. Orl.
Karlsbrunn pod Pradědem, jednoduché Lz. a Ls. se želez. kyselkou a pěkným okolím. Zh.
Kladsko, hl. město hrabství druhdy českého s množstvím historických upomínek. *Donjon* s vyhl. na celé hrabství. Zh.
Klopoty u Brandýsa n. Orl. s pomníkem Komenského.
Koldín. Ves se zajímavým zámečkem u Chocně.
Králíky, něm. město, Ls. v host. na úpatí Král. Sněžníka.
Krčín, pamětihodné bývalé městečko, dnes středisko krajiny ovocnictvím slynoucí.
Křinice (Weckersdorf), Ls. pod Hvězdou u Police n. M. (host. Amerika).
Kunvald, Ls. 1½ hod. od Žamberka. Odb. N. J. S.
Landeck, Lz. s vodoléčebnými a alkalicko-salinickými vodami sirnatými a ústavy ve Slezsku. Zh.
Lanškroun, něm. město se zámkem »Hrzánů«.
Landšperk, zříc. hradu u Kyšperka.
Langenau, Lz. na trati Mittelwalde. Kladsko se želez. kyselkami, které i při vyšší teplotě kyselinu uhlič. dobře drží. Pěkná vyhl. do Orlických Hor. Zh.
Libark, osada s dřevěným kost. ještě zachovaným. Zříc. hradu také Rychmberkem zvaného. Ls. 5 *km* od *Rychnova* n. Kn. Domky s kuchyněmi. Ob. úřad.
Lipová (Lindenwiese), klim. léčebné a Lz. místo ve Slezsku. Zh.
Litice. Zříc. hradu. Ls. Velkolepé lomy nad Divokou Orlicí.
Losin u Olomouce se sirnatými Lz.
Loštice, Ls. 3 *km* od stanice Moravičan na trati Čes. Třebová-Olomouc. Hot. Coufal. Okrašl. spolek.
Lukavice, Ls. 4 *km* od Rychnova n. Kn. Bližší správa školy.
Město Nové n. M. v krásné poloze, oblíbené Ls., východiště pěkných výletů.
Mittelwalde, pohraničná a konečná stanice české severoz. dráhy v krásné poloze s výl. na Kladský Sněžník a četné body vyhlídkové. Zh.
Mladkov, Ls. v horách Orlických při stejnojm. stanici. Dot. na ob. úřad.
Náchod, město se starobylým zámkem a krásným okolím. Ls.
Neuhaus, pěkná zříc. hradu Waldenburgu.
Nový Hrad (Klečky, Klečkov), zříc. hradu kdysi Jiřího z Poděbrad nad Albou.
Olešnice. Ls. ve vys. poloze Orlických Hor. 3 hod. od Nov. Města n. M. Česká menšina.
Olomouc, pamětihodné bojiště české menšiny s něm. nadvládou.
Ondřejov, železité Lz. v moravskoslezských Sudetách.
Opočno se zámkem a letohrádkem i pěkným parkem.
Orlička, Ls. na úpatí Kladského Sněžníku, 1½ hod. za Mittelwalde.
Pastviny, Ls. česká obec 1½ hod. od Žamberka. Odb. N. J. S.
Pěčín, Ls. s rozptýlenými lesy 1½ hod. od Žamberka. Odb. N. J. S.
Peklo, malebná partie na Metuji pod Novým Městem n. M.
Potštýn, hojně navštěvované Ls. v krásné poloze Potštýnských vrchů se zříc. hradu Potštýn.
Ratibořice s *údolím Babiččiným*. Pamětihodné místo, upomínek plné na Bož. Němcovou.
** Re**z**ek**, oblíbené Ls. u Nov. Města n. M.
Rokytnice, Ls., 1½ hod od Žamberka. Ob. úřad.
Rtýně, Ls., 35 min. od Červ. Kostelce. Host. Bližší ob. úřad.
Rybná Něm., Čes. Ls. 2 *km* od zast. Bohoušov u Žamberka. Host. Hovorkův,
Rychnov n. Kn., rodiště F. M. Pelcla. Ls.

Ryzemburk, rozvaliny hradu nad Úpou u Čes. Skalice.
Říčka, skrovné Ls., 3 hod. od Žamberka. Hostinec.
Salzbrunn, Lz. na trati Vratislav-Meziměstí.
Schlesiertal, skvostné údolí se zříc. Kynsburgu u Charlottenbrunnu.
Skalice Česká. Zajímavá návštěva bojiště z r. 1866. v okolí Skalice a Náchoda.
Skály (Bišofštejn), rozvaliny hradu ve výši 700 *m* nad Teplickými skalami. Vyhl.
Skuhrov, osada nad Albou se skrovnou zříceninou stejnojmenného hradu.
Slatěnice, sirné Lz. u Olomouce.
Studánka u Rychnova n. Kn., oblíbené Ls. s Rs. a villami.
Svatoňovice Malé, se slatinným a vodoléč. ústavem dra Kadaníka.
Štramberk, Ls. s lázněmi u Olomouce. Bližší MDr. Hrstka. Pamětihodný hrad.
Teplice (Weckelsdorf), skvostné skály. Přístup ze stejnojmenné stanice. Ls.
Ústí n. Orl., město, Ls. na stoku Tiché Orlice a Třebovky v pěkné poloze.
Vamberk, Ls. s průmyslem krajkářským, odbočná dráha z Doudleb u Potštýna. Bližší ob. úřad.
Vambeřice, pout. místo v Kladsku, kam z Čech mnoho se dochází, Zh.
Velešov, zříc. hradu u Potštýna.
Waldenburg, středisko znamenité pánve kamenouhelné, která také valnou část Čech zásobuje. Jinak pěkné okolí. Zh.
Weckersdorf viz Křinice.
Zkamenělý les u Radvanic. Naleziště zkřemenělých araukaritů.
Žamberk, úhledné město, Ls. se sanatoriem pro děti tuberkulosní (ve ville † prof. Alberta).
Žampach, sídlo hr. Lützowa, Ls. Zříc. hradu.

Cestovní rozvrh.

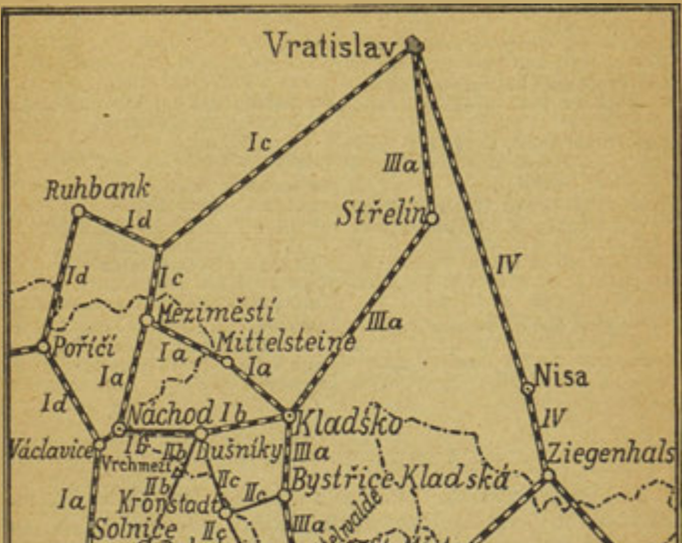
Ze středu země je přístup do krajin Hor Orlických na kratší dobu jednoho dne dosti obtížný. Jediné spojení tu umožňuje trať spol. st. dr. svými rychlíky vídeňskými, jimiž možno navštíviti okolí Chocně, Brandýsa n. Orl., Ústí n. Orl. a spojením z Chocně k Náchodu na kratičkou dobu zavítati až do Náchoda.

Druhá hlavní trať severozápadní dráhy má spojení zdlouhavé a při tom odpolední vlaky zpět vyjíždějí příliš záhy, takže možno sice tímto směrem dojeti až do Litice, ale zdržeti se na místě jen několik málo hodin.

Pro celodenní výlety z Prahy a míst ležících tímto směrem na obou tratích, doporučují se proto spíše vlaky, vyjíždějící z Prahy před půlnocí, ovšem s nepohodlím příliš ranných hodin ve volné přírodě, což ale v letních teplých měsících nemusí býti nepříjemné.

Obě naznačené tratě protínají Orlické Hory na příč, trať spol. st. dráhy jen při samé jižní hranici výběžků, trať severozápadní podle hranice hlavního hřbetu k Mladkovu a Mittelwaldu.

Za to trať Choceň-Meziměstí běží rovnoběžně s hlavním českým hřebenem a přetíná jeho konce u Náchoda, dělíc jej

Orientační mapka.

tu od severních hřebenů a stěn a činíc přístupnou krásnou partii skal Adršbašských a Teplických i Bor a Hejšovinu a odbočně i krásné pruské úpatí Orlických Hor s lázněmi Chudobou a Dušníky. Její větev od Starkoče k Trutnovu pak zjednává přístup k rozhraní mezi Horami Orlickými a Krkonoši, z pruské strany pak trať z Mittelwalde přes Kladsko objímá Orlické Hory výhodně s druhé strany až zase k Dušníkům a Chudobě. Směrem na Mittelwalde jest nejlepší rychlíkové spojení tratí sp. st. dr. do Ústí n. Orl. a odtud přes Kyšperk dále.

Severozápadní dráha prostředkuje spojení s Kladským Sněžníkem a odbočka její přes Králíky vede nás pak nejkratším směrem do moravského Jeseníka, kamž ovšem také z tratě spol. st. dráhy můžeme se dostati přes Zábřeh nebo i Olomouc.

Orientační mapka znázorňuje nám tyto komunikační poměry čarami lapidárními, i stačí k ní připojiti na tom základě rozvrh hlavních turistických tratí.

Trať I. a. (Praha) Moravany-Borohrádek. Moravany. Choceň. Borohrádek. Týniště. Václavice. Náchod. Teplice. Meziměstí. Stěnava (Mittelsteine). Kladsko. Soví Hory. Sobotka.
Trať I. b. Náchod. Dušníky. Kladsko.
» I. c. Meziměstí. Vratislav.
» I. d. Václavice. Poříčí. Ruhbank. Vratislav.
Trať II. a. (Praha). Týniště. Častolovice. Potštýn. Kyšperk.
» II. b. Častolovice. Rychnov n. K. Solnice. Vrchmezí. Dušníky.
» II. c. Doudleby. Rokytnice. Bartošovice. Bärenwald. Kunštát (Bystřice Kladská). Dušníky.
Trať III. a. Choceň. Ústí n. Orl. Kyšperk. Mladkov. Mittelwalde. Kladsko. Vratislav.
» III. b. Mladkov. Králíky. Šilperk-Králíky. Hanušovice. St. Město.
Trať IV. Ústí n. Orl. Čes. Třebová-Lanškroun-Čes. Třebová. Zábřeh. Hanušovice. Ziegenhals. Nisa. Vratislav.
Trať V. Zábřeh. Olomouc. Bruntál. Krňov. Ziegenhals.

Výběr výletů z Prahy.

Výlety jednodenní.

1. **Potštýn** možno navštíviti drahou severozápadní, vyjede-li se ráno o 7. hod., na 4 hod., což tak asi stačí

k vystoupení na zříceniny a občerstvení; pohodlněji jest vyjeti z Prahy o 11 hod. v noci (příjezd do Potštýna o půl páté ráno) a možno pak spojiti výlet i s návštěvou *Litice*.

2. **Litice**. Jako při čís. 1. návštěva čtyřhodinná.
3. **Choceň**. Z Prahy rychlíkem jsme již o $^3/_4$ na 10. v Chocni a možno pomýšleti na návrat až osob. vlakem o 5. nebo rychlíkem o 7. hod. večer. Tak je možno návštěvu Chocně a nejbližšího okolí spojiti i s návštěvou Brandýsa n. Orl.
4. **Brandýs n. Orl.** Rychlíkem do Chocně a hned dále osobním vl. do Brandýsa (příjezd o 10. hod. dop.) Čas do 5 hod. odpol. pohodlný pro návštěvu místa i blízkého okolí.
5. **Ústí n. Orl. Anderlů Chlum. Řetová. Přívraty. Čes. Třebová.** Jen s použitím ranního a večerního rychlíku.
6. **Čes. Třebová** rychlíkem ranním o 10. hod. 18 min dostižena, poskytuje příležitost do več. rychlíku (6 hod. 50 min.) k pěknému výletu na Hory, do Uhrových Dolů, Kozlov, Třebovské Stěny a pod.
7. **Opočno**. Rychlíkem do Chocně a os. vlakem na Opočno. 7 hod. času k návratu.
8. *Nové Město n. M.* Jízda jako při č. 7. $6^3/_4$ hod. času k návštěvě blízkého okolí nebo $6^1/_4$ k cestě *Peklem* do Náchoda.
9. **Náchod** (6 hod. času k návštěvě zámku a Běloveských lázní; po případě i k výletu na Dobrošovskou rozhlednu).

Výlety dvoudenní.

Východiska jednodenních výletů, uvedená pod čís. 1—9, skytají výbornou příležitost i k dvoudennímu pobytu, řídíme li se pokyny u těchto stanovišť uvedenými. Zevrubnější partie pro dvoudenní výlety navrhuji následující:

10. Častolovice-Kostelec (oběd). Doudleby. Potštýn (nocleh)-Litice. Žampach. Žamberk.
11. Litice (oběd). Něm. Rybná (údolí Zdobnice). Žamberk (nocleh). Žampach - Potštýn nebo Žampach. Brandýs n. Orl. nebo Žampach-Ústí n. Orl.
12. *Žamberk* (oběd), Kunvald. Bartošovice. (Nocleh.) Odtud buď přes Klášterec a Nekoř do Kyšperku, nebo s před-

chozím výstupem na Vys. Kořen návrat přes Petrovice do Mladkova nebo k *Sv. Anně* s návratem přes Bärenwald a Mariental-Petrovice do Mladkova (jen pro statné turisty a nutno vyjíti časně ráno).

13. *Žamberk* (oběd). Rokytnice (nocleh). Druhého dne časně ráno k Sv. Anně a návrat přes Bartošovice-Kunwald do Žamberku nebo jako při č. 9. do Mladkova.

14. *Kyšperk* (oběd). Landšperk. Ústí n. Orl. Odtud buď některou partii na Čes. Třebovou nebo na Brandýs n. Orl., po případě až do Chocně.

15. *Nové Město n. M.* Rychlíkem přes Choceň. Oběd.) Odpol. Rezek a Nový Hrádek. (Nocleh v Nov. Městě). Druhého dne Peklem do Náchoda. Zámek. Běloves. Dobrošovská rozhledna a návrat.

16. *Náchod.* Zámek (oběd), odpol. rozhledna Dobrošovská. Běloves (nocl. v Náchodě). Druhého dne ranním vlakem do Teplice. Teplické a Adrsbašské skály. Čapí Vrch a návrat. Nebo přes Chudobu na Bor s návratem přes Hronov, anebo přes Žernov do údolí Babiččina s návratem přes Čes. Skalici. Kdo by chtěl s Borem navštíviti i Hejšovinu, hledí již 1. dne dostati se až do Chudoby a odtud druhého dne přes Hejšovinu a Bor se vrátí do Hronova.

17. *Police n. M.* (oběd). Odpol. výlet na Ostaš. Druhého dne na Stěny (Hvězdu) s návratem přes Broumov a Meziměstí.

18. *Teplice* (oběd). Adrsbašské Skály (nocleh zde nebo levněji v Teplicích). Druhého dne Teplické Skaly. Čapí Vrch Bischofstein a přes Žaltmanský Hřeben do Svatoňovic, odkud návrat.

19. *Bernsdorf* (trať Poříčí-Libava). Vraní Hory. Libava. Schönberg (nocleh). Druhého dne Adrsbašské a Teplické Skály s návratem z Teplice.

Výlety pod čís. 10—19 uvedené získají na příjemnosti a pohodlí, netráví-li se až polovina prvního dne ve vlaku, nýbrž dojede na výchozí stanici večer před tím nebo v noci. Na následující výlety nelze bez tohoto opatření pomýšleti.

20. *Rychnov n. Kn.* Studánka. Javornice. Něm. Rybná (oběd). Litice. Potštýn (nocleh). Žampach Žamberk a nebo Žampach-Landšperk. Ústí n. Orl.

21. *Solnice*—Kunštátská kaple. Kunštát (nocleh). Druhého dne přes Sv. Annu do Rokytnice a Žamberku (jen pro velmi statné chodce) nebo přes Vys. Kořen a Bartošovice do Mladkova. (Vždy ještě dosti statné chůze.)
22. *Nov. Město n. M.* Rezek. N. Hrádek. Sedloňov. Vrchmezí. Dušníky (nocleh). Hejšovina. Bor. Hronov.
23. *Nov. Město n. M.* Peklo. Dobrošov. Náchod (nocl.). Ráno do Teplických a Adrsbašských skal.
24. *Mittelwalde* (z Prahy v noci, příjezd v 6 hod. ráno). Pěšky 5 hod. nejpohodlnější výstup na Kl. Sněžník. Pohodlnější jedou drahou ještě do Ebersdorfu a odtud povozem do Wölfelsgrundu a za $2^1/_2$ hod. odtud na vrchol. Sestup do Moravy k stanici do Červ. Potoka a přes Králíky Mladkov zpět. Stačí-li čas, možno se zastaviti na Litici nebo v Potštýně.
25. *Doudleby-Rokytnice* (příjezd již o půl sedmé ráno). K Sv. Anně a přes Lichtenwalde do Ebersdorfu (nocleh). Druhého dne jako při č. 24. přes Wölfelsgrund na Kladský Sněžník a přes Moravu a Králíky zpět.

Výlety třídenní.

26. *Kladský Sněžník* jako při č. 24. přes Mittelwalde se sestupem do St. Města (nocl.). Druhého dne na Praděd (nocleh) a třetího dne přes Šerák (Hokšár) k stanici Ramsau, odkudž přes Horušovice zpět.
27. Ráno z N. Města n. M. přes Vrchmezí do Dušníků (nocl.). Odtud přes Hejšovinu do Hronova (nocl.). Třetího dne Teplické a Adrsbašské Skály.
28. Jako při č. 27. do Dušník, odtud 2. dne do Kunštátu s výstupem na Kunštátskou kapličku a zpět. Třetího dne z Kunštátu (Kronstadtu) přes Sv. Annu a Rokytnici do Žamberka anebo také 3. dne přes Bärenwald a Vys. Kořen i Rokytnici do Žamberka; kdo nechce na Vys. Kořen může jíti přes Bartošovice a Kunvald do Žamberka nebo přes Bartošovice, Klášterec a Nekoř do Kyšperka, nebo přes Bartošovice a Petrovice do Mladkova.

Prázdninové cesty do Orlických Hor a Mor. Jeseníka.

Vyjeďte do Nov. Města n. Metují a 1. dne jděte odtud Peklem a přes Dobrošov (rozhl.) do Náchoda. 2. dne z Ná-

choda přes Běloves a Chudobu se dejte na Hejšovinu a přes Bor do Hronova. 3. dne do Police n. M. na Stěny (Hvězdu) se sestupem do Broumova (stačí-li čas, vraťte se ještě téhož dne vlakem do Teplice-Weckelsdorfu). 4. dne skály adrš-bašské a teplické a přes Čapí Vrch do Svatoňovic. 5. Drahou do Skalice. Navštivte údolí Babiččino a dojděte do České Skalice i vraťte se odtud do Nov. Města n. M. 6. Z Nov. Města přes Vrchmezí do Dušník. 7. Z Dušník do Kunštátu (Kronstadtu); jen statní chodci mohou ještě podniknouti výstup ke Kunštátské kapli s návratem. 8. ke Kunštátské kapli (kdo tam došel, jde přímo) a k Sv. Anně na Vys. Kořen a do Bartošovic. 9. Do Mittelwaldu (kdo je unaven, nechť tu odpočine den, po případě v českém Jabloném). 10. Přes Wölfelsgrund (statní chodci mohou také ještě přes Mladkov a Králíky) do Červ. Potoka a vystoupiti přes Moravu na Kladský Sněžník a sestoupiti do St. Města na Moravě. 11. Výstup na Praděd s noclehem v Ovčárně. 12. Přes Šerák do Ramsau návrat drahou do Čes. Třebové. Kdo má dosti času, může navštíviti Hřebečovský Hřeben, Lanškroun, Hory a Kozlov. Kdo spěchá více, vydá se 13. do Ústí — přes Landšperk a Žampach do Žamberka. 14. Přes Slatinu údolím Zdobnice do Bohousova a na Litici i do Potštýna. 15. Přes Doudleby, Vamberk a Rychnov n. Kn. do Solnice s výletem do okolí po případě až na hory pod Deštnou, kteráž partie zaujme po případě i dva dny s návratem do Častolovic, odkudž přes Týniště dráhou: 16. do *Chocně* a Brandýsa n. Orl., kde se cesta ukončí.

Cestu lze dobře dle tohoto programu rozděliti na *pětidenní* Náchodskem a 7—8denní vlastními Orlickými Horami (dny 6., 7., 8.—9. s návratem z Mladkova do Ústí n. Orl. a České Třebové. 14—16.) nebo 10-11denní Orlickými Horami a Jeseníkem. Partii Náchodskem možno vděčně rozšířiti za hranice do Waldenburského pohoří, do lázní Salzbrunnu, na zvláště vděčné Soví Hory přes Charlottenbrunn, Schlesiertalem do Svídnice a přes Sobotku do Vratislavě, také krátce z Meziměstí do Vratislavě a zpět třeba přes památné Kladsko a půvabné Dušníky.

Podrobná část průvodce poskytuje ostatně příležitost k nejrozmanitějším kombinacím.

Pokyny cestovní.

Území naše až na malé výjimky je hornatina, která má mnoho výstupů do vysokých poloh. Jakkoli má podnebí ve-

skrze vlhčí a na mnoze i drsnější, přece není toto v létě poměrně tak deštivé jako v Krkonoších nebo na Šumavě, nicméně uhodí-li léto jen poněkud sychravé a nespolehlivé, bývá nutno dobře se na cestu opatřiti.

Kdo cestuješ pěšky, měj především na zřeteli, abys měl pohodlnou, ne právě zcela novou obuv, lehkou, ale s dobrými, dvojitými podešvy, nejlépe šněrovací, i hleď největší část cesty své zniknouti, pokud možno v hodinách dopoledních a k večeru; během dne jez a pij málo, teprve večer se náležitě občerstvi a nasyť. Do vrchu stoupej stejnoměrně a zdlouha. Na vrchole nevystupuj, pokud jsi náležitě neochladl a rozhodně hleď, abys jednak nebyl spocen, jednak byl suše a teple oblečen. Cítiš-li večer únavu svalů v lýtkách a stehnech, omyj se mírně studenou vodou a po osušení lihem neb kořalkou. Rozumně použitá krátká lázeň ve vodě horské (jsou-li nohy na vzduchu vychladlé) velmi znamenitě osvěžuje svaly. Přenocuješ-li na výšinách, kam dospěl jsi spocený, vyměň nejprve prádlo a posečkej asi 1/4 hodiny v uzavřené místnosti, nežli vyjdeš opět ven. Dospěv na konečnou stanici neoddávej se hned úplnému klidu; po malém odpočinku mírný pohyb velmi osvěží a zabrání zlenivění a stuhnutí svalů, jež jinak se dostaví a nerado povoluje. Dostaví-li se nezkrotná žízeň, uhasíš ji nejlépe vodou s vínem nebo citronovou limonádou.

Výzbroj cestovní. Pěší turista oděje se, pokud možno lehce, ale teple, nejlépe oděvem nepromokavým, a vlněným prádlem; učiní dobře, vezme li s sebou jednu neb více košil k výměně na noc. Klobouk buď lehký, plstěný. Proti chladu vezmi lehký pled nebo plášť. Jsou-li nohavice zařízeny ku stažení pod kolenem, anebo aspoň spínadly spjaty nad obuví, jest to jen výhodno. (Obuv viz výše.) Děšť na písčitých a čedičem štěrkovaných polohách všude dobře se vsákne, s cestami hlinitými a jílovitými setkáváme se celkem zřídka, spíš nám v samých horách jest jíti mokřady rašelinatými, jest proto dobře vzíti s sebou robenin neb jiný tuk k natření obuvi a trepky k výměně mokré obuvi. Nejpohodlnějším zavazadlem jest *stahovací vak,* jenž nosí se na zádech zavěšený a o kříž opřený, nikdy vak ruční. Opěradlem nejlepším jest pevný deštník nebo hůl deštníková, zobcem okovaná. Kdo počítáš s noclehy a několikadenní cestou, vezmi s sebou: mýdlo, hřeben, kartáček na zuby, kartáč na oděv, nůž se zátkopáčem, jehlu, nitě, knoflíky k zapichování, anglickou náplasť, kapky opiové proti kolice a průjmu, natron bicar-

bonicum proti žáze, jelení nebo salycilový lůj, nebo místo toho mandlový olej proti opruzení, dále trochu citronové kyseliny k uhašení žízně, lahvičku koňaku neb dobrého vína. — Pro cyklisty jest dost pěkných silnic, ale značnější stoupání nikoli však nepřekonatelné, dosti časté. Lze tedy podnikati na kole daleké a pěkné výlety až za hranice naší vlasti. Fotograf-amatér pochodí nejlépe s ruční komorou. Pro jednodušší tury dostačí úplně mapky tomuto průvodci připojené. Kdo cestovati chce podrobněji, opatří si mapy generálního štábu (v měřítku 1 : 75.000), list po 1 K, na plátně po 1·80 K, a sice:

Zona	3	Col.	XIV.	Trutnov, Police,
»	»	»	XV.	Broumov, Reichenbach,
»	4	»	XIV.	Josefov, Náchod,
»	»	»	XV.	Dušníky, Kunštát, Kladsko,
»	5	»	XIV.	Rychnov, Týniště (Choceň),
»	»	»	XV.	Žamberk,
»	»	»	XVI.	Frývaldov,
»	6	»	XIV.	Vys. Mýto, Litomyšl (Choceň),
»	»	»	XV.	Brněnec, Jevíčko,
»	»	»	XVI.	Unčov.

Kromě těch levnější a dost podrobné jsou Kotyškovy mapy (měřítko 1 : 200.000), vydané firmou Bursík a Kohout po 80 h napnuté.

Konečně pak velmi průzračné jsou Srpovy mapy (bez terrainu), z nichž hodí se tu listy (po 60 h, na plátně po K 1·10). Vrchlabí—Trutnov—Broumov. Náchod—Nové Město. Rychnov—Choceň—Vys. Mýto. Králíky se sousední mapou moravskou.

Na mapy je dobře opatřiti si brašničku z nepromókavé gutaperči průhledné, na níž narýsována je $^1/_2$—1 kilometrová síť. (V obchodech s vojenskými potřebami.)

Útraty. V horách Orlických necestuje se draho. Ve vlastních horách není nákladných hotelů. Větší pohodlí najdeme jen v nemnohých lázeňských místech na úpatí, jichž je více na pruské straně nežli u nás a ve větších letních místech. Jen na několika bodech třeba také počítati se vstupným, zpropitným a průvodčími nebo povozy (adršbašské a teplické skály, Hejšovina, Bor). Pěší turista, jenž požadavky své nepřehání a přec přístupné pohodlí si přeje, vystačí snadno se 4—5 K denně, skrovnější i 3 K vyjma naznačené případy, zejmena kdo cestuje za hranice nebo lázeňskými místy,

musí počítati s útratou nejméně 12 K denně. Důležito, aby v čas (v Čechách ještě) opatřil se německými penězi, k čemuž je příležitost na pohraničných nádražích nebo ve filiálkách bank ve větších městech jako je na př. Náchod.

Cesty a prostředky dopravní, průvodčí. Kromě železničního spojení je zde ještě hojně spojení poštovního. Ve venkovských městech povoz 2-spř. na půl dne 6 K, na den 10—12 K. Cesty jsou v okolí větších českých míst (Choceň, Nové Město, Náchod), na horách samých pak všecky důležitější tratě značkovány.

Vysvětlivky k textů »Průvodce«. Používám dvojího rozdělení textu: přes celou šířku strany tištěny jsou texty o hlavních stanicích a hlavní tratě, dvousloupcově odbočky a jednotlivé výlety; kdo sleduje na př. hlavní trať, vynechává všechen dvojsloup. hustější tisk a pokračuje dle tisku řidšího, přes celou šířku strany jdoucího. Vzdálenost určujeme dle kilometrů (*km*) a času (hodin = hod., minut = m, při čemž 1 *km* v rovině = 12—15 min. v terrainu vystupujícím 20—30 *m*); *čísla v závorkách* značí vzdálenost od východiska, *čísla bez závorek* vzdálenost od posledního stanoviska. Jinak užívám zkrácenin jen nejnutnějších:

v l.	= v levo,	JV.	= jihovýchod,
v p.	= v pravo,	n. m.	= nad mořem,
J.	= jih,	*m*	= metrů,
S.	= sever,	vyh.	= vyhlídka,
SV.	= severovýchod,	nád.	= nádraží,
SZ.	= severozápad,	kost.	= kostel,
Z.	= západ,	h.	= hotel, hostinec.
V.	= východ,	pok.	= pokoj,
JZ.	= jihozápad,	omn.	= omnibus k nádr.

* a ** označeny partie zvlášť pěkné a zajímavé.

Opočno. Dle Sedláčkových »Hradů a zámků«.

Trať I. a. (Praha). Moravany. Borohrádek. Moravany. Choceň. Náchod. Meziměstí. Kladsko.

Z Prahy do Kolína vede nás díl V. (*Okolí pražské*), z Kolína do Moravan částečně díl XIII. (*Železné a Žďárské Hory*), hlavně ale díl XV. (*Střední Polabí*), nastupujeme tudíž v Moravanech cestu již přímo do Orlických Hor a sice nejprve železniční zkratkou

Moravany-Borohrádek.

Z Moravan ubíráme se drahou přímo k S. přes Loučnou podle zast. Plátěnce do

Rovně, prastaré osady, jež v jedno splývá s Konorovem a Litětinami, položenými vesměs na potoce Lodrance. Jednotvárnou polnatou krajinou, v níž jen na l. dohlédáme malou osadu Rovensko, stihneme

Holice a projedeme částí města do stanice *Nové Holice.* Město táhne se odtud k SV. v délce ještě více než 2 *km*, takže kdo chce do části východní St. Holic, jede drahou ještě dále až na zast. St. Holice. K záp. souvisí s Podhrází a Redicemi v délce 6 *km*. Holice, rodiště dra Em. Holuba (pamět. deska), město s několika továrnami na obuv, kopyta a dřevěné desky do obuvi (vývoz) i s rozvětveným domácím průmyslem obuvnickým, také je tu továrna na ceresín a vosk. zboží, několik velkých cihelen atd.

Spoj. pošt. automobilové do Pardubic (18 *km* 1·20 K.) a dále automobilem do Bohdanče.

Přímočará silnice vede odtud k SZ. přes Chvojenec a Býště krásnými lesy do Nov. Hradce Králové (hojně navštěvované Ls.) a nížinou Polabskou do Hradce Králové (19 *km*). Z ní odbočuje hned za městem v pr. silnice 3 *km* do vysoko položené vsi Poběžovic, kde dlouhá léta působí zasl. lesnický spisovatel V. Hornik. Přes Poběžovice pěkná partie lesy do Týniště 8 *km* (z Holic 11 *km*); ze silnice poběžovické po ½ *km* můžeme odbočiti cestou v l. přes les půvabnou procházkou 4 *km* do

Chvojna ve vys. poloze (303 *m*) nad okolní krajinou položeného tichého Ls. (bližší sdělí okr. hosp. zál.), s loveckým zámečkem markraběte Palavicciniho na obvodu rozsáhlých a pečlivě hleděných lesů, jež táhnou se až k Hradci a Třebechovicům. S věže kostela krásná vyhl. na Pardubicko s Horou Kunětickou, Vysokomýtsko a Litomyšlsko, celé Holice a k S. na Orlické Hory, za jasna pak roze znati lze přes moře lesů i Krkonoše. Zahr. hostinec na náměstí.

Od zastávky St. Holice vede cesta k lesu, po ½ *km* se rozvětvující, kteráž od rozc. v l. dovede nás za hodinu přes lesy do zast. Žďáru nebo za hodinu do stanice Borohrádku, kamž vede také zacházkou přímo z města silnice přes *Veliny* (k stanici 6½ *km*). Z Velin možno za ¾ hod. dojíti i do Hor. Jelení.

Moravany—Choceň.

Za Moravany vstupujeme do povodí Loučné podle *Slepotic* (v pr.) a *Čerovic* (v l.), projedeme *Turovem* do stanice

Uhersko. Odtud se nabízí nám pěkný výlet do povodí Novohradky na Chroustovice (pošt. spoj.) a Týnec Hrochův (sem také drahou; viz díl XIII.). Do území Orl. Hor jdeme od stanice k sev. ½ *km* do Uherska a tímto přímo dále skoro 1½ *km* do rozkošného zákoutí *zámečku*

Theresienlust nebo *Neulust*, jejž postavil tu hr. Filip Vchyňský ze Vchynic a o němž lid si vypravuje, že prý Kinští věznili v něm mladou hrab. Poňatovskou, když nechtěla se jim po vůli provdati.

Zámeček je jen troskou toho, co zde bývalo a ještě za Thurn-Taxisů mělo býti zbořeno. Zachránil zbytek jeho náj. dvora v Uhersku p. Hájek zakoupením. Osmistěnná hlavní budova má nyní jen dvě postranní křídla, jichž pět bývalo. Kdo chce odtud půvabně stinem lesním jiti do

Hor. Jelení u Borohrádku dá se za zámečkem ještě ½ *km* silnicí a odbočí v l., však ihned zase v pr. podle rybníka k lesu a stále krajem lesa až na silnici u Jaroslavi, dá se v pr. do této osady, projde ji k severu k mysl. a přímou čarou stále lesem 3½ *km* do H. Jelení (8½ *km* od stanice 10¾ *km*) a neuchyliv se od pův. směru přímo k S. ještě 5 *km* do Borohrádku.

Železniční tratí za Uherskem sledujeme dále Loučnou k *Opočnu* a *Sedličkám* (v pr.), mineme v pr. u tratě i *Radhošť*, v pr. dohledáme za jasna i věží vysokomytských a u obcí *Týniska* (v l.) a *Janoviček* (v pr.) stihneme stanici

Vys. Mýto—Zámrsk, vzdál. od Zámrsku 1/2 hod., od Mýta 1 hod. Pošt. spoj. do Zámrsku (40 h) a Vys. Mýta (60 h) i do Horního Jelení (60 h). V Janovičkách Rs. Vděčný výlet k láz. Sv. Mikuláši, na Vraclav a Vinary viz díl XIII., kdež i okolí Vys. Mýta je popsáno.

Za krátko za stanicí překročíme Loučnou, pak dvě silničky spojující Zámrsk (v pr.) s Dolníkovem v l. Lesnaté chlumy s levé strany přibližují se k trati a krajina nabývá větších půvabů; překročíme u Srubů (v l.) silnici vysokomýtskou (v pr. do Slatiny a Vys. Mýta) a za nedlouho vjíždíme do stanice v

Chocni, jež tvoří pro naše území hlavní železniční uzel s nejrychlejším spojením od Prahy, a spojením k Náchodu, Čes. Třebové—Olomouci a Kyšperku—Mittelwalde. (Nádr. Rs.) Odbočná trať k Litomyšli (viz díl XIII.).

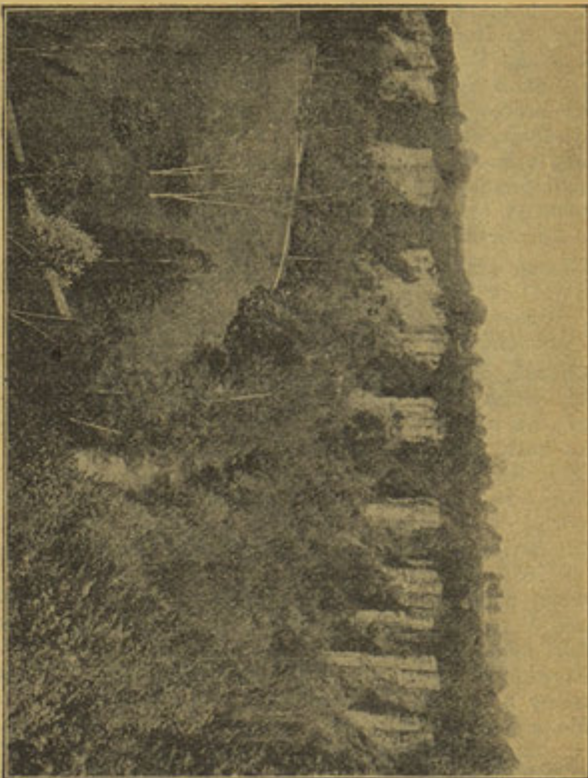
Choceň, město (4323 ob.) v půvabné poloze na Tiché Orlici, oblíbené Ls., poskytující pohodlný a příjemný pobyt. Dotazy na okrašl. spolek, jenž má ryb. odbor. Rozkošné Peliny s kníž. parkem a malebnými pískovcovými skalami, pod nimiž je Rs. s koupelemi a loďkami na Orlici přiléhají přímo k městu. Na cestě z nádraží v předměstí socha Havlíčkova, při Orlici v l. *zámek*, vystavěný r. 1562 Zikmundem ze Šelmberku; v nynější stav uveden r. 1829 Rudolfem Kinským byv r. 1646 Švédy vydrancován a r. 1699 požárem zničen. Půvabný park je proti městu ohražen průhledným drátěným plotem. V pokojich zajímají hlavně podobizny ze 16.—19. st., z nichž některé pocházejí z Rychmburka.

Románská kaple v průčelí nad průjezdem chová sochu Madonny z kararského mramoru, z něhož je také socha Vlasty od Maxe v zám. chodbě. Přístup jen, není-li vrchnost přítomna, na požádání u klíčníka a zám. zahradníka.

Farní chrám sv. Františka Ser. na Záměstí je barokní budova z l. 1728.—33. s vnitřkem nově polychromovaným a zařízením rokokovým, z části moderním. Starší je zvonice opodál kostela stojící (1702.—3.). Socha P. Marie na náměstí z r. 1760. — Město je osvětleno elektricky (elektrárna ve mlýně Lichtenbergově s pilou u Pelin), je tu kníž. pivovar, strojírna a slévárna, přádelna bavlny, (při ní líheň ryb. odboru. spolku okrašl.), mechan. tkalcovna, strojní cihelna,

zasílatelský závod látek E. Doskočila, výroba stříkaček, závod sochařský a p.

Hostince: U nádraží (Kislingerův 9 pok.). Panský dům (na náměstí, 5 pok., dobrá rs.). Kubartův (3 pók.), Příhodův (2 pok.).

Peliny u Chocně.

Výlety z Chocně.

1. Vranov neb Hradníky. Hemže. Brandýs n. Orl. *a)* Ku hřbitovu a podle něho vzhůru nad *Peliny*, kde říká se na »Koutníkově« či na »Vranově« a kde stopy tvrze neznámého určení se spatřují. V opukách lze tu dohlédnouti i některé zkameněliny. V l. k silnici (po případě boční pěšinou) do Březenic, přímo dále podle 7 poutních kaplí z r. 1718 do poutního místa Hemží (2 *km*); kde stojí za shlédnutí bar.

kost. Naneb. P. Marie, ellipsovitého půdorysu z r. 1683 se zařízením z doby současné. Jižně od vsi stopy tvrze se zbytky valů ze 14. až 15. stol. (Hradníky), *b*) Silnicí *nad tunel*, kde od »*paraplete*« je rozkošný rozhled do údolí Orlice. Po stráni nad l. břehem Orlice a dolů ku tkalcovně a mlýnu i vzhůru přes samotu Peliny do kopce, na vrchol, kde jsou stopy tvrze »Hradníky«. Také možno jíti údolím Orlice, kde je více stínu. Od Hradníků na sever do Hemží. Odtud cesta vede dále k východu přes kopec (370 *m*), jenž poskytuje daleký rozhled (za jasna až na Krkonoše) do Mostku a dále do Brandýsa (5 *km*).

2 **Sv. Jiří. Orlík. Brandýs n. O.** Z předměstí Chocenku v l. silnicí na Lhotu Zářeckou (přední cestou v pr. nadcházka) na Loučky k Sv. Jiří (4 *km*) ve vsi Lhotě Prostřední nejstarší v Čechách známé, (r. 1199). Románský jednolodní kostelík z 12. stol. s pískovcovým sanktuariem ze 14. stol. a bar. hl. oltářem se slušným obr. sv. Jiří. Socha sv. Josefa ze 16. stol. Od kostelíka zpět k S. a přímo dále do *Oucmanic*, kdež dáme se v pr. od sev. konce vsi na samotu (skrovné zříc. býv. kláštera) Orlík, se skvostným výhl. na údolí Tiché Orlice, Brandýs n. Orl. a daleké pozadí Hor Orlických jmenovitě s výšiny dále na východ k Sudislavi položené. Sestup lesem k *pomníku Komenského* v Klopotech a do Brandýsa (9 *km*), odkudž návrat drahou,

3 **Chlum. Podrážek. Vys. Mýto.** Od stanice krátkou silničkou k rozc., kde místo v l. k městu dáme se v pr. a při rozc. opět v pr., po 6 min. při ohybu silnice přímo k J. alejí na

Chlum (350 *m*), kde bývalo popraviště (na okraji lesa říká se Na spravedlnosti). Je tu veranda Kubíčkova s pěkným rozhledem k Chocni a Týništi. Sestup k J. na cestu, jež k SZ. vede lesem na samotu Podrážek (výl. rs.). Kousek v pr. silnicí k průseku, jenž k J. přes Bor 1½ *km* k mysl., od ní několik min. k silnici (host.) a touto v pr. do Vys. Mýta (8 *km*).

4. **Obora Bošínská.** *a*) Půvabná procházka podle Tiché Orlice a tratě dráhy (místy pěšinou, místy vozovkou) podle osady Darebnic a Chlomku (v l. za tratí rs.) ku dvoru Postolovu, kdež ještě r. 1680 tvrz stávala; odtud v pr. přes Orlici k oboře (6 *km*) do níž je vstup dovolen jen se svolením les. úřadu. Nebo *b*) z města k S. přes *Běstovice* s kost. Všech Sv., jenž má zachovaný půdorys románský a zajímavý oltář ze 17. stol., přímo do Bošína (3½ *km*), kdež je z kraje mysl., kde možno požádati za dovolení k návštěvě obory. Doporučuje se zvlášť odpol. První cestou jíti tam, druhou zpět.

5. **Potštýn.** (Spoj. želez. přes Týniště i přes Ústí a Kyšperk je dosti nepříznivé a zdlouhavé. Doporučuje se záhy ráno jíti pěšky a vrátiti se večer vlakem. Jdeme z města k S. a na konci města v pr. silnicí (v l. dvůr Vrchovina) k dvoru Hradišti a dále do *Koldína*. Okolo vsi v l. a dále silnicí k S. (v okolních lomech nalezeny četné zbytky křídových ryb) ku dvoru Závrší (v l. zůstane dvůr Mladý Koldín) a na **Homoli** (7 *km*), kopec (385 *m*) s pout. kostelíkem P. Marie z r. 1692 s obrazem zakladatelky hr. z Ugartu. Odtud krásný rozhled. Sestoupíme k S. do *Malé Lhoty* a dle červenobílých značek k *»velikému buku Novákovu«* (6 *m* v objemu ve výši 1½ *m* od kořenů, s korunou 30 *m* rozpjatou, čítá asi 300 let stáří) a dále přes Nové Litice k doudlebské silnici (výl. host.) a touto v pr. do Potštýna (12 *km*); kdo nechce k velkému buku, může z Malé Lhoty nebo s Homole přímo k Cuclavi, odkudž k S. jdeme silnicí, jež má přímé pokračování v lesní cestě »**Nad Hájkem**« do Polomu a dále na **Proruby pod Kaprádem** (526 *m*), na jehož široký hřeben doporučuje se vystoupiti a dojíti dle mezníků až na Kazatelnu se skvostným rozhl. na Orlické Hory a Krkonoše, nebo k několika osamělým borovicím t zv. »**Hlásnici**«, kde viděti na Pardubicko a až ke Kozákovu, pak na Choceň, Vys. Mýto a Železné

Hory. Se hřebene vede přímo cesta do Potštýna (14 *km*).

6. **Horní Jelení.** Možno ovšem jeti drahou do Čermné-Jelení nebo lépe jen do Plchovek (pokud zde vlaky staví), ale výlet pěšky je mnohem půvabnější, jdeme-li dle čís. 4. až do Darebnic (silnice sem vede kratčeji) a zde přes trať v l. silnicí do *Vys. Újezda* (329 *m*) s pěkným rozhledem, odkudž dáme se přes Prochod k mysl. a za ní na průsek, jímž vede v pr. cesta $^3/_4$ *km* na vozovku z Plchovek vedoucí k Rousinovu a podle rybníku Dol. Jelením do Hor. Jelení, kde možno dobře poobědvati. — Odtud pak lesem k J. až do Jaroslavi, zde v pr. silnici $^1/_2$ *km* a pak v l. podle kraje lesa až k zámečku **Theresienlust** (viz str. 28), kdež dáme se přes Uhersko k stanici (23 *km*).

7. **Hlaváčov.** Z náměstí k přádelně a lipovou alejí do *Dívčího Dolu*, půvabného lesního zákoutí, odtud dle značek na Hlaváčov nebo jako při č. 4 podle Orlice a tratě (kratčeji silnicí) do *Darebnic* a podle kníž. srubu do lesa a na Hlaváčov ($^3/_4$ hod.). Hradiště prokopané se zřetelným ještě tvrzištěm; o hradu, tak jako o protějším Zítkově, není známo, kdo tu byl sídlem. Udržela se pověsť, že obyvatelé obou tvrzišt víno na zavdanou po drátě si posílali.

8. **Zítkov.** Jako při č. 4. a 7. podle Orlice a tratě až k Sv. Prokopu, za nímž v l. v lese ochranná chýše a veranda, cíl kratších vycházek. Odtud dle značek na hradiště Zítkovské, jehož dějiny jsou stejně neznámy jako protějšího Hlaváčova (č. 7). Jména obou hradišť odvozena jsou od dnešních majitelů pozemků.

V Chocni se dělí tratě do Orlických Hor; jedna vede k východu přes Ústí a Kyšperk k Mittelwaldu pod Kladský Sněžník s odbočkou k Čes. Třebové a přes Olomouc k mor. Jeseníku (viz trať V.), druhá k Náchodu.

Tuto sledujeme nyní dále. Hned z nádraží choceňského obracíme se k S. do úvalu Tiché Orlice, již máme stále po pravé ruce, kdežto po levé provázejí nás lesnaté Chlumy s hradišti Hlaváčovem a Zítkovem k Darebnicům, Chlomku i k stanici Újezdu u dvora Postolova a obory Bošínské (v pr.).

Lučinatým a širokým údolím Orlice vede nás trať k zast. Plchovkám, za níž nám brzy zastírají výhled nízké lesy, v nichž stihneme stanici

Čermná—Jelení se závodem na impregnování telegrafních tyčí při samé trati. Přes Malou do Velké Čermné za Orlicí je odtud skoro $^1/_2$ hod. Velká Čermná leží na pokraji rozsáhlých lesů a je příhodným Ls. Přes les od stanice (nejkratčeji průsekem, za stanicí k jihoz. a dále polní cestou, nebo 1 *km* od stanice k jihu a pak v pr. lesní cestou do Rousinova a přes Dolní Jelení $^3/_4$ hod. do

Horního Jelení v rovině mezi lesy, často navštěvovaného Ls. Byty většinou jen o 1 pok. (10 až 12 K měs. bez nábytku, několik o 2 pok. (po 20 K s nábytkem). Dotazy zodpoví MDr. J. Černohorský. Dobré host. Nováků a Teplého. Pěkný výlet odtud na Theresienlust (dle str. 28) a přes Uhersko k sv. Mikuláši na Vraclav a Vys. Mýto (21 *km*), kratčeji (13 *km*), ovšem ne tak zajímavé do Vys. Mýta přímo přes Jaroslav a Janovičky (u stanice Vys. Mýto-Zámrsk dostupné poštou za 60 h a odtud dále poštou za 60 h) nebo

přes D. Jelení, Rousinov, Prochov a Újezd k Chocni, krásná cesta lesem hodinu cesty do Borohrádku, pěkná partie z Dol. Jelení do Čermné a odtud přes lesy do Kostelce n. Orl. (12 *km*).

Okrajem lesů, přiléhajících k Jelení ubíráme se dále k SZ. častěji s výhledem pěkným na Orlici (v pr.) k stanici

Borohrádku (velmi dobrá rs. u nádraží), kde v l. poutá pozornost obrovská villa dřevařského velkoobchodníka a lékařské sanatorium, v pr. úhledný městys s villovými stavbami na obvodu, a na úpatí lesnatých svahů, jež táhnou se ku Kostelci n. Orl. Oblíbené Ls. (Bližší sdělí ob. úřad). V l. dráha a cesta lesem do Holic ($1^1/_4$ h.). Host. v Ob. domě a u pí. Kaplanové. Bokem Poběžovických lesů (v l.) mineme zastávku

Albrechtice Žďár, pěkné Ls. v klínu lesů a lučinatých poloh Orlice a za krátko překročíme Orlici pod samým spojením obou Orlíc, Tiché i Divoké (v pr.) a objedeme obloukem do stanice

Týniště n. Orl. (dobrá nádražní rs.), kde křižujeme trať dráhy severozápadní. Pohříchu zřídka kdy najdeme zde připojení k vlakům, aniž bychom nemuseli čekati jednu nebo více hodin. Týniště, klidné, jako Ls. málo vyhledávané městečko.

Sledujeme k severoz. téměř po 3 *km* trať dráhy severoz. v pr. podle obory Častolovické, v l. s výhledem přes široké údolí spojené Orlice k lesnatému hřebenu u Štěpánovska a k Ssutým břehům, mineme v l. Petrovice a Petrovičky a zabočíme k S. do úzké prorvy mezi oborou Častolovickou (v pr.) a Třebechovickou bažantnicí (v l.), kde mineme zast. Petrovice a přímočárně projedeme touto lesnatou polohou do stanice

Bolehoště, vroubené úrodnými polnostmi, na nichž pěstuje se proslulé zelí. Proti stanici v l. vyhlédá z lesa myslivna mitrovská (Ls., dotazy na řed. v Opočně); v pr. pak rozkládá se Bolehošť kolem několika rybníků s pozadím hřebene Mlaka zvaného, jenž kryt je krásnými lesy (na mytinách tu roste rulík), z nichž vyhledají na vrcholi Vyhnanice, poskytující s kopce 448 *m* vys. pěkný rozhled. Na zahradě statku č. 23. v Bolehošti, spatřují se stopy valu a příkopu starší tvrze z doby před 14. stol. Od stanice v l. pěkná procházka přes bory 1 hod. do Třebechovic (viz díl XV.) Pěkný výlet na

Vys. Újezd. Jdeme od stan. k vých. $^3/_4$ *km* silničkou, která zahýbá pak v pr. k S. a obloukem v l. od Oujezdce $^1/_2$ hod. do Ledců se stopami tvrze v zahradě panské (z Ledců vyvedl se rod Šárovců ze Šárova) nad Dědinou se starobylým kostelíkem (zvony visí nad předsíňkou pod vikýřem), k němuž se dáme hned ze silnice před vsí v l. polní cestou, projdeme podle něho v pr. k S., ale před koncem vsi v l. polní cestou, která za $^1/_4$ hod. nás dovede na kraj lesa, jímž vzhůru vede cesta na vrchol s kostelíkem sv. Jakuba, farou,

host. mysl. a několika domky. Z volných míst přehlížíme odtud celé Orlické Hory a za jasu i značnou část Krkonoš i zemskou bránu u Náchoda, požívajíce i utěšeného rozhledu do okolní nížiny. Lze tu i nějaký letní byt dostati. Kostel sám je starobylá rom. stavba. V předsíni uložen je schránkový oltář s obrazy à la tempera malovanými a zazdeny tu náhrobní kameny z 12., 13. a 16. stol.

Přímočárně k sev. mineme za krátko zastávku **Ledec-Klášter** $1^1/_2$ *km* od Ledče, 2 *km* od

Kláštera, kde před r. 1420 bývala osada Svaté Pole s klášterem cistercianek, který Orebité a bratří královéhradečtí rozbořili. Nynější klášter je nová osada s malebně do kraje vyhlížejícím kostelíkem sv. Jana Křt. a severněji od vsi položenou evang. modlitebnou.

Mineme dále zast. **Očelice** u stejnojmenné osady (v pr.), odkudž v l. přes Městec a Podol je přímá silnice $3^1/_2$ *km* na **Vys. Újezd** (viz výše).

Brzo za zast. objeví se nám v pr., když mineme v l. Mokré a v pr. Čanku s myslivnou,

Opočno (nebo též po staru Opočen), jehož stanice leží $^1/_2$ h. od města u Podzámčí, kde je cukrovar a hřebčinec; ze stan. v l. jde vl. dr. do cukrovaru Meziříčského a nová trať do Dobrušky. Město Opočno, na jihu oborou vroubené a k SV. do úvalu s velkými rybníky na Zlatém Potoce pod Chlumem vzhlížející. Do náměstí hledí prostá stavba kapucínského kláštera z r. 1674 se sochou P. Marie od sochaře Bully z roku 1714 s prostým kostelem, nad který vyniká zámecký a zár. farní *chrám*, zřízený ze zám. kaple sv. Ondřeje rozšířením o renaiss. přístavek dosud zachovaný (r. 1567) za vlády Trčkův, z které tu náhrobky Viléma a Jaroslava Trčky jsou zazděny. Hrobka sama byla r. 1741 vydrancována, přece ale několik cínových rakví Trčkovských chová se dosud ve přístupném sklepení kostelním. V chrámě spatřuje se také pomník kníž. Jer. Colloredo-Mannsfelda, býv. min. orby, dílo sochaře Pellegrinettiho dle návrhu prof. Zumbusche z roku 1881. Nejvíce láká navštěvovatele *zámek* se skvostným *růžosadem* i renaissančním letohrádkem ve skvostném parku i sama obora, zajímavou zvěří osazená.

Zámek spatřujeme v podobě, jaké nabyl za Trčků v stol. 16. Z býv. hradu zbyla jen okrouhlá věž, se zámkem chodbou spojená. Není-li vrchnosť přítomna, lze zjednati si přístup do vnitř a shlédnouti zejmena některé zajímavé a starobylé obrazy, tak v jídelně obraz vnitřku kostela opočenského ze 16. stol., pocházející z epitafia, jež Jetřich ze Žerotína svému synovi v zám. kapli zřídil. V jiných komnatách spatřují se staré podobizny, z nichž mnohé odtud odvezeny do Vídně; pocházejíť od předních umělců své doby. Starý hrad nad osadou Opočnem, jež známa byla již v 11. stol., vystavěn asi ve 14. stol. a od konce věku toho vládl tu Půta z Častolovic, již na místě pánů z Opočna, rodu Drslaviců. Však v husitských válkách byl tu sídlem kterýs odpůrce Husitů, jejž r. 1422 Sigmund

Korybut mocně obléhal, avšak r. 1425 Opočna zmocnili se Sirotci a hrad pobořili. Zle pak tu v celém okolí hospodařil hejtman Táborský Svojše ze Zahrádky, po němž Jiří z Poděbrad Opočno opanoval; vystřídalo se tu pak několik rodů nežli r. 1495 Mikuláš ml. Trčka z Lípy Opočno ujal a bohatství veliké tu shromáždil. Týž prý nevěrnou manželku zde zazdíti kázal; z příbuzných jeho Vilém v l. 1560 až 1567 vystavěl nynější zámek a prodloužil starou kapli hradní i hrobku rodu svého dal tu zříditi. Poslední z Trčků Jan Rudolf přestoupiv na víru katolickou, z konfiskací velmi se obohatil, a choť jeho Majdalena z Lobkovic, paní velmi bezohledná, mnoho přičinila k tomu, že roku 1628 vypuklo tu strašné povstání lidu. Jan Rudolf zemřel půl roku po smrti svého syna, v Chebu zavražděného, sám byv obžalován, že pikle vévody Frýdlandského podporoval. Ze skonfiskovaných jeho panství dostal Opočno Rudolf Colloredo hr. z Walsce, zakladatel rodu od r. 1763 knížecího. Roku 1813 sešli se tu car Alexandr s Bedřichem Vilémem pruským i se svými státníky Metternichem, Stadionem a Humboldtem.

Výlety z Opočna.

1. **Dobruška—Nové Město n. M.** Z nádraží opočenského krátká železniční trať přímo do Dobr., pěšky k SZ. podle ryb. Broumaru 5 *km* do Dobrušky, v níž zajímá radnice výstavností 16. stol. se starobylým vchodem po schodech přímo do světnic 1. patra; při ní štíhlá věž s otevřenou galerií o vys. sloupech. Nyn. děk. kostel, ač starého založení, je stavba z r. 1724 s úpravou po požáru r. 1806 chová však křtit. z r. 1507. V Dobrušce nar. se vlastenec a buditel F. L. Věk, jenž v Kyšperku jest pochován. K SZ. $2^1/_2$ *km* je do Valu, kde sídlem je tkalcovský spolek, výborným rukodělným zbožím obchodující. Přímo k S. 3 *km* do Bestvin a přímo dále skrze Spy do údolí pot. Janovského a tímto v l. a za krátko vzhůru do Nov. Města 7 *km* (celkem 12 *km*), jež s té strany poskytuje nejkrásnější pohled.

2. **Deštná. Vrchmezí. Dušníky.** Jako při č. 1. silnicí k Dobrušce $1^1/_2$ *km* ke dvoru za Broumarem, kde dáme se v pr. okolo ryb. do lesa a přes mysl. a háj. v Pustinách stále lesem nad Dědinou (Zlat. Pot.) do Podchlumí (host.) a od host. v pův. směru dále ještě 2 *km* do Podbřezí, osadou v l. k zámečku *Skalce*, sídlu druhdy Ostrovských, později Mladotů ze Solopisk, od něhož dáme se v pr. k SV. přes Osadu Netřebu, zprvu silničkou, pak cestou a opět silničkou do **Dobré**; jdeme pak vsí v pr. k J. a dáme si tu ukázati cestu do Osečnice, projdeme osadou až k silnici a dáme si ukázati pěšinu ku Klečkám. správněji **Novému hradu** (17 *km*), kde jsme v nejkrásnějším bodě nad údolím potoka Alby t. zv. údolím Klečkovským (u Klečkovského ml.). Je to hrad druhdy Jiřího z Poděbrad, jenž ve 14. st. již vzal za své. Pohodlněji, ovšem se zacházkou a také méně půvabnou cestou mohli bychom jíti z Podbřezí přes Bílý Újezd do Skuhrova a odtud přes N. Věs na Nový Hrad (19 *km*). Dále nás vede cesta údolím Alby, z něhož po 3 *km* dáme se v l. vzhůru sráznou pěšinou přes Mnichové k silnici na Jedlovou a přímo do Deštné (24 *km* host.). Údolím Alby sledujeme tuto cestu zevrubněji od Solnice (viz trať II. b.)

V okolí opočenském otevírá se nám z dráhy v pr. pohled k horám až k Deštné a Vrchmezí, v l. pak do nížiny směrem k Jaroměři. Mineme v pr. Pohoř, překročíme Dě-

Krčín. Kostelík krčínský. Vyňato z Ottova díla »Čechy«.

dinu (Zl. Potok) a podle Bohuslavic na pr. se táhnoucích stihneme stanici

Bohuslavice (některé vlaky staví kousek dále v sousedních **Černčicích**).

V Černčicích stávala nad kostelem rodná tvrz pánů z Černčic, z nichž Jan Černčický z Kácova zal. r. 1501 Nové Město n. M.

min. Za Černčicemi leží mlýn Osíček na Metuji se vzorným hospodářstvím, velkou drubežnickou stanicí a výrobou dřevěných sudových zátek.

Za krátko objeví se nám v l. pěkná starobylá ves *Krčín*, proslulá nyní sady ovocnými, druhdy městečko, jež poutá nás svou polohou i štíhlou věží s podsebitím u kostela sv. Ducha, jenž má got. kněžiště pův. založení a chová část starobylého oltáře s obrazy sv. Petra a Veroniky na dřevě.

V kostele tom r. 1421 král. hejtman jaroměřský přepadl Orebské a krvavou řež tu provedl, již odemstil Žižka obležením Jaroměře, z níž Němce vyhnal. Roku 1639 vydrancovali Švédové Krčín a pověst vypravuje, že kule, které v oltáři se ukazují, švédský důstojník marně vystřelil po knězi mši sloužícím.

Hned za Krčínem, kde překročíme Metuji, následuje stanice

Nové Město n. M., 1/4 hod. vzdálená od města, jež tu nad hlubokým úvalem Metuje malebně se do výše rozprostírá. Město s 2574 obyv. v čisté vzdušné poloze na samém předhoří Hor Orlických je oblíbeným Ls. i se sousedícím *Rezkem*.

Založeno r. 1501 Janem Černčickým z Kácova, jenž svou tvrz v Krčíně spustnouti nechal a městská práva Krčína sem přenesl a sídlo to Nové Město Hradiště nazval i je také hradbami a příkopy opevnil. Za Jana z Pernštejna r 1517 propadlo konfiskaci pro vzpouru i vládli tu pak až do bělohorských dob Stubenberkové, po nichž je ujal Valdštýn, postoupiv Nové Město pí. Magd. Trčkové za Kopidlno. Proti její krutovládě a protireformaci vzbouřil se lid r. 1628, jehož drancováním město velmi utrpělo, nežli je Martin Huerta zlé paměti krvavě opanoval. Paní Magdalena postoupila pak Nov. Město Adamovi Trčkovi z Lípy, témuž, jenž s Valdštýnem v Chebu zahynul, a jemuž bylo skonfiskováno a darováno Valterovi z Leslie. V l. 1639, 1645 a 1648 třikrát opakoval se vpád Švédů, kteří tu i v dalekém okolí zle hospodařili. Škody ty částečně napraveny novým opevněním roku 1653. avšak za

Údolí Metuje pod Nov. Městem.

Nové Město nad Metují.

válek slezských a války sedmileté nebylo tu hrubě klidu. Zejmena proti Bedřichovi město statečně se drželo dík své znamenité poloze. Koncem 17. st. založili tu Lesliové klášter milos. bratří a když r. 1802. vymřeli, ujal dědictví s nimi spřízněný rod Ditrichštejnů.

Přicházíme od nádraží táhlým předměstím, v němž mnohé domky pěkných lomenic staré doby pamatují (nejstarší nápisy ukazují na l. 1698 a 1751), mineme tu také klášter milosr. bratří; přicházíme k místu, kde ještě r. 1874 stávala brána, odkud je rozkošný výhled na úval Metuje i lesnaté svahy za ním. Krátkou ulicí dostaneme se na půvabné náměstí, jehož starobylý ráz domy s podloubími a rázovitými štíty dokumentují. Téměř k samému náměstí přiléhala pohříchu nedávno za nouzové akce (!) rozbořená věžovitá brána, Přes vyzděný příkop mostem 25 kroků dl. přicházíme k zám. bráně s erby Lesliů a Vartemberků a touto do nádvoří zámku, jenž nyní z části za letní byty se pronajímá. Schodištěm ve věži lze pak vystoupiti do budovy, postavené v 17. stol. vlašským stavitelem Durettim a prohlédnouti některé stukové práce i zajímavé malby nástropní z mythologie a vystoupiti posléz na hlídku věže, jejímuž tvaru Němci přezdili »máselnice« a odkudž je skvělá vyhlídka jednak k Josefovu a Skalici s pozadím Krkonošů, jednak přes Rezek na Hory Orlické. *Děkanský chrám* Nejsv. Trojice s druhé strany náměstí je z poč. 16. stol., na hl. oltáři chová Hellichův obraz sv. Václava z r. 1853, ze starších památek cínovou křtitelnici z r. 1543, i zvon z r. 1541, jejž Jan z Pernštýna ulíti kázal. Z náhrobků jsou zachovány náhr. Stubenbergů. Hřb. kostel Všech Sv. je stavba z r. 1543; socha P. Marie a Sv. Trojice na nám. jsou z r. 1696 a 1767.

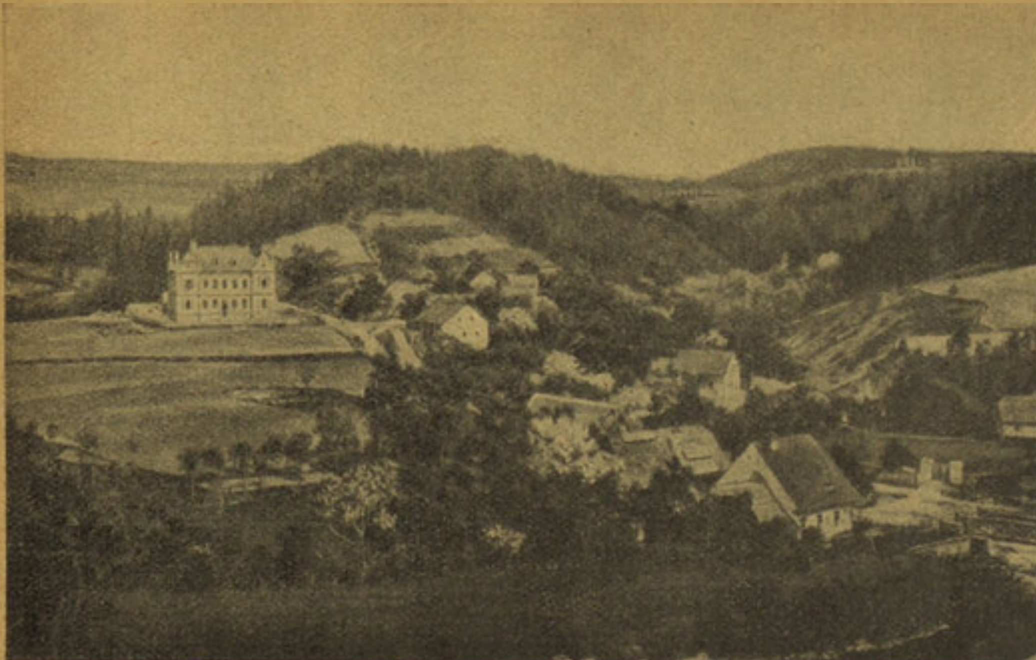
V novější době získává město elektricky osvětlené s ulicemi v letě kropenými, na výstavnosti četnými villami, z nichž na př. vyniká velká villa červeno-kostelecké spořitelny, svým zařízením vkusným villa Bartelmusova a j.

Hostince: Rydlo (Rambousek, 7 pok., letní byty), Vondráčkův (12 pok. omnb.), Žiďův na rychtě (12 pok.), Syrovátkův a Broučka (12 p.), Martinkův (10 p.). Povozy od nádr. 40 h. Říčné lázně na Metuji (teplota 14—15°) u města (rodina platí za léto 5, osoba 3 K). Nový vodovod pro vodu pitnou. Tři lékaři (jeden zubní) a lékárna. Parní a vanové lázně v Rezku. Soukromé byty také s kuchyněmi. Stud. noclehárna. Povozy 1spř. (6 K) i 2spř. (10—12 K denně). Ve příčině letních bytů dotazy zodpoví okrašl. spolek.

Výlety z Nov. Města n. M.

Nové Město náleží k nejznamenitějším bodům českým pro výlety do Orlických Hor.

**1. Rezek. S městem dnes téměř souvislý, je letní sídlo prvního řádu s lázněmi nad údolím potoka, malebnými peřejemi k Metuji spadajícího. Parní a vanové

Rezek a údolí Rezkovské za Novým Městem n. M. (Z alba okrašl. spolku v N. Městě.)

lázne, 37 obýv. pokojů. Výhodný pobyt pro lehčí neurastheniky a rekonvalescenty. Bližší v hot. lázeňském (omnib.). Pěkné procházky úpravnými cestami i spojení s městem.

**2. Klopotovským údolím přes Slavoňov do Rezku a zpět do města je rozk. polod. vycházka. Z města k J. a V. znač. cest. do údolí Klopotovského, nad nímž v l. na strmém ostrohu stávala tvrz *Výrov* neznámého původu, dosud patrná, údolím vzhůru podle Mertova dolu, kde prý jakýs rolník Merta druhdy na stříbro doloval, do Slavoňova (3·5 *km*), kde stojí za shlédnutí dřevěný kostelík hřbitovní ze 16. stol. se zvony z 15. a 16. věku; kalich s nápisem na dřevě malovaný poblíž hl. oltáře připomíná dobu, kdy se tu přijímalo pod obojí. Na faře chová se latinský missál z r. 1507 a pamětní kniha, psaná od r. 1787. — Odtud zpět do Rezku 2 *km*.

**3. Peklo. Skvostná partie při ústí Olešenky do Metuje u mlýna (dva hostince, v létě i pstruhy). Nejkrásnější, ač nikoli nejpohodlnější cesta vede po pr. břehu Metuje, kamž sestoupíme podle hřbitova a vodojemu k Liščí boudě, kde řeku překročíme. Touto cestou několikrát zúží se řečiště a místa zúžená označena jsou vířivým pohybem vody, projdeme tak *Bílým*, *Černým* (nejmalebnější partie) a *Svojanovým Virem*, což vyžaduje $1^1/_4$—$1^1/_2$ hod. Návrat možný je značenou cestou lesnatými partiemi přes *Sendraž* a *Jestřebí* nad l. břehem Metuje, pohodlněji nad pr. břehem přes Přibyslav a Františkův vrch (daleký rozhled). Metuje směrem od Náchoda bude v brzku regulována. Doufejme, že krásy Pekla a Metuje pod Peklem nepadnou této regulaci za oběť.

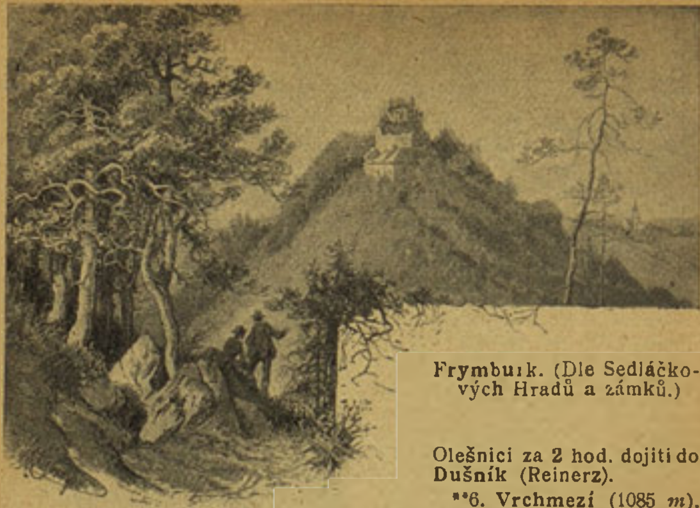
*4. Dobrošov (622 *m*. Rozhl. s teleskopem). Výlet tento jest nejlépe spojiti s návštěvou Pekla dle č. 3. Kdo do Pekla již šel údolím Metuje, volí sem cestu buď přes Přibyslav nebo Sendraž a z Pekla vzhůru v pr. znač. cestou do Jizbice $1^1/_2$ *km*, odtud pak v pr. $1^1/_2$ *km* přímo na Dobrošov. (Bližší viz u Náchoda). K stanici náchodské máme odtud $2^1/_2$ *km*.

**5. Frymburk (Hrádek). Buď přes Rezek (č. 1) do Blažkova a odtud přes Mezilesí stále silnicí až pod Frymburk (7 *km*) anebo dle č. 2. Klopotovským údolím do Slavoňova a od již. konce vsi v l. k SV. přímo polní cestou a malými lesíky k host. na Dupačce (pěkný rozhled) a k zříc. Frymburku ($6^1/_2$ *km*). V malebné poloze nad Olešenkou vidíme tu zříc. hradu (k přístupu zjednati si třeba svolení v myslivně) se zbytky mohutné věže, kde r. 1354 sídlem byl Matouš z Frymburka a počátkem husitských válek pověstný Jan Městecký z Opočna. R. 1534 prodal hrad Anděl z Ronovce Trčkovi z Lípy, jenž bydlel na Opočně a hrad nechal spustnouti. Za povstání selského r. 1628 byl vybit a posléz Švédy zpustošen.

Z *Frymburka* možno vystoupiti *a)* $^1/_2$ *km* do *Nov. Hrádku* a pokračovati odtud vysokou náhorní cestou přes Šibeník (672 *m*) a rozptýlené Lužany (krásné vy-

Dřevěný kostelík ve Slavoňově.
Z alba okrašl. sp. v N. Městě.

Frymburk. (Dle Sedláčkových Hradů a zámků.)

hlídky) k hranici zemské a do Olešnice 5 *km*. (host. Jirků u Radeckého se chválí). Odtud možno podniknouti znač. cestou ne právě nejpohodlnější výstup přes samotu *Končiny* (Schnappe) na *Vrchmezí* (za $1^1/_2=2$ hod.; pohodlněji k J. přes Sedloňov) a vrátiti se přes Sedloňov (viz níže č. 6.) do Nov. Města. Tento výlet je možný jen na 2 dny (s nocl. na Vrchmezí). — *b*) Z Frymburka podle Olešenky pěknými partiemi k S. $2^1/_2$ *km*, pak stihneme silnici náchodskou, vedoucí dále v l. podle Olešenky ještě 2 *km*, načež pěknou stezkou (pozor na značky) sestoupíme podle ní k ústí jejímu u Pekla (skv. partie) a vrátíme se některou ze tří cest sem vedoucích do N. Města (19—20 *km*). Tento výlet lze vykonati za 1 den. — *c*) Z Frymburka jako při *b*. podle Olešenky a silnicí až na kraj Pekla, zde však silnicí (málo příjemnou) dále k S. $1^3/_4$ *km* ke mlýnu Potoky, zde v l. cestou na Dobrošov k rozhl. a dolů k silnici a touto do Náchoda (11 *km*, v celku 18 *km*, partie na 1 den). Po případě možno přes Olešnici za 2 hod. dojiti do Dušník (Reinerz).

**6. Vrchmezí (1085 *m*), nejvyšší odtud dostupný bod Orlických Hor s rozhlednou, zároveň i odtud nejpohodlněji přístupný. *a*) Silnice pro jízdu povozem nebo kolem vede přes Nový Hrádek (viz čís. 5) do *Sedloňova* v délce 14 *km* nebo — *b*) přes Zákraví, Ohnišov a Bystré (14 *km*). *c*) Pěší turista volí kratší cestu dle č. 2. přes Slavoňov (ev. do Slavoňova přes Rezek) a jde jako při čís. 5. na jiř. konec vsi, kde však od rozc. dá se v pr. do *Bohdašína* a v přímém směru dále na *Janov* a rovně dále na svah Krahulce (640 *m*, daleký rozhl.), kde stihne silnici, překročí ji a přímo k SV. podle Zlatého Potoka ubírá se do Sedloňova (12 *km*). Odtud vede znač. cesta přes mysl. Steinberg nejpohodlnějším výstupem na vrchol Vrchmezí (19 *km*, 6 hod.). *d*) Jedeme do Náchoda a dojdeme na stanici Slané (4 *km*), k čemuž čas úplně stačí, abychom tam stihli vlak do Dušník. Návrat přes Vrchmezí a Sedloňov nebo Frymburk provésti lze za den. Na Vrchmezí ochranná chýše Kladského G. V. s rs. a nocl. Dřev. rozhl. s nejkrásn. vyhl. v celém

pohoří. Odtud sestoupiti možno: *a*) Přímo označ. stezkou lesem a polem do Olešnice a dále jako při č. 5. (druhého dne) přes Frymburk do N. Města nebo do Náchoda; *b*) ke Končinám (Schnappe) 3/4 hod. a odtud do Dušník nebo znač. cestou přes Grenzdorf do Dušník (5/4 hod.). *c*) Směrem ku Končinám 1½ *km*, pak v pr. silnicí na Grunwald a do Kunštátu (13 *km*; další viz u Dušník při trati I. b).

7. **Krčín-Veselice.** K nádraží a za ním do Krčína (viz str. 37). Odtud k J. podle dráhy ½ hod. do Černčic (viz str. 36) a vsí v pr. do *Osíčka* (v okolí tom již Metuje jest regulována); od mlýna v Osíčku silnicí k regulované Metuji v Dolsku, odtud v l. podle řeky 1 *km*, avšak před Slavětínem (v l.) polní cestou v pr. k silnici, přes tuto přímo dále silnicí do Roztok a přímo dále cestou do Veselice. (Podveselice 10 *km*), kde na ostrohu ve vsi spatřují se skrovné již stopy (příkop, hradby, předhradí i hlavní hradiště jsou patrny) hradu Veselice, sídla panského mocného rodu pánů z Veselice. R. 1491 polovina toho hradu patřila již Jindř. z Rychnova. Dosud je hradiště, role obsahující rozděleno ve dvé; v jednom dílu chalupa panství opočenského, v druhém chalupa panství novoměstského, předhradí je novoměstské a dvůr poplužní proměněn v selský statek. Výlet možno odtud prodloužiti do Jaroměře přes Volovku a Rychnovek 7½ *km*, nebo do Josefova přes Šestovice a Ples 7½ *km* anebo přes Jesenice k S. do Čes. Skalice 6 *km* (viz trať I. d.), odtud možno navštíviti Ratibořice s Babiččiným údolím a Rýzmburk a vrátiti se drahou přes Václavice nebo pěší partií ze Žernova přes Náchod, Dobrošov a Peklo zpět.

8. **Opočno. Nový Hrad.** Do Opočna drahou (prohlídka zámku str. 34), odtud dle č. 2. na str. 35. do Skuhrova (viz tr. II. *b*) 16 *km*, nocleh). Druhého dne přes Klečky-Nový Hrad na Jedlovou a Deštnou s přechodem do Grunwaldu (16 *km*, nocl.) a 3. dne přes Vrchmezí (viz trať I. b) do Sedloňova a přes Frymburk, Slavoňov, Rezek do N. Města nebo přes Frymburk, Dobrošov do Náchoda (viz níže). Po případě jen do Nov. Hrádku (17 *km*) a 4. dne do N. Města (7 *km*) nebo do Náchoda (11 *km*).

9. **Teplické a Adrsbašské Skály** drahou přes Náchod. (Viz ve směru tratě.)

10. **Vratislav.** Drahou do Meziměstí, kde koupiti jest velmi levný zpáteční lístek s osmidenní platností. Též lístky IV. tř.

Viz též výlety Náchodské a jmenovitě výlet na bojiště z roku 1866 přes Václavice a Branku.

Od Nov. Města trať železniční vůčihledě stoupá po svazích kopců s pr. strany přistupujících, poskytujíc v l. stále pěknější rozhled do nížiny na bojiště u Skalice. Projedeme vsí Vrchovinami a staneme ve stanici

Václavice pod Dobenínem (v pr.), jenž nese na vrcholi osamělý kostelík sv. Václava, dnes k Václavicům patřící, však jediný pozůstatek zmizelé osady Dobenína. Kdo chce seznati tento kraj, vystoupí ve Václavicích a dá se pěšky do Náchoda. Jsmeť tu v zemské **Brance**, kterouž od Náchoda do vnitra země jediná cesta bývala a kde se také clo vybíralo.

Vzhůru ke kostelíku sv. Václava na Dobeníně, kde r. 1068 král Vratislav měl bouřlivý sněm, kde šlechta mu zbraňovala, aby cizáka Lance proti bratru svému Jaroslavu na pražské biskupství

dosadil. Tu také r. 1866 strhla se prudká seč, již několik pomníků padlých svědčí. Také kostelík a v něm Hellichův obraz sv. Václava kulemi byl porouchán. Hrobka Straků z Nedabyle. Od kost. k SV. k siln. náchodské na *Branku* ve výši 447 *m*, odkudž je skvělá vyhl. Dosud tu i na protější Homolce (neméně pěkný rozhl.) spatřují se stopy opevnění, jimiž Branka zemská byla chráněna. Pěšinou ze silnice v pr. nadejdeme si a stihneme po chvíli silnici, jež z Čes. Skalice vede do Náchoda (od stanice Václavické 1 hod.).

Ve Václavicích v l. odbočuje spojka ku Starkoči (viz trať I. d) v pr. pak Vysokovem do zemské Branky mezi Homolkou (v l.) a Brankou (v pr.) k St. Městu n. M. s velkou přád. J. Bartoně a synů a do

Náchoda, jehož hrad či zámek vítá nás úchvatným dojmem, kterýž nemile ruší rachot mech. tkalcovny při vých. z nádr. Na městě (12.000 ob., sotva již pozorujeme, že bývalo hrazené. Jen ulice »na parkánech« připomíná býv. příkop a v ul. hradební a žid. zachovány zbytky hradby a bašt v obydlí proměněné. Náměstí nás mile překvapí obrazem, jejž poskytuje nad ním se vypínající zámek, nezvyklým zjevem děk. chrámu sv. Vavřince, s nímž podivně kontrastuje radnice z r. 1904 (arch. Podhajský). Chrám zal. již před 14. stol. je ve slohu pův. got. značně porušen; se snesenými věžemi po obou bocích presbyteře, zachované ve slohu přechodním, má půdorys křížový. Starobylé a vkusné je v něm got. sanktuarium asi z 15. stol. a pozornosti zasluhuje mausoleum ze 17. stol., jež Albrecht Václ. Smiřický ze Smiřic svým předkům zbudoval. Je tu zachována také starobylá cínová křtitelnice z r. 1503 a drahocenný stříbrný kalich Smiřických z r. 1567. Neopomeneme navštíviti v radnici museum zal. J. K. Hrašem (zajímavé starožitnosti; příst. denně 9—12, 2—5, v ned. 9—11. Bližší u sluhy v radnici). Při staré radnici (okr. soudě) zachován je pranýř ze 16. stol. V ulici za náměstím poutá pozornost mod. budova obč. zál. dle pl. V. Vejrycha a J. Pikla r. 1902 vyst. s freskami bratří Špillarův (do zám. ul.: rolnictví, průmysl, obchod., do pražské ul.: Vjezd Jiřího Poděbrada r. 1456, Exulanti z r. 1628, Švédové před Náchodem (1639). Hřbitovní kostel sv. Jana Křt. ve St. Městě n. M. nese letopočet 1501, má prkenný strop a zvenčí mnoho starých náhrobků. Je tu pomník děkana pod obojí Jiřího Pyrenea Žateckého z r. 1606, také zde odpočívá archeolog Al. Heber († 1849) a J. K. Hraše († 1907), nách. rodák litom. biskup J. F. Hurdálek (1747—1833). Druhdy hřbit. kostel sv. Michala v Komenského tř. blíže realky je stavba z r. 1716. Žid. hřbitov, za realkou v ul. čes. bratrů, má mnoho starých pomníků.

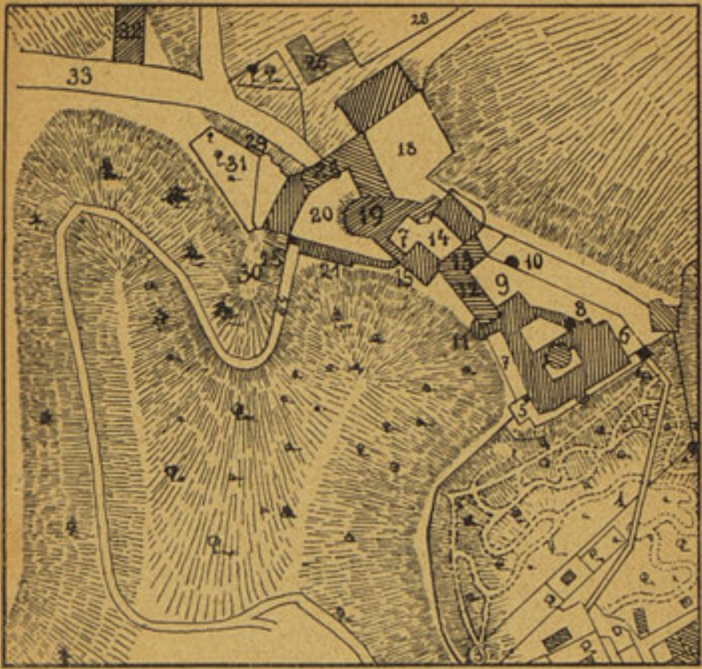
Pohled z náměstí v Náchodě k zámku.

Náchod, tolik jako »vchod do brány zemské« povstal tam, kde dnes Staré Město n. M. leží, kdežto na kopci Homolce nad ním stával v těch časech dřevěný hrad Načeraticů-Hronoviců, z nichž Hron z nařízení Otakara II. r. 1270 vystavěl nynější hrad, do jehož podhradí převedl obyvatelstvo St. Města; nové město bylo tehdy ohraženo. Již Hronův syn Ješek popustil Náchod králi Janovi za Kostelec nad C. Lesy a střídají se tu pak často noví majitelé. Nalézáme mezi nimi Půtu z Častolovic pány z Kunštátu, za husitských válek Mik. Trčku z Lípy, v l. 1437 až 56 Koldové ze Žampachu šířili postrach celým okolím, dokud Náchoda nedobyl Jiří Poděbradský, jehož rodina tu vládla do r. 1496. R. 1533 spatřujeme tu velmože Vojtěcha z Pernštejna a po něm Smiřické ze Smiřic, z nichž Al. brecht súčastniv se povstání roku 1618, všeho jmění i Náchodu pozbyl, zemřev dříve již v ležení před Plzní. Tehdy na hradě se svou družinou zdržel se také prchající zimní král Bedřich Falcký. Kon-

fiskované jmění koupila pověstná paní Magd. Trčková z Lobkovic, jež postoupila je synu Adamovi, po jehož zavraždění v Chebu dostal Náchod Vlach Octavio Piccolomini z Arragonu. Do panování rodu toho spadá smutné povstání týraného selského lidu na Náchodsku r. 1775, kdy také rod ten vymřel a Náchod velmi zadlužený zdědil Vojt. hr. Desfour, jenž prodal jej brzy Petru kníž. Kuronskému, jehož dcerou byla známá pí Kateřina, vévodkyně Zaháňská (doba Bož. Němcové). Od r. 1842 vládne Náchodem rod knížat ze Schaumburg-Lippe, z něhož byla i poslední královna Wirtemberská Charlotta. Náchod již od časů husitských snášel téměř všechny nájezdy dob válečných v Čechách, z nichž válka třicetiletá i války pruské v 18. stol. i válka z r. 1866 zanechaly tu mnoho smutných upomínek.

Náchod je sídlem okr. hejtmanství, má kromě ob. a měšť., pokrač. průmysl. školu, stát. jub. reálku, státní školu tkalcovskou, četné mech. tkalcovny, přádelny, barevny, parní bělidla, úpravny a tiskárny, ob. pivovar a elektrárnu, tři tov. na lepenku, dvě tiskárny a četné jiné prům. závody. Městu náleží pozemky ve Slaném již na pruské půdě i hostinec v Malé Čermné u Chudoby. Z rodáků vzpomínáme kromě jiných defensora Tob. Štefka z Koloděj r. 1621 na starom. nám. odpraveného a mathematika A. Strnada (1749). Ozdobou a největší památností města jest zámek neboli

Hrad, k němuž vystupujeme z náměstí schodištěm o 298 schodech; vede sem také k S. přes Plhov pohodlná cesta vozová; jiná ze zadu od Kramolny alejí přes Červ. kopec. Ještě jedna starodávná cesta vede z města po svahu velikou serpentinou (24) k t. zv. dolejší bráně. Z pravidla jde se stezkami mezi stromovím a křovinami, jež vysázel kněz vlastenec, děkan Náchodský J. Regner r. 1852 zemřelý: nebo nejkratčeji schody (1), jež vedou k fortně ze 17. stol. (41), kterouž vstoupíme na předhradí. Cestou vidíme v pr. zbytky věže (2) (lid ji zove hladomornou) a hradeb, jež táhly se druhdy až k hradbám městským. Také v l. tam, kde končí cestky sadu, bývala věž. Předhradí na l. končí výstupkem, kde bývala bašta r. 1651 sbořená. Budova (6), u které se nalézáme, je starý horní hrad, budovaný pány z Náchoda a Kunštátu, v úpravě, jakou dostal za doby Smiřických, ačkoli rustika jeho pochází až z l. 1651—59; vstoupíme do brány, již zdobí genius držící kamenné erby Piccolomininský a Saský a přihlásíme se u vrátného v nádvoří, aby nás provedl (zprop. dle počtu osob). Z nádvoří vede do hradního paláce portál s českým nápisem z r. 1611, upomínající na Albrechta Vác. Smiřického; po 11 schodech vystoupíme do hradního nádvoří, nejkrásnějšího místa hradu, kde spatřujeme věkopamátnou *velkou věž*, o níž se neprá-

Půdorys náchodského zámku. 1. Cesta z náměstí. 2. a 3. stopy věží v býv. vnějším opevnění. 4. Fortna ze 17. stol. 5. Zbořená bašta. 6. Horní hrad starý s velkou věží. 7. Kuchyně velká. 8. Malá věž. 9. Velký dvůr (hrubý plac), 10. Hluboký příkop. 11. Bašta. 12. Nynější kaple. 13. Dům s branou (druhdy maštale jízdné). 14. Místo, kde býval příkop a most zdvihací. 15. Stará kancelář. 16. Bývalá kovárna. 17. Hrubá zeď s branou. 18. Zahrada Piccolominská. 19. Turjon. 20. Přední dvůr. 21. Šatlava u hrubé hradby. 22. Zahrada nová. 23. Dolejší brána. 24. Starodávná cesta z města. 25. Brána hořejší (dům úřednický). 26. Nová kovárna, nyní hostinec. 27. Jízdárna. 28. Cesta od Plhova. 29. Zříceniny zúmyslně postavené. 30. Skalnatý výběžek. 31. Býv. vysoké šance (zahrada). 32. Pusté místo, kde bývaly hradby nejhořejší. 33. Cesta od Kramolny po Červeném kopci.

vem báji, že postavena byla r. 780. Jistě ale pochází z dob prvotních pánů Náchodských; starou její podobu změnil teprve r. 1611 Al. Smiřický, avšak po požáru r. 1721 byla střecha její o 11 loket snížena. Vystoupiti lze na pavlač o 12 ušlechtile tesaných sloupech a pevném zábradlí, nad níž visí největší zámecký zvon Kajetán, i možno pak vystoupiti nad ním až do lucerny. Rozhled je odtud úchvatný na celý Náchod s okolím, k Boru a Homoli nad Dušníky, přes St. Město k Brance na údolí Metuje a nad ním se zvedající Rozkoš s Dobrošovskou rozhl. Vnitřek paláce, přístupný za vedení vrátného, zajímá starob. nábytkem i podobiznami a obrazy památnými. Vnitřní nádv. průčelí upomínalo by na zámek jindřichohrad., kdyby pavlače a arkády jeho nebyly zaskleny. V přízemí jsou kanceláře knížecí a památný, pečlivě srovnaný archiv. Dvě poschodí zaujímá *sál španělský* s nástropní freskou, již v 17. stol. Hárovník a Vanetti malovali k oslavě Octavia Piccolominiho. V l. od vchodu podobizna téhož Octavia od některého dobrého nizoz. mistra. Nad vlašskými krby obraz bitvy u Thionvillu od Pietra Snyerse (z pol. 17. stol.) a obraz pamětihodného banketu na radnici Norimberské (5. října 1649, kde Octavio súčastňuje se oslavy uzavření míru) od slavného mistra Jáchyma Sandrarta. Je tu vyložena v rytině kopie s označením jmén osob, jež na obraze jsou věrně zpodobněny. Nábytek v sále napodobuje nábytek, jehož se při banketu tom užívalo. Celý ten sál dýše oslavou vítěze doby pobělohorské a nic tu nepřipomíná slavné české pány doby předbělohorské. Jen stavba, v tomto sále také starodávný dřevěný strop z doby Smiřických, jsou jejich stopou. Také v druhém velkém *sále Piccolominském*, jehož strop je zdoben pěkným dílem štukovým, spatřují se jen podobizny rodu Piccolominského; jediné co tu na starší doby upomíná, je vývod rodový, dovozující souvislost po přeslici s Jiříkem Poděbradským. Ve velké nárožní světnici vedle sálu španělského pozornosti zasluhují obrazy květin od mistrů nizozemských, v dalším pokoji vedlejším poutají obrazy dobytí Bony v Africe (za účasti Silvia Piccolominiho) a vedle podobizen také obraz, představující nejspíše odevzdání zámku náchodského. V *pokoji císařském* spatřují se podobizny osob z rodu panovnického i nynější vrchnosti náchodské. Ve večeřadle a ložnici kněžny shlédnouti lze vzácné gobelliny. — Z nádvoří možno zajíti ještě do *hradní kaple* z r. 1654, jejíž oratoř knížecí ozdobena je drahocennými malbami na stropě i na skle, kaple sama pěknými štukami a obrazy ze života svatých.

1. Okolí Náchoda, Nov. Města n. M. a Dušníků.

Koho zajímá další zařízení hradu, vystoupí na velký dvůr (hrubý plac, 9), k němuž s jedné strany přiléhá stavení s nynější kaplí (12), s druhé hrazený příkop s baštou (10) a na severu velké jízdné maštale z r. 1635. Tudy dostaneme se do zadního nádvoří, kde býval příkop s mostem zdvihacím; v pr. boči k tomu prostranství bývalá kovárna, již r. 1656 na byty přestavěná, v l. stará kancelář, hrubá zeď s branou z r. 1656 a na pravo vchod do bývalých velkých šanců, r. 1751 *zahrady Piccolominské* ve slohu francouzském založené, z níž k severu vyhlížíme do utěšených sadů. Vrátivše se do nádvoří, vejdeme do nádvoří posledního, do něhož na rudé skále vystupuje polookrouhlý bývalý turjon (19), či hrubá bašta, za Smiřických druhdy zbrojnice, kde nyní v přízemí jsou konírny a nahoře divadlo. Levý bok tohoto nádvoří vroubí bývalá šatlava a hrubé hradby, oddělující zahradu t. zv. novou, od r. 1652 tu bývavší, s druhé strany šatlavy pak uzavírá dvůr dolejší brána (23), k níž z města svahem vede starodávná cesta hradní. Na sever uzavírá nádvoří dvoupatrová budova úřadnická s arkádami a branou (23), štukovím, znakem Piccolominským a sochami Marta a Herkula vyzdobenou, kterouž z hradu vyjdeme; v l. spatřujeme tu umělou zříceninu; v pr. jízdárnu a hospodu i kráčíme utěšeným stromořadím lipovým s pěkným výhledem na hrad a část města; kroky svými zamíříme k severu podle sochy sv. Jana (v l.) a bílého kříže (v pr.) na paměť padlých vojínů (1762) až na konec aleje, kde železná branka nám kyne na malý hřbitůvek, kde odpočívají vojínové, kteří v Náchodském zámku ranám podlehli po bitvě u Náchoda a České Skalice r. 1866.

Hostince: Grand hotel (25 pok.), U Slunce (26 pok., omnib.), U beránka (18 pok., omnib.), Italie (6 pok.), Letzelův (5 pok.), Stud. noclehárna (42 lůžek v době hlavních prázdnin) v budově real. škol. Rs. nádr., zám., u Sokola, u Burgetů, u Jiřího z Pod., Karla IV. a u města Prahy, u Lva, u Tří kaprů, u Koruny, Portarturu a na Kutlofě. (Před touto podkova v dlažbě připomíná, že tu zimní král ztratil podkovu na útěku po bitvě běl.).

Výlety z Náchoda.

*1. Běloves. Lz. a Ls. souvisí téměř s Náchodem hned za nádražím. Vyjdeme-li z toho, jdeme v l. na konec malého sádku (náv. tabule okolních cest tur.) a zde dáme se v l. přes trať do Bělovsi, kamž jíti lze také lesem Montací. Jsou tu dvojí lz. s budovami obývacími, rs. a koupelnami. Pokoje od 10 K týdně. Park, hudeb. pavillon. Koupele parní, vanové, lázně uhličité a slatinné (z rašeliny čermenské) a železité. Příjemné kyselky k pití poskytuje pramen Idin a Jakubův, jichž voda se hostům podává zdarma. Žádná láz. taxa. Léčba chorob zažívadel, chudokrevnosti, úplavice močové, cukrovky, kaménků ledvinových

i žlučových, hostce a dny, nervosity a hysterie.

2. **Dobrošov (622 *m*, rozhl. z r. 1895 s automat. teleskopem. Rs.) Stejnou cestou jako při č. 1., však přímo dále silnicí 2 *km* dle značek a 1/2 *km* na vrchol. Do teleskopu vkládá se 10 hal. a zatáhne za šňůru po značku L, načež ukazuje teleskop ve zvětš. 45násobném 3 1/2 min. Skvostný pohled na Náchod, krásný rozhled ke Krkonošům i Orl. Horám a na Bor, k Nov. Městu i do nižin k Čes. Skalici, Jaroměři a Josefovu, Hradci Král. až po Kunět. Horu a Zvičinu,

3. **Peklo–Nové Město n. M. Výlet možno konati *a*) *přes Dobrošov*, sestoupiti odtud k JZ. do Jizbice a přímo k J. do Pekla (5 *km*). Skvostnější partii uděláme zacházkou, jdeme-li z Dobrošova 3 *km* silnicí až do údolí Olešenky a tímto v pr. k Peklu. *b*) *Přes Staré Město* údolím Metuje silnicí, která v St. Městě (po 1 *km*) se rozvětvuje; jdeme k J. podle řeky až k mostu, kde silnice Metuji opouští; přes most v levo do Lipí a z Lipí k J. do Pekla (6 *km*). *c*) Jako při *b*) až k mostu pod Bražcem, kde však dáme se v pr. přes Bražec pod Brankou a Sklopcemi k silnici, touto v l. do Přibyslavi a dolů k Peklu (7 1/2 *km*), *d*) Ve spojení s výl. č. 9. na Branku a silnicí k J. 2 1/2 *km* k rozc., kde se dáme v l. přes Přibyslav (7 *km*). V Pekle mlýn a 2 host.

*4. **Frymburk.** Jako při č. 2. na Dobrošov; nechceme-li vystoupiti k rozhl., jdeme přímo dále Dobrošovem a nadejdeme si tak záhyb silnice k mlýnu Potoky, odtud k J. do údolí Olešenky, tímto 1 1/2 *km* silnicí, pak dále k J. podle vody až pod Frymburk (9 1/2 *km* s vynecháním rozhl.). Viz str. 41. Návrat přes pout. misto Rokolí a Nové Město (viz str. 37) drahou.

5. **Vrchmezí (1085 *m*, rozhl., Ochr. chýše, rs. nocl.). Kdo chce použiti dráhy neb povozu, jede přes Levín (Ls. Welzelův hot. Rs. Dinter), do Olešnice (Gieshübel 15 *km*) a může odtud ještě 3 1/2 *km* jeti, až k samotě a host. *Končinám* (Schnappe). Turista pěší jde buď *a*) jako při č. 4. na Frymburk a odtud přes N. Hrádek do Olešnice [až ku Končinám (18 1/2 *km*) cestou většinou velmi půvabnou] nebo *b*) kratčeji, ale méně zajímavě s[illegible]nicí k Dobrošovu, však nikoli [illegible] vsi, nýbrž kolem této v l. k [illegible] motě »V Rudách«, odtud 3/4 [illegible] k J. a odbočkou v l. do *Čes.* [illegible] *mné* (5 1/2 *km*), kamž také jíti mo[illegible] z Bělovsi. Vsí k J. a na rozc[illegible] mysl. v l. do *Borové*, zde od[illegible] nice v l. pol. cestou přes hra[illegible] k *Taşovu* (Se Strážnice 683 *m* v[illegible] do Čech), však kolem vsi [illegible] přímo dále do *Olešnice* (12 *km*) [illegible] přímo dále 3 1/2 *km* ku Končinám, odtud 3/4 h. cesty značenou cestou na vrchol. Sestup dle str. 42–43.

*6. **Chudoba.** Lz. s lázněmi vanovými, sprchovými, uhličitými, slatinnými, parními a elektr., massáži a vodoléčbou. Láz. taxa 24 mk, pro členy rodiny přes 10 let 4 mk. pro letní hosty 12 mk a členy jejich rodin 2 mk. V květnu a a v září snížena. V lékárně sladká kozí syrovátka. Uhličité želez. kyselky jako v Bělovsi. Jen Gottholdův pramen má také 0·0185 lithia. Cesta pro povozy vede podle dráhy k rak. celnici, přes hranici k pruské celnici podle Slaného (v l.) a po 6 *km* dle ukaz. v l. přes Žakš (Sackisch) a nádraží tratě Chudoba–Dušníky 1 *km*. Pěší turista volí znač. cestu dle č. 1. přes Běloves, Slané a Žakš za hodinu do Chudoby v pěkné poloze pod lesnatou Hejšovinou. Výborně zaříz. láz. hotel (15–18 mk týdně, table d'hot. 1·75 mk, denní pense 5-6 mk). Dobrá kuchyně Fürstenhof, Neuwelt. Také hotel Moltke se doporučuje. Z našinců má tu velmi dobrý host. a cukrářství J. Jirásek. Villa Kronprinz naproti poště) a v Malé Čermné je Kubečkův host. Bohemia, Andrejsův u Dobré nálady a obci náchodské patřící host »u města Náchoda«. Villy a priv domy mají asi 360 pok. s byty. Procházka parkem k ryb. a mysl. v české Malé Čermné nebo do Něm. Čermné, kde v kostnici chová se lebka Martince, obhájce vlasti, též

do lesa s novou rs. Wilhelmshöhe; výstup na *Zám. Vrch* není vděčný, kde na jeho svahu ev. kostelík zove se »husitskou kaplí«; před ní pomník gener. hr. Fr. Götzena, obrance Slezska, v l. 1807—06, jenž v Chudobě zemřel. Jeho přičiněním bylo Slezsko po míru Tilžském při Prusku ponecháno.

7. **Bor.** Jako při č. 6. do Chudoby (7 *km*); v l. od lázní do Malé mné a touto (Tscherbenei) v pr. k lesu (v l. Vondráčkův vrch Epheuberg s pěknou vyhl. do ch); v pr. Schweinsrücken rovž s vyhl.) a tímto do Strouž-ačho (13 *km*) s pěkným kamenným kostelíkem a 20 min. dále do *Bukoviny* (nový hotel), kde zjednáme si vůdce ½ hod. na vrchol Boru. Jiná cesta vede Chudobou vzhůru přes Jakubovice přímo na vrchol nejprv k východu ¼ hod. k Divokému Doupěti (Wilden-Loch) s labyrintem skal, viklanem a Tab. Kam. (Tafelstein), odkudž je skvělý rozhled na Hejšovinu, k Náchodu, Polici s Ostašem, Hronovu a na celé Krkonoše. Vděčný výlet možno odtud prodloužiti k východu po hřebeně Zrcadlové Hory (Spiegelberg 916 *m*) se stále pěkným výhl. až k silnici u Karlsbergu a touto dáti se v pr. zpět do Chudoby (z Bóru až do Chudoby 12 *km*) anebo sejíti zpět přes Bukovinu do Chudoby nebo do Hronova (z Boru 11 *km*).

8. **Dušníky—Hejšovina** viz ve směru tratě I. b.

9. **Brankou na bojiště z r. 1866.** Silnicí ¼ hod. do St. Města k rozc., kde dáme se v pr. do Branky zemské (*Porta regnis*) mezi Homolkou (v pr. 444 *m*, vyhl.) a Brankou (v l. 447 *m*, Dobenín str. 43). Branku obsadil ráno 27. června 1866 pruský gen. Steinmetz, když vojsko rak. to bylo zanedbalo. Předvoj hájil polohy okolo Václavic (str. 44), dokud celá pruská moc od Dušník nepřitáhne, k čemuž bylo potřebí 3 hodin: byli také Prusové z těchto posic rakouským vojskem vytlačeni. Pomník z r. 1901 na kraji lesíku k Vysokovu označuje místo urputného boje pruských hulánů a dragounů s rakouskými kyrysníky; teprve po tomto boji hlavní moc pruská do zápasu zasáhla a vojsko naše odrazila — toto ztratilo 232 důstojníků, 5487 mužů, z nich 300 byli zajati, 432 koní, 8 děl, 1 prapor a 2 standarty, vítězové ztratili 62 důst., 1060 mužů a 222 koní. Následujícího dne rozpoutal se nový boj západně od *Vysokova* přes Starkoč směrem k Zblové a Zlíči a ku Skalici. Urputný boj strhl se o lesík (bažantnici) u Dubna, kde myslivna byla vypálena a kde mramorový lev na podstavci 2 *m* vys. je boje toho památníkem; blízký pahorek nese obelisk za za padlé 5. rak. pluku myslivců. Posledními obrannými body našich vojů byly pahorky k západu u hřbitova položené a nádraží Skalické; zatím co zde ještě zuřil boj, vnikli Prusové do Skalice ze severu, dobývajíce takřka domu za domem (pomník u fary). Vítěze stál tento boj 62 důst., 1300 mužů, naši ztratili 205 důst., 5372 mužů (z nich bylo 80 důst. a 2749 mužů zajatých), 197 koní a 6 děl. 29. června brali se Prusové již s malým odporem k Labi u Jaroměře.

10. **Údolí Babiččino. Ratibořice** (Staré Bělidlo). **Rýzmburk.** Jednodenní výlet možno dobře spojiti s návštěvou bojiště dle č. 9., takže dojdeme až do Skalice (9 *km*). Sem možno ovšem také drahou (dobré spojení, ač trvá to téměř 2 hod. s přestupováním ve Václavicích a Starkoči). Údolím Úpy k S. po úpatí lesnaté stráně později parkem k zámečku Ratibořickému, tak dobře známému z vypravování Boženy Němcové i Al. Jiráska. Kocháme se pohledem na utěšené místečko, kde scházívala se vzácná společnost, když pobývala tu vévod. Kat. Zaháňská (pí. kněžna Babičky Němcové »hercočka«, jak lid říkával; z knihovny paní kněžny čerpala základy svého hlubšího vzdělání Božena Němcová, dcera jejího štolby Pankla). Stávala tu původně tvrz, na místě jejímž v druhé polovici 17. stol. povstal tento zámeček, jejž s panstvím náchodským koupil koncem 18. stol. Petr, vév. Kuronský a Za-

háňský, otec vévodkyně Kateřiny. Jdeme dále k S. podle náhonu (kudy děti Proškovy – »v Babičce«, chodívaly do školy a do mlýna) k »Starému Bělidlu«, jež na Nár. Divadle J. Kvapilem tak pěkně scenováno, kde Bož. Němcová nejkrásnější léta strávila a odkudž mistrně nejkrásnější idylické scény své Babičky vylíčila. Lomenice stavení, v němž otec její přebýval, má nápis »Postaveno s nákladem Ant Ludra a Anny Manželky jeho dne 30. Juli 1796«. A cesta vede nás dále ku splavu, kde Viktorka do noci svému utopenému děcku zpívávala, míjíme i Viktorčinu stráň (na pr. k Žernovu). Po dalším 1 *km* údolí se zužuje; z nejužšího místa v pr. vyvede nás cesta za $^1/_4$ hod. k zříc. hr. **Ryzmburka** (5 *km*, při stejnojmenném dvoře) většinou lesem zarostlým. Hrad stával tu již v XIII. stol. a psal se po něm velmi rozvětvený rod čes. pánů: Rašinové, Vřešťovští, Lickové a Jestřebští. Hrad sešel velmi již ve 14. stol. za Jana z Pernštejna, jenž tu nesídlil, ale pozdější majitelé, kteří tu sídlili (Žehuňští, a Talmberkové), opět jej upravili. Po připojení k Náchodu r. 1601 sešel úplně, mnoho z něho zazděno do dvora, mnoho odvezeno staviva na zámek ratibořický. — Pěkný výjev »z Babičky« (setkání pí kněžny s babičkou a vnoučaty) vztahuje se k altánu se špalkem z jedle asi třistaleté, který poskytuje pěkný rozhled na Boušín s okolní krajinou. Přes Žernov (host.) a Třtice máme 9 *km* do Náchoda.

11. **Červená Hůra**, nepatrné zříc. hradu, ale v pěkné poloze nad Úpou. Možno spojiti v pěkný okružní celodenní výl. s č. 9. a 10. tak, že z Ryzmburku sejdeme zpět do údolí Úpy a jdeme těsně sevřeným dále k S. hodinu cesty do Slatiny n. Ú., proti níž na ostrohu nalézají se tyto málo již patrné a lesem zarostlé zříc. Z volnějších míst zříc. je však půvabný rozhled. Kdo by chtěl sem podniknouti výlet zvláštní, jel by z Náchoda drahou do zast. Olešnice, odkudž nejsou sem celé 3 *km*. Stával tu v 13. stol. pevný hrad Sezimy z Červ. Hory a patřil později i biskupovi Janovi z Jenštejna i Hynkům bratřím z Dubé a z Náchoda. Byl to Hynek z Červené Hory, hejtman Jaroměřský, jenž za krále Sigmunda přepadl Krčín (viz str. 43). Jak tam vzpomenuto, odpykala to Žižkovi Jaroměř, později až r. 1427 spojeným Husitům i Červená Hora a hrad pobořený odtud zůstal pustým. Vystoupivše na hradisko, můžeme dále bráti se silnicí k vých. $^1/_4$ hod. do vsi Červené Hory a přes Všeliby, Bakov a Lhotu k Náchodu 10 *km*. Kdo konal pochod ku Skalici a sem pěšky, může jíti $^3/_4$ *km* k zast. Olešnici a vrátiti se drahou. V prvním případě celý výlet 29, v druhém jen 22 *km*.

12. **Vambeřice**, poutnické místo hojně a zbytečně z Čech navštěvované, v krásné poloze pod Hejšovinou. Cesta vede nás jako při č. 6. do Chudoby a odtud dále přímo pod Borem (v l.) do Karlsbergu (host. Cl. Stieblera, 12 pok. po 2 mk, chválí se také host. Karla Stieblera; slabší na Poště). Netřeba však dojíti až do Karlsbergu. 10 min. před ním dáme se lesní silničkou v pr. podle myslivny (v l.). mineme silnici v pr. a druhou v l. dáme se v pr. Hejšovinou podle Červ. Vody $3^1/_2$ *km*, kde najdeme cestu lesní v l. odbočující (jsou dvě, dejme se levou) a po $1^1/_2$ *km* jsme u myslivny ve Vambeřicích (25 *km*), odkudž však jsou ještě 3 *km* do středu vsi (1800 ob., host *u Lva* a *Paulův*). Ročně přichází sem asi 80.000 poutníků; ves upomíná na bibl. Jerusalem, 33 schodů ku vchodu chrámu na 33 let života Kristova. 47 schodů vede na Kalvarii, na níž je 58 kaplí s dřevěnými sochami v živ. vel. Kostel sám je z l. 1695—98 (mramorový pomník zakladatele Daniela z Osterbergu na velkém schodišti). Z Vambeřic přes Hrádek (Wunschelburg 4 *km*), Božanov (8 *km*) a Martinkovice (11 *km*) do Broumova (15 *km*) a z kteréhokoli tohoto místa přes Stěny do Police (10, 8, 11 neb 12 *km*). Z Hrádku drahou přes Stěnavu.

13. **Hejšovina. Z Náchoda na vlastní Hejšovinu možno jíti buď: *a*) Přímo přes Chudobu dle č. 6. a odtud dale silnicí, nebo cestou v l. vedle ní na Karlsberg (16 *km*): nebo *b*) dle č. 6. do Chudoby a dle č. 7. na Bor a po hřebenu Zrcadla (Spiegelbergu) do Karlsbergu (23 *km*) a zde nocleh (viz č. 12). Vysoká pískovcová vyvýšenina (919 *m*) vyniká nad Bor svou malebností, vynikajíc na 700 *m* z okolního terrainu a pokrývajíc plochu asi 1100 *m* dlouhou a 400 *m* širokou. Z Karlsbergu jsme za 8 min. u skalních stěn a ukazatel na stromě velí jíti vzhůru po 625 mírně vystupujících stupních ½ hod. k Švýcarstvi (dobrý host. nocl. 1·75 mk, průvodce 50 pf. pro osobu, pro více osob 1 mk). Před Švýcarstvím *Tabule* (Tafelstein), jejíž boky spadají do hloubky 100—200 *m*. Vyhl. na Krkonoše, Broumov, Waldenburské poh. a Soví Hory, Vrchmezi i Kladský Sněžník s Pradědem. Vůdce třeba vzíti s sebou, aby provedl labyrintem skal jmenovitě na *Dědovu Stolici* (nejvyšší bod 919 *m*), jejíž vyhlídka je schody přístupná a zvláště do Čech je velkolepá. Odtud k 3. hlavnímu bodu »*Pavilonu*«, který poskytuje nejlepší rozhled do Kladska i s pevností Kladskem. Zkameněliny Pecten asper a Lima multicostata, jež v pískovcích se vyskytují, ukazují na jejich stáří vrstev korycanských. Sestup: *a*) Do *Dušník* a přes Vrchmezi do Čech. Silnicí chudobskou až ku kamenu 84, za posl. domkem v pr., od milníku 83 v l. přes *Vogelberg* (pěkná vyhl.), *Friedrichsberg a Friedersdorf* do Dušník 11 *km*. (Dále viz trať I. b). *b*) *Přes Stěny do Police.* K SZ. přímo do Passendorfu příkrým spádem (jednoduchý host.) a k severu cestou značenou (na stromech bílé H s *, na kamenech červeno-hnědé a bílé značky) ku hranici zemské, ku kříži (místo s obrazy svatých) a po hřebenu Stěn (místy krásné vyhl.) nahoru dolů (značky ukazují později v l. na malou, ale vděčnou zacházku do *Kovářovy Rokle* (Martinkovické Skalní město se skvostnými motivy), odkudž vystoupíme na výšinu Alžbětinu (704 *m*) a za nedlouho jsme na Hvězdě (host.). Odtud sestup do Police přes V. Hlavňov. Z Hejšoviny 5 hod.

14. **Chudoba. Bor. Hejšovina. Stěny. Hvězda. Police nebo Broumov. Dvoudenní skvostný výlet kombinací čís. 6., 7. a 13.

15. **Hrádek (Wünschelburg). Výlet spojiti dlužno s výletem na Hejšovinu dle č. 13. S Hejšoviny sestup do Karlsbergu a odtud nejprve silnicí hrádeckou ¾ *km* k vých., pak odbočkou k S. 1½ *km* k *vodopádům pot. Posny*, od nichž vystoupí se opět na silnici k host. a pensionatu Z. grünen Wald (Ls), odtud hejšovinskou silnicí (která s Karlsbergu sem dělá nekonečné zatáčky skvostnými lesními partiemi (požitek pro cestující povozem i cyklisty) do **Hrádku** (22 *km*; Černý Orel. Nitscheův hotel s čes. pivem, v obou pstruzi, Ls.). Drahou nebo poštou do Stěnavy (Mittelsteine) viz níže trať I. a).

16. **Čertovina. Červ. Kostelec.** Podle Plhovských ryb., kde dle pod. v mlýně Podborném nocoval J. A. Komenský do Dol. Radechové a na Čertovinu (rs., pěkný rozhled 5½ *km*). Přímo dale ještě 4 *km* do Kostelce (viz dále tr. I. b.) Zpět rybničnou partií přes Zábrodí, lesy Vosičínem, Henovkou a Kobylicí ke Kramolné (pěkný rozhl.) a zámeckými alejemi do Náchoda.

17. **Babí. Pavlišov. Turov.** Z plhov. předm. ku kapli Zj. p. Marie z r. 1717 (pomník chorv. nadp. Nedakoviče z r. 1758), Bory na Babí (½ hod., kde stávala lípa, pod níž dle pov. exulanti se loučili), *Pavlišov* (*krásný rozhl.* do Čech i Pruska; v lesích lišči díra, kde se ukrývali akatolíci) a *Slavíkov* (na Vlčkově poli jsou prý zakopány knihy českobratrské), do *Zbečníka* a lesem Maternicí na *Turov* (607 *m*), pěkný rozhled 12 *km*), o němž se vypravují báje jako o Blaníku. Zpět přes Rokytník do Hronova.

18. **Vys. Sova** (Hohe Eule 1014 *m* s rozhlednou), nejkratčeji dvojím směrem a) na noc do Meziměstí, odtud ranním vlakem (před 7. hod.) přes Fellhammer do Königswalde (v 9 hod.) Výstup na Vysokou Sovu. Kdo má dosti času, jde po hřebeně Sovích Hor až do Silberbergu a vrátí se přes Stěnavu (Mittelsteine) druhého dne Kdo má méně času, sestoupí s Vys. Sovy buď zpět na horskou dráhu slezskou do Königswalde nebo do Peterswaldau, odkudž návrat přes Stěnavu prvního dne zpět (spojení jen do Meziměstí. *b*) Ranním vlakem z Náchoda přes Meziměstí-Broumov do Stěnavy (9 h. 55 m.). V 10 hod. 23 m. dále sovohorskou drahou do Silberbergu nebo až do Peterswaldau a přes Vys. Sovu na horsko-slezskou dráhu k Charlottenbrunnu. Také tímto směrem nelze se téhož dne do Náchoda vrátiti.

19. **Charlottenbrunn - Schlesiertal-Kynsburg. Svídnice.** Jako při č. 18. přes Meziměstí a Fellhammer - Dittersbach do Charlottenbrunnu (Lz., příjezd v 9 hod). Od tud dále viz při stan. Dittersbachu-Fellhammeru.

20. **Salzbrunn - Fürstenstein,** Přes Meziměstí a Fellhammer je dobré žel. spoj. do Lz. Salzbrunnu, odkudž (viz níže ve směru hlav. tratě) lze podniknouti vděčný výlet na *Fürstenstein* s návratem na stanici salzbrunnskou nebo do Freiburgu, odkudž návrat. Výlet dvoudenní.

21. **Bolkův Hrad.** Výlet lze dobře spojiti s předešlým a lépe tak zužitkovati čas. Drahou přes Salzbrunn do Königszeltu a odtud přes Striegavu do *Bolkenhainu* (viz níže ve směru tratě). Vrátiti možno se také přes zříc. *Schweinhaus* nebo drahou přes Svidnici a Charlottenbrunn (viz č. 19.).

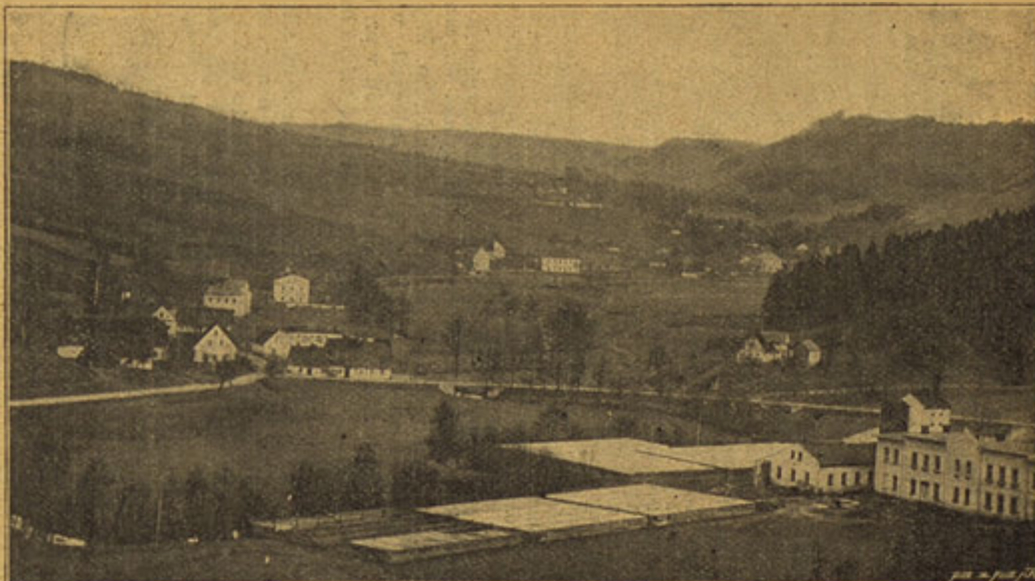
22. **Vratislav.** Kdo vyjde z Náchoda časně ráno, aby již o 5. hod. byl na stanici v Chudobě, jede odtud přes Kladsko do Vratislavě a je tam již o 9 (rychl.) nebo 10. hod. Návrat v 6 hod. več., v 10 hod. 45 do Slaného u Náchoda. Viz níže konečný bod tratě. Výlety na Stěny (Hvězdu), Teplické a Adrsbašské Skály viz níže ve směru tratě.

Z Náchoda vede nás žel. trať nebo celní silnice k S. údolím Metuje podle zastávky **Bělovsi** (v pr. viz výše č. 1.) a osady Slaného (v pr.) při samé hranici zemské táhlou vsi *Velkým Poříčím* do

Hronova n. M., starobylého města, druhdy sídla (ve 14. a 15. stol.) pánů z Hronova, rodiště spisovatele Aloise Jiráska, jenž dlívá tu na letním bytě. Domy a domky jeho roztomile jsou v zeleni podhoří rozloženy i je proto Hronov oblíbeným Ls. (Bližší sdělí uč. J. Jirásek). Jsou tu lázně vanové i minerální (prameny podobné oněm v Bělovsi a Chudobě), studené i teplé a koupele říční. Je zde tov. na hedvábí a zboží bavlněné. Kostelík z r. 1717 se starším kněžištěm v povýšené poloze kyne úhlednou zvonicí s bedněním podobným jako v Krčíně, v níž nejstarší zvon nese letopočet 1574, V letech padesátých min. stol. působil tu kněz buditel Jos. Regner. Dobré host. v hotelu Radnice, u zel. stromu, u mostu, v Slavii a v Sokole. Kromě výletů směrem přes Náchod a přes Polici, možno tu násled. ještě doporučiti:

Výlety z Hronova.

*1. **Bor.** K vých. přes Podborky (v l. výšiny u Zlička s pěkn. rozhl.) do Žďárku, kde si dáme ukázati pěšinu přes hranici do Strouž-

Údolí Hronovské.

ného (7 *km*), odkudž dále přes Bukovinu na Bor vede nás č. 7. na str. 51. Vděčná vycházka tam a stejnou cestou zpět 5 hod. — Možno ji však také dle č. 7. na str. 51 prodloužiti přes Zrcadlovou Horu ku Karlsbergu, vrátiti se odtud do Chudoby a přes Mal. Čermnou jíti do Žďárku a tímto k S. a v l. přes Podborky zpět (31 *km*); anebo ze Stroužneho zpětným směrem jíti do Chudoby a Náchoda (celkem 25 *km*) a odtud drahou zpět.

2. **Červený Kostelec.** Výlet pěkný pro pochod k vých. údolím potůčku a vsí *Zbečníkem* a pěknými lesy (Maternice) 4 *km* až k domkům Červ. Kostelce (host.), jenž je znám svým čilým průmyslem textilním většinou českým (až na akc. tov., která je v rukou něm.). Bližší viz při trati Id). Kostelcem jdeme 3/4 hod. a pak 1/4 hod, k nádr. (dobrý host. u černého koně, povozy). Pěkně možno výlet prodloužiti, dáme-li se před nádr. Lhotou Červenokosteleckou v l. (aneb již přímo před městem k J.), přes trať v pr. a silnici do Červ. Hory (z Kostelce 1 hod.) a sledujeme odtud pochod k hradu Červ. Hoře, údolím Úpy pod Rýzmburk, na Rýzmburk a zpet údolím Úpy přes Staré Bělidlo a Ratibořický zámeček (zpětným směrem dle č. 10. a 11. na str. 51.) do Čes. Skalice (z Hronova 23 *km*) nebo dle č. 16 (str. 53) do Náchoda a odtud drahou zpět.

3. **Židovka. Stěny. Police. Od kostela k vých. cestou na Zlíčko (2 1/2 *km*, krásný rozhl.) obloukem k SV. do Vys. Srbské, kterou sejdeme k potoku Stekelnici, jenž v těch místech Židovkou se zove. Půvabné údolí stojí za procházku buď k ústí do Metuje (2 *km*) nebo vzhůru k Machovu 2 1/2 *km*, jímž projdeme stále podle potoka k hranicím zemským, jež potok tvoří; vede tudy cesta k mysl. a dále podle hranice až ku Kam. kříži (12 *km*), kde najdeme již značky (na stromech bílé H s * a na kamenech červeno-hnědo-bílé označení), dle nichž dáme se v l. na Stěny a přes Hvězdu (23 *km*), 6 *km* do Police.

4. **Bor. Hejšovina. Stěny, Police. Jako při č. 1. na Bor a dále dle č. 13. na str. 52. Celkem 37 *km* s noclehem v Karlsbergu nebo přímo na Hejšovině.

5. **Turov** (602 *m* s pěkn. rozhl.) 15 *km* přes Rokytník. Viz str. 53.

Údolí Metuje nabývá k severu rázu hornatějšího. Mlýny, přádelny, bělidla střídají se s osadami soustředěnými, v pr. mineme zast. Žabokrky, později v pobočném údolí v pr. zahlédneme domky Bezděkova (před ním mlýn Kozínek) a hned stanici

Police n. M. 3 *km* od města vzdálenou, k němuž silnice vede v pr. údolím pot. Ledhujského podle osady Radešova. Mod. hostinec u nádraží (5 pok.). Město (2573 ob.) samo spočívá v klínu lesů a kopců malebných při potoku Ledhujském, poskytujíc malebné Ls. Letní byty v městě i okolí. Bližší sdělí ob. úřad. Je tu několik závodů tkalcovských pro zboží lněné i bavlněné, spořitelna, měšť. pivovar a t. d.

Police, jejíž nadační statek je dosud v majetku benedikt. kláštera broumovského, povstala ve 13. st. kolem kláštera zal. břevnovským mnichem Vitališem. Byla městem neohraženým a vydrancována pak r. 1420 Slezany, kteří obyvatelstvo zdejší, částečně i na Ostaši schované pobili. Po husitských válkách obnoven klášter i kostel, ale trpěl stejně jako město výpady Koldy z Náchoda a Salavy z Lípy. Skoro

celá Police padla za oběť požáru r. 1535. Některý čas byla pod správou direktorů nesúčastňujíc se nijak zápasů doby bělohorské a trpěla v 17. a 18. stol. mnoho germanisací německých opatů, jichž utiskování lidu poddaného vedlo k selskému povstání r. 1775. Klášter zrušen r. 1785.

Z původního kostela klášterního ze 14. stol. zachován jest hlavní portál nad dveřmi chrámu ve slohu přechodním, kněžiště s gothickou klenbou a oblouky gotické v lodi. Obraz na hl. oltáři je z r. 1871 od Vlacha J. Bonata. Z kostela farního, jenž při klášteře stával, zachována je zvonice na hřbitově. Jinak je dnešní chrám farní (Nanebevz. P. Marie) stavbou Kiliana Dienzenhofera z r. 1712, kdy dostavěn byl i obnovený klášter se sochou sv. Prokopa z r. 1769 a o něco mladšími sochami sv. Benedikta, Scholastiky a P. Marie. Povšimnutí zasluhují kované mříže přízemních oken dovedná práce z 18. stol. Před klášterem stojí pamětní sloup opata Selendra, z nám. sem přenesený, jejž opat ten postavil Poličským za to, že jej za bouře v Broumově r. 1619 v ochranu přijali, když sem tajně ušel. Na místě sloupu toho stojí na nám. socha P. Marie z r. 1717 a kromě ní kříž z r. 1790.

Hostince: Kromě host. u nádr. v městě Pohlův (Košťálův, 8 pok. omnib.), u zel. stromu (4 pok.) a na Poště (2 pok.).

Výlety z Police n. M.

1. **Ostaš (700 *m*). Z Police silnicí k S. $1^1/_2$ *km* do Bukovic, kde odbočíme v l. přes potok. Dále k S. $1^1/_2$ *km* k mysl. na úpatí Ostaše, jehož jméno se odvozuje od sv. Ostacha (Eustacha). Podle kapličky vzhůru, později dosti příkře mezi skalami a balvany pískovcovými 25 min. na táhlý, volný vrchol, jenž poskytuje daleký rozhled, zvláště k SZ. přes nižší Hejdu k výšinám skal teplických, k vých. přes Pěkov na Stěny, k JV. přes Polici s celým okolím na Bor a Hejšovinu s obrysy hor Orlických, k J. přes Slavíkov pak k Náchodu. Na Ostaši hledali Poličtí útočiště před Slezany za dob husitských, jimž se tu udatně bránili v krvavém zápase podlehnuvše. Kdo nechce vrátiti se do Police, může k SZ. sestoupiti do údolí Klučavky a dáti se tímto v l. ku trati a podle této (celkem $^1/_2$ hod.) do stanice *Metuj-Dědov* anebo údolím Klučavky v pr. po vých. úpatí Hejdy k Lochovu a tímto ku stanici Teplice (Weckelsdorf); celkem $^3/_4$ h. Kdo vyšel ráno z Police, může přes Ostaš navštíviti ještě téhož dne teplické neb adersbašské skály (viz níže ve směru tratě).

2. **Stěny, k nimž povlovně stoupá na V., SV. i JV. několik cest. a) Na **Hvězdu** jakožto střed hřebenu skalnatého a lesnatého, zejména na příkrém boku vých. často velmi malebného — zde staré jméno Stěny je zvláště případné, přímo z Police k vých. do Ledhuje; tam kde tato po $2^1/_2$ *km* končí a počíná Suchý Důl, dáme se v l. k S. do Vel. Hlavňova $1^1/_2$ *km* a hned u kapličky v pr. k SV. nebo malý kousek dále druhou cestou v pr. poněkud pohodlněji $1^1/_2$ *km* na Hvězdu (6 *km*, 2 hod.). Jeden z vyšších bodů (674 *m*), myslivna s rs., kde lze za 1 K najmouti průvodčího po hřebenu k J. Vyhl. do Broumovska, na Waldenburské pohoří, Krkonoše a Hejšovinu. Kdo nechce jíti dále, navštíví aspoň za kapličkou skalní

Stěny : Hvězda. Z Otova díla »Čechy«.

hvězdou. Zrušena byla za Josefa II. s poustevnou tu zřízenou, ale obnovena r. 1855, kdy zřízena i mysl. s rs. Kovářovou roklí ukáže vůdce také cestu zpět do Vel. Hlavňova. — b) Do Kovářovy rokle přímo z cesty před V. Hlavňovem, později jen pěšinou, radíme jíti

bludiště *»Kovářovy Rokle«*; kaplička postavena tu v podobě hvězdy v prvé pol. 18. st. na místě pův. kříže s velkou pozlacenou jen turistovi, jenž se dobře dovede orientovati; dostane se tak labyrintem skal až na hřeben mezi Hvězdou v l. a Výš. Alžbětinou

v pr. Lze tu i v létě bydleti. Ceny dle vyjednání. Bližší sdělí lesní p. Th. Pejsker — c) **Na výšinu Alžbětinu a Hvězdu.** Jako při *a*) k Suchému Důlu, dále do tohoto a od mlýna v l. k SZ. cestou, jež vede až na hřeben. Po tomto novou cestou (bílé H na stromech) v l. po hřebenu na Vvš. Alžbětinu (704 *m*) a odtud odbočkou, jež vyžaduje 1/2—3/4 hod. Kovářovou roklí na Hvězdu, při čemž překročíme i »Pánovu Cestu«, kudy opat Selendr r. 1619 před broumovskými do Police prchal. — *d*) **Na Haselberg.** Jako při *a*) k Suchému Dolu, zde však v pr. do Mal. Hlavňova: vsí v l. po svazích k Haselbergu (665 *m*). V levo po hřebeni dle značek (bílé H s * na stromech) ku Hvězdě (10 *km*). *e*) *Na Režišný (Ringelkoppe)* 772 *m* se sousedním Špičákem — 783 *m* nejvyšší bod Stěn). Cesta nejdelší ale nejschůdnější se stoupáním povlovnějším jako při *d*) do Mal. Hlavňova, však hned na kraji vsi v pr. cestou t. zv. Vambeřickou až na Režišný (8 *km*) k cestě značkované a touto v l. po hřebeni (bílé H s * na stromech) až na Hvězdu (15 *km*, s návratem do Police a návštěvou Kovářovy Rokle 23 *km*). Skvostný celodenní výlet.

3. **Hejšovina.** Jako při č. 2. *e*) na Režišný, odtud znač. cestou (bílé H s * na stromech) v pr. na Passendorf a Karlsberg, odkudž jako při č. 13. na str. 52. na Hejšovinu (16 *km*). Z Karlsbergu sestup viz tamtéž.

4. **Hrádek—Vambeřice.** Vambeřickou cestou dle č. 2. *e*) Řežišným přes Stěny do **Božanova**, tímto jen 1/2 *km*, ihned pak v pr. přes Červ. Vrch na lesní silnici a touto po 4 *km* k rozc., kdež v l. 1/4 hod. do **Hrádku** (viz str. 53. 14 *km*). Odtud 4 *km* do Vambeřic (18 *km* viz str. 52). Z Vambeřic dle str. 53 přes Karlsberg a Hejšovinu zpět. (46 *km*, po případě s nocl. v Karlsbergu nebo na Hejšovině. Výlet třídenní.

5. **Broumov.** *a*) Přes Hvězdu dle čís. 2. *a*) a Pánovou cestou k host. Americe (Ls.) a dolů do Křinic (Weckersdorf); po 3 *km* od Ameriky ze vsi v l. a silničkou do Broumova 3 hod. — *b*) Z Police silnicí k S. přes Bukovici a Pěkov do vsi Hutbergu pod stejnojmenným vrchem (682 *m*) Stěn. Silnice dále nad Hutberg vede pasy, ode dávna důležitými pro obchodní spojení i děje válečné. Jediná cesta, kterou možno Stěny projeti povozem (až do Broumova 13 *km*). Tudy táhly voje husitské i Jiříkovy proti Slezanům, i později Švédové ve válce třicetileté, tu odehrávaly se krvavé tragedie za války sedmileté, tudy hnali Prusové tehdy selský lid český ze Slez před sebou proti vojům rakouským (Jirásek a Řezníček z těch dějů a dob mnoho tklivého vypravují), tu r. 1759 podmaršál Beck stavěl náspy proti Prusům, jež na rozkaz těchto opět lid náš musel rozmetávati, posledně tu na Hutbergu postavena děla r. 1779, ale k boji nedošlo, když zatím mír byl uzavřen a roku 1866 Prusové přešli tudy bez obtíží — cesta nebyla hájena — až teprv na Brance u Náchoda boj se rozzuřil. Cesta vede pěšího turistu ze vsi v pr. na Stěny a na Hutberg, však pod tímto již v l. svahem ku kapličce »Na Rozcestí« a odtud přímo dolů do Křinic, jimiž jako při 5 *a*. dále do Broumova (14 *km*).

6. **Meziměstí** (Halbstadt) přes Stěny. Jako při č. 2. *a*. na Hvězdu a odtud 2 1/2 hod. dle bílých značek od kaple k úpatí; zde značky se ztrácejí. Dáme-li se v l. krajem lesa k širší cestě, a opět lesem ku křížové cestě, kterou překročíme přímo k S. až na silnici broumovskou, tuto v přímém směru překročíme a jdeme dále silnicí do H. Dobrouče (Dittersbachu), touto k S. 1 1/2 *km* a v l. k stanici Meziměstí.

7. **Údolí Stěnavy. Ottendorf.** Jako při č. 2. *d*. na Haselberg a přímo dále na druhou stranu přes Stěny do Martinkovic (Märzdorf), jež od samých Stěn v délce 4 *km* táhnou se až k **Sv. Jiří** v krásné poloze nad Stěnavou u Ottendorfu

(k žel. zast. 12 *km*). Údolím Stěnavy 3 *km* do Broumova.

8. **Skály. Čapí Vrch.** Výlet tento možno vykonati trojím způsobem: *a*) Drahou do Teplic (Wekelsdorfu) a Skalami na Skály (Bischofstein) a Čapí Vrch, což je nejpohodlnější (viz níže ve směru tratě). — *b*) Pěšky buď silnicí přes

Hrad „Skály" (Bischofstein).

Žďár a Metuj, odtud přímo (serpentinou v l. vzhůru) dále až na rozcestí za dvůr Solovický $7^1/_2$ *km*); cesta většinou náhorní a beze stínu) nebo půvabně Mezihořím až k host. na Mostě, zde při rozc. v pr. horem přes tunel do Petrovic a přes vrch *Končinu* (pěkná vyhl.) do údolí *Hor. Dřevíče*, údolím v pr. do zněmčeného Starkova, jenž ještě v 17. stol. býval úplně českým. Na radnici, pověstné znamením »Starkovské smrti« chovají dosud českou smolnou knihu a české zápisy farní; od kostela v pr. serpentinou vzhůru na rozc. za dvorem Solovickým (9 *km*). Odtud možno jíti opět dvojím směrem, buď kratčeji přímo k S. přes vrch beze stínu $3^1/_2$ *km* ku Skalám, anebo v l. údolím půvabněji, ale se zacházkou do Dol. Vernířovic, po 1 *km* však v pr. k S. Dreibornem až do Skal (6 *km*). Hrad Skály (Bischofstein, celkem 11—15 *km*; nyní zámeček s pivovarem a malebnými rozvalinami na vrchu, majetek kapit. královéhradecké), k němuž od zámečku vede upravená cesta, zajímavý je opevněním, k němuž užito mohutných balvanů pískovcových — odtud i jméno hradu. Vystoupiti možno na vrchol skály, jež tvořívala hlavní věž hradní, odtud možno rozhlédnouti se do labyrintu skal teplických i dále na Ostaš, Stěny, Hejšovinu až k Vrchmezí. Hrad zbudoval tu nejspíš Matěj Salava z Lípy ve 14. stol., jenž nájezdy činil do Slezska proti nepřátelům kalicha, v čemž i jeho syn pokračoval. Nepřátelé nemohouce ho zdolati, vyplatili od něho hrad Skály, jenž pobořen, ale později zas obnoven a za nového majitele, vnuka krále Jiřího, knížete Bartoloměje z Minsterberka knížetem Lehnickým obležen, (1513) ale nedobyt. Později hrad opuštěn, sám stal se rozvalinou zatím co povstala na úpatí tvrz (koncem 16. stol.) Čertorejských z Čertorej. Roku 1662 koupil Skály královéhradecký biskup Sobek z Bílenberku a určil je na vydržování tří kanovníků. Odtud jméno Skály vešlo v zapomenutí, zatlačeno jménem Bischofstein. Od Skal k záp. podle mysl. úpravnou cestou na vrchol Čapího Vrchu (Rs., 785) se skvělejší vyhl. nežli je od Skal. Odtud přístupny jsou značenou

cestou jen zadní otevřené partie Teplických Skal (amfiteatr u Zábore). Kdo chce však navštíviti Teplické Skály, jde označ. cestou od Skal (Bischofsteinem) do Teplic a odtud dále ku vchodu do Skal.

Hned za nádražím polickým projíždíme tunelem, za nímž překročíme Metuji a projíždíme rozkošným údolím jejího přítoku, jenž od paty Stěn přichází, opustíme i toto, abychom za nedlouho opět vnikli do údolí Metuje u stanice

Metuj—Dědov. Odtud Metují sledovati možno výlet č. 8. (viz výše) na Skály a Čapí Vrch, značně bližší nežli z Police a údolím vzhůru do pobočního údolí Klučanky (v pr.), z něhož možno vystoupiti na blízký Ostaš (viz str. 57). Dále zase již údolím Metuje podle velkých bělidel a osady Dědova do stanice

Teplice (Weckelsdorf. Nádr. rs.). Teplice táhnou se od stanice k S. v délce 4 *km.*

V městě levnější hotely nežli u Skal. Chválí se Austria (nocl. 2·20 K, sníd. 1 K), skrovnější Bav. dvůr. Na nádraží povozy a omnib. Do městyse za osobu 80 h., zpět k nádraží 40 h. Ku skalám Teplickým omnib. 60, drožka 80 h, fiakr 1 K za osobu, 1·80 za 2, 2·40 za 3, 3 K za 4 os. Ku skalám Adrsbašským přímo omnib. 1·60, drožka 1·80, fiakr 2 K za osobu, 4 K za 2 os., 5 K za 3 osoby. Od skal Teplických k Adrsbašským omnibus 1 K, drožka 1·20, fiakr 1·60 až 2·80 K dle počtu osob. Celá cesta od nádraží k Tepl. skalám, do Adrsbachu a zpět s čekáním u skal Teplických i Adrsbašských v drožce 8–10 K, ve fiakru 12—14 K; ve všední dny vždy levněji; lépe se také vyplatí jízda jen v oddílech.

Výlety do skal Teplických a Adrsbašských.

Skály Teplické a Adrsbašské tvoří dva oddělené a uzavřené komplexy. Do každého vede zvláštní vchod a platí se zvláštní vstupné a není vnitřního spojení, nýbrž jen cestou na obvodu. Ku skalám přiléhá vděčná partie se zříceninami hradu Skály a s Čapím Vrchem (vyhl. rs.), rovněž i zříc. hradu Adrsbašského. Projíti všemi těmi partiemi možno sice za den, ale je to unavující, nerozdělíme-li to na dva díly s delším odpočinkem a občerstvením. Pravidlo: Opatřte se dostatečně drobnými. Podniknouti pak možno tyto výlety takto:

a) Od nádraží přímo ku skalám Teplickým (pěšky $^3/_4$ hod.). Městysem ku kostelíku Panny Marie a kolem tohoto znač. cestou přes Střemen (Stegreif) ku vchodu do Skal. Prohlídka Skal vyžaduje $2^1/_2$ hod. Odtud do Adrsbachu $^3/_4$ hod. Prohlídka Skal $2^1/_2$ hod. K zříc. Adrsbašským a obvodem skal na Čapí Vrch a Skály a k stanici do Teplic (pochodu 3 hod.). S dvouhodinným odpočinkem v poledne a dvakrát $^1/_4$ hod. na přesnídávku a svačinu vyžaduje tu cel-

Před vchodem do skal Teplických. Z Ottova díla »Čechy«.

kem 12 hod. Povozem možno zkrátiti pochod o $1^1/_2$ hod., takže vyžaduje pochod 8 hod.

b) Od nádraží přímo do Adrsbachu $1^1/_2$ hod. Prohlídka Skal $2^1/_2$ hod. Vycházka k zříc. $^3/_4$—1 hod. Podle skal ku skálám Teplickým $^3/_4$ hod. Prohlídka skal $2^1/_2$ hod., návrat k nádraží $^3/_4$ hod. Celkem s obědem a svačinami 9 hod. z toho 3 hod. možno si zkrátiti povozem, a zbývá 5—6 hod. pochodu; k tomu pak aspoň $2^1/_2$ hod. třeba připočísti na odpočinek. Výlet na hrad Skály a Čapí Vrch z Teplic zvlášť vyžaduje tam i zpět $1^1/_2$ hod. chůze.

c) Od nádraží k hradu Skály a na Čapí Vrch zpět ku kostelíku P. Marie a ku vchodu do Skal Tepl. možno podniknouti za časného rána (8 *km*). Kdo vyšel v 6 hod. ráno, může v 9 hod. býti u Skal. Přesnídávka 1 hod. Návštěva Teplických skal $2^1/_2$ hod. Oběd 2 hod. Cesta do Adrsbachu $^3/_4$ hod. Návštěva Skal $2^1/_2$ hod. Svačina 1 hod. K zříc. 1 hod. Návrat $1^1/_2$ hod. (až k nádr., 1 hod. do městyse). Celkem dopoledne $4^1/_2$ hod. chůze, odpol. $5^1/_4$ hod. chůze; z odpol. možno povozem si ušetřiti $2^1/_4$ h., takže celkem vypadne na den $7^1/_2$ hod.

Výlet *c)* je nejpraktičtější a pohodlní mohou si jej zkrátiti ještě o 2 hod. chůze, odloží-li výlet na hrad Skály a Čapí Vrch na jiný den.

Nad oběma hostinci před vchodem do skal Teplických stával hrad

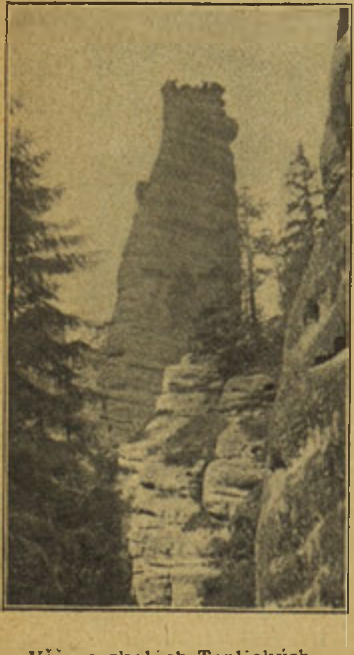
Střemen. Hradiště na opyši, jemuž tu říkají »raubschloss« (loupežný hrad), je označeno dvěma, zdola viditelnými skalami a je nepřístupné. Hrad sdílel většinou osudy hradu Adršbachu.

Dóm ve skalách Teplických.

Teplické Skály. Před vchodem do Skal hotely *Eisenhammer* a *Felsenstadt*. (Pokoj 1·5 mk = 1·80 K). Stanice průvodčích. Platí se tu vstupné 1 K. Průvodčí nutný, 2—4 K za jednotlivou osobu (smluví se), při 2 osobách po 1·50 K, při více i méně (až 20 h. nejméně) za pronesení 7 K. S průvodčím vzhůru k pavillonu. Pěkný pohled zpět na skalní skupinu (Raubschloss) a Teplice: ozvěna. Za vytroubení (stačí) dle libostí 10—20 h, za výstřel z hmoždýře 30, 60 h až 1 K. Zde ústí Vlčí rokle, jež táhne se do skal Adrsbašských (nepřístupno). Hlavní cestou dále 3/4 hod. mezi pěknými skalami

pásma jizerského (v pr. *Helma, Nosorožec, Švýc. sýr, Sv. Jan, Kamzíkolovec, Sekera* dvě věže — *Jesuitský klášter, Loubí Krakonošovo* — oddělená skála šikmo stojící, v l. *mlýn* obilný, *Brána-harfa*, v l. *Skalní hrad*, v pr. obrovské *Vlašťovčí hnízdo, Kazatelna, Lví hlava* a konečně ukazatel *„Zur Felsenstadt"* a j.). Dejte si vše ukázati. Je-li nával, průvodčí rádi spěchají a neukáží vše pozoruhodné. Po $^{3}/_{4}$ hod. končí toto t. zv. »Předměstí« a následuje vchod. Kdo se již dříve vstupenkou neopatřil, zde vstupné zaplatı a vrátky vstoupí do chýše, kde lze dostati občerstvení; tu je také vyložena kniha cizinců. Při vchodu Strážná věž, v l. Koroptev a Nevěsta. — Cesta se dělí. V levo vlastní skalní město s větší prostorou »Tržištěm«, vrstevnatě složenými skalami (sklad suken) malým a velkým náměstím (Domplatz), kde ukazují korálové skály, Hrobku v ulici mrtvých (v temnu se na chvíli rozsvítí); po *Mládeneckých schodech* vzhůru a *Pannenskými schody* s *mečem Krakonošovým* dolů ku *Lvímu sklepu* a *dómu* (nejzajímavější bod!); kolovrátkář hraje »na varhany« (zpropitné), průvodčí mluví s výstupku (kazatelny). Za dómem vystoupí se ze Skalního města a kdo nechce se vrátiti ku vchodu, může odtud sledovati vyzvání ukazatele a dáti se k *Čapímu Vrcku* (rs. vyhl.) a na *hrad Skály* (20 min. až $^{1}/_{2}$ h.) a vrátiti se odtud do Teplic $^{3}/_{4}$ h., nebo kolem Skal k S. $1^{1}/_{2}$ hod. do Adrsbachu. Průvodčí ukazuje i tuto jednotlivé pěkné skály: *Martinovu Stěnu*, skalní panorama s *Jesuitou, Tetřevem, Rukou, Madonnou, Tuleněm, Medvědem.* Geolog si povšimne skal s četnými děrami, vrstevnatě a rovnoběžně ležícími, jež jsou dutinami po zkamenělých mořských houbách. Jich zvětráváním nabývají skály právě takových mnohých a zajímavých podob. Vidíme tu také nedalekou ves Záboř i obracíme se zpět do skal k *amfiteatru*, z obrovských sloupů seskupeném (ozvěna). Pěkné skály v něm jsou *Párátko Krakonošovo, Pár lvů, Modlící se muž, Lední medvěd, Krůta, Orel* a j. Úzkou a studenou slují (nazývají ji *Sibiří*) sestupujeme do *Podsvětí*, kde někdy i v letě ležívá sníh a za nedlouho uličkou úzkou vyjdeme do teplejší partie »Italie«, která na tržišti skalního města končí. Východ stejnou cestou jako prve. — Od hot. z. Felsenstadt k sev. pěšky, omnibusem nebo povozem údolím mladičké Metuje $^{1}/_{4}$ hod. do

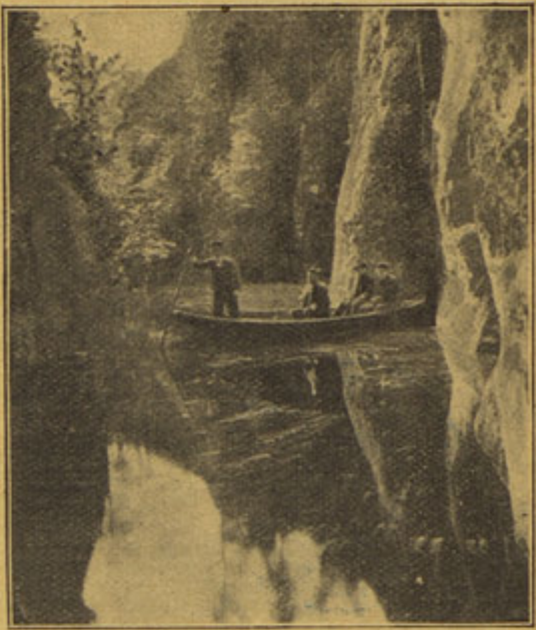
Věž ve skalách Teplických.
(Rozsochatý vrchol vytvořen dutinami po mořských houbách.)

2. Police n. M., Teplice a Adrsbach.

Bukoviny a ještě něco přes $1/2$ *km* k silnici, kterouž v l. za nedlouho dojdeme k *hot. Kasparovu* a za $1/4$ hod. dále do skal Adrsbašských.

Skály Adrsbašské, maj. sv. p. Nádherného z Borotína. Vstupné 1 K. Průvodčímu 20 h, za odtroubení ozvěny 20 h., za výstřel z hmoždýře 40–80 h., za jízdu na člunu 20 h. za osobu, za spuštění vodopádu 8 h. K jiným platům není turista povinen. Před vchod. *hot. u Skal. Města* (pok. K 1·80). Za hotelem již vystupují pískovcová skaliska přes 30 *m* vysoká. *Skála* a *jeskyně trpasličí*, naproti *Španělská stěna*, od této vstupuje se stezkou do t. zv. předměstí mezi balvany malebně utvářenými,

Jezero ve skalách Adrsbašských.

z nichž tu *„Ucho“*, *„Lenoška“* a zvláště *„Homole cukrová“* (balvan 52 *m* vysoký, nahoře 13, dole 3 *m* v objemu měřící) pozornost poutají: naproti homoli u ozvěny jsou trubači na lesní rohy a střelci z hmoždířů pohotově; sem obyčejně až na zpát. cestě se dochází, ubírajíce se dále mezi pitoreskními skalami nejrůznějších podob (komín, vása, kazatelna, píšťaly, stínadla, mumie) do kotliny, zvané divadlem, z něhož dále vstupuje se do vlastního »Skalního města«

Hrad Adršpach. Dle Sedláčkových Hradů a zámků.

úzkou ulicí (jesuitskou) do malého náměstí a dále dlouhou ulicí (výhledy na malebné skály jako jsou pyramida, strážná věž, desky Mojžíšovy) mezi skupiny *„Most ďáblův“* a »Zub«, mezi nimiž okrouhlý stůl zve k odpočinku; dále přes malý kopec (Sv. Jan na poušti, brána landshutská, vratislavský kostel) k *„Hromovému kameni“* jenž se s výše svalil a prý uprchlé milence pohřbil (na to upomíná prý vtesaný do skály něm. nápis »Zde blesk boží trestal a varoval«); následuje pak tržiště se stříbrným pramenem a malou besídkou a most k desce pamětní, připomínají návštěvu *Götheovu* r. 1800. Za deskou jeskyně s *vodopádem,* jenž za poplatek se spouští, pak vzhůru po schodech k Loupežnické jeskyni na jezírko, po němž lze člunem (za poplatek, viz výše) plaviti se k počátku *„Vlčí rokle“*, kamž člun asi na 300 kroků vniknouti může, je-li voda nadržena. Od konce místa člunem dostiženého (t. zv. Ameriky) táhne se rokle až k »ozvěně« ve skalách teplických: rokle je však zarostlá a průchod zakázán. Odtud zpět opět skalním městem anebo novou, ale obtížnou partií (překonati třeba tři kopce s 550 stupni) k ozvěně, zpočátku uvedené a odtud k hostinci. Po případě dáme si ukázati cestu k Čapímu Vrchu.

Hrad Adršpach na vrchu zvaném Althaus, přístupen je nedlouhým, hlubokým a bohatě stíněným údolím, jež končí do hradní cesty ve skále vylámané a vede na předhradí i vlastní hradiště lesem porostlé. Z paláce hradního zbyl tu jen kus zdi ve skále zapuštěné, která tvořila jeho oporu. Také ze sklepa zasypaného viděti kus klenutí. Na severním konci předhradí ze strmé skály vystupují dvě skaliska nazpůsob bašt s úzkou roklí, která snad vězením bývala. V širokém příkopě spatřují se vysoká skaliska, přes něž položen býval most, vedoucí k druhému východnímu hrádku, jehož zbytky jsou úplně nepřístupny. Hrad povstal v těchto místech pomezí českého asi ve 13. stol. a ve

14. stol. psali se po něm páni z Abršpachu, po nichž tu stali se vládci páni ze Skalice, po r. 1363 i páni z Náchoda a z Dubé. Po r 1427 usadili se tu Táboři, ale r. 1436 opět se dostal hrad v držení panů Dubských. Na poč. 16. stol. byl hrad již pustý. Z pozdějších majitelů Adam Abraham Bohdanecký z Hodkova, nemaje kde bydleti, postavil novou tvrz r. 1596 v Dol. Adršpachu, na niž připomíná ještě cibulovitá věž nynějšího zámečku, jenž má pěkný renaissanční portál.

Z Teplic ubíráme se drahou k SV. k blízké stanici *Bohdašínu*, za níž překročujeme výběžek stěn Polických (v pr.) a objíždíme obloukem v l. Březovou (v p. Dittersbach) i stihneme pomezní stanici **Meziměstí** (Halbstadt). Celní revise. Konečný bod rak. st. dráhy. Každý musí z vlaku vystoupiti, nádr. rs.; delší zastávka. Kdo chce navštíviti Vratislav, může zde koupiti levnější lístky s osmidenní platností. Naproti nádraží dvůr broumovského kláštera s ls. pro tamní mnichy. V místě turistům se doporučuje hotel Mayer se zahradou (pok. 2 mk. snídaně 45 pf.). Směr do Vratislavi viz trať I. c.

Do Broumova 5 vlaků denně za ½ hod po 90. 60 a 30 h. (I., II. a III. tř.), do Stěnavy (Mittelsteine) 3krát denně za 67 min. (2·50, 1·70 a 90 h.) do Kladska.

Meziměstsko-broumovské křídlo st. dr. odbočuje k vých. do údolí Stěnavy mezi Ruprechticemi (zast. v l.) Jetřichovicemi a Dittersbachem v pr.) a pod lesnatými svahy (v pr.) stihne v něm za krátko zast. *Hynčice* a stanici **Heřmánkovice—Olivětín** proti Heřmánkovicům k S. se táhnoucím v délce skoro 5 *km* až k lesům na hranicích zemských. V pr. Olivětín s kapličkou P. Marie na vrchu (v l.), jenž jest oblíbeným výletním místem. Tu vystupují již permské vápence broumovské (odtud k Ottendorfu červené, později šedé), jež jsou nalezištěm četných ryb (*Amblypterus*, *Orthacanthus* a ještěrů (*Chelydosaurus* a p.). Za krátko následuje nad Stěnavou stanice.

Broumov, staré město české, dnes se 7622 něm. obyv., s hradbami ještě z části zachovalými v cípu Čech, na záp. a jihoz. Stěnami Polickými odděleném. Velký benediktinský klášter s kostelem povstal z původního hradu roku 1522, když byli Benediktini krajinu zdejší již od Otakara I. ob. drželi. Dnešní budovu klášterní stavěl Kilian Dienzenhofer. Kostel Sv. Václava a Vojtěcha je stavbou z l. 1683—1733 Gymnasium ve správě Benediktinů má pěkné sbírky na požádání přístupné. Starší farní chrám sv. Petra a Pavla je z r. 1682. Nejzajímavější starožitností je hřbit. kostelík P. Marie, dřevěná stavba, jíž se připisuje stáří XI. stol. Na

již. konci města malý kostelík stojí v místě, kde protestanté r. 1618 začali stavěti svůj chrám; stavbu zastavil opat Selendr, jenž pak před vzbouřenými protestanty do Police ujel. Spor byl předmětem stížnosti českých stavů, z jejíhož projednávání vzniklo povstání předbělohorské. V blízkém okolí města spadly r. 1847. dva meteory, z nichž jeden nalézá se ve sbírkách českého musea.

Hostince: U hroznu (10 pok.), chválí se Jarošův (20 pok., omnib). U hvězdy a Černého koně po 2 pok. Pok. 1·60 K.

Výlety z Broumova.

1. **Hvězda. Od farn. kostela přes promenádu dolů po schodech do polí a polní cestou do Křinic, těmito v pr. k host. *Americe* (Ls.) a za ním do lesa k obrázku a bíle znač. cestou podle kapličky vzhůru ku Hvězdě $1^1/_2$ hod. Další viz č. 13 na str. 52.

2. **Hejšovina. *a*) Na Hvězdu dle č. 1. a dále po hřebenu dle č. 13 na str. 52 na Hejš. (6 hod.) — *b*) Méně zajímavě silnicí k J. přes Martinkovice a Božanov do Hrádku a odtud zpětným směrem dle č. 15 na str. 53 na Karlsberg a Hejšovinu (5 hod.) — *c*) Přes Hvězdu dle č. 1. a Kovářovou roklí do Vel. Hlavňova, odtud přes Suchý Důl (viz str. 57), dále do Passendorfu a na Hejšovinu (6 hod.).

3. **Vambeřice.** Buď ve spojení s výletem na Hejšovinu dle č. 2. a odtud dle str. 52 do Vambeřic ($8^1/_2$ hod.), nebo přímo dle č. 2. b. do Hrádku a dále silnicí do Vambeřic (4 hod.).

4. **Charlottenbrunn.** K S. silnicí do Olivětína (vyhl. od Kapličky s rs.) a přímo dále přes Benešov (Straussenau) do údolí pot. Saubachu, pod lesnatým Bibersteinem (v pr.) přes Johannesberg a zems. hranici pod Černou Horou k mysl. v Hor. Pustém Giersdorfu a tímto k želez. zast. Wüste-Giersdorf (3 hod.). Odtud buď drahou anebo $1^1/_2$ hod. dlouhou osadou *Tannhausen* stále mezi domky až do láz. místa Charlottenbrunnu. (Viz níže na Slezské horské dráze ze Stěnavy (Mittelsteine).

5. **Vys. Sova. (*Hohe Eule* 1014 *m*, nejvyšší bod Sovích Hor s rozhl.) *a*) Silnicí k vých. $4^1/_2$ *km* do Šonova (Schönau), tímto v l. k S. 4 *km* (po $3^1/_2$ *km* hranice zems. a několik min. od cesty v l. pomník padlých z r. 1807) do Markgrundu, kdež v půli osady dáme se v pr. k silnici do *Königswalde* ke kostelu, odtud v l. ku dráze a podle tratě v pr. $2^1/_2$ *km* do *Ludwigsdorfu* až k pobočnému údolí, jímž v l. vede cesta do kolonie Eule a touto do Falkenbergu, dále bíle znač. cestou na Eulenburg se Soví boudou (Eulenbaude), ochr. chýše hors. spolku a vzhůru na vrchol (6 hod.). Další viz níže ze Stěnavy tratí horské dráhy.

Drahou sledujeme dále údolí Stěnavy k *Sv. Jiří* (v pr. spojení odtud silnicí přes Martinkovice na Stěny; (viz str. 59) k stanici Otovicům (Ottendorf) a zast. Otovice kostel, za kterou brzy překročíme hranici zemskou i říčku Stěnavu a podle Tuntschkendorfu (v l.) přes ústí potoka Valdického objedeme Scharfeneck (v pr.) do stanice **Stěnavy** (*Mittelsteine*), kdež několik drah se křižuje a která je proto dobrou výchozí stanicí pro řadu partií v hornaté části pruského Slezska. Ves se 1600 obyv. Přímo odtud přístupny:

** 1. **Hejšovina.** Dráha vede odtud do *Hrádku* (Wünschelburg 10 *km*, 4krát denně. Ls. viz str. 53). Za 1½ hod. nejkratší cestou do Karlsbergu. Hejšovinskou silnicí ½ hod *k host. u zel. stromu* (klim. místo, Ls. Rs. pensionat). Za ním od mezníku 20·5 v pr. k vodopádům Posny a dále poněkud příkře, ale dobrou cestou hodinu do Karlsbergu. Silnice sama je ovšem pohodlnější, dělá ale velkou zatáčku (zacházka 1 hod.) k pěkné vyhl. na náhorní plošině (Schlosterberg). Další viz na str. 53.

2. **Vambeřice.** Kdo jede do Vambeřic drahou, jede nyní jako při č. 1. až do Hrádku, odkudž je do Vambeřic hodina. (Viz str. 52)

3. **Soví Hory. Skvostná tato horská partie dostupna odtud dvěma drahami: *a*) Slezskou horskou drahou na Charlottenbrunn, Dittersbach, Ruhbank. *b*) Novou drahou na Silberberg, Peterswaldau-Reichenbach. Obě tyto tratě sledujeme níže ve dvou samostatných statích.*)

Ze Stěnavy horskou slezskou drahou do Charlottenbrunnu.

Denně 8 vlaků (až na hlavní trať ku Vratislavi do Dittersbachu 37 *km*). Trať míří k SZ, pak k S. do údolí potoka Valdického, mine Valdice (v l.) a stanici

Neurode, okres. město (7282 ob) s hojnými kamenoúh. doly v okolí, kde se láme také permský vápenec. Má starý zámek, novou radnici a nový kat. kostel. Nejlepší hotel Kaiserhof, Deutsches Haus a Wildenhof. (Pok. 1·50—2 mk, ob. 1·50 mk.)

Jižně od nádraží **Sv. Anna** (¾ hod. 478 *m*) s rozhl., s níž možno přehlédnouti Soví Hory, Waldenburské pohoří, Hejšovinu a Stěny, Orlické Hory a Krkonoše. (Jednod. host.) Pěkný pochod po horských hřebenech ve směru tratě poskytuje cesta od kostela k SZ. na Achthäuser (631 *m*), Fichtig a **Königswaldský Špičák** (758 *m*) s pavillonem o pěkné vyhl. a sestup k stanici Königswalde (3 hod.). Trať objíždí *Kohlendorf* (v l.) a obrací se k Z. (při čemž v pr. otevře se pohled na celý hřeben Sovích Hor a za krátko třemi vysokými viadukty) podle Kunzendorfu a zastávky Cetnerbrunnu (Ls. v l.) stihneme stanici

Ludwigsdor, první nejpříznivější východiště na

Vys. Sovu. Od nádraží v l. a přes trať k S. Před osadou Mölke za tratí se cesty dělí; jdeme prostřední cestou do Harty a přímo dále přes kopec Sv. Václava (678 *m*) na Städt. Eule a stále na S. na Falkenberk, dále pak jako na str. 68. 2 hod.

---

*) Za laskavé přispění a korrektury okolí Nov. Města n. M. a Náchoda děkuji vřele sl. Okrašl. spolku v Nov. Městě a na adresu odb. K. Č. T. v Náchodě horlivému jeho činovníku p. A. Burešovi.

Mezi předhořím s Königswaldským Špičákem (v l.) a hřebenem s Vys. Sovou (1014 *m*) v pr. projedeme dvěma tunely do stanice

Königswalde, kde trať dostihuje svého nejvyššího bodu u Wurzeldorfu v 581 *m* položeného. Také odtud můžeme podniknouti pěkný výstup na

Vys. Sovu, jdeme-li od konce k S. Wurzeldorfem 1 *km* a zahneme pak silnicí v pr do *Rudolfswaldau* a přímo dále do *Slez. Falkenbergu* ($5^1/_2$ *km*)., kdež dáme se v pr. značenou cestou na **Neumannsberg** (857 *m*) se skvostnou vyhl. a přímo dále až na vrchol Soví Hory (3 hod,). Sestup nejlépe k ochranné chýši v Eulenbergu k J. a přes Kladský Falkenberg k stan. Ludwigsdorfu.

Údolím Bystřice (Weistritz) vede nás trať vysokým viaduktem k zast. Wüstegiersdorf, kde Bystřici opouštíme, mineme stanici soujmennou při velké vsi (3500 ob.) s přádelnou a tkalcovnou, jež se honosí vzorným zařízením pro blaho dělnictva. Přes ves Donnerau jsme za krátko v stanici

Charlottenbrunn, od níž stejnojmenné láz. město jest 2 *km* k S. vzdáleno. Zde končí krajinářsky nejpěknější část horské dráhy slezské. Městys se 1450 ob. je dosti pohodlně zařízené podhorské (469—495 *m*) léč. místo v lesnaté kotlině (bývá tu přes 1700 hostí v léčbě a přes 1200 na letním bytě). Soukr. byty 6—25 mk. týdně (o postel více vždy 1·50 mk). Lázně uhličnaté (1·75 mk.), jehličnaté (1·25 mk.), minerální (1 mk.). Léčba syrovátkou a kefírem. Láz. taxa za osobu 3, do 3 os. 4, přes 3 os. 5 mk. za týden, při delším pobytu 12, 16—20 mk., od 15. srpna polovinu. Kyselka a zemito-alkal. voda želez. indikují se proti slabosti nervů a poruchám ústrojů dýchacích. Nový *láz. hotel Deutsches Haus* (pok. 2 mk. Snid. 40 pf. T. d'h. 1·25 mk., pense 5 mk.), starožitný je *Grundhof*. Pěkné sady (švýcarství, rs.) a procházky a vyhlídkami, jakož i vděčné výlety.

1. **Kynsburg Schlesiertal. Údolím Bystřice (Weistritz) vede krásná cesta mezi sídly lidskými přes Tannhausen a Hausdorf do *Kynau* ($1^1/_2$ hod.). Možno také použiti dráhy. Ještě příjemněji jde pěší turista do vrchu k Neukretschamu a přes ves Waldchen *k lípě Bedřichově*, na níž byl upevněn kruh, za který Bedřich (1762) koně uvázal. Jak lípa rostla a kruh zarůstal, přidali vždy nový a když pak kmen praskl, objevil se jich malý řetěz. Výšina nese balvan (Breiter Stein) s pěk. vyhl. Vsí dále do Bärsdorfu a tímto dolů do Kynau (stejně za $1^1/_2$ hod. host. u Kynsburgu). Od host. 20 min. zříc. Kynsburgu (host. nocl.), kterýž hrad nejspíše Bolko I. založil. S věže pěkný rozhled. Silnice vede dále údolím Schlesiertal zv. (se stejnomennou vsí), jež náleží k nejkrás. partiím údolním (pěkné pohledy na Kynsburg zpět). Na konci údolí, bojem mezi marš. Daunem a Bedřichem II., ukončena sedmiletá válka. Dojíti možno až k stanici.

Svídnici (Schweidnitz $3^3/_4$ hod.). Z Ober-Weistritz možno užíti dráhy nebo možno vrátiti se do Dittmanns-

dorfu a odtud jinou cestou do Charlottenbrunnu (7 hod.)

**2. Vys. Sova. Jako při č. 1. do Hausdorfu, odtud však k J. již podle nižších partií Soví Hor (v l. Hexenstein (670) přes Neugerich do Wüste—Waltersdorfu (9 *km*). Zde od kostela v l. císařskou cestou přes nižší vrchol (972 metrů) na Vysokou Sovu ($3^1/_2$—4 hod.). Sestup jako na str. 72. do Silberbergu (po hřebenu Soví Hor (6 hod.) k stanici dráhy sovohorské) nebo jako na str. 68. do Ludwigsdorfu stanice horské dráhy slezské (viz výše). Za 1 mk. dostati lze mapku cest. v Sovích Horách od E. Lehmanna.

3. **Reimswaldau—Görbersdorf. Velmi krásná cesta k záp. přes Karlshain a Lehmwasser. k *Fürstenblicku* (pěkná vyhl. na Soví Hory a Reimsbachtal; (sleduj ukazatele) a sestup do údolí (host. Zum frohen Morgen) anebo od stanice k J. do vesnice Donerau a půvabným údolím vzhůru dle ukaz. na zříc. **Hornschloss** (rozs. vyhl.) a dolů do Reimswaldau. Údolím v l. a v záhybu údolí opět v l. pod Zuckerbergem (v l.) a Heidelbergem, za nímž údolí zahne v pr. a táhne se až do láz. místa pro choroby plicní **Görbersdorfu** (3 hod.), odtud 6 *km* do stanice Friedlandu a přes Meziměstí k Náchodu.

4. **Svídnice (Hrad Bolkův) Sobotka. Ze Charlottenbrunnu vede přes severní výběžky Soví Hor podle Hausdorfu. Kynau a Breitenhainu (viz č. 1.) dráha (85 *km*) do **Svídnice** (8 vlaků) a **Vratislavě** (5 vlaků denně); bývalé hlavní město (28.437 ob.) knížectví, jež patřívalo ke koruně české až r. 1741 mírem Vratislavským postoupeno Prusku. Do r. 1868 bývalo pevností, jež za válek slezských mívala značný význam. Obléhána bylo Torstensonem (1642), čtyřikrát za válek slezských, r. 1807 dobyta Francouzy; skvostné procházky na místě starých hradeb. Kat. far. chrám má věž 100 *m* vys., nejvyšší ve Slezsku. Pomník marš. Moltkeho od Singra a bás. M. Heinzela. Černé pivo svídnické »Der schwarze Schöpfs« vyváželo se v 16. stol. do Italie, (Thammův hot. u nádraží pok. 2 mk., sníd. 75 pf. T. d'h. 1·50 mk. Plzenská pivnice v městě). Ze Svídnice možno odbočnou drahou přes Königszelt dojeti do Strýgavy (20 *km*) na bojišti Hohenfriedebergském a odtud do *Bolkenhainu* 18 *km*), kdež cílem výletu je Hrad Bolkův (*Bolkoburg*), rozsáhlá zřícenina u samého mesta za malé zprop. prístupná. Hrad byl již za vpádu Mongolů zpustošen a Bolkem I. r. 1292 znovu zřízen R. 1345 oblehal hrad proti Bolkovi II. marně český král Jan. Za Václava IV. (1392) přece připadl ke království Českému. R. 1468 oblehla hrad slezská města, ve válce 30tileté byl třikrát Švédy obležen. R. 1700 postoupen klášteru v Grüsau, jenž nechal jej spustnouti. od r. 1810 náleží státu. Jedeme drahou až do stanice *Sobotky* (*Zobten* 48 *km*, trvá to ranním vlakem skoro 3, poledním $1^3/_4$ hod.); od stanice do města (host. se zahr. u stanice, dobrá rs. Stadtbrauerei; pomník Lützowův). Odtud vede na vrch **Sobotku** (*Zobten*, 718 *m* podloží žulové, vrchol tvoří gabbro) pět znač. cest; nejpohodlnější s mírným stoupáním od již. konce města za $1^1/_2$ hod. (odboč. na Kreuzberg dle ukaz. vděčná daleká vyhl.) Asi ve výši 515 *m* staré sochařské práce velmi primitivní. Na vrcholi rs. s noclehy; na jednom vrcholi kostelík. Jižně od tohoto zbytky hradu Sobotky (*Zobtenburg*). Od kostela daleká vyhl. do nížiny oderské, v níž Vratislav jako na dlani vystupuje. Za kostelem druhý bod vyhl. *Kazatelna* (orient. tabulka) s vyhl. na celé Sudety. Sestup k S. do Horek (*Gorkau*) s novým zámkem při staré věži, která je snad pozůstatkem bývalého opatství a dále ke stanici Ströblu (žulové lomy).

Sovohorskou drahou přes Soví Hory.

Ze Stěnavy vede k SV. nedávno dostavěná dráha přes Schlegel a Volpersdorf (odtud možno vystoupiti na hřeben Sovích Hor přes *Köpprich*, domov rodičů Koprníkových přímo na Ascherkoppe za $2^1/_2$ hod.) dále k (5 vlaků denně)

Silberbergu (14 *km*), hlavní stanice na hřebenu Sovích Hor; městečko, jež amfiteatrálně rozloženo od sedla mezi vrchy Donjonem (686 *m*), a Špičákem (627 *m*) k východu (stoupání 390—540 *m*). Pod Donjonem býv. kasárny, nyní dělnické obydlí velké hodinkové továrny. Na výšinách těchto, čá tečně do skal vtesána, bývala pevnost vystavěná nákladem $4^1/_2$ mil. tolarů Bedřichem II. (od r. 1860 je zrušena). Zajímavá je vycházka do jejích ssutin, nejlépe na Donjon (rs. s pěknou vyhl.); ozubená dráha má zast. Silberberg pevnost, odkudž je sem nejlepší přístup a sestoupí se pak do městečka (hot. Kaiserhof a Princ Pruský). Ze Silberbergu možno navštíviti Soví Hory dvěma směry:

Vys. Sova dostupna je po hřebenech cestou zajímavou 7 hod. dlouhou, cestou bíle a červ. značk. přímo od Donjonu k SZ. přes Hahnenkoppe, Wolpersdorfer, Plánek, Ascherkoppe, Sonnenkoppe, Reimskoppe, Hausdorfský Kříž, Ladestatt, Grenzhan. Sestup jako na str. 68. do Ludwigsdorfu nebo zpětným směrem dle str. 71. do Charlottenbrunnu.

Varta. Soví Hory níží se od Silbergergu k JV i vede tudy krásná cesta skvostnými lesními partiemi přes mysl. Böhmischwald, vrch Hupprichberg (667 *m*) · Vlč (Wiltsch), údolím Vlčkovského pot. na Giersdorf a do Varty ($4^1/_2$ až 5 hod.) stanice dráhy Kladské (viz trať III. a.).

Za Silberbergem ubírá se trať již nižší polohou mimo hory k S. na Langersdorf a

Dlouhou Bělou (Langenbielau), odkudž vede přes hřeben Sovích Hor pěkná cesta údolím podle myslivny vzhůru na **Ascherkoppe** (2 hod.), odkudž možno buď po hřebeně jíti na Vys. Sovu (ještě 3 hod.) anebo za $2^1/_2$ hod. sestoupiti přes Küpprich (domov rodičů Koperníkových) do stanice Volpersdorfu. Poslední stanicí sovohorské dráhy je

Peterswaldau přímo pod horami (chválí se host. *Zur Glogerei*; dobrý *Kor. princ*) Výlety na Soví Hory možno tudy voliti takto:

Vys. Sova a Sonnenkoppe (959 *m*) ve středu hřebenu. Vzhůru obcí do *Steinkunzendorfu* (na konci hostinec *Waldschloss* a zur Forelle s letn. byty. 10 min. od host. Schindelberg s dřev. rozhl.) Od host. »Zur Forelle« vedou dvě cesty *a*) v pr. Höllengrundem za $^5/_4$ hod. na Vys. Sovu; *b*) v l. hausdorfskou silnicí v serpentinách vystupující ku kříži v sedle ($1^1/_4$ hod); půl hodiny možno si nadejíti znač. lesní cestou mimo silnici), odkudž v pr. vede znač.

cesta na Vys. Sovu za hodinu, v l. hodinu na *Sonnenkoppe* (krásné turně kamenné, vyhl. do Slez i do Kladska). Sestup přes Luisental do Wenzelhainu a zde buď v pr. do stan. Ludwigsdorfu ($^{5}/_{4}$ hod.) nebo v l. přes Hausdorf do Neurode (2 hod.). Nebo dále po hřebenu $4^{1}/_{2}$ hod. do Silberbergu; po případě jen $^{1}/_{2}$ hod. na Ascherkoppe a sestup v l. k SV. do Nové Bělé ($^{3}/_{4}$ hod.) nebo jako výše přes Kopprich do stan. Volpersdorfu $2^{1}/_{2}$ hod. — Jiná velmi vděčná cesta vede přes *Steinseifersdorf* (3 *km*) od host. u Koruny a mezníka kilom. 55 v pr. Hned na poč. místa *Ulbrichshöhe* (s host. a pěknou vyhl.). Odtud označ. cestou přes kopce (Gudershöhe, H. Hahn, Sieben Kurfirsten atd.); volíme však raději dále jíti silnicí a od kostela nadcházkou skrze krásný lesnatý *Schmiedegrund* do stejnojmenné vsi, kde opět na silnici sestoupíme. [Odtud vede od host. označ. cesta 20 min. přes Marienhöhe k ochr. chýši na Kohoutu (Hoher Hahn)]. Jdeme však dále silnicí do *Kaschbachu* až k host. u Sedmi kurfirstů (nejvyšší bod silnice 750 *m* s krásným rozhl.; odtud v pr. k J. znač. cestou $3^{1}/_{2}$ h. na Kynsburg a Schlesiertal, viz výše). K J. vede odtud znač. cesta na Vys. Sovu, kteréž po $3^{1}/_{2}$ hod. dostihneme (viz str. 68).

Ze Stěnavy (Mittelsteine) ubíráme se dále údolím Stěnavy a mineme krátce před stanicí Mölten v l. *Ruinenberg* (388 *m* s rozhl. již r. 1813 zřízenou a pěkným výhledem za $^{1}/_{2}$ hod. z Mölten dostupnou), dále stanice *Birgwitz* (v pr., za Stěnavou ves Pischkovice se zámkem ze 14. stol.), načež přes Stěnavu dospějeme do údolí kladské Nisy, na jejímž pravém břehu leží stanice

Kladsko při městě, jež je starým hlavním městem hrabství kladského, druhdy součásti koruny české. Město (14918 obyv.) leží v kotlině pěknými vrchy obklopené. V *katol. chrámě* (z r. 1664—1622) s dvěma nedokončenými a nestejně vys. věžemi spatřuje se pomník pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic a hrobka vévodů z Minsterberka a Kladska. Za shlédnutí stojí také obnovený *kostel Minoritů* se skvostnými malbami na stěnách a na skle. Před novou radnicí všimnouti jest si staré *kašny lví.*

Kladsko připomíná se již v 10. stol. jako majetek Boleslava II. Polského. R. 1093 donutil Břetislav II. Vladislava Heřm. Polského, aby Kladsko odevzdal synovi jeho Boleslavovi III. Křivoústému i bylo tu r. 1137 obnoveno na sjezdu přátelství česko-polské. Tehdy ještě celé území župy kladské bylo lesnatou hornatinou, v kteréž purkrabí kladští zakládali trhové vsi (Broumov a p.). Broumovsko oddělil od Kladska Přemysl Otokar II. a zachránil je tak před pozdějším přivtělením k Prusku, sám ale zaváděl do Kladska osadníky německé a tak valně pozdější poněmčení župy té připravil. Zřízením, jež župě dal, počala samostatnost její, že manové kladští vlastní měli sněm a českého sněmu neobesílali. Za krále Jana vládl Kladskem po řadu let Hynek Berka z Dubé. Listinou r. 1344 danou bylo slíbeno, že Kladsko nebude od Čech odcizováno, přes to bylo opět a opět zastavováno. R. 1428 Sirotci porazili v Kladsku vojsko slezské a území zle poplenili. Zikmund r. 1431 zapsal Kladsko Půtovi z Častolovic, jehož dědicové je prodali Jiřímu z Poděbrad, jenž tu jako král zhusta prodléval. R. 1458 měl tu

sjezd se svými slezskými přívrženci, r. 1463 s biskupy Joštem vratislavským a Tasem olomouckým, r. 1466 vydal odtud mistrovský svůj manifest proti papeži a měl tu sjezd s knížaty slezskými. Město Kladsko tvořilo proti Slezsku pevnou oporu Jiřímu a také po jeho smrti byla posádka tamní bičem na odbojníky slezské. Synům Jiříkovým propůjčeno právo psáti se hrabaty kladskými a s vévodstvím minstrberským tvořilo léno koruny české pro ně zřízené. Avšak tito r. 1501 prodali Kladsko pro dluhy rak. pánovi Oldřichovi z Hardeka přes odpor stavů českých, aby nebylo prodáváno nikomu, kdo by nebyl obyvatelem českým. R. 1512 a 13 konány tu sněmy zemí koruny české, z nichž vzešly rozbroje mezi stavy v král. Českém. Za nástupce Oldřichova vnikla do Kladska reformace Lutherova. Protireformaci zahájil nový pán Arnošt bavorský, arcib. solnohradský, r. 1560 zemřelý. Později opět Kladsko vyplaceno a znovu prohlášeno, že nemá býti od koruny české odcizeno. Přeměna augustianského proboštství Arnoštem z Pardubic založeného, v kolej jesuitskou, podnítila bouři, v níž stavové kladští za jedno byli se stavy čes. a zachovali věrnost zim. králi i po pohromě bělohorské. Vzbouřenci podlehli až r. 1622 císařským a krutě byli ztrestáni i zahájena tuhá protireformace. Za války sedmileté obsadil Kladsko Bedřich II., jemuž město se vzdalo r. 1742 a r. 1743 dal sněm český svolení k tomu, aby Kladsko postoupeno bylo Prusku. Ještě jednou na krátko ocitlo se Kladsko ve starém svazku s kor. českou, když generál Laudon 26. července r. 1760 skvělým útokem města Kladska dobyl. Avšak mírem Hubertsburským (1763) navždy odtrženo od král. Českého.

Město Kladsko je pevností 2. řádu, třeba proto poblíž opevnění dáti pozor s fotografováním, aby se nepřišlo do konfliktu s vojenskou vrchností. Hradby starého města jsou zbořeny a valy v pěkné sady proměněny prostřed nové čtvrti městské. Opevnění tvoří na l. břehu Nissy stará pevnost s pozorovací věží, zvanou Donjon, s níž jest skvostný rozhled na celé hrabství; na pr. břehu je novější pevnost Schäferberg (r. 1745—50) Bedřichem stavěná. Obě pevnosti většinou do skal jsou vtesány, pojmou 6—8 tisíc mužů. Na velitelství (Marktplatz) koupiti lze vstupenky na Donjon (za osobu 50 pf., za rodinu 1 mk.) a podniknouti tuto velmi vděčnou vycházku.

Donjon poskytuje skvělou vyhlídku (orient. tabule): na město s pozadím Kladského Sněžníku, pohoří bělského a Jeseníku, k východu zvedají se hory Reichenstejnské, k S. Soví Hory a Waldenburské pohoří, k SZ. Krkonoše se Sněžkou, k Z. Hejšovina a k JZ. Bystřický hřeben. Na nejvyšší baště spatřuje se socha sv. Jana Nep.

V blízkém okolí města možno ještě navštíviti:

Kranich (1/4 hod.) od nádraží přes Nissu; pěkná vyhl. a zpět sady do města. Rozhledna **Schäferberg** (1/2 hod.) od nádraží přes nádr. most; u rozhl. ochr. chýše a letní rs.

Hostince: Dobrý je *Kaiserhof* (u pošty; pok. od 2 mk, T. d'hot. 1·50 mk), levnější *Černý medvěd* na nám. (pok. od 1·50 mk, T. d'h. 1·50 mk); turistům a cestujícím nejvíce se doporučuje *Bílý beránek* (Weisses Lamm, Grünestr., pok. od 1·50 mk, T. d'h. 1·25

mk. Čistý je také *Wolfův* host. (Rossmarkt, pok. od 1·50 mk), nejblíže k hl. nádraží (1/4 hod.) je *Hot. de Rome* (sev. Frankenštejnská třída, pok. 1·50—3 mk, T. d'h. 1·50 mk.) Dobrá je nádr. rs. Plovárna »am Wehr«.

Výlety z Kladska.

*1. **Königshainský Špičák** v Reichenstejnských Horách. Přes nádr. most a v l. k S. Hasicům. Od školy v pr. znač. cestou (tam a zpět 5 hod.) nebo z předm. Angelu 1/2 hod. do Königshainu a tímto až pod samý Špičák (tam a zpět 5 hod.). Na vrcholi Rzhl., ochr. chýše, letní rs. Pěkný sestup ku stanici Vartě.

2. **Weisskoppe, nejkrásnější rozhled v celém hrabství s věží. Drahou buď do Grafenortu nebo Eisersdorfu, odkudž vděčný výstup provésti lze za 2 hod.

Trať Ib. Náchod. Dušníky. Kladsko.

Z Náchoda, pokud není docíleno spojení kladské tratě s dráhou rakouskou, nutno překonati kus cesty pěšky buď podle tratě nebo Bělovsí do konečné stanice u Slaného, odkudž dráha minuvši stanici **Chudobu**, sleduje podle *Jelenova* (Gellenau, ves, ls., bělidlo, velká přádelna bavl., park nad zámkem na Kameném vrchu) silnici horskou do

Levina, městečka něm. (1399 ob.) s přádelnou bavl., tkalcovskou a vyšívačskou školou. Oblíbené Ls. (*host. Welzelův*). Z Levína možno jiti na

Vrchmezí údolím k J. do osady Kuttlu, kdež se překročí hranice (za touto na naší půdě vinárna) a dostihne za 1 1/4 hod. **Olešnice.** Odtud dále přes Končiny nebo sedloňovskou mysl. (Steinberg) jako na str. 42.

Friedrichshöhe, nižší bod hřebene Rače (Ratschenberg) s krásnější ještě vyhl. než vrchol Rače, přístupen cestou k S. na *Halač* a odtud znač. cestou na vrchol.

Odtud nabývá dráha rázu horské dráhy. Serpentinou objíždí Levín na *Rač* (Ratschkenberg 803 *m*), vrch, kterýž je nejvyšším bodem na přechodu mezi Orl. Horami a Hejšovinou. Je zalesněn, nicméně poskytuje skvostný rozhled z bezlesného pruhu na vrcholi. Nejlepší přístup z nejbližší stanice

Keilendorfu, z níž jdeme do sousední obce Ratschkenbergu a z této mezi domy v l. vzhůru na

Rač (*Ratschenberg*), držíce se v l. od velkého kříže. Vyhlídka na celé Náchodsko s okol. horami, k Vrchmezí i na stranu k Dušníkům je překrásná, pokud již opět není zarostlá.

Pod Račí v l. nížina, v l. na úpatí Rače Hombice (Hummelwitz), nad níž r. 1778 voje Bedřicha II. od července do září tábořily a kousek dále

Homole, zřícenina pohraničního hradu, jenž také Lands-

fred se nazýval. Vyhl. od zříc. je zarostlá. Za krátko stihneme již stanici

Dušníky (*Reinerz*). Na sev. úpatí skupiny Vrchmezí leží vzkvétající lázně Dušníky, nyní již v jedno téměř splývající se severněji položeným městem stejnojmeným. Město s 3000 ob. má vyšívací a tkalcovskou školu ve spojení s ústř. kanc. pro organisaci domácího průmyslu tkalcovského. V katol. far. chrámu kromě zdařilé starož. řezby (skupina 14 pomocníků) a nových maleb na skle je bizarní kazatelna v podobě tlamy »Jonášovy velryby« se zuby. Lázně, jako klimatické horské a terrainní léč. místo jsou hojně navštěvovány (přes 4000 láz. a na 5000 let. hostí).

Hostince: V lázních: *láz. hot.* s láz. rs. (pok. od 2 mk, sníd. 75 pf., T. d'h. 2 mk, pense 5 mk). *Parkhotel* nový s 50 pok. (1·5—5 mk, sníd. 1 mk, oběd 1·50 a 2·25 mk. pense 4·50—8·5 mk. Omnib. 70 pf. Na 60 domů s 1250 pokoji po 6—30 mk. týdně. V městě nejpřednější jsou *Černý medvěd* (dobrý, 25 pok. po 1·50—4 mk), sníd. 75 pf., ob. 1·50 mk, pense 4—5 mk); Deut. Haus (pok. 1·75 mk): skrovnější je nejstarší host. města *Brauerei z. Hummelfürsten*. Láz. taxa 20 mk, za druhého člena rodiny 10, za každého dalšího 5 mk. Restaurace. Kromě rs. v Parkhotelu doporučuje se *Tempelhaus*, *Annahof*, *Klofetius* (Villa Drescherova), vinárna (Bělohlávkova (Bilohlaweck).

Lázně mají osm miner. pramenů studených a vlažných (+11—18° C); alkalicko-zemitých, sodnato-železitých kyselek a salinickou žel. kyselku (pramen Ulrika), jež většinou se pijí, také však ke koupelím používají. Koupele jsou mineralní a slatinné. K láz. domu druží se *Palmový dům* s cukrářstvím a *Sprchový dům* se studenou vodoléčbou. Vzduch je tu neobyčejně čistý a podnebí mírně dráždivé. *Kozí dům* (Ziegenhaus) zařízen na lečbu syrovátkou s vlažnou vodou minerální (je po ruce také ovčí, oslí i kravské mléko a kefir).

Výlety z Dušník.

****1. Vrchmezí.** Cesty na Vrchmezí nejsou z Dušnik tak pohodlné jako česká od Sedloňova. Český turista jde proto raději na Vrchmezí ze Sedloňova (str. 42) a sestoupí některou touto cestou do Dušník: *a*) Od *Kozího domu* (Ziegenhaus) k J. po Císařské stráni (*Kaiserlehne*) 20 min. k Černému kříži (sem možno dojíti přímo z lázní cestou k J. na Vorder- a Hinter-Kohlau, z kteréhož posledního místa vede ku kříži příkrá stezka); v pr. cesta do Olešnice, kde nedaleko hojně navštěvovaná vinárna *Končiny* (*Schnappe*, dobrá a levná, hudba). Přímo od kříže k J. pomalu vzhůru 8 min. do Grenzendorfu (vyhl. k SV); za 20 min. obejdeme Grenzberg a dáme se v pr. 7 min. na hřeben a po tomto za 20 min. jsme na vrcholi. Také možno z Grenzdorfu jíti dále k J. silnicí (dobře míti průvodčího ze vsi); po 20 min. osamělý domek, za kterým viděti jest pěkné

Lázně Dušníky.

hnízdo vápence, kousek dále most, kde dáme se pěšinou v pr. 2—3 min. k t. zv. Zlaté štole (*Goldener Stollen*), jeskyni vápencové bez krápníků (přístup jen s průvodčím dovolen), odkudž vede 10—15 min. dlouhá cesta zejkovitě na vrchol (2 hod.) — *b*) Z lázní přes Oltář (Altarberg) a Zeisigwiesen k mysl. grenzdorfské; zde v pr. na vrchol. (Viz str. 42). — *c*) Povozem do Grunwaldu, odkudž je krátký výstup (1/2—3/4 hod. po případě jen k mysl. Grenzdorfské (výstup 3/4—1 hod.) Sestup za 1 1/2 hod. přímo do Olešnice, za 3/4 hod. do Končin, anebo k JV. na silnici a touto 3/4 hod. do Grunwaldu (host. zur Hoh. Mense a Schmidtův), nejvyšší ves Slezska (900 obyv.), malé Ls. s pěknými vyhl. k vých. a SV. — Grunwaldem k J. k rozc.: v l. údolím Bystřice pohodlná partie 1 1/2 hod. do Dušník. Touto cestou možno navštíviti (doporučuje se jen botanikům) odvodněné rašelinisko Seefelder, jdeme-li od ukazatele cesty jen 2 min. k S. a za mostkem dáme se stezkou v pr. (kousek dále jde také vozovka tím směrem). Rašelinisko přejde se za 1/2 hod. a sejde se opět v l. do údolí Bystřice.

2. **Přes Deštnou do Čech.** Vrchol Deštné jest vyšší (1114 *m*) nežli Vrchmezí, ale úplně zalesněný, takže návštěva se nedoporučuje. Ale do osady Deštné na českém jeho svahu možno dobře a pěknou partií dojíti po návštěvě Vrchmezí, buď *a*) jdeme-li po hranici zemské, částečně pěšinou, částečně průsekem 1/2 hod. a pak v pr. jdeme k pramenům Alby u hájovny Schirlichské podle Alby, pak dále do Deštné (celkem 2 h.) — aneb *b*) sejdeme-li dle č. 1. do Grunwaldu a dále v l. přes Schirlichhäuser do úvalu Alby a tímto do Deštné (2 hod.). Z Deštné pak sestoupíme dle tratě II. b. do Solnice.

3. **Přes Kunštát (*Kronstadt*) **do Čech.** K J. vede silnice půvabným údolím Bystřice (Weistritz). Po l. straně říčky vede cesta k lesní rs. „*zur Schmolze*“ u býv. huti. V pr. vede Císařská cesta na Vrchmezí, kamž možno se dáti také od rozc. na kraji lesa v pr. přes Kohlau. Údolím dále 35 min. až k ústí postranního přítoku, před nímž možno odbočiti v l. (pěšinou nebo vozovkou) na odvodněná rašeliniska (*Seefelder*, jen pro botaniky), odkudž se později zas v pr. sejde na silnici a pokračuje dále k J. 1/4 h. k rozc.; v l. podle Černé Vody do údolí *Divoké Orlice* pod Bystřickým hřebenem (v l.) skrze *Kaiserwalde*, v pr. pod *Deštnou* skrze Friedrichswalde do Kunštátu (3 1/2—4 hod.). Odtud dále viz zpětným směrem trať II. c.

4. **Kapuziner Platte (896 *m*) hluboko v lesích Bystřického hřebene s jedinou rozhl. tohoto pásma a krásným výhledem do hrabství Kladského. Znač. cesta vede z lázní přes Biebersdorf, také však možno jíti dle č. 3. k les. rs. (zur Schmelze až na Rothwasserplan (3/4 hod.) a pak v l. podle Červeného Potoka (2 1/2—3 hod.). I povozu možno použiti. Zpět možno jíti kratčeji znač. cestou k S. přes Steinberg, Nesselgrund, Falkenhain (Kitschlerův host. s vyhl. pavillonem) do Nového Wilmsdorfu (Nentwigův host.) k stanici *Alt-Heide*.

5. **Hejšovina. Z lázní do města a odtud silnicí k S. 1 hod. do *Friedrichsdorfu* (lomy pískovcové, pěkný pohled zpět a na Vrchmezí a hrad Valdštýn). Pěší turista odbočí v pr. pěšinou skrze *Johannistal* do *Friedrichsbergu* (1 1/2 h.) Krásný pohled na Hejšovinu. Na svazích pod vsí, také v pr. (ukazatel »Fort Karl«) patrna jsou ještě opevnění ze slezských válek. Na konci vsi přes silnici (Chudoba-Hrádek) a pěšinou přes Vogelberg do **Karlsbergu.** Odtud jako na str. 53. Přes Bor do Náchoda nebo Hronova viz str. 51. a 55. Po Stěnách do Police viz str. 59.

Kratičká trať 4 *km* dělí Dušníky od stanice

Vyserov (**Rückers**), do nedávna jediné, odkud byla možna návštěva Dušníků, která doplňuje okolí Dušníků několika příjemnými výlety. (U nádr. hot. Germania, pok. od 15 mk nádr. rs.). Ves s parní brusírnou skla, továrnou na cellulosu, kamenickým průmyslem. Doporučuji tu výlet:

Josefův Kámen (Josefsstein). Vsí k S. do Utschendorfu a na kolonii Annaberg 1 hod. k výšině již v oboru Hejšoviny. Pěkný kolový rozhled. Sestup do Friedrichsgrundu a odtud k vých. $1^1/_2$ *km* na silnici, jež lesy na posledních výběžcích Hejšoviny vede k JZ. $2^1/_2$ *km* k střelnici u Waldorfu. Silnicí 6 min. v l. a dále k J. cestou skrze Waldorf a podle vrchu za ním v pr. pod zámkem Waldsteinem o 4 věžích na způsob starých hradů vystavěným, zpět do Vyserova ($2^1/_2$ hod.).

Údolí Bystřice dušnické (Weistriz), jímž vede trať k vých., je velmi krásné (Höllental) a končí u stanice.

Alt-Heide, vsi (550 ob.) s pěti prameny uhličnaté kyseliny železité, která zařízena je jako lázně s láz. taxou 12 mk. Bývá tu 800—900 hostí. Pensionat pro dívky bledničkou trpící. Lázně slatinné, vodoléčba, massáž, léčba syrovátkou, mlékem a kefirem. Pěkné výlety na výběžky Hejšoviny (*Töpferberg* 533 *m* $^1/_2$ hod.), *Steinberg* se zámkem Waldsteinem (1 hod.) i na Bystřický Hřeben (*Kapuziner Platte* $2^1/_2$ hod.)

Údolím Bystřice stále níže sestupujícím ubíráme se podle několika zastávek (*Starý* a *Nový Wilmsdorf*, *Pfeffermühle*, zastávky *Kladska*) do hlavního nádraží

Kladska (viz str. 73).

Trať Ic. Meziměstí. Vratislav. Königszelt. Reichenbach. (Soví Hory).

Meziměstí. (*Halbstadt*) je východištěm tratě k Vratislavi. Zde lze koupiti levnější lístky s osmidenní platností. Jízda (100 *km*) 2 hod. 18 min. Kdo dojede k rannímu vlaku z Náchoda neb Nov. Města, jest již o 9. hod. ve Vratislavě. Cestou naskytuje se několik pozoruhodných stanic, jež jsou východištěm vděčných partií. Tak hned

Friedland, jenž je stanicí pro klimatické léčebné místo

Görbersdorf (spoj. omnibusy, povozy a poštou 6 *km*), místo proslavené dr. Brehmerem, jenž tu r. 1854 zal. první sanatorium pro choré plícemi, zastávaje zásadu, že tuberkulosa je vyléčitelna léčbou sanatorní v pohoří, což dnes stále víc se uplatňuje. Jsou zde

4 ústavy pro choré plícemi, velký pohodlný láz. dům s 3 villami (240 loží). Týdenní pense s lékař. ošetř. 44 mk, roční taxa láz. 30 mk. V sanatoriu Krone celé opatření měsíčně 130 K i s léky a vínem.

Krásné partie: přes Reimswaldau do Charlottenbrunnu (3 hod.) viz č. 3. na str. 71., přes Hornschloss do Donnerau a některou touto partií na Soví Hory.

Fellhammer, stanice nejbližší je křižovatkou s horskou drahou slezskou, která z Ruhbanku (viz trať Id) vede přes Fellhammer na Dittersbach a přes Charlottenbrunn (viz str. 70) po úpatí Sovích Hor na Neurode a do Stěnavy *Mittelsteine*). Možno tímto směrem konati výlety do Sovích Hor vypsané na str. 69 až 72. Přes

Dittersbach odvětvuje delší trať do Vratislavě, které se ovšem vyhnou ti, kdož přímo tam směřují. Na této trati leží však

Waldenburg, střed pamětihodné uhelné pánve; kdo má lehké zavazadlo, nemusí ani přestupovati a jede do Waldenburgu přímo z Dittersbachu, odkudž jde také elektrická dráha silniční. Odtud také výlety do okolí Waldenburgu pohodlněji možno podniknouti. Město samo se svými úzkými ulicemi činí ponurý dojem. Jsou tu elektrárny, které celou řadu okolních vsí a měst opatřují elektr. světlem. Okolí přes to, že je přeplněno uhelnými doly, je velmi krásné. Zejmena se doporučují výlety:

1. **Butterberge.** Z dol. města (Niederstadt) vede Töpferstr. na Härtelgraben do blízkého lesa a za 1/2 hod. na Butterberge s překrásným rozhledem na waldenburskou kotlinu.

2. **Kaiser Friedrichshöhe.** Friedlandskou silnicí 1/2 hod. do měst. parku (rs) a 20 min. dále výšina s rs. a vyhl., 10 min. dále lesní hospoda s výstupem na *Kolbebaude* (rs. s pěkn. vyhl.).

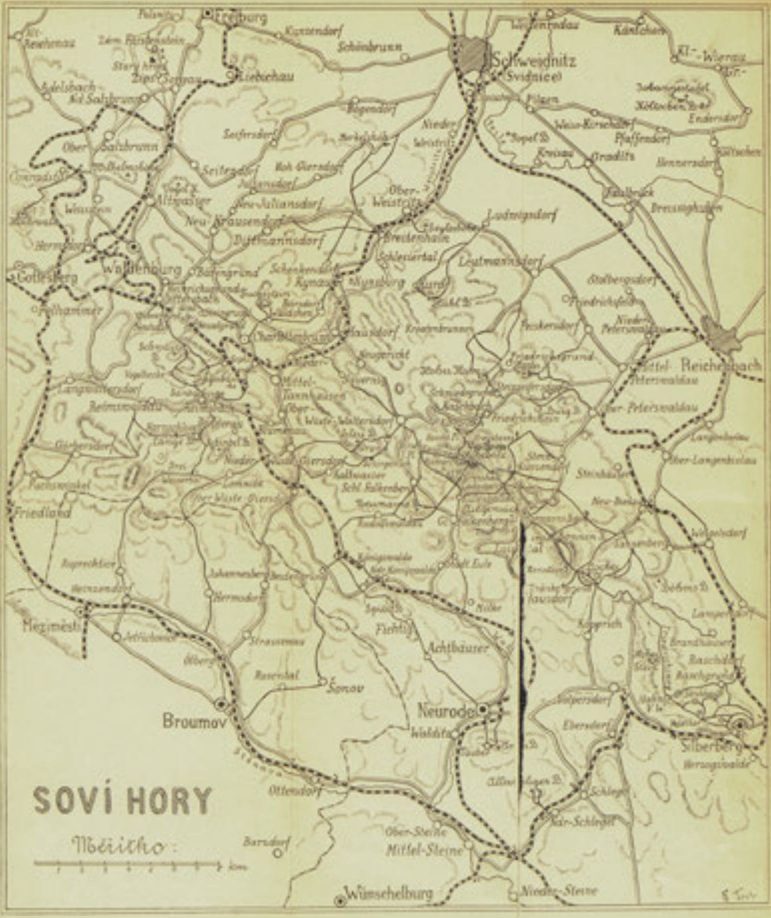
3. **Uhelné doly** nejlépe jest navštíviti u Hermsdorfu (1/2 hod. k záp.

4. **Neuhaus,** pěkná zřic. hradu, jenž vystavěn byl asi v l. 1360 a zničen 1478. Jižně od nádr. Dittersbachu 1/2 hod. Cestu možno dobře prodloužiti na Charlottenbrunn nebo Reimswaldau a Görbersdorf.

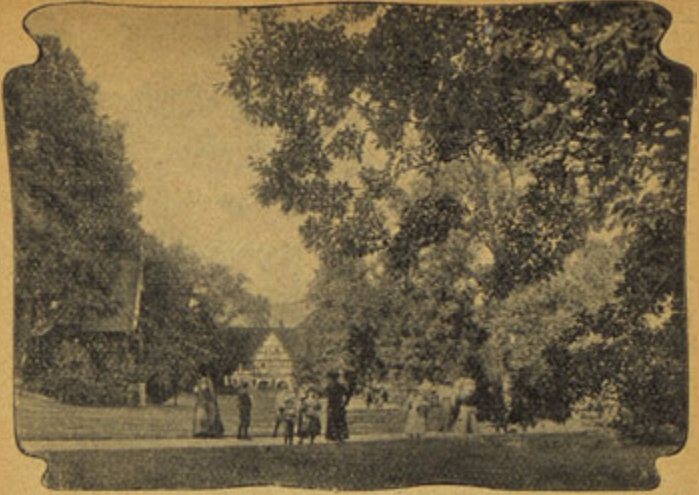
Minuvše malou stanici Conradstadt, stihneme opět významný bod

Lázně Salzbrunn, ves s 8036 obyv., jež v délce 4 *km* táhne se údolím Salzbachu a náležejí k nejnavštěvovanějším lázním Slezska. Alkalický pramen (Oberbrunnen) chválí se jako léčivý při chorobách krčních, prsních a břišních. Alkalicko-salinické prameny vyvěrají z droby v přímém sousedství uhelných pískovců; čistá 8·25—9·5° C teplá voda váže pevně kys. uhličitou a je chuti velmi osvěžující. Kromě léčby pitím, horké lázně se 44 kabinami, inhalací, masáží atd. Pěkné procházky, Brunnenhaus s čítárnou v I. patře, divadlo, bazar, láz. sál, pneumatický kabinet, chem. a bakt. laboratoř, ústav pro léčení syrovátkou, oslím mlékem a kefirem.

Hostince: Nejlepší: Láz. dům, Pruská koruna a Slunce (pok. 2—4, týdně 7—5 mk, snídaně 0·70, T. d'h. 1·50, pense 4—6 mk, *Eisernes Kreuz* s rst. obsluhou. Skrovnější: Něm. orel (chválí se). Dobré rs. Želez kříž, U hradu a Annenský dvůr. Láz. taxa 20 mk

3. Mapka Sovích Hor.

Z lázní Salzbrunnu.

za osobu, 10 mk za dalšího člena rodiny, 3 mk za člena, jenž se neléčí. Od 15. září poloviční taxa. Elektr. dráha od stanice přes Altwiese do Waldenburgu a Dittersbachu.

V blízkém okolí poskytují pěkné rozhledy: **Annenhöhe, Wilhelmshöhe** (3/4 hod. rs.) a j. Ze vzdálenějších partií zasluhují doporučení:

*1. **Hochwald** (850 *m*), skvostně zalesněný vrch s umělou zříc., jíž se používá za rozhl. a rs. Buď přes Konradstall (stan.), Weisstein anebo od stanice Lázně Salzbrunn 1½—2 hod.

*2. **Sattelwand** (779 *m*) s krásnou kolovou vyhl. s rozhledny. Letní rs. Cesta vede přes Konradstall (3/4 hod.) do Liebersdorfu, zde asi 8 min. za kostelem v pr. na hřeben a vrchol (2 hod.).

3. **Fürstenstein, nejskvělejší bod okolí, velmi silně navštěvovaný. Nejlépe od stanice *Nieder-Salzbrunn* (tam a zpět 4 hod.) Tunelem na silnici, jež vede do Sorgau; za krátko u ukazatele v l., ale jen k první vozovce v pr. odbočující podle pot. Hella přes silnici (Salzbrunn-Sorgau) a podle potoka k osadě Zipsu a do *Fürstensteinského Dolu*, úzké prorvy, jež v délce 4 *km* je tvořena uhelnými konglomeraty a bujným porostem je zarostlá. V dole po 20 m. spatří se v l. hrádek „*Alte Burg*", stavba z r. 1800 s rs. a pěknou vyhl. s věže (vstupné do horních místností a věže 10 pf.). Dolem vede dále cesta i spatří se na skalním výstupku v pr. „*nový zámek*", odtud jednoduchý dojem činící, v dole rs. „*Alte Schweizerei*" s velice starým tisem a odtud parkem do zámku **Fürstensteinu**, pětipatrové budovy s předzámčím s rokokovou výpravou. U vrátného v „baráku" — jak se tu dosud říká, odevzdati jest vstupenku

kterou vydává kníž. řed. ve Waldenburgu, není-li panstvo přítomdo. Možno shlédnouti obrazárnu, ve středu a v sobotu od 2—6 také knihovnu, sbírku mědirytin, přírodnin a fysikálních nástrojů, velký sál a vyhl. s věže do krasosadu. V parku již. od zámku ukazují kameny s nápisy cestu k nejlepším vyhl. V parku také mahlebně je položeno mausoleum s kaplí. Původně v místě tom stávavší hrad *Fürstenberg*, od roku 1388 Fürstenstein zv. a nejspíše vévodou svídnickým Bolkem I. postavený; v dobách husitských dobyt byl Husity.

Brzy za Salzbrunnem vjíždíme již do nížiny Slezské, v níž první stanicí je

Freiburg, k S.· od něhož v l. ve vzdálenosti 10 *km* leží *Hohenfriedeberg*, bojiště bitvy z r. 1745, v níž Bedřichem Rakušané se spojenými Sasy byli poraženi. Zanechavše na bojišti již o 9. hod. ranní 9000 mrtvých, 7000 zajatých a 60 děl nastoupili ústup do Čech. Z dalších stanic zajímá nás poněkud ještě

Kanth, od něhož je hodinu cesty k Blücherovu mausoleu u Krieblovitz. Dráha končí ve freiburském nádraží

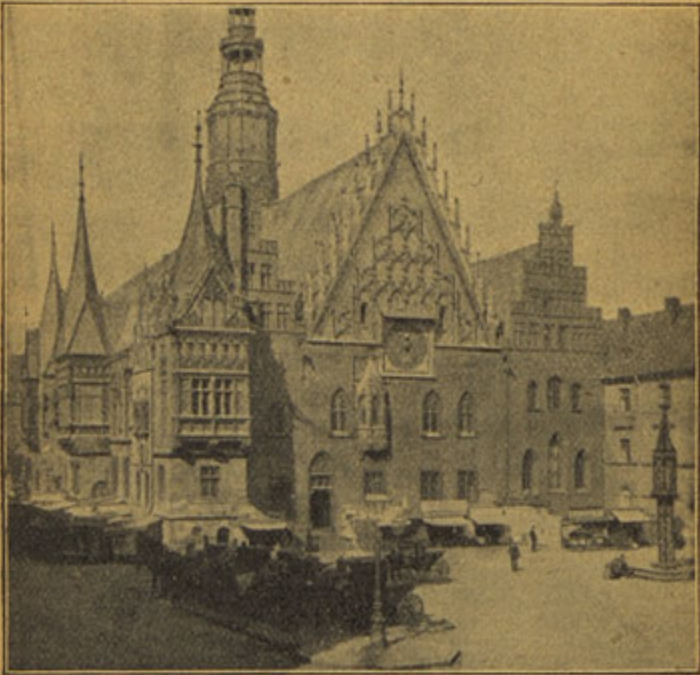
Vratislavi, města starobylého nad Odrou (470.000 ob.)› původně polského, které v 13. stol. Tatary bylo zpustošeno a vylidněno. Od těch časů počala se poněmčovati a stala se důležitou oporou germanisace ve Slezsku. Proslula přímo fanatickým odporem k husitství, a ke králi Jiřímu, proti němuž otevřela brány uherskému králi Matyášovi. Roku 1841 povolán sem byl Frant. Lad. Čelakovský na stolici slavistiky; zde zemřela mu první choť a druhá (Boh. Rajská) odnesla si odtud zárodek smrti. Zde narodil se také jeho syn botanik Ladislav Čelakovský i bratr jeho, žijící právník a poslanec Jaromír Čelakovský. Na universitě zdejší také poprve ujal stolici profesorskou genialní Jan Ev. Purkyně (1823—1849), jenž tu i svůj vlastní fysiologický ústav založil (1831); k založení ústavu státního došlo na jeho návrh až r. 1839, neboť fakulta jemu ve všem překážky činila. Za to mu dnes zřídili zde pomník. Výletník, jenž chce se pozdržeti několik dnů, koupí si plánek města a některého lokálního průvodce (na př. Wörlova za 36 h).

Hostince: Hotely k přenocování dobré a levnější nalézti lze poblíž freiburského nádraží (Freiburgerplatz), dražší jsou při nádr. centrálním a hornoslezském. Z prvních jsou to *Nordstern* (Freiburgerstr. 46), *Freiburg* (Siebenhufenstr. 16), *Bellevue* (Berlinerplatz 4), *Deutsche Krone* (Siebenhufenstr, 4), z posledních je to *Kaiserhof* a *Du Nord* (oba v nové Taschenstr.), *Residenz* a *Gebauer* na Tauentzienpl. a *Viktoria* v Tauentzienstr. Na Písku (Sandvorstadt) poblíž bot. a zool. zahrady lze doporučiti *Oderschloss*. Plzeňské rs jsou *Pilsner Urquell* (Schweidnitzerstr. 19) a *Pils. Specialausschank* (Ursulinerstr. 5/6), mnichovské *Bürgerbräu* (Poststr. 3),

Pschorrbräu (Schweidnitzerstr. 36) a *Augustinerbräu* (Blücherpl. 17): zákusky pro přesnídávku v *Imbisshallen*, *Automat* (Ring 34, Ohlauerstr, 61).

Výletník jednodenní nemůže se mnoho zdržovati prohlídkou obrazárny, museí a budov uvnitř. Tomu radíme času od 9 hod. dop. do 6 hod. večer užiti takto:

Z nádr. Freiburského vyjde se k městskému příkopu Svídnickému a jde se tímto v pr. (v l. podle příkopu na

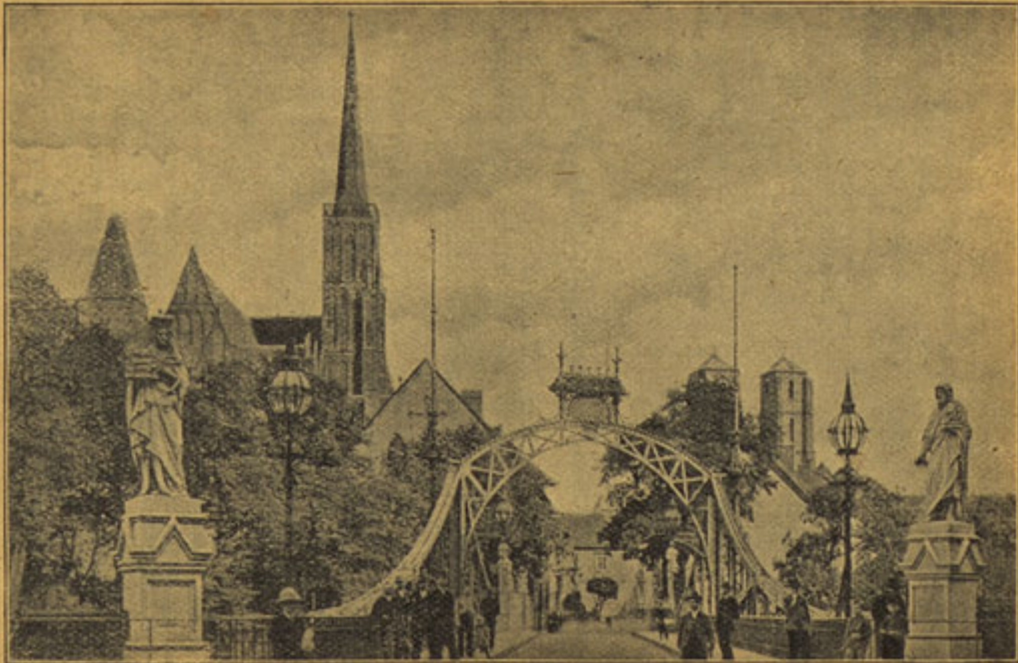
Radnice Vratislavská.

Königspl. s pomn. Bismarkovým) a v l. za příkopem dům *stavovský*, se *slezským museem pro uměl. průmysl a starožitnosti* a za ním *nová bursa* z r. 1864—67, sev. proti němu *říšská banka*; od nové bursy musejní třída vede k *museu výtv. umění* s obrazárnou. Kdo přijel na hl. nádraží, jde Zahradní tř. v l. až k nové svídnické ulici, projde

touto v pr. na náměstí Tauenzienplatz s pomníkem *Bojislava Bedřicha z Tauenzienu,* obránce Vratislavi proti Laudonovi a z náměstí přijde k příkopu městskému, kde se cesta od nádr. Freiburského s touto sejde. Z Tauenzienpl. přes trať k J. Vilémova tř. s pomníkem Moltkeho vede k již. parku a panoramě (Bitva u St. Privatu). Jdeme dále podle příkopu až k nové Taschenstrasse a hned v pr. z ní do sadů na

Liebiechshöhe, odkudž při ranním slunci je velkolepý pohled na město. Pod výš. pomník Schleiermacherův. Vrátíme se do Taschenstrasse a překročíme tuto po druhém břehu příkopu do pěkného parku a tímto do třídy svídnické k *měst. divadlu,* za nímž dohlédáme *král. palác* (*Normální hodiny* a *pomník cís. Viléma* I. od Behrense a Lichta z r. 1896) třídou svídnickou v p. dojdeme za chvíli na velké náměstí, kde shledáme pohromadě: *starou radnici* skvostné stavby ze 14. stol., svědectví rozkvětu Vratislavi za Českých králů z rodu lucemburského. Jejím nejskvělejším bodem je *kníž. sál,* na jediném sloupu spočívající, ve stol. 15. a 16. shromaždiště slezských stavů (přístup na ohlášení u sluhy v průjezdě; z jižní strany vstup do svídnického sklepa, rs. ve sklepních místnostech s velkolepou klenbou). Záp. od radnice *sochy Bedřicha Velkého* a *Bedř. Viléma III.* (od Kisse). Za sochami pojí se k staré radnici *nový městský dům* z r. 1863 s velkou rs. ve sklepech a s krámy v přízemí, *knihovnou,* sbírkou mincí a starých dřevorytin a mědirytin v I. posch. Naproti dům u sedmi kurfirstů, se zajímavými freskami z r. 1672. V l. od nám. malé nám. Blücherovo s *pomníkem Blücherovým* a starou *bursou.*

Od pomníku na velkém náměstí dáme se k S. Oderskou třídou podle *kost. Sv. Alžběty* z r. 1257 s věží 102 *m* vys. (mnoho pamět. náhrobků, nádherné malby na skle); dojdeme třídou tou k Odře a dáme se v pr. k *universitě s pomníkem Purkyňovým,* odkudž pokračujeme promenádou podle Odry k ostrovu Písku (Sand) s domem *Matky Boží* (*Sandkirche,* skvostná partie pro fotografy) ze 14. stol. s nádherným klenutím. (Kdo by měl dosti času, může z ostr. v pr. skrze Domstrasse za chvíli dojíti na kost. *Sv Kříže* se vzácnými malbami na skle z r. 1288 a pestrým náhrobkem kníž. Jindřicha IV. z hlíny páleným. Kousek dále za kost. sv. Kříže shlédnouti lze ještě *Dom Sv. Jana Křt.,* započ. v got. sl. v l. 1148 — a dokončený v renaiss. v XV. stol. Je bohat uměleckými díly, ale věže jeho zkomoleny jsou od požáru r. 1759.) Na ostrově

Na Písku (am Sande) ve Vratislavi.

nalézá se také býv. kláš. Augustianů s *knih. universitní*, kdež je také *museum umění a starožitností* a museum slezských starožitností. Odtud vrátíme se k J. Písečnou třídou (Sandstrasse) přes Nový trh (Neumarkt) ke *kostelu Dominikánskému* a v p. Albrechtovou třídou ke kost. *Maří Majdaleny*, jenž v 14. stol. vystavěn po vzoru dómu zdejšího; jeho got. věže jsou mostem spojeny. Obsahuje nádherné malby na skle a cenné pomníky. Zde dopolední procházku ukončíme. (Poobědvati možno velmi dobře a ne draho v host. »Zum Nussbaum« (Schmiedebrücke 2 min. od velk. náměstí). Vděčná návštěva nového musea přírodovědeckého možna je prodloužením procházky z Písku k severu nebo nejpohodlněji městskou okružní drahou. Odpoledne elektr. drahou navštívíme botanickou a zoologickou zahradu. Kdo chce si ušetřiti času, může dobře obědvati také v blízkém okolí zool. zahrady (několik dobrých hostinců), v zahradě samé je dosti draho. V bot. zahr. není rs.

Trať Id. Václavice. Poříčí. Ruhbank. Vratislav.

Pod Brankou zemskou u Václavic rozdvojuje se žel. trať a krátká spojka vysokou polohou s pěkným pohledem do kraje vede nás přes *Vysokov* (viz str. 51.) do stanice **Starkoče**, odkudž stálým vzestupem podle Studnice (v l.) a Lhoty béřeme se k zast.

Olešnici, odkudž máme v l. ½ hod. do *Červené Hůry* a k zříc. stejnojmenného hradu nad Úpou i můžeme odtud podniknouti pěkný výlet

Červ. Hůra. Rýzmburg. Ratibořice. (Babiččino údolí). Česká Skalice, jak vypsáno je na str. 51 a prodloužiti jej po případě zpět dle str. 51 bojištěm z r. 1866 do zemské Branky a do Náchoda.

Brzy za Olešnicí u vsi Lhoty pod Kostelcem stihneme pak stanici

Červ. Kostelec, od města, proslulého svým plátenictvím 20 min. vzdál. (povozy a omnib., u modré hvězdy (6 pok.), u koníčka 8 pok. Po 2—3 pok. u sokola a města Prahy a u zlat. klíčku). Kostel, tvořící se starší zvonicí pěknou skupinu, je stavbou z r. 1754, chová však cínovou křt. z r. 1555 a zvony ze 16.—18. stol.

Z Kostelce možno dojíti. projdeme-li městysem k S. pěknou partií přes Zbečník do Hronova (viz str. 56) a podniknouti odtud další výlety na Bor, Hejšovinu a do Skal Teplických

a Adrsbašských. (Z Hor. Kostelce do Hronova 1 hod., čímž zjedná se nejrychlejší spojení se stranou hronovskou.)

Nad Kostelcem brzy překočíme táhlou osadu *Rtyní*, k sz., téměř v jedno se Svatoňovicemi splývající a hnedle objeví se nám stopy dolovisk v karbonu pánve Žaltmanské, lze-li zvláštnim způsobem zdvižené vrstvy permokarbonu tohoto okolí ještě pánví nazvati. Za prvními dolovisky stihnema stanici

Svatoňovice-Úpice. Stanice leží nad Mal. Svatoňovicemi, kde je vodoléčebný ústav Mdr. Kadaníka; v l. od stan. $^1/_4$ hod. do Vel. Svatoňovic a silnicí hodinu do Úpice. (Pěší turista nadejde si ze Svatoňovic do Úpice přes Kvíčalu anebo jde silnicí až na Zálesy, u zátočiny silnice nadejde si cestou v pr.) Ze stanice této navštíviti možno

Zkamenělý les Radvanický, partii hlavně pro geologa zajímavou. Od kost. v Mal. Svatoňovicích silnicí k S. 3 *km*. V místě, kde se silnice ostře zpět zatáčí, přímo dále polní cestou, ale hned z této v pr. na hřeben do osady *Brenden*, odtud táhne se naleziště dále k S. skoro $^1/_2$ hod. až do Slatiny a k vých. 25 min. do Radvanic. Všude tu v křovinách, dílem i v zemi nalézti lze hojně kmenů *araukaritů*. Z Radvanic přes Verniřovice je na Skály (Bischofstein) $1^1/_2$ hod. a odtud $^3/_4$ h. ku vchodu do Teplických skal (str 63) anebo přes Johnsdorf 2 hod do Adersbachu.

Okolí Úpice směrem na Studenec, Střítež, Rubinovice a Rokytník bylo již r. 1745 dějištěm válečného zápasu. Bedřich zatlačil tu 18.000 muži 40.000 Rakušanů k J., jeho ležení samo bylo pandury Trenkovými a Nadasdyovými přepadeno. U Zárova (Soor) dokončil své vítězství; a opět r. 1866 (28. června) tlačili tudy Prusové Rakušany ku Skalici a Trutnovu.

Za stanicí Svatoňovickou minuvše Vel. Svatoňovice octneme se brzy v údolí Úpy, podle něhož prorazivše ostroh nad Úpou tunelem 282 *m* dlouhým. béřeme se k S. do

Poříčí, křižovatky trati (nádr. rs.) od Pardubic a Vrchlabí. Společný vojenský hřbitov s krásným pomníkem kryje padlé z r. 1866. Dobrý host. Schweizerhof. Odtud béřeme se k sev. údolím pot. Ličny, mineme zast. *Zlatou Olešnici* u Gabersdorfu (v l.) a přes Chřenov (Krinsdorf, papírna) stihneme stanici

Bernatice (Bernsdorf), od níž na pr. vystupuje poslední v tu stranu hřeben skupiny Hor Orlických t. j. hřeben **Vraních Hor** (*Rabensgebirge*) s vrcholem *Špičákem* (879 *m*), jichž severní konec spadá do bezlesné pahorkatiny Slezské. Podle hřebenu k S. dostihneme stanice

Königshanu, kde odbočuje místní dráha do Žacléře vedoucí nás k partiím přes **Rýchorské Hory** do údolí Úpy u Vrajtu a Maršova (viz díl II. Krhonoše. Trať XIa). Z Kö-

nigshanu (Weinrichův host. a vin. se stinnou zahr.), kdež trať překročuje také rozvodí Labe a Odry, je nejblíže na

Špičák (Königshanský 879 *m*), jejž dostihnouti lze znač. cestou za hodinu. Jiné vrcholy tohoto porfýrového hřbetu dostihnouti lze pohodlně z Libavy.

Překročivše v Königshauu hranici zemskou octneme se v Dittersbachu a v zápětí hned v

Libavě, konečné stanici tratě. (Celní přehlídka. Výměna vozů.) Městečko na stoku Černé Vody, podle níž jsme sem jeli, s Bobrou (4600 ob.). Velké přádelny. Kat. kostel z r. 1698, ev. z r. 1849.

Hostince: U nádr. *Deut. Hof*, v místě *Kyffhäuser* - Schmidt Kor. princ, Čer. orel. Pošt. spoj. dvakrát denně přes Buchwald do Michelsdorfu a Hermsdorfu (vůz 6 mk) a k Pomezním Boudám. Odtud pěšky na Sněžku (viz díl II.).

Výlety z Libavy.

1. **Svatá Hora** (Stiener hned nad nádr. Křížová cesta, znač. výstup na vrchol). Rozhledna 16 *m* vys. Ochr. chýše. Letní rs. Krásný rozhled.

2. **Einsiedlerberg** (671 *m*, ochr. chýše, rozhled). Adersbach Od staré střelnice ukaz. »Zum Einsiedl« dle červ. značek alejí a lesem (vyhl. zpět), posléz po stupních na vrchol. Sestup do *Ullersdorfu* (villy, rs. *Schweizerei*), kde stihnouti lze omnibus, 4 *km* do *Schönbergu*. Odtud buď vozem 10 *km* přes Libnou a Merkelsdorf nebo pěšky *Podmáslovou cestou* (*Buttermilchweg*) za $1^1/_4$ hod. do Adersbachu.

Nedaleko za Libavou v údolí Bobry mineme

Blasdorf, východiště vděč. výletu (zel. značky) za $6^1/_2$ hod. na Sněžku, načež následuje staniční okresní město

Landeshut (přes 8000 ob.). Starobylé město, jehož náměstí je vroubeno starožitnými domy s podloubími. Při ev. kostele z r. 1720 Wallenbergská knihovna s püv. dopisy reformatorů a Bedřicha Vel. Na Wallstrasse pomník padlých se lvem od Raucha. Na nám. pomník hr. Stallberga. Velké přádelny a tkalcovny. Odtud na Sněžku za $6^1/_2$—7 hod. viz díl II.

Hostince: Nejblíž k nádr. Tři koruny. V městě Schwarzer Rabe, Wallisch a Drei Berge. Lázně Viktoria. U města (10 min.) *Burgberg* s rs. a vyhl. zříc. hradu pomezního, Bolkem I. postaveného a *Kirchberg* ($^1/_4$ hod.) s pomníkem padlých (*Pruské Thermopyly* 1760) a vyhl.

Výlety z Landeshutu.

1. **Scharlach** (874 *m*, rozhl., ochr. chýše). Velkolepý kolový rozhled na Krkonoše, údolí Hiršberské, Vraní Hory, Überschaar u Libavy a Hochwald). Modře znač. cesta vede přes Kreppelhof $1^1/_4$ hod. do Reussendorfu; u nejvyššího domku dále dle značek

zelenočerv. kratčeji ač příkřeji, nebo v l. stinnou, delší, ale pohodlnější cestou (sem také dle ukazatele od kostela) na vrchol (v pr. od rozc. rovněž stinná, ale příkrá cesta) $2^1/_2$ hod.

2. **Tratí Grüssau, Schönberg, Albendorf** (denně 5 vlaků, 22 *km*) do **Grüssau**, býv. residence opatů, ls., villy. Odtud $^1/_2$ hod. k **Betlému**, zajímavému poutnickému místu s kříž. cestou, domem Piláta, žalářem, Coenaculem, Olivetskou Horou a kaplí s naroz. Krista. Rybník s pavillonem, v němž jsou obrazy starotestament. výjevů od Willmanna. Rs. Koupelny. Průvodce 10 pf. Dál drahou do Schönbergu (host. *U lva* a *U něm. císaře*, hot. *Kaiserhof*), odkudž podmáslovou cestou za $1^1/_4$ hod. do Adersbachu (viz výše u Libavy) a posléz do koneč. stanice **Albendorfu** mezi Horami Vranými (v pr.) a Adrsbašskem (v l.). Pěšky obcí dále k J. na hranice a buď dále do Petrovic a z kraje vsi k JV. přes lesy do *Slatiny* ($1^3/_4$ hod.) dál do Radvanického lesa zkamenělého (str. 87), nebo za Albendorfem u hranic v l. do Qualische a tímto 10 *km* do *Radvanic*. Od Albersdorfské stanice na jih $^1/_4$ hod. (od kost.) a v l. přes hranice 1 hod. cesty do **Hor. Adersbachu** a tímto 1 hod. ku vchodu do skal.

Z Landeshutu vede jedna trať na Schmiedeberg—Hiršberg (viz díl II. Krkonoše), druhá přes Grüssau a Schönberg do Albendorfu (viz výše č. 2.) a třetí pak do železničního uzlu v

Ruhbanku, kdež od Zhořelce a Laubanu křižuje trať horské Slezské dráhy na *Dittersbach—Waldenburg Charlottenbrunn a Stěnavu* (*Mittelsteine*), již jsme jednak sledovali na str. 80 od křižovatky (*Fellhamru*) částečně od Stěnavy (na str. 69). Trať z Ruhbanku přes Waldenburg má přímé spojení na Vratislavu (viz str. 82). Kdo však nechce sledovati tuto trať, najde vděčnou partii směrem k Vratislavi (ovšem nikoli se spojením nejkratším) nejprve tratí Hiršbersko—Lehnickou do Merzdorfu a odtud drahou *pohořím Bobry a Katzbachu* přes *Bolkenhain* do Strýgavy (Striegau) a dále pak přes Königszelt (na str. 71) do Vratislavi

Údolím Katzbachu béře se trať z Merzdorfu krátkou dobu, načež uchyluje se v pr. a značným stoupáním překročí do údolí Krummbachu; překročivši nejvyšší bod, rychle opět sestupuje do stanice *Thonnsdorfu* (6 *km*) s krásným pohledem na Bolkenhain a zříc. Schweinhaus. Stále níže do stan. *Grosshau* (8 *km* ve výši 430 *m*), od které znač. cesta dovede za $^1/_2$ hod. na vrchol **Grosser Hau** (675 *m*) s velkolepým rozhledem. Také trať v dalším postupu poskytuje krásné výhledy podle stanice Starého Röhrsdorfu (13 *km*, 10 min, odtud malé lázeňky *Bad Wiesau*). Mineme Wiesau a Waltersdorf a stihneme stanici

Bolkenhain (18 *km*), město, o němž jsme se zmínili již na str. 71., rovněž i o vděčném výletě na Blízký **Bolkův Hrad**, jejž neradíme vynechati. Z Bolkenhainu je též vděčný **výlet na zříc.**:

Schweinhaus. Jde se silnicí k S. Vel. Waltersdorfem 20 min. do vsi Schweinhausu. Přede vsí od cihelny v pr. dle ukaz. 20 min. k rozsáhlé zříc., jejíž věž poskytuje krásný pohled na Bolkenhain. Věž je nejstarší částí hradu, novější přístavby pocházejí z roku 1650 a mají stěny štukami zdobené. Zřícenina se udržuje.

Z Bolkenhainu přes *Kauder* a *Rohnstock* stihneme za nedlouho (37 min.) stanici

Strýgavu (Striegau) město se značným průmyslem (výr. doutníků, strojů mlýnských a hosp., kůží, knihařských výrobků, kartáčů, kamenictví, čilý obchod obilný). Velká trestnice v býv. klášteře Benediktinek. Před novou radnicí socha sv. Jana Nep. Těsně k městu přiléhají čedičové kopce (vděčná procházka) z nichž jeden nese kříž na paměť bitvy Hohenfriedeberské. Jednod. a levný host. Drei Raben u nádr. se zahr., Richtrův hotel v městě (pok. 1·50—3 mk.), levnější Graulův (2—2·5 mk.). Jen 5 *km* dále leží

Königszelt, křižovatka s tratí Meziměstí—Vratislav. (Viz str. 79.)

Trať IIa. (Praha) Týniště. Častolovice. Doudleby. Potštýn. Kyšperk.

Z Prahy severozápadní drahou do Nymburka vede nás díl V. (okolí Prahy). Odtud přes Osek, Chlumec a Hradec Král. do Týniště díl XV. (Střední Polabí), jenž zahrnuje i Hořicko a Královéhradecko s Pardubickem. Vstupujeme tudíž na území Orlických Hor přímo v železničním uzlu v

Týništi n. O., který již křižuje také trať Ia. (str. 33.) tohoto dílku. Týniště má dobrou nádr. rs. a kdo by tu stanul, nalezl by vděčné procházky rozsáhlými lesy přes *Homoli* (bez vyhl.) do *Chvojna* (9 *km* viz na str. 28.) přes Štěpánovsko (host.) po Ssutých březích do *Štěnkova* (Ls. pensionat) a *Třebechovic* (11 *km*), přes Žďár do *Holic* (10 *km* viz str. 27.), po případě vyžádal by si svolení u les. úřadu k návštěvě *obory*, ležící odtud směrem k Týništi, nebo podle této obory šel by k S. k hájovně a od této v pr. lesní cestou do Křivic, odtud vzhůru na hřeben u *Vyhnanic* (vyhl., 7 *km*) a krásnými lesy dolů do *Bolehoště* (11 *km* a drahou zpět). — Dráha vede nás odtud půvabným úvalem Divoké Orlice podle táhlé osady Lípy (v pr.) přes Čestice do

Častolovic, kde odbočuje lokální dráha na Rychnov a Solnici, jež má býti dále prodloužena k horám Orlickým a do Dobrušky (viz trať IIb.). Zde poutá pozornost zámek,

Litice nad údolím Orlice. (Dle Sedláčkových Hradů a zámků.)

pův. asi r. 1600 ve slohu vlašském postavený, ale nepěkně gotickým slohem opravený. Starý ráz nejlépe ještě poznati jest v nádvoří (přístup jen, není-li vrchnost přítomna). Historické a allegorické fresky částečně ještě zachované zdobí jižní jeho stranu. Na chodbách spatřiti lze některé vzácné, starobylé zbraně, v pokojích pak podobizny, z nichž mnohé jsou díla umělecká; podpisy mnohých však jen z domyslu v stol. 18. připojeny, takže jisto není koho představují (jako na př. o podobizně manželky Jiřího Poděbrada); nejvíce jistoty lze hledati u podobizen předků panujícího zde rodu Sternberského.

Asi v 13. věku založili tu tvrz páni z Častolovic z rodu Hronovcův; seděl tu za Karla IV. slavný Půta, purkrabí na Potštejně, později hejtman v Lužici a hejtman kniž. Lucemburského i rada královský, jenž velké bohatství pod Orl. Horami shromáždil (Skuhrov, Rychenburk, Opočno, Náchod, Borohrádek, Týniště a j. Vnuk jeho téhož jména, byl horlivý katolík, Sigmundem hojně vyznamenávaný, takže bohatství jeho ještě vzrostlo. Týž r. 1435 v Prešpurce zemřel. 1454 dostaly se Častolovice v drženi Jiřího z Poděbrad a připojeny k panství Litickému, s nímž koupil je Vilém z Pernštejna. Za vlády těchto dvou rodů tvrz zdejší spustla. Nové sídlo vyzdvihl tu

teprve rod Operštorfů z Dubu a Frydštejna r. 1600. Za Oty z Operštorfu dlíval tu často učený jezuita Boh. Balbín. Operštorfští prodali Častolovice r. 1684 Černínům a tito r. 1694 Šternberkům.

Kdo by v krajině chtěl pobýti, stěží by Častolovice zvolil za své stanoviště (host. panský, zájezd. host. u lva, obč. beseda a rs. u nádraží. Pošt. spoj. do Rychnova n. Kn.) a uchýlil by se spíše do Rychnova nebo blízkého

Kostelce n. Orl., kamž od zastávky Častolovické za $1/_4$ za hod. lze dojíti. Severoz. dráha blížíc se k samé Orlici objíždí město k stanici na vých. konci, odkudž je do města 10 min. Host. u nádr. se zahr. rs. (5 pok.), v městě nejpříhodnější panský dům s dobrou rs. [5 pok.).

Město, založené již za prvních dob křesťanských jako sídlo s kostelem ohraženým, připomíná se jako město již r. 1353. Tvrz v místě nyn. zámku povstala až v 17. stol., vzala však za své požárem r. 1668 a zaujal její místo zámek, vyhořevší opětně r. 1777. Po opravě zřízen z něho dům úřednický a nynější nevýstavný zámek postaven na stráni směrem k Častolovicům, jsa obklopen pěkným stinným parkem. Až do 17. stol. patřil Kostelec ku zboží potštýnskému, pak nějaký čas jesuitům, od nichž vykoupil jej Václav Záruba z Hustiřan, od jehož potomků po přeslici převzali jej Kinští.

Kromě starého a nového zámku býval tu Dvoreček nebo-li Malý Dvůr na příkopech, zal. r. 1610 Kateřinou Hrzankou z Harasova Děk. *kost. sv. Jiří* stavby copové z r. 1773 chová jen křtitelnici z r. 1540, řezaný obraz P. Marie ze starého, původního kostela a zvony z 15., 16. a 18. stol., z něhož v novostavbě zachován jen portál. Obraz sv. Jiří od akad. malíře Wernera. Bratři Čeští vystavěli na Rabštejně v 16. stol kostelík Sv. Václava a Michala arch., jenž r. 1694 přestavěn, za Josefa II. zrušen, r. 1839 vyhořel a v obecní stavení přestavěn. (V rohu nám. host. na Rabštejně). Poblíž nová radnice a budova měst. spořitelny. Největším průmyslníkem zdejším je majitel velké koželužny Sýkora (z Kostelce pochází také spis. Oldřich Sýkora Kostelecký), jehož rodinný dům s nově založeným parkem na výšině před zámkem poutá pozornost. Je tu i cukrovar, několik továren na obuv, barvírna, tiskárna kartounu, parní družstevní truhlárna a j. Z Kostelce pochází také hud. skladatel, posléze kapelník císařovny Alžběty Fr. Tůma († 1774) a přítel Erbenův, děkan Opočenský J. M. Roštlapil. Tu působil zesnulý paedagog J. L. Mašek. Narodil se tu paed. spis. a vydavatel spisů Komenského *Frant. Zoubek* (1832 až 1891), statistik *Josef Erben* a zeměpisec *Eduard Erben*. Pochován je tu přítel Havlíčkův V. V. Trnobranský. Nyní má Kostelec vzorně zařízenou školu rolnickou s internátem a

školy realné se »*Zoubkovým útulkem*«, jenž je internátem pro studující realky. Pěkné procházky poskytuje protější Lípová stráň s Manglovským mlýnem a rs. se starou borovicí »Erbenovkou«, známou z Erbenovy »Věštby«); malebné druhdy břehy Orlice. již cestou sem překračujeme propadly právě neúprosné regulaci. Kdo vystoupil na hřeben Lípové stráně, může odtud přes nedaleké a rozsáhlé lesy jíti do Borohrádku (11 k*m*), přímá cesta vede z předměstí Skalky, nebo přes Kozadra, Horky, Bořín do Chocně (14 *km*).

Trať železniční sleduje z jedné strany (v l.) sady osazené stráně, s druhé (v pr.) Orlici a lesnaté její boky do nedalekých

Doudleb, vsi úpravné se zámkem hr. z Bubna a úhledným parkem (přístup jen v nepřítomnosti vrchnosti). Budova, koncem 16. stol. vystavená má nádvoří arkadámi obklopené. V místnostech lze shlédnouti některé zdařilé podobizny hr. z Bubna (také udatného pána Heřmana, po němž se tu chová památný kord), v sále kamna starobylá se znaky rodu, nástropní malba »Čertova svatba«). V místě není kostela, za to již od r. 1777 je tu synagoga (nyn. stavba z r. 1821), kolem níž bývalo žid. sídlo až do požáru, jímž zničeno, řetězy obehnáno. Z Doudleb odbočuje trař do Vamberka (viz trať IIc.). Příjemnou vycházku nabízí protější vrch »**Na kastelu**« (445 *m*) nad Vyhnánovem (1/2 hod.), odkudž je daleký rozhled ke Krkonošům a Horám Orlickým. Odtud dále možno buď přes *Svídnici, Horka* a *Bořín* do *Chocně* (16 *km*) nebo půvabněji přímo k J. přes *Vrbici*, Chleny a Borovnici 7 *km* na **Homoli** (viz str. 31), odtud přes Koldín do Chocně (14 *km*). Z Homole (13 *km*), po případě dle str. 31 nebo z Kastelu dle potš. výletů do Potštýna.

Hned za stanicí Doudlebskou v pr. objeví se nám malebné vrchy Potštýnské, z nichž nejvýš vyniká Kaprád (526 *m*) a proti němu zámecký vrch, na němž zřícenina hradu Potštýna utonula již dávno ve vysokých korunách stromů. Dráha objíždí (v pr.) Záměl s potštýnským hřbit. kostelem sv. Marka a scenerie proti Potštýnu stále se mění nežli staneme ve stanici městečka

Potštýna, vzdálené od místa 10 min. Městečko je oblíbeným Ls. a klimatickým místem, v němž ročně bývá 500 až 600 hostí a mnozí tu postavili si úhledné villy. Okrašl. spolek s rodákem zdejším univ. prof. Dr. J. U. Jarníkem v čele stará se o pohodlí hostí a úpravu místní. R. 1908 zemřel tu současně se svou chotí filolog český, univ. prof. dr. A. Kvíčala.

Říční lázně s čítárnou, knihovnou, kulečníkem a kuželníkem v láz. domě (6 kabin a bassin 27 m^2, prům teplota v létě 18° C. Koupel v bassinu 20 h. Teplé vanové lázně nutno objednati hodinu předem. Vyučování v plavbě.

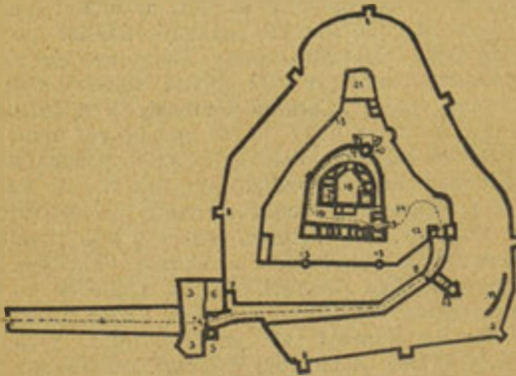
Jubilejní pavillon pod lipami s divadlem (opona od Ženíška). Dvě hřiště pro lawn tennis. Koncerty. Příjemná a pohodlná promenáda.

Hostince: *Suza* se zahradou a letním pavillonem; stanice cyklistů a turistů. *Panský dům* se zahradou a verandou, host. pokoje, domácná strava. *Na Ostrově* (u Rakosníka). *Satránův* poblíž lázní se zahrádkou.

Letní byty suché a slunné (asi 100) za 20—50 K měsíčně s nábytkem bez peřin. Dotazy zodpoví okrašl. spolek.

Polštýn honosí se čistým, horským vzduchem a výhodným terrainem pro procházky rovinou i s mírným stoupáním. Úpravné cesty slouží k tomu v okolních lesích a různá zátiší nesou jména vynikajících mužů, kteří tu dlívali (Bendlovka s deskou pamětní), Cesty značeny tabulkami.

Informační zprávy ze zátiší Potštýnského. Almanach Potštýn. Objednati lze u Okrašl. spolku.

Půdorys hradu Potštýna. 1. I. brána. 2. Mezivalí přední. 3. Zděný příkop. 4. II. brána. 5. Věže. 6. Vrátnice. 7. Kovárna. 8. Dolejší zavření. 4—9. Druhé mezivalí. 10. Věž studny. 11. Zeď. 12. IV. brána. 13. Prostřední zavření. 14. Plac. 15. V. brána. 16. Před palácem. 17. Vchod do paláce. 18. Nádvoří. 19. Velká síň. 20. Věž, nyní kaple sv. Jana. 21. Bašta pro střelbu.

V městečku spatřuje se zámek, vystavený r. 1749 hr. Harbuvalem Chamaré a osídlený do nejnovější doby rodinou baronů Dobrženských z Dobřenic. Ve zdi parku spatřují se náhrobní kameny Herzánů z Harasova a erb Pernštýnův, přenesený z hradu Potštýna. Farní chrám sv. Vavřince je stavba z l. 1817—21. Jednoduchá *modlitebna církve bratrské* s farou a sirotčincem z r. 1870 má ve věži starožitný zvon. Nejpamátnějším bodem jsou zříceniny **hradu Pot-**

Pod lipami v Potštýně.

štýna, k nimž vystoupiti lze za $1/_2$ hod., jdeme-li k JV. silnicí a na konci městečka odbočíme v pr. (znač. cesta) třešňovou alejí na starobylou cestu hradní (s cestou křížovou), vedoucí do hradiště zříceninami první a druhé brány hradní.

Hrad založený v 3. stol. Půtou Drslavicem, přestál první zkoušku ohněm za pověstného Mikuláše z Potenštejna, jenž pro loupeživost svou byl tu Karlem IV. obležen a zahynul ve hlavní věži, jež byvši oblehateli podkopána, se sřítila. Na obnoveném hradě zástavou vládli knížata Opolšti, za Václava IV. Lacembok z Chlumu, později zámožný Půta z Častolovic, posléz i Jiří Poděbradský, jehož synové postoupili zboží Potštýnské Vilémovi z Pernštýna, jenž hrad nádherně obnovil a znamenitě opevnil. Avšak zadlužený Jaroslav z Pernštýna postoupil hrad Arnoštovi, falckrabi Rýnskému, od něhož jej koupil Herzán z Harasova. Od 17. do 18. stol. vládl tu rod Záruby z Hustiřan a od r. 1746 hr. Harbuval Chamaré. Tento nalezl hrad již v úpadku a k obývání nezpůsobilý i postavil svrchu dotčený zámeček v městečku, jenž se zbožím potštýnským sňatkem přešel na pány Dobřenské.

Mezi první a druhou branou stěží pozorujeme zbytky bývalého mezivalí a příkopu vyzděného před branou druhou, jež bývala věží opevněna a od níž v levo i pravo se táhly hradby prvního t. zv. dolejšího opevnění či zavření. Cesta stoupá od druhé brány užším mezivalím k bráně třetí, od jejíž zbytků v pr. spatřujeme stopy studně, jež věží bývala opevněna a jak se zdá, se studní níže položenou souvisela. Jak Balbín vypravuje, viděl prý tu spustiti do studně husu a kachnu, jež prý pak do Orlice (!!) vypluly. Od třetí brány a studně stoupá cesta stopami třetího mezivalí k čtvrté věžovité bráně, hlavní bráně hradu, na níž spatřujeme ještě zubří hlavu znaku Pernštýnského; od brány v levo i v pr. táhne se druhé opevnění neboli prostřední zavření, z něhož zbyly jen zdi a jež na severním, do špice vybíhajícím konci mělo mohutnou baštu k zasazení střelby nebo praku. Čtvrtou branou vstupujeme teprve na prostranství před vlastním hradem. Cestu sem dalekou a pro nepřítele neschůdnou měli obyvatelé hradní již od 1. a 2. brány zkrácenu podzemními chodbami, jimiž i nepřítele mohli zaskočiti nebo mu uniknouti. Chodby tyto zavdaly podnět k četným pověstem o pokladech. Přes prostranství vystoupíme stezkou k bývalé páté bráně v hořejším neboli třetím zavření, úplně již rozpadlém a tímto na vyšehrad, nejstarší, původní část hradu; v pr. vypínají se spustlé zdi starého paláce, kde na rohu na kameni čísti lze starobylý, v jedno splývající latinský nápis, Signatajust tesecuritasevirat hostes t. j. »znamenáš-li bezpečnost, seslabíš nepřátely«. Palác bývalo nutno obejíti až k severní straně (aby se nepříteli cesta co nejvíce prodloužila), kdež teprve byla pátá a poí-

slední brána; brána ta chráněna byla věží, jiź zmizevší, kromě toho ale ještě věží stranou postavenou, z níž udělána dosud trvající kaple sv. Jana Nep. Ve zříceninách paláce, asi tam, kde bývala velká hradní síň, vystaven v 18. stol. kostelík, jehož copový štít tu ještě ve zřícenině strmí; díra probouraná do sklepení je stopa činnosti těch, kteří tu poklady hledali. Jediné, co ze starého paláce tu spatřujeme, jsou ještě kamenné veřeje s renaissančním přístřeškem slohu Vladislavského a malý gotický vchod v bývalém průjezdu. S hradiště úplně lesem zarostlého není vyhlídky do okolí. Jen od VI. kaple křížové cesty otvírá se pěkný rozhled na Potštýn, Kostelec, Vamberk, Doudleby a Rychnov s pozadím hor Orlických a Krkonoši. Od V. kapličky možno sestoupiti přes Bendlovku do údolí Orlice pod lipami.

Výlety do okolí Potštýnského.

1. **Zříc. hradu Potštýna.** Z jihových. konce městečka třešňovou alejí a křížovou cestou jako výše. Stoupání nejmírnější; možno však také dříve již odbočiti z městečka v pr. u domu prof. Kalouska. *b*) Městečkem k záp. až k Div. Orlici a v l. lípovým stromořadím přes náhon a cestou v l. k studánce mezi 5. a 6. kapličkou křiž. cesty, odtud v pr. vzhůru. Hradní kopec poskytuje ostatně ještě celou řadu procházek. Tak možno od studánky mezi 5. a 6. kapl. křiž. cesty obejíti t. zv. *dělanou cestou* celý hradní kopec.

2. **Pod lipami na Bendlovku a údolí Annenské** (na Vochtánce). Jako při č. 1. b., ale s odbočkou v pr. k zátiši Bendlovu dle ukaz.). Sestup do údolí a cestou v pr údolím Annenským; na konci údolí v l. a buď cestou Šmejkalovou k obrovské babyce na silnici Ústecké (touto v l. do městečka) nebo dělanou cestou kolem hradu zpět (3 *km*).

3. **Horka.** Jako při č. 1. b. k Orlici, přes ní a za mostem v l. pěšinou po l. břehu ku dvoru Horkám a za ním k mostu Sopotnickému; odtud buď silnicí zpět nebo po pr. břehu do údolí Annenského a tímto Pod lípy (5 *km*).

4. **Letná—Modlivý dol.** Přes most a za tímto v pr. podle pošty k pavillonku »na Letné« s rozkošnou vyhlídkou na městečko a nejbližší okolí. Kousek zpět dolů a v pr. u posledního záhybu do Modlivého dolu, kde Čeští Bratři za dob pronásledování konali své pobožnosti. Na konci, kde neschůdno je stoupati do Liščích děr podle pravého břehu potoka za Horka a odtud buď do Annenského údolí pod lípy jako při č. 3. nebo přes hradský kopec anebo konečně silnicí zpět (5 *km*).

5. **Kapráď** (526 *m*), nejvyšší kopec v okolí. Přes most a dle č. 4. na Letnou, odkudž vede stezník přes paseku Alžbětinku na cestu, kterou možno mezi Velešovem a Kapradí sledovati již od druhého domku za mostem přímo na široký hřbet. Již za domky potštýnskými otvírá se krásný rozhled, jejž na jednotlivých místech hřbetu lze doplniti. Tak z paseky Alžbětinky dle mezníků možno dojíti na *Kazatelnu* se skvostným rozhledem na údolí Orlice, Krkonoše a Hory Orlické, nebo k *Hlásnici*, několika osamělým borovicím, odkudž viděti k Chocni, Pardubicům s Kunětickou Horou a Horami Železnými, na západní straně Krkonoše a Hory Jizerské s Kozákovem. Úzké sedlo odděluje Kapráď od vrchole Vele-

šova, kde spatřují se skrovné zříceniny hradu, k němuž vedla cesta z vesnice Prorub, na svahu Kapradu rozložené. Zdi hradního paláce dosud na 2—4 *m* z půdy vynikají. Hrad připomíná se v l. 1356—58, jak se zdá, ale záhy potom již spustnul. Na Kaprad a zpět 1½ hod.

*6. **Choceň nebo Brandýs n. Orl.** Jde se přes Kaprád dle č. 5. do Prorub a přímo dále k J. na Polom, kde nadejdeme si v l. velkou zátočin u silnice (přes Hájek) přímo do Cuclavi. Zde se cesty dělí: *a*) v pr. na **Homoli** a dále přes Koldín do Chocně (16 *km*, zpětně dle str. 31), *b*) v l. k J. přes Seč do Brandýsa n. Orl. (11 *km*). Po případě do Chocně dle č. 7. přes Hadovnu a Vel. Buk.

*7. **Hadovna. Velký Buk Homole.** Doudlebskou silnicí 10 min. ku křižovatce (ukaz.), odtud v l. lesem Zakopankou k výl. host. *Hadovně* (½ hod.). dále silnicí k cihelně a polní cestou v l. k *„velkému buku“*, s lavičkami, zpět k silnici a touto k J. dále do Malé Lhoty a na **Homoli** (pout. místo, viz str. 31). (1½ hod.). Odtud buď přes Koldín ještě 7 *km* do Chocně, anebo návrat dle str. 31, přes Cuclav, Polom, Proruby a Kaprád do Potštýna.

8. **Na Kastel (445 *m*). Buď *a*) do Hadovny dle č. 7. a za Hadovnou v pr. některou cestou do Vrbice, odkudž vystoupí se na vrchol, nebo *b*) dle ukaz. na Kozinec a t. zv. kominíkovou cestou krásným lesem až na vrchol. (1½ hod.). Skvostný rozhled (viz str. 93). Návrat k S. na Vyhnanov a odtud doudlebskou silnicí nebo po případě vlakem z Doudleb.

9. **Chlum. Ze silnice Ústecké v l. přes trať označ. cestou litickou k hájovně, v l. průsekem k »černému jezírku« a dále až na **Chlum** (1½ hod. 602 *m*) se skvostným rozhledem na Litice, Žampach, Kladský Sněžník a Orlické Hory. Sestup buď *a*) k S. a po 1½ *km* v pr. dolů do *Něm. Rybné* (host. u Hovorků) v krásném údolí Zdobnice (2 hod.) a přes Záchlumí k zast. Bohousovu, odkudž drahou návrat; nebo *b*) Serpentinou k J. do údolí Orlice a do Litic (1¾ hod.).

10. **Litice. *a*) Dle č. 9. přes Chlum (1¾ hod.). *b*) Jako při č. 9. k hájovně, zde však hned v pr. přes paseku do Úvozu, nebo za sucha do spádité rokle a pěšinou do údolí litického, kdež kyne nám dobrý zahr. hostinec; *c*) Nejpůvabněji přes *Chmeliska*: dle č. 9. k hájovně, odkud již cestou u obrázku P. Marie v pr. do Brné a panským dvorem do údolí Chmeliska zv.; tímto na cestu litickou. Další viz níže ve směru hlavní tratě.

*11. **Žampach.** Kteroukoli cestou, nejkratčeji ovšem silnicí ústeckou do Sopotnice; zde za kostelem v l. na konec vsi a v l. polní cestou přes samoty na Šivrách do Českých Libchav, kde stihneme silnici žampašskou, přímo dále k vých. vedoucí. Jdeme touto ¼ hod. a nadejdeme si cestou v l., když jsme silnice opět dostihli, jdeme něco přes ½ *km* k místu, kde dvě cesty odbočují v l.; dáme se onou na pr. směřující, která serpentinou vede k zříc. hradu **Žampachu** (3 hod. Další viz při Žamberku). Sestup do Žampachu, k sídlu hr. Lützova a přes Písečnou do Žamberka (1½ hod. k stanici, celkem 4½ hod.).

12. **Ústí n. Orl.** Jako při čís. 11. Přes Sopotnici však od rozc. na konci vsi dále silnicí přes České Horní, Střední a Dolní Libchavy — stále osídlenou krajinou s pěknými motivy do Ústí.

13. **Studánka a Rychnov n. K.** Velice výhodno je ranním vlakem o 5. hod. přes Častolovice jeti do Rychnova a odtud přes Studánku vrátiti se pěšky. Jinak, chceme-li jeti až zpět drahou (o půl páté odpol. z Rychnova), dáme se pěšky: *a*) Kratčeji, ale méně půvabně k J. silnicí 4 *km* do *Vamberka* (viz níže trať II. c. a 6 *km* stále silnicí do Rychnova n. Kn. (viz níže trať II. b), nebo lépe z Vamberka od kostela k SV. polní cestou 3 *km* do Dl. Vsi, přímo přes ves a dále tímtéž směrem

přes osadu Bezděkov k samotě Číhadlu a v l. odtud $^1/_4$ hod. do Studánky (11 *km*) a zpět 3·5 *km* přes Rychnov. — *b*) Půvabnější partie vede nás dle čís. 9. na Chlum a do Něm. Rybné (host. u Hovorků) a touto k S. do Pekelce a Čertova Dolu (půvab. partie na Zdobnici), odkudž vede značená cesta 11·5 *km* do Rychnova.

14. K Sv. Anně (Rokytnické kapli) na Horách Orlických volíme cestu ranním vlakem z Doudleb do Rokytnice, odtud dle tratě II. c. k Sv. Anně (8 *km* — $2^1/_2$ h.). Návrat buď opět do Rokytnice do 2 hod. odpol., což lze od 7. hod. ranní zniknouti, aneb sestup do Bärenwaldu a přes Bartošovice a Kunwald 21 *km* do Žamberka na nocleh. Méně statný turista, jenž nechce se téhož dne vrátiti, jde z Bärenwaldu přes Vys. Kořen až na rozcestí pod hřebenem (5 *km*) a zde dá se buď v pr. 6 *km* do Roketnice, nebo v l. 4 *km* do Bartošovic na nocleh.

15. **Kladský Sněžník.** Ranním vlakem o 4. hod. Mitelwalde do stan. Ebersdorfu nebo Langenau a odtud dále dle tratě III. a. přes Wölfelsgrund. Sestup do Čech a návrat odpol. vlakem.

Trať dráhy objíždí Potštýn k J., v pr. zahlédneme pěkně položenou Sopotnici, za níž překročíme Orlici. V l. do předu brzy se nám otevře krásný pohled do údolí Orlice. Krátce před tunelem shlédneme i zříc. hradu Litice ve velkolepé krajinné scenerii a projevše tunelem octneme se na druhé straně její u méně vlídných lomů litické žuly, nad nimiž jen nepatrně ční věž zřícenin. U lomů stanice

Litice, kdež možno si prohlédnouti moderní zařízení drtidla na štěrk. Ze stanice obejdeme znač. cestou v l. ostroh hradní, jenž úzkým hřebenem spojen je s horou Kletnou, kterýmž hřebenem prokopán je prastarý tunel »Myší díra«, jímž nyní vede se voda Orlice na turbiny štěrkoven, do podhradní vsi **Litic** v půvabné lesnaté dolině Orlice, oblíbeného Ls. s dobrou zahr. rs., kde však třeba si oběd předem objednati. V místě se provozuje průmysl krajkářský. Znač. cestou od rs. podle villy dr. Faltyse vystoupíme k zříc. hradu

Litice, vyžádavše si ve stavení podhradním (č. 1.), jež klíčem je označeno, průvod a otevření hradu. Stoupáme povlovně s této nejpřístupnější strany (ostatní boky ostrohu příkře spadají) přes hluboký příkop, dřevěnou lávkou přepnutý, v místech, kde bývaly dva mosty zvodité (k bráně i brance), ku gotické bráně, druhdy mohutné, věžovité s podsebitím, z níž jen spodek je zachován, kterýž nicméně svědčí skvostné památce stavitelské a vzácné péči Jiřího Poděbrada. Nápis nad brankou hlásá, že brána s věží postavena za krále Jiřího; nad nápisem spatřujeme erb Tuněchodských z Poběžovic; vedle brány spatřují se nad sebou: nejdoleji bradáč, nad ním sedící postava neznámého významu a nejvýše vytesaný obraz, snad stavitele hradu. Branou vstupujeme do dolní odhrady, kolem které vzhůru k hradu hradby se táhnou a přes níž vede cesta k druhé prosté bráně, od které v pr. leží bývalé konirny; několik kroků dále projdeme místem, kde bývala třetí brána; velký otvor v pr. vylámán je v místě, kde bývala výpadní branka. V l. obrací se odtud cesta k bráně horního hradu, jenž sestával z paláce

a zadního stavení, mezi nimiž bylo nádvoří. Všechna okna těchto stavení šla do nádvoří. V pravém rohu paláce zvedá se *čtverhranná věž*, do níž vcházelo se z horního ponebí paláce; dnes možno vystoupiti na ni jen po žebříku. Dvéře v přízemku jejím vedou do sklepa, jenž asi býval schránou důležitějších věcí. Vše ostatní je rozvaleno, i hradby se rozpadají, nepatrné opravy nejsou s to zabrániti zkáze nejpůvabnějších zřícenin českých, jež slavnou dobu Jiřího Poděbrada připomínají. Hrad Litici stejně jako Potštýn založili Drslavici z Plzeňska a Klatovska sem přišlí nejspíš ku konci 13. a poč. 14. stol. Litice byly mezi hrady, jež Karel IV. r. 1333 s pomocí zemskou vyplatil. R. 1371 vyskytuje se tu poprvé jako pán Boček z Kunštátu i držel je také syn jeho Viktorin, důvěrný přítel Žižkův a proslulý vůdce vojsk husitských, za něhož hrad i okolí mnoho trpěly útoky knížat slezských a některých pánů českých jako Půty z Častolovic, Jana Městeckého a p. Za Jiříka patřily Litice k předním pevnostem zemským a záštitám rodu Kunštátského. Zde také k smrti dochován kněz Koranda, jenž dal heslo k bojům husitským r. 1419. Na panství litickém v Kunvaldě zjednal také Rokycana útočiště Řehořovi, synovci svému, zakladateli jednoty bratrské. Jiří jmenovitě proti Matyášovi Litici opevnil a výše dotčenou první věžovitou bránu postavil. Syn jeho Jindřich věznil tu také část zajatých Slezanů. Po smrti Jiříkově dostal Litice syn jeho Boček, jenž jediný na knížete nebyl povýšen; tu také chována byla truhla s důležitými listinami rodu. Boček ještě za života svého postoupil Litice staršímu bratru knížeti Jindřichovi, od něhož ji koupil Vilém z Pernštejna; za něho Potštýn stal se hlavním sídlem a na Litici bydlelo jen několik služebníkův. Když ale později od nového pána potštýnského, falckraběte Arnošta, koupil Litice Václav Okrouhlický z Kněnic a od jeho dědiců Mikuláš z Bubna, zalíbilo se tomuto i jeho potomkům na Liticích tak, že tu stále sídleli a i přídomek z Litic přijali. Až teprve zas asi od r. 1668 tu nebydleli a hrad od konce stol. 17. pustnul. Dnes patří hrad s panstvím, zvaným nyní Žambereckym, bar. Parishovi ze Senftenbergu.

Litice sama neposkytuje dnes skoro žádné vyhlídky, kdo té by chtěl užíti aspoň částečně, vystoupiti by musel na protější

Chlum serpentinou od lomů nebo od myslivny (viz str. 98). Sestoupil by pak k S. do půvabně položené Něm. Rybné (dobrý host. u Hovorků) a odtud přes Záchlumí by došel do Bohousova. (Celkem 1½ hod.)

Pěkná procházka vede od lomů litických údolím Orlice, kterýmž také vede trať žel. 20—25 min. do zast.

Bohousova, východiště dvou zajímavých výletů.

Žampach Od tratě Bohousovem k J., na konci vsi rovněji cestou v l., místo silnicí v pr. do *Čes. Rybné* (pěkná zahr. říd. učit., horlivého pěstitele růží) a hned přímo dále do *Hajnice* (za shlédnutí stojí zahrada říd. učitele, pěstitele begonií a gladiolů) a stejným směrem dále pod zříceninu a jako na str. 98 serpentinou k zříc. (Viz níže u Žamberku.)

Údolí Zdobnice. Od zast. k S. Záchlumím do Něm. Rybné (oblíbený host. u Hovorků, Ls.). Dál nikoli silnicí, nýbrž vsí vzhůru do údolí Zdobnice do t. zv. Čertova Dolu (1 hod.); hodinu údolím do Slatiny; před touto u host.

rozc., kde možno dáti se také v l. do Studánky a Rychnova n. Kn. (8 *km*). Slatinou do Kameničné a odtud v pr. silnicí k J. do Žamberka (celkem 3 hod.).

Po třech *km* za Bohousovem minuvše v l. Helkovice opouštíme tratí údolí Orlice a vystupujeme na náhorní planinu žambereckou, v které za krátko, jakoby v rovině stihneme želez. stanici

Žamberk, od města téměř půl hod. vzdál. (poštou 40 h). Město pod vrchem Sv. Rosalie (468 *m*), zdaleka patrném kapličkou, kde také zvěčnělý prof. Albert přál si odpočívati, rozloženo malebně nad Orlicí a velkým zámeckým rybníkem, k němuž přiléhá z velké části volně přístupný park s rozsáhlým, ale nevýstavným a také obecenstvu nepřístupným zámkem bar. Parishe, jehož znak spolu se znaky Bubnův a Windischgrätzův nese barokní portál v prvém nádvoří. Tato část zámku vystavěna ve zříc. staré stavby Bubnův v letech 1810—14, přístavek pak nový je z r. 1901. Nedaleko zámku vodárna, původně hvězdárna (v l. 1844—58). Za Orlicí na druhé straně bývala vila prof. Alberta, nyní sanatorium pro děti k tuberkulose náchylné, prostřed rozkošného parku. Farní *chrám sv. Václava* v ulici kostelní na místě pův., již r. 1384 stávavšího chrámu, vystavěn za Bubnův r. 1729; chová Brandlův obraz sv. Antonína a obraz sv. Václava na hl. oltáři vlašské práce, kromě toho starobylý obraz sv. Václava na cíně malovaný z pův. starého kostela zachovaný. V dolní části města při silnici k Lišnici stojí nová *tělocvična* Sokola.

Žamberk, rodiště Prokopa Diviše (1696), jenž před Franklinem vynalezl bleskosvod a prof. MUDr. chir. Edv. Alberta vznikl za Otakara II. a osazen patrně jako jiná města Otakarem založená Němci, nač i původní něm. jméno Senftenberg ukazuje. Byv zprvu v držení pánů z Drnholce, dostal se ve 14. stol. do rukou Drslaviců Potštýnských, však ve století 15. patřil již jen z polovice k Litici, druhou polovicí přidělen k Žampachu a tak i obě polovice města mívaly různý osud. Od r. 1562 spojeny opět obě polovice v rukou pánů z Bubna a teprve Mikuláš z Bubna poprve vystavěl tu zámek, který však za války třicetileté byl vybit a pobořen.

Žamberk je sídlem okresu, okres. hejtm., kromě ob. a měšť. škol má prům. školu pokrač. a školu košíkářskou, Druhdy kvetoucí domácí prům. tkalcovský zaniká, za to rozvinuje se výr. zboží košíkářského, pěstuje se opět pletení krajek po domácku, nejv. závodem průmysl. je tov. na sukna zaměstnávající asi 600 osob, jinak vyrábějí se hosp. stroje, lepenka střešní a p. a město je elektricky osvětleno. Značný počet letních bytů (místnost bez zařízení 16—20, s nábytkem

i peřinami 20—24 K měs.) obstarává městský úřad. Příjemné procházky v zám. parku a blízkém »Černém Lese«.

Hostince: U modré hvězdy (oblíbená rs., 4 pok.). Panský dům (12 pok., omnib.). Milenka (2 pok.). Pok. 1—1·60 K denně. Rs. U koruny u J. Duška. Povozy v Panském domě a u Hvězdy 2spř. 6 a 12, jednospř. 4 a 8 K. Zábavy v Měšť. besedě a Sokolovně týdně s koncerty. »Paměti Žamberské« vydal MUDr. E. Albert.

Výlety ze Žamberka.

1. Sv. Rosalie, vrchol nad městem (468 *m*), také Kapelský vrch zvaný, s kapličkou, vystav. roku 1681 na paměť, že město zachráněno bylo od moru, poskytuje krásný pohled na město a Orlické Hory s Kladským Sněžníkem, do okolí Třebové, Lanškrouna a Litic. Jde se silnicí od kostela a v pr. na vrchol. Sestup k S. na silnici k nov. hřbitovu s kaplí sv. Vojtěcha. V l. silnicí stihne se za krátko k rodnému domku *Prokopa Diviše*.

2. Žampach. Silnicí k nádr. a přes trať dále k Písečné. Po 2 *km* za tratí možno si nadejíti cestou v pr., projíti napříč vsí a přímo dále stihnouti silnici z Písečné do vsi Žampachu vedoucí, jež druhdy Buda se nazývala. V ní ($1^1/_2$ hod.) zámek, zbudovaný jesuity v 17. stol., nyní sídlo vlast. šlechtice hrab. Frant. Lützova, čest. doktora filos. české univ., jenž svými spisy šíří vědomosti o Češích v Anglii. Důchodního v hrab. kanceláři dlužno požádati o vstup na hrad s rozhl. i do zámku (do zám. kaple), kde shlédnouti možno starobylý obraz zřícenin hradu Žampachu i hrádku Chudoby s novým zámkem a blízko visutého mostku v parku pranýř z r. 1693. Za zámkem vede vzhůru cesta na hradní chlum (542 *m*), podle nižšího chlomku, kde na místě nynější chalupy stával hrádek *Chudoba*. Z hradu sama zbývají jen zdi základní, nad nimiž zvedá se *rozhl. Annina* ku cti hrab. Lützovové jmenovaná, která pečuje o zalesnění a okrášlení svahů; poskytuje krásný rozhled na okolní dědiny, k S. viděti i Žamberk, Kunvald a Rokytnici s pozadím hor Orlických, k vých. Kyšperk s poz. Klad. Sněžníku. Hrad zal. byl v 13. stol. a byl za Karla IV. sídlem známého Jana ze Smojna, příjmím Panciře, jejž Karel pro loupeživé jeho výpady tu na místě na hrdle ztrestal. Statky jemu skonfiskované přešly později v držení Pernštýnů, za nichž hrad (16. stol.) spustnul. Pozdější majitel Bedřich z Operštorfu odkázal panství Jesuitům, kteří pod hradem postavili nyn. zámek. — Od rozhledny úpravné stezky umožňují pěkné procházky k pramenům výborné chuti, k svěcené studni i útulným koutkům lesního parku. Sestup k S. svede serpentinou na polní cestu, kterouž přes Hajnici a Čes. Rybnou (viz str. 100) dojíti možno za 2 h. k zast. Bohousov a vrátiti se drahou nebo navštíviti ještě Litici.

3. Litice, pohodlný odpol. výlet drahou tam i zpět. Možno však také z Litic dle str. 100. dáti se do Něm. Rybné a údolí Zdobnice (Čertův důl, Pekelec) a navrátiti se pěšky přes Slatinu, což vyžaduje celkem 6—7 hod. i s přiměř. zotavením.

4. Přes Rokytnici (11 *km*) do Orlických Hor. Českému turistovi dlužno vždy spíše za východisko do Orl. Hor s této strany doporučiti Žamberk nebo Rychnov. n. K. i Solnici nežli něm. Rokytnici, ač ovšem tato je značně bližší. Lze ji ovšem ze Žamberku dostihnouti poštou za 2 hod. 15 min. časně ráno (již v 7 hod.) anebo vlakem přes Doudleby (již o půl 7. ráno). Pošta jede od kostela silnicí podle nov. hřbitova přes Orlici a podle opukových skal (vyhl. na Albertinum, rodný

dům Prok. Diviše) vzhůru přes Helkovice, Kameničnou a Pěčín cestou celkem málo půvabnou. Pěší turista volí kratší, ač namáhavější směr (2 hod.) z náměstí dolů přes řeku podle Albertina (v pr.), továrny na sukna (v l.) přes Rokytenku blíže ústí jejího a Houkovem do lesa (Malá Suchá) a přímo dále k S. přes Hůrku (504 *m*) opět do údolí Rokytenky, již dvakrát překročíme a po pr. břehu až do Rokytnice. (Další viz při trati II. c.)

5. **Přes Kunvald a Bartošovice do Orl. Hor.** Z náměstí do Podměstí k Sokolovně a přes Orlici silnicí kunwaldskou do údolí Rokytenky až k Řehákovu host. pod Felcmanem (v l. 493 *m*), odtud dále údolím Kunvaldského pot. až do městyse **Kunvaldu** ($1^1/_2$ hod.), dosud českého (2091 ob.), kolébky jednoty bratrské, jíž tu Rokycana a Jiří Poděbradský vykázali sídlo pod vedením Řehoře, příbuzného Rokycanova (1457). Však již roku 1461 podstoupila Jednota krutou zkoušku, předáci její strádali ve vězeni a vyznavači rozprchli se po okolí. V Kunvaldě narodil se také první biskup bratrský, bratr Matěj r. 1467 zvolený, jenž zemřel v Lipníku r. 1500. Pan Vilém z Pernštejna, jehož zásadou bylo: »S Římany věřím, s Čechy (podobojími) držím a s Bratřími umírám«, přál jednotě na zboží svém svobody (1495), až teprve vnukové jeho (1547) zle na ni dokročili; mnoho bratrů se vystěhovalo, mnoho rozprchlých v dalekém okolí víru svou potají pěstovalo. Městys skoro $^3/_4$ hod. dlouhý má farní chrám Sv. Jiří, poštu, několik mlýnův a 2 pily. Sbor bratrský stával tam, kde je nyní dům čís. 238 (u Šubrtů). Brzy za Kunvaldem stihneme do lesa a tímto dojdeme do **Bartošovic** (11 *km*), vsi, jež z údolí Div. Orlice v samém úpatí Hor Orlických táhne se k SZ. a za řekou splývá s pruským již Marientálem (telef. stanice). Host. Vogelův, Šťovíčkův (Stowitschek) a Knoblichův. V Bartošovicích možno se rozhodnouti pro troji směr:

a) Přímo dále od kostela k S. silnicí do *Vrchní Orlice* (zde od kost. v l.) vede přes návrší (762 *m*) s pěknou vyhl. do údolí Orlice a na Kladský Sněžník cesta do Liebentálu ($^3/_4$ hod.) a zpět Bartošovicemi ke kostelu $^1/_2$ hod. Z Orlice v pr., přes řeku pak lze vystoupiti na *Černou Horu* (891) Bystřického hřebene, což je však málo vděčné, vyhl. jen částečná a obmezená. Ze sev. konce vede pěšina (2 hod.) do lázní Langenau. Ve Vys. Orlici je pokus. stanice pro pěstování semen horského obilí. Host. Volkmarův. — Za kostelem v l. odbočuje přímá stezka $1^1/_2$ hod. k Rokytnické *kapli sv. Anny* (viz níže); kdo nechce nastoupiti tuto cestu, jde přímo dále malebným údolím Orlice k S. skrze Stránky (Halbseiten, Bujarův host.), po úpatí Vys. Kořene (v l.) do Bärenwaldu (z Bartoš. $1^1/_2$ hod.), velmi výhodného výletiště; ves ve výši 623 *m* s 544 ob. s krásným kostelem dvojvěžatým, zal. 1544, nyn. stavba z r. 1730. Host. Kolbeův, Knoblichův, Sagnerův (dobře a levně). Nejbližší stanice Ebersdorf nebo zast. Langenau) v Kladsku ($2^1/_2$ hodiny). — Odtud buď pokrač. dále dle tratě II. c. nebo se vrátíme dle znač. cesty přes Vys. Kořen (797 *m* $^3/_4$ hod. vyhl.) anebo přes sv. Annu (—$^3/_4$ hod. vyhl.) do Panského Pole ($1^1/_2$—2 hod.), kdež buď v l. nastoupíme návrat Bartošovicemi nebo v pr. se dáme do Rokytnice (viz trať II. c).

b) *Přímo k sv. Anně*, nejvýznačnějšímu bodu v této partii Orlických Hor jdeme v Bartošovicích od kost. v l. vzhůru Liebenthalem na Panské Pole až na křižovatku u mysl. a host. (1 hod.) Odtud přímo k S. znač. stezka dovede za hodinu na vrchol (994 *m*, větrno) s krásnou vyhl. v nejbližším okolí na Říčky (k JZ.) a příčná údolí Zdobnice i jejích přítoků a až daleko do roviny k Hradci, kde vyhlédá vrchol Hory Kunětické, k J. na Hadinec (Oberdorf), k SZ. na Deštnou a Krkonoše,

k Vých. do údolí Div. Orlice a na Bystřický Hřeben. Sestoupiti možno libovolně:

α) přes Bärenwald zpětně dle *γ*) do Bartošovic 2 hod;

β) do Otovic k silnici, odkudž je krátký výstup na Vys. Kořen (797 *m*) rovněž s vděčnou vyhl. a zpět z Otovic Vrch. Orlicí do údolí Orlice a tímto do Bartošovic (2$^1/_2$ hod.)

γ) Přes *Říčky*, *Nebeskou Rybnou* a *Javornici* do *Rychnova n. Kn.* (Viz trať II. b).

δ) K S. na Schönwald a odtud dále do Kunštátu (viz trať II. c).

ε) Přes Panské Pole nebo přímo 1$^1/_2$ hod do Rokytnice.

c) *Přes Čihák do Klášterce nebo Mladkova.* Jdeme z Bartošovic buď pěšinou z Dolní Vsi k J. odbočující lesem, pak krásnými lučinami podle Orlice přímo do Ostrova (Nesselflecku) neb přes řeku do *Marientalu*. kde za shlédnutí stojí stará rychta, jíž Maxmilian II. a Rudolf II. za lovecký zámek používali. Dále silnicí po l. bř. Orlice. $^3/_4$ hod. do Kladské vsi *Freywalde* a naproti za řekou osada Ostrov (*Nesselfleck*) (k Bartošovicům příslušná). Nejkrásnější, také geolog. nejpamětihodnější partie v údolí Orlice — průlom, jejž tvoří tu řeka rulou do Čech. Nad rulou vyskytuje se tu také pískovec korycanský, hledaný jako kámen stavební. Starý zámeček, nyní hájovna, romantická stavba v pěkném zákoutí poskytne příjemné osvěžení (lahv. pivo zákusek); odbočivše od Orlice, podle Hraničního pot., dojdeme za krátko do něm. vsi *Čiháku* (host. Čihácký mlýn, dobře známá vinárna, nocl.). V Čiháku třeba se rozhodnouti pro další směr:

α) Přímo ve směru Orlice, později podle ní 1$^1/_4$ hod do Klášterce (dále viz zpětným směrem č. 6).

β) Do *Mladkova* podle Hraničného pot. dále do Petrovic; po půl hod. Rothflössel, kde v l. odbočuje vozovka k stanici *Mittelwalde*, kterou se dá ten, kdo by chtěl v těch místech vydati se přes Ebersdorf a Wölfelsgrund na Kladský Sněžník (viz trať III.a); minuvše (v pr.) České Petrovice, dojdeme z Čiháku za hodinku k host. *Steinscholzen* na hranicích, odkudž je krásný rozhled do Kladska. Odtud k J. serpentinová silnice vede Něm. Petrovicemi (všecky serpentiny možno si nadejíti) do Mladkova a odtud (v l.) k stanici (2 hod.).

γ) Do *Mittelwalde* pohodlněji přes Steinscholzen (*β*) a dále v l. přes Steinbach 2$^1/_4$ hod.

δ) *Do Králíku.* Od Steinscholzen dále hraniční stezkou, známou zápasy pašeráckými, do Dol. Lipky a dále silnicí do Králík, odkudž dále (viz trať III.) přes Kladský Sněžník do Kladska nebo na Praděd.

6. Přes **Klášterec do Hor Orlických.** Jako při čís. 5. silnici kunvaldskou $^1/_4$ hod. k rozc. a zde v pr. přes Zakopanku 5 *km* do Zbudova, jenž patří již ke Klášterci: za $^1/_4$ hod. jsme u kost. sv. Trojice, jenž má oltářní obraz Brandlův. Cesta vede nás krásným údolím Orlice k S. ještě 5 *km* až k prorvě na hranicích zemských u Ostrova (Nesselfleck; háj. občerstv.), odkudž dále jako při čís. 5.

Za Žamberkem překročuje žel. trať rozvodí Divoké a Tiché Orlice. Minuvše v l. táhlou ves Lukavici sestoupíme do údolí Tiché Orlice u stanice

Kyšperka, konečné stanice této tratě, jíž zevrubněji si všímáme při trati IIIa, jakožto stanice rychlíkové pro rychlíky, jež z Ústí n. Orl. jdou do Mittelwalde, ačkoli vlaky z Prahy a Hradce k Mittelwalde jezdí tudy přímo.

Trať IIb. Častolovice. Solnice. Vrchmezí. Dušníky.

Z Častolovic odbočuje žel. trať k S. pak k SZ., míjíc v l. u silnice mezi Častolovicemi (v l.) a Kostelcem (v pr.) zast. Častolovice a ubírajíc se dále lučnatým údolím Kněžny podle *Synkova* a *Slemena* (v l.) a lesnatých boků, nad nímž objeví se velká budova dvora Bezděkova (v pr.) do

Rychnova n. K., města malebně rozloženého na návrších i v dolině Kněžny, jež hojně je navštěvováno jako Ls. jmenovitě pro blízkou villegiaturu Studánku (3·5 *km*), jež městské obci patří. Město je také na našem východě prvním českým turistickým východištěm do Hor Orlických a p. posl. dr. Štemberka nebo p. lékárník v panské ulici ochotně poskytnou potřebné pokyny. Tamtéž mohou se i studující hlásiti o pouk. noclehárny. Na nádr. orient. mapka. Nejpěknější pohled je na město od záp.; malebnost jeho však za nedlouho bude porušena novými vysokými moderními budovami školními. Od nádraží vede cesta povlovně vzhůru na čtverhranné nám. s barok. radnicí z r. 1801—1804 (okr. soud), kde už jen málo zbývá starobylé výstavnosti. Odtud ulicí panskou dál povlovně vzhůru k *zámku*, jenž náleží mezi nejkrásnější v Čechách. Vyst. v ital. slohu v l. 1676—1690 založen byl hr. Fr. Karlem Libštejnským z Kolovrat. Výše nad ním vypíná se kostel sv. Trojice s kolejí Piaristů a nejvýše čtverhranná věž z r. 1604 s velkým zvonem, jenž staví se na 4. místo co do velikosti mezi zvony v Čechách. Na nejvyšším tomto bodě stával od 13. stol. hrad a kde nynější zámek stojí, dvůr panský. Do zámku lze ohlášením se u klíčníka zjednati si přístup a shlédnouti bohatou sbírku obrazů, mezi nimi podobizen Bezdružických a Libštejnských z Kolovrat i zakladatele zámku. Je tu zastoupena celá řada vynikajících mistrů, z našich Brandl a Škréta, dále Rubens, Hamilton, Sneiders, Tenier, Breughel, Artois, Jordaens, Poters, Mieris, Van Meulen a j. Pozoruhodná je také sbírka starých zbraní a skla. Renaiss. *kostel sv. Trojice* má got. okna a copové průčelí. Hlavní trojdílný oltář nese obrazy vlas. mistra Lippariniho (1856) a medailony čes. patronů od J. Hellicha. Na oratoři panské spatřuje se starobylá archa s malbami z doby kolem r. 1601. Také kazatelna s obrazy apoštolů a kaple loretanská stojí za pozornost. Kostel, pův. českobr. vyst. v l. 1594—1602 Krišt. Betengelem z Neyenpurku a po běloh. době až do r. 1666 zavřen, kdy znovu

byl vysvěcen pro účele katolické. Poslední rekonstrukci podlehl po požáru r. 1837, kdy také odstraněn náhrobek jeho zakladatele. Býv. kolej Piaristů, vyst. r. 1712 hr. Norb. Libšt. z Kolovrat, v níž r. 1714 otevřeny byly školy latinské, je dosud gymnasijní budovou, moderním požadavkům ovšem špatně vyhovující, takže ustoupiti má budově nové. Na konci této části města budují se moderní rodinné domy, mezi nimiž je také villa prof. Štolby. Ze sadů Nov. Náměstí vstoupiti lze do ulice Havelské, v níž spatřujeme *děk. chrám sv. Havla*, zbud. pův. got. z 13. stol. s moderní got. výpravou vnitřní; hl. oltář nese Škrétův obr. sv. Havla; jen sakristie zachovala dosud klenbu got. vzácného provedení. Při chrámě působili kněží pod obojí od časů husitských až do r. 1618—23, kdy posledním z nich byl chrudimský rodák Matěj Krocín, jenž zemřel v exilu v Žitavě r. 1648. Do r. 1870 stála vedle chrámu dřevěná zvonice, čítaná k nejzaj. stavbám toho druhu a nahrazená nyní stavbou kamennou. Pamětihodna je také hřbit. *kaple proměnění Kristova* se sličnou kopulí z r. 1868 vyst. Al. Turkem (zakladatelem četných nadací) a přispěním hr. Hanuše z Kolovrat, vyzdobená freskami Jos. Hellicha. V údolí Kněžny ukazují také »starý zámek«, postavený Burjanem Trčkou z Lípy, nic jiného, nežli prozatímné bydliště vrchnosti v době nedostatků starého hradu a stavby nyn. zámku, a *rodný dům. Frant. Mart. Pelcla* (nar. 1734) s pam. deskou

Rychnov n. Kn. založen v 13. stol. Heřmanem z Ústí z rodu Drnholců a osadníci sem uvedení byli Němci. Když dostal se Rychnov s Potštýnem a ostatním zbožím v držení Viléma z Pernštýna, byli tu již Čeští Bratří, jež Jaroslav, vnuk jeho odtud vypudil. Když později spadl Rychnov v ruce královské, postoupil jej Rudolf II. Bur. Trčkovi z Lípy, jenž r. 1857 prodal jej Krišt. Betenglovi, jehož synovi, jako dodavateli zbroje stavům odbojným, byl skonfiskován. Po různých změnách teprve r. 1640 ujali Rychnov Libštejnští z Kolovrat.

Rychnov je sídlem okr. hejtm., kromě vyš. gymnasia, má odbor. školu tkalcovskou, a vedle obec. i měšťanské školy, měst. museum, veř. okres. nemocnici, velké obilní skladiště, tři velké tkalcovny, továrnu na zboží plechové, tři mlýny, dvě kruhovky, pivovar atd. Po domácku se provozuje tkalcovství a košíkářství.

Hostince: Národní Dům (Panská ul.). Procházka (nám., nej navštěvovanější, 7 pok.). Puchveinův (45 pok.). Výborná plz. rs. Cébeho plz. rs. a Láz. hot. Studánka.

Výlety z Rychnova.

1. **Studánka**, villegiatura v městských lesích nad potokem Javornickým. Povozem předem u městského úřadu objednaným za 3 K, osoba za 60 h, cesta trvá 20 min. Městem vzhůru okolo gymnasia na silničku, sestupující do údolí, od níž v pr. odbočuje úpravná, znač. (červenobíle) cesta okolo hřiště k lesu a tímto přímo do Studánky (3·5 *km*). S cesty možno odbočiti v l. do údolí potoka a projíti touto vlídnou partií ke sv. Janu (malebné skály s uměl. jeskyní) a k údolní přehradě ve Včelném, kde nadržuje se malebné, lesy obklopené jezírko, pstruhy osazené i vystoupiti pak z údolí kteroukoli stezkou v pr. značenou do blízké Studánky, vlídného, lesního zátiší s pensionátem, rs a villami, v příjemné, chráněné poloze. Pokoj o 1 loži 6—14 K týdně, za každé další lože 2 K, passanti za nocl. 1·60 K. Taxa saisonní za osobu 2, za rodinu 4 K. Výborná kuchyně. Strava týdně od 28 K. Výborná pitná voda z pramene Studánky u kaple, již rodák rychnovský Czeypek v Uhrách usedlý r. 1902 postavil. Vanové lz., koupadlo, knihovna, piano, společ. hry, koncerty atd.

2. **Liberk** (7·5 *km*). Dolem Kněžny do podměstí Habrové (od gymnasia horem možno sem sejíti), při rozc. v pr. dle označ. přes Jaroslavu, zde od host. v l. do údolí pot. liberského a tímto do Liberku, (nebo znač. cestou přes les Včelný, kde sejdeme se s cestou od Studánky značenou), jehož dřevěný, vysoko postavený kostel (z r. 1691), na první ráz nás upoutá. Také vnitřek jeho pro zajímavé práce sochařské (sochy sv. Jana, sv. Václava a sousoší Křtu Páně od soch. Fil. Jak. Prokopa r. 1740 v domku č. 3/4 († 1814) nyní škole, zde rodilého, jehož práce zdobí též Schönbrunn, Pešť, Prešpurk a j. místa. Jižně od kost. a fary naznačuje příkop hranici hradiště, kde stával hrad Rychemberk, kde před půltisíciletím seděli páni z Rychemberka, často k soudu zemskému volaní pro pych v okolí páchaný. Následovali je tu Skuhrovští, později i proslulý Půta z Častolovic a Boček z Kunštátu a Poděbrad. Po Půtovi byl Rychemberk věnným statkem ženy jeho, kněžny Osvětimské. Pro přátelství jejího syna Půty k Sigmundovi stihla hrad r. 1425 pokuta od Táborů. Později zmocnil se zboží Kolda Náchodský. Práv věnných po kněžně Osvětimské hájil i Jiří Poděbradský, jenž hradu proti Koldovi dobyl a jej zbořil. Pustý již hrad prodal Jindřich kníže Minsterberský Vilémovi z Pernštejna. (Doporuč. se host. J. Kunze.)

3. **Skuhrov. Nový Hrad.** (Klečky. *Antonín důl.*) Silnička vede údolím skrze Habrovou (značky od host. Netíkova), podle Kněžny, pak Lukavicí; pěší turisté však volí jíti od gymnasia dolů do údolí na Pelclovo nábřeží a přímo přes údolí označ. cestou vzhůru k červ. kříži dvakrát přes žel. trať solnickou na Divinku (417 *m*) a přes les Klapovec stále k S. až k silnici, touto kousek v pr. a opět přímo dále do Skuhrova (8·7 *km*) Další viz níže při *Solnici*, odkudž z nádraží jsou do Skuhrova jen 4 *km* přes Kvasiny.

4. **Prameny Kněžny** jako osobitý výlet z Rychnova navštěvují se znač. cestou, jež vede údolím Kněžny a poskytuje mnoho půvabu (12·7 *km*), avšak tvoří dosti obtížnou partii celodenní. Jde se jako při č. 3. až do Lukavice, kde od školy vedou zelenobílé značky přes Benátky a Malý Uřím k Padolí a zde od lesovny vzhůru v pr. (host. lze se doroz. česky) až k pramenům. Vzdálenější turista mine prameny cestou na Vrchmezí (dle č. 5 b.)

5. **Vrchmezí.** Pěší turista voliti může cestu troji, po případě jednu tam a jinou zpět, nedá-li přednost tomu, aby s Vrchmezí sestoupil do Dušník a dále putoval nebo se vracel drahou přes Náchod nebo Kladsko. I na den

jest jedna cesta dosti namáhavá pro statného turistu.

a) Z Rychnova podle č. 3 přes *Skuhrov* a dál jako od Solnice (viz rozc. str. 117) na Deštnou (až na Vrchmezí 27·8 *km*). — *b*) dle č. 2 na *Liberk*, odkudž voliti možno dvojí cestu.

α) Z českého ještě Liberku k S. do něm. vsi Prorubí (kdo chce minouti Liberk, může již u host. za Jaroslavou odbočiti v l. k Prorubí) a přímo dále přes Šibeník (582 *m*, pěkný rozhled) do Kačerova (13·5 *km*).

γ) Z Liberku dále vsí k vých. do *Hlásky* na vysoké planině s pěkným rozhl. (host. Matiášků v dobrý); na konci vsi v l. k S. na Sobinu (9·9 *km*, 659 *m*) s vyhl. na úval Zdobnice; sestup k S. (host. »Kovárna« v Rampuši, kde mluví česky) a dále přes Kunzendorf do Kačerova (15 *km*).

Z Kačerova (host. Rolečkův a Neugebauerův u kostela) vede silnice k SZ. přes Kněžnu nedaleko jejích pramenů (viz č. 4.) 2 *km* do **Ouřima**, v plochém údolí Kněžny. Dobrý nocl. v host. Schmoranzově nebo Weberově. Odtud k S. do Padolí, kde za mysl. cesta se dělí; v pr. k hájovně a za touto při rozc. v pr. přes Luisental a hřeben stále lesem 10 *km* do Friedrichswaldu na kladské straně. My jdeme v l. do Jedliny v údolí Alby (sklárna pro přepychové a fantastické sklo; přístup na požádání. Dobrý host. Vondrákův) a na **Deštnou** (23—25 *km*). Dobré host. Voglův (řeznictví) a Něm. Dům (českým turistům bývá odepřeno). Zde se cesta dělí. Možno k vých. přes Kouty Zadní (Hinterwinkel) a stále podle Alby přes Schirlichhäuser přejíti hřebenem do Grunwaldu za 1½ hod. a odtud pak (viz str. 78) jíti na Vrchmezí. Dáme však přednost náhorní silnici, jež k S. vede přes Ašgerov (Aschergraben) za hodinu do Sedloňova, odkudž máme nejpohodlnější výstup na Vrchmezí (viz str. 42, 27·5—33 *km*).

c) Buď jako při *b* až do Padolí a přes Luisental do Friedrichswaldu, nebo až do Deštné a přes Zadní Kouty (Hinterwinkel) do Grunwaldu, z Friedrichswaldu nebo Grunwaldu do Dušník na nocleh. Druhého dne přes Vrchmezí do Sedloňova a buď přes Deštnou, Jedlinu a Skuhrov k Rychnovu, nebo dle str. 43 zpětně k N. Městu nebo dle str. 50 zpětně k Náchodu. — Cesta *a*) jest nejkratší, poměrně nejpůvabnější (27·5 *km*), cesty *b* a *c* vedou z velké části územím německým a jsou bohatší vyhlídkami.

6. **Kunštátská kaple,** po Vrchmezí druhý vyhlídkový bod Čes. Hřebene. Cesta vede jako při č. 5 *γ* pod Sobinu, kde se cesty dělí: dáme se v pr. nikoli silnicí nýbrž vozovkou 10 min. do údolí Zdobnice a jdeme půvabnou dolinou v l. k S. až do Velké Zdobnice. Kratčeji, ač méně půvabně, nicméně s pěknými rozhledy možno sem dojíti přes Sobinu, dáme-li se od rozc. za host. v Rampuši v pr. a po ½ hod. v pr. polní cestou a k host. za kostelem, kde se opět cesty dělí; volíme cestu v pr. podle host. k hájovně, a od níž v pr. vede přímo znač. cesta ku kapličce Kunštátské (19 *km*, 1037 *m*). Vyhl. je hlavně k vých. na údolí Orlice a Kunštát s pozadím Bystřického Hřebene. Výlet lze zpáteční cestou dobře spojiti s vyhl. od *Rokytnické* či *Anenské kaple* nebo s Vys. Kořene. Sestoupíme k tomu účelu od Kunšt. kaple k vých. do Černé Vody (Schwarzwasser 3 *km*) Jdeme osadou až na konec k hl. silnici kunštátské, kde dáme se v pr. ¼ hod. do Nové Vsi, odkudž přímo k J. vede označ. cesta k Sv. Anně (str. 103, 27 *km*), odkudž sestoupíme na nocleh do Bärenwaldu, Říčky, statnější po případě až do Rokytnice. Do Bärenwaldu možno jíti přes Otovice a Vys. Kořen malou, ale vděčnou zacházkou.

7. **Sv. Anna.** (*Rokytnická kaple*). Jako při č. 5 *γ* pod Sobinu a jako při č. 6. odtud dále do údolí Zdobnice až k host. »U dvou lip«; odtud přímo dále k vých. do Pustin (Wüstenei). Rozptýlenou malebnou horskou vsí stále vzhů-

ru ke kostelu a až k hájovně v Říčkách; od háj. v pr. Říčkami a po 1/4 hod. v l. označ. cestou k Sv. Anně (21 *km*). Jiná cesta vede dle č. 7. přes Přím do Popelova. Sestup jako na str. 104 buď přes Panské Pole do Rokytnice (28 *km*), nebo přes Otovice (s odbočkou na Vys. Kořen) do Bartošovic (30 *km*) a dále jako na str. 104 do Klášterce (39—41 *km*).

8. **Přím. Popelov. Sv. Anna.** Jako při č. 1. do Studánky a dále silnicí do Javornice, přímo přes ves k mysl. v Přímu (9·6 *km*) a v l. vsí v údolí Zdobnice půvabnou partii do Popelova; od tohoto v pr. skrze Hamry do zákrutu silnice v Julientálu, kde silnici překročíme a jdeme přímo údolím potoka k rozvodí, odtud v pr. dle přítoku až na znač. cestu, jež Říčkami vede k Sv. Anně (22·5 *km*).

9. **Pěčín. Rokytnice. Kladský Sněžník.** Cesta vede jako při č. 7. přes Studánku a Javornici k Přímu, odtud však vzhůru přes Pěčín do Rokytnice (v host. u Píčů lze se česky dorozuměti); odtud dále sledujeme cestu (str. 114) na Panské Pole, Otovice a Bärenwald a odtud dle str. 103 do Langenau, odkudž nás dále vede trať III. a) na Wölfersdorf a Wölfersgrund. Ovšem možno do Langenau také drahou přes Kyšperk-Mittelwalde.

10. **Pekelec—Litice.** Přímo z Rychnova vede červenobíle znač. cesta přes Dlouhou Ves a Roveň do půvabné partie Zdobnice v Pekelci a skrze Něm Rybnou (host. Hovorkův) do Litic (12 *km*). Viz str. 99. Nebo ze Studánky možno jíti přímo lesem k J. přes Jahodovou do Pekelce 4 *km* a odtud dál jako výše 7 *km*.

11. **Na Kastel** jdeme silnicí do Vamberku a odtud do Doudleb, dále pak jako na str. 93 přes Vyhnanov na Kastel 8·2 *km*.

12. **Potštýn.** Výlet možno spojiti s čís. 10. a s Kastelu a dáti se dále dle str. 98. přes lesy k Potštýnu (13 *km*). Kdo chce jíti přímo, jde z Vamberka přes Záměl do Potštýna (9 *km*).

13. **Kostelec. Choceň. Brandýs n. Orl. Potštýn.** Okružní výlet, jejž podnikneme z části drahou do Kostelce; kdo chce jíti pěšky, má cestu znač. (6·5 *km*) červenobíle přes Slemeno a Lhotu Kosteleckou; z Kostelce pak dále dle str. 93 do Chocně, odtud dle str. 31 do Brandýsa a odtud dle str. 31. do Potštýna, zpět z Potštýna drahou nebo zpětně dle čís. 12. Výlet na 2—3 dny.

14. **Černíkovice—Lično.** Silnicí solnickou přes trať, mineme rozc. silnice, jež v l. vede do Lična a po 4 min. stihneme v l. pol. cestu k Lipovce, jež přímo dále vede až do Černíkovic (5·5 *km*) s pův. zámečkem (viz níže u Solnice); odtud jdeme 4 *km* podle Alby do Lična, místa pamětih. hradiště předh. s kostelíkem (viz níže u Solnice), odkudž silnicí 8 *km* přes Třebešov a Loket návrat.

15. **Žampach** (26·5 *km*). Jako při č. 10. do Něm. Rybné, touto do Záchlumí a Bohousova a odtud dle str. 100 na Žampach. (Nocl.) Zpět možno přes Sopotnici (viz str. 98) na Potštýn a buď přes Vamberk pěšky nebo přes Častolovice drahou.

16. **Suchý Vrch.** Vzdálenou partii možno si zkrátiti značně drahou přes Častolovice-Kyšperk do Jabloného n. Orl. Kdo chce jíti však pěšky, najde nejpůvabnější cestu: *a*) Jako při č. 9. a 10. přes *Pekelec* na **Žampach** (možno učiniti i vděčnou odbočku na *Litice*). Druhého dne ze Žampachu Hnátnicí na *Landšperk*; odtud přímo k JV. po Kopaninách do Dolní Dobrouče (viz str. 124) ke kostelu a přímo dále k vých. přes Petrovice do Verneřovic a podle trati do Jabloného (47 *km*). Třetího dne odtud (viz Jablonné) na Suchý Vrch. *b*) Jako při č. 10. do Něm. Rybné, kdež na konci před Záchlumím odbočíme v l. přes vrch Záchlumí (483 *m*, pěkný rozhl,) do Helkovic a Žamberka (17 *km*), odkudž máme ještě 12 *km* do Jabloného na nocleh přes Šedivec a Bredůvku. Z Jabloného na Suchý

Vrch a zpět (4—5 hod. viz Jablonné trať III.) Zpět drahou přes Častolovice. Při cestě *b*) možno si partii mezi Žamberkem a Jablonným zkrátiti drahou (odpol. vlakem).

17. **Opočno. Nové Město n. M.** Žel. spojení přes Častolovice-Týniště nebo drahou do Solnice a dále silnicí (partie dosti jednotvárná) do Opočna (18·5 *m*), odtud buď dle str. 35 pěšky přes Dobrušku (nové spojení drahou z Opočna do Dobrušky) do **Nov.** Města 25·4 *km*. Z Nov. Města návrat přes Vrchmezí (výstup přes Sedloňov dle str. 42) a sestup přes Sedloňov, Deštnou a Skuhrov (Klečkov-Antoniin Důl) do Rychnova. Statný turista může to vykonati za 2 dny. Méně statný použije částečně dráhy a noclehuje v Nov. Městě nebo na Vrchmezí.

18. **Náchod. Teplické a Adršbašské skály.** Kdo nechce jeti drahou přímo do Náchoda přes Častolovice, Týniště, volí cestu na Nové Město n. M. buď přes Opočno (25·4 *km*) nebo půvabněji, ovšem obtížněji přes Skuhrov, Deštnou, Vrchmezí a Sedloňov (27·5 *km*). V Nov. Městě odpočinek. Odtud přes Peklo a Dobrošov do Náchoda (str. 41, kdo zná Nové Město, nebo chce přímo do Náchoda sestoupí s Vrchmezí do Olešnice, a jde přes Dobrošov (viz str. 50) nebo jede drahou do Náchoda. Zde odpočinek a prohlídka zámku. Drahou do Teplic a návštěva skal jako na str. 61. Výlet na tři dny.

19. **Hejšovina:** *a*) Přes Vrchmezí dle čísla 4. se sestupem do Dušnik (35 *km*) na nocleh. —

b) Dle č. 4. jen do Deštné a odtud s vynecháním vrchole Vrchmezí přes Zadní Kouty a Schirlichgraben do Grunwaldu a přes Grendzendorf do Dušník (38 *km*). Z Dušník na Hejšovinu, dále jako na str. 78, druhého dne se sestupem buď přes Bor do Náchoda (str. 53.) nebo přes Stěny do Police (str. 57.) Kdo již je v Náchodě nebo Polici, neopomene 3. dne prohlédnouti Náchod a udělati výlet do skal Teplických.

Z nádraží rychnovského objíždíme město k S. pod svahy Dubinky (v l.), vystupujíce za městem na planinu, kdež brzy stihneme město

Solnici nad Bělou či Albou, odkudž trať má býti prodloužena do Dobrušky, nyní již s Opočnem drahou spojené. Město, kde místo druhdy kvetoucího soukenictví dnes hlavně jen stávkářství se provozuje, bývalo místem hrazeným a po dvě stol. sídlem pod obojích a Česk. Bratří. Kostel sv. Jana Kŕt., z r. 1681 nehrubě výstavný, chová křtitelnici cínovou z r. 1541; zde působil drahný čas také spisovatel P. Jos. Ehrenberger. Pod Solnicí nedaleko ($^1/_2$ hod.) nad Albou leží *Černíkovice* s krásným parkem, jenž vroubí zámeček, kde za shlédnutí stojí řada cenných obrazů uměleckých (Boutats, Hrašecký, Ostate, Breughel). Půl hodiny dále pak leží *Líčno* s památným hradištěm předhistorickým a kostelíkem, v němž za shlédnutí stojí starobylý kalich a skládací archa.

Hostince: Divišův a Suchánkův.

Údolím Alby na hřeben Orlický.

Hned proti nádraží solnickému spatřujeme

Kvasiny se zámečkem, u něhož překročíme Albu, abychom po pr. břehu jejím šli Kvasinami vzhůru 4 *km* do

Zříceniny Nového Hradu (Klečky).
Dle Sedláčkových Hradů a zámků.

Skuhrova v dolině říčky položeného, jehož kostelík s farou a školou vysoko se stráně nás vítá. Od kostelíka toho je také krásný rozhled vzhůru po Albě k Novému Hradu (Klečkovu), k S. k Opočnu na Krkonoše, z nichž za jasna rozeznáváme Sněžku i Kotel, k záp. na Vys. Újezd a na jih na vrchy Potštýnské. Tu také na jih od kostela viděti skrovné zbytky **hradu Skuhrova,** jehož majitelem býval i Jiří Poděbradský, před tím moravští páni z Meziříčí a v nejdávnějších dobách Mutina Skuhrovský.

Za Skuhrovem nabývá údolí Alby větší malebnosti a zajímavosti, kráčíme jeho těsnými boky 4 *km*; až do skvostného zákoutí, kde strmí nade mlýnem skrovné, ale svým okolím vždy ještě malebné zříceniny

Nový Hrad, jež lid také jen *Klečkov* nazývá. Údolí nad tímto bodem zvané *Antoniovým* náleží k nejpůvabnějším v Horách Orlických vůbec.

Hrad, dle ideální restaurace Sedláčkovy velice malebný, postavil tu asi v 15. stol. některý potomek Půty z Častolovic. Již r. 1440 ztekl a obsadil jeho předhradí pověstný Jan Kolda ze Žampachu. Nicméně i jemu hrad vyvzdoroval, ale neušel dlouho trudnému osudu, neboť Jindř. kníže z Minsterberka r. 1495 s Častolovskem hrad tento již jako pustý Vilémovi z Pernštejna popustil.

Skvostným údolím Antoniovým (zázračný buk) béřeme se dále k SV., míjíce tu a tam malou samotu nebo hájovnu se skrovným občerstv. (nejlépe proviant s sebou). Po 3 *km* jsme v osadě

Michnové, kterouž v l. vzhůru sráznou cestou stoupáme k silnici (kdo se neleká některých překážek, může dále k S. podle Alby málo schůdnými pěšinami, ale užije za to pěkného divadla na její peřeje v osvěžujicím stínu lesním) a touto dále $^5/_4$ hod. k panskému mlýnu (naproti Jungův host.) do

Jedlové (Tanndorf) v utěšené horské poloze s dalekým a krásným rozhledem. Před sebou vidí na Deštnou, v l daleko do kraje, k J. na lesnaté svahy nad Albou. Od panského mlýna k S. podle Alby 20 min. do

Deštné (445 ob.), vsi malebně v údolí Alby rozložené ve výši 649 *m* a na výšině mezi Špičákem (839 *m*, bohatá květena) a vrcholem Deštné (1114 *m*) se rozprostírající. Host. Vogelův (řezník), a Deutsches Haus — kde také čes. tur. nepřijmou k libosti tur. něm., jsou-li tito přítomni

V Deštné se cesty dělí:

a) Kdo chce nejkratčeji a nejpohodlněji na Vrchmezí, dá se ke kostelu, r. 1706 zbudovanému a přímo dále k S. přes Vísku do Ašgerova (Ašerova, Aschergraben) a zde od host. u černého koně serpentinou dolů 20 min. do

Sedloňova, rozlehlé vsi (951 ob.) na úpatí Vrchmezí se starým kostelíkem (1578). Host. Hartmannův a Vogelův. Od hájovny vede stezka přes hřeben do Grunwaldu, ale bez průvodce málo kdo se vyzná. Jdeme Sedloňovem v l. ke kostelíku na Olešnické silnici, touto k S. a při rozc. hned v pr. k mysl. Steinberské; odkudž pohodlně vystoupíme na

Vrchmezí jako na str. 42,

b) Z Deštné k vých. údolím Alby dojdeme za 20 min. ku

Skelné Huti jedlovské (výroba přepychového a fantastického skla. Hojně navštěvovaný host. Vondrákův), k níž

přimyká se idylicky položená osada *Kouty Zadní* (*Hinterwinkel*), kdež odbočíme v pr. a jsme za 20 min. v

Louisentalu, malé osadě v poloze velice malebné, od níž doporučuje se zajíti v přímém směru dále ještě ¼ hod. k opuštěné *huti svatoannenské* v přerozkošné poloze. Od huti k sev. malou serpentinou vystoupíme na silničku, jež vede mezi Marušou (v l. 1039 *m*) a *Lobzenem* (v pravo 1082 *m*) do

Friedrichswaldu s Trčkovem (Lovecký zámeček, pivovar, host. Roselův a Wenzelův, vinárna Gottwaldova). Tato cesta přes hřeben ve výši 1046 *m* jest velmi obtížná a vyžaduje dvou hodin. Z Friedrichswaldu možno pak za ½ hod. dojíti do

Kunštátu (viz trať IIc.) a vrátiti se přes Kunštátskou kapličku anebo pokračujeme z Friedrichswaldu dle tratě IIc. dále do Dušník a přes Vrchmezí vrátíme se do Sedloňova a odtud přes Deštnou, Jedlovou a Skuhrov opět do Solnice.

c) Z Deštné jako při *b*) přes skelnou huť do Koutů Zadních, odtud v l. k S. skrze Schirlichgraben (stále podle Alby) do

Schirlichhäusern, přímo na hřebenu (984 *m*) rozložených, odkudž za krátko sestoupíme do

Grunwaldu a pokračujeme dále dle trati IIc.

Trať IIc. Doudleby. Vamberk. Rokytnice. Bartošovice, Bärenwald. Kunštát. (Bystřice Kladská) Dušníky.

Z Doudleb (viz trať IIa. str. 93.) vede nová dráha, svým jízdním řádem turisticky velmi pohodlná do blízkého

Vamberka na Zdobnici, střediska krajkářského průmyslu této krajiny, proslulého také výrobou kamnářskou a uzenářskou; kromě čehož tu je tkalcovna, bělidlo, barvírna, mandlovna, továrna na pilníky a brda a p. Průmysl krajkářský založila tu Belgičanka Magd. Grambová z Meldeku, vdova po vůdci vojenském, jenž r. 1627 ujal zboží vamberecké. Nyní je tu škola krajkářská. Na městečko je pěkné podívání od jihu i od severu.

Původně stávala tu tvrz, později hrad Drslaviců, jímž Žampachové z Potštejna vládli po 200 let. [Starý Vamberk, později (16. stol.) i tvrz druhá]; hrad vyhořel r. 1622, zříceniny jeho však již

poč. 19. stol. rozneseny. Ve farním kostele sv. Prokopa ze 17. stol. pochována je prý zakladatelka zdejšího krajkářství. Na rodném domku buditele Mich. Silorada Patočky (1787—1838) a humor. Fr. Hajnyše spatřují se desky pamětní. Zde narodil se také prof. Jos. Kalousek.

Z Vamberku sledujeme drahou Zdobnici podle lesa Pekla do nejkrásnější její partie v Pekelci, kde je zároveň zast.

Něm. Rybná, krásné Ls. (host. u Hovorků) s pěknými vycházkami do Čertova Dolu a přes Studánku do Rychnova na Chlum a Litici, přes Záchlumí a Bohousov na Žampach přes Chlum do Potštýna (str. 100). Béřeme se dále půvabným Čertovým Dolem, z něhož vystupujeme do stanice

Slatina-Javornice, odkudž menšími lesními partiemi podle Zdobnice mineme zastávku

Pěčín a po $^1/_2$ hodinné jízdě dostihneme konečné stanice

Rokytnice, místa již německého. Kdo chce tímto směrem podnikati výlety do hor Orlických velmi vděčné, volí si raději české stanoviště ve Vamberce s dobrým spojením na Rokytnici nebo ve Studánce u Rychnova s východem na stanici Slatina-Javornice.

Městečko něm. (1080 ob.) ve výši 580 *m* nad Rokytenkou. Má zám. kostel z r. 1600 s hrobkou Nosticů-Rieneků a renaiss. oltářem. Před ním na býv. hřbitově pomník padlých z r. 1866. Farní kostel z doby po požáru r. 1661 má na hl. oltáři obraz F. Farenchona a nové pěkné varhany. Zámek z r. 1553 má pěkný park a obrazárnu předků. Kaplička Sv. Anny je upomínkou na požár r. 1660 a sv. Anna slaví se tu jako velký svátek. Krásné je lipové stromořadí u pivovaru. V továrně Titzově vyrábí se malířské a záclonové plátno všech šířek.

Hostince: Černý kůň a u Bursy nejlepší. Černý orel. U Píčů lze se dorozuměti česky.

Výlety z Rokytnice.

1. **Sv. Anna** (Rokytnická kaple). Vděčný výstup možno podniknouti různými směry: *a*) Přes *Juliental-Říčku*. Jdeme skvostnou lipovou alejí do Nov. Dvoru (Neuhof) a dále k Růž. zahrádce (Rosengarten) se skvostným pohledem do údolí Klausenbachu a sestoupíme $^1/_4$ hod. dále do Julientalu, kdež za Ullrichovym host. dáme se v pr. do údolí Klausenbachu; skvostná partie tímto údolím k ml. Lochu. (Sem možno ovšem dojíti také kratčeji ač ne tak zajímavě přes výš. Rienek (648 *m*) nebo k S. Střední Vsí (Mitteldorf, k cih. a odtud v l. přes kopec do údolí u mlýna). Za mlýnem sledujeme v pr. pěšinu podle pot. Mašovického k *Sovímu mlýnu* (Eulenmühle), odkudž vystoupíme v l. do *Říčky*, vsi rozptýlené na svazích Reiterkoppe (984 *m*) a Mückenbergu (995 *m*) a Seifnerhöhe (946 *m*), kde provozuje se tkalcovství a lubenkářství (Host.

Hlavatýho nedaleko kostela z r. 1799, dále v údolí host. a vin. J. Roseho); nejkratší cestu k sv. Anně možno odtud vykonati za ¾ hod. Kdo nechce vzíti vůdce, může si poněkud zajíti, při tom ale jíti krásnou, horskou partií přes Seifnerhöhe (od kostela v pr.) až na hřeben a po hřebenu v pr. ½ hod. ku kapli (celkem 3 hod.). *b*) Přímo Střední do Horní Vsi (Mittel-Oberdorf), však před touto dále v pr. silnici do Panského Pole a tímto až k mysl. na rozc., kdež cesta v l. dovede nás za hodinu ku kapli (viz str. 103).

2. **Zdobnice - Kunštát nebo Zdobnice-Vrchmezí.** Jako při č. 1 *b*) až do Říčky a od kost. v l. přes Riesen (v pr. Reiterkoppe) do Zdobnice (2½ hod.); nebo jako při č. 1. *a* do Julientalu a dále okr. silnicí do Ném. Rybné (1½ hod.), kdež za kost. odbočuje v l. cesta do hlubokého a krásného údolí Souvlastní (Saufloss), jímž v l. dojdeme do divoce romant. údolí Zdobnice, jehož příkré stěny v l. až do 800, v pr. do 740 *m* vystupují a tímto dojdeme až do Zdobnice, (kdo chce jíti pohodlněji, ovšem se zacházkou, jde dále okres. silnicí směrem na Sobinu a dostihne údolí Zdobnice u host. u Dvou Lip). Zdobnice podobá se alpské vsi (host. Aksteinerův, Neffeův a Riesnerův) prostírajíc se na úbočích vysokých strání v délce 5 *km*. Zde můžeme se rozhodnouti buď pro směr přímý na Kunštát (vozovkou 2½ hod.) nebo pro směr na Vrchmezí, jenž velí jíti Zdobničkou (Klein-Stiebnitz, host. Wenzelův, ½ hod.) a dále poněkud obtížnou cestou po pr. břehu Zdobnice, podle pily přes Scheithau do *Rassdorfu* (pálení vápna z prah. vápence v rule uloženého). Kdo chce do Kunštátu, jde dále dobrou vozovkou lesem do *Geiersgraben*, osady velmi romanticky položené v údolí stejnojmenného potoka; krásné pohledy k hřebenu Orlických Hor; odtud skvostnými lesy přes hřeben s krásnými výhledy za 1½ hod. do Kunštátu. Jinak jdeme z Rassdorfu vozovkou podle opuštěné skelné hutě do Luisentalu — části Jedlové a dále jako na str. 117 na Vrchmezí. — Jiná nejpohodlnější cesta na Vrchmezí dovede nás dle č. 1 a přes Julienthal, kdež dáme se v l. do Hamrů (Hammersdorf), za nímž opustíme údolí Klausenbachu a přes Popelov dáme se k Zdobnici, překročíme ji do vsi Bělé, pokračujeme pak přímo dále k SZ. do Hlásky a odtud jako na str. 107 pod Sobinu a Rampuší do Kačerova a na Deštnou. (Až do Ouříma 6 hod., kde doporučuje se přenocovati, dále pak 3½ hod. do Sedloňova a odtud vzhůru jako na str. 4?, se sestupem do Dušník nebo Olešnice.)

3. **Kunštátská kaple.** Možno voliti některou vděčnou partii do Zdobnice dle č. 2. a odtud ku Kunštátské kapli znač. cestou vystoupiti jako na str. 108. Nebo dle č. 1. *b*) jíti přes Říčku až na Seifnerhöhe a po hřebenu v l. s pěknými výhledy jíti 3½ hod. až ku kapli (viz str. 108).

4. **Vys. Kořen. - Bärenwald.** Jako při č. 1 *b*) až k rozc. u mysl. v *Panském Poli* (Herrenfeld), zde však v pr. pošt. silnicí do *Olovic* (host. Kastnerův), dále silnicí až na Vys. Kořen (797 *m*) s pěkným rozhl., jenž je nám údělem i na další cestě do Bärenwaldu (2½ hod.)

Z rokytnického nám. vede nás mlýnská ul. (Bratmühlgasse) na protější svahy ku kříži (Springkreuz), odkudž je pěkný rozhled a dál oblíbenou procházkou zdejších obyvatelů (t. j. Kaffeefleckel) na označenou cestu (Badersteig), jež vede přímo do

Bartošovic (Batzdorf, 1½ hod., str. 103, host. Vogelův, Knoblichův a Šťovíčkův). Táhlou vsí podle potoka (Aubach)

sejdeme až do údolí Orlice Divoké, k pruskému celnímu úřadu v Marientalu, kde za shlédnutí stojí rychta, býv. lovecký zámeček Maxmiliana II. a Rudolfa II. Tutéž mramorové lomy. Podle doby denní můžeme si k S. voliti dvojí cestu; chceme-li jíti stínem, jdeme ráno z Marientalu (t. zv. letní stranou) k S., odpoledne však přímo od kost. v Bartošovicích (t. zv. zimní stranou) k S. do Vys. Orlice. V obojím případě octneme se ve svahu nad Orlicí, avšak na pruské straně jsou lidská sídla méně hustě seskupena. Za ½ hod. jsme ve

Vys. Orlici, vsi se semenářskou stanicí pro horské obilí. Host. Volknerův. V l. od kostela přes návrší (762 *m*, pěkná vyhl. na údolí Orlice a na Sněžník) ¾ hod. do Liebentalu. V pr. za řekou *Černá Hora* (Schwarzer Berg 888 *m*, zalesněný výběžek hřebene Bystřického, vyhl. málo vděčná.) Za kostelem v l. přímá stezka ku kapli sv. Anny (1½ hod.), v pr. pak za řekou přes Seitendorf 1½ hod. do Ob. Langenau, nejlepší směr na Kladský Sněžník. Jdeme dále po svahu nad Orlicí skrze **Stránky** (*Halbseilen*, host. Bujarův) na vých. úpatí Vys. Kořene do

Bärenwaldu (srovnej výše č. 4 1½ hod. z Bartošovic). Ves (544 ob.) s imposantním dvouvěžatým kostelem z r. 1730 je oblíbené místo poutnické. Hostince: Sagnerův, Knoblichův, Kolbeův. Droguista Exner propůjčuje temnou komoru amatérům bezplatně. Dobré a levné stanoviště pro výlety do Hor Orlických. Odtud nabízí se řada výletů, z nichž jen hlavních se dotknu:

1. **Kaple sv. Anny** značenou cestou vsí vzhůru za ¾ hod.
2. **Vys. Kořen.** Pošt. silničkou rokytnickou za 1. hod.
3. **Hor. Langenau**, Lz. a stanice (2 hod.), východiště partie na Kl. Sněžník přes Wölfelsgrund (6 hod.) Přes Orlici do *Peukru*, dále přes Lichtenwalde.
4. **Dreitannenberg** (737 *m*), dobrý bod ve Hřebenu Bystřickém, přístupný je z Peukru, kdež od silnice k Lichtenwalde dáme se v pr. vsi a po 35 min. jsme pod vrchem, na který je vděčný výstup s odpol. vyhl. Sestup buď do Lichtenwalde, nebo přímo přes Harrenweil do Langenau (70 min.) anebo k JV. 20 min. ke kostelu v *Seitendorfu* (zde ukazují v mramor. lomu t. zv. *Salzlöcher*, jeskyňky se stalaktity). Ze Seitendorfu pokračujem dále k JV. pěšinou podle pot. ku zříc. *Schnallensteinu* (pěkný rozhl. rokle), od níž za krátko dojdem na silnici, jež v l. vede do Ebersdorfu (stanice).

Z Bärenwaldu dále podle Orlice po pr. břehu do **Schönwaldu**, *Stuhlseifen*. Se Schönwaldem souvisí

Nová Ves, odkudž přes hřeben Seifnerhöhe vystoupiti možno dobře jak ku sv. Anně (po hřebenu v l. 1¼—1½ hod.) tak ke Kunštátské kapli (po hřebenu v pr. 1¾—2 hod.),

ku kteréž poslední jest také dobře jíti přes sousední *Černou Vodu* (Schwarzwasser 1³/₄ hod.). Cesta do Černé Vody vede dílem podle přítoku Orlice, dílem lesem a za lesní tou osadou (host. Kufnerův) přímočárně ½ hod. jde krásným lesem do

Kunštátu (Kronstadt), městyse (945 ob.) s celní expos., jež je střediskem lupenkářského průmyslu (pozoruh. tov. toho odboru firmy Fähr a Wolff). Pomník cís. Josefa II. stojí prý na místě, kde císař r. 1779 oves žal. Jednoduché rašelinné lázeňky. Orlice je tu malým jen potůčkem, za nímž na druhé straně leží pruské vsi Langenbrück (s luč. tov. na zápalky) a Friedrichsgrund. Jak český, tak i Bystřický hřeben poskytují odtud řadu vděčných partií. Hostince: Steinerův (Schliemannův) a Rotterův.

Výlety z Kunštátu.

1. **Kunštátská kaple** ve výši 1037 *m* přístupna je za 1½ hod. a poskytuje pěkný pohled na kotlinu mezi oběma hřebeny Orlických Hor. Možno jíti horskou cestou, jež přes hřeben a Geiersgraben vede do Zdobnice a odbočiti pak označ. hřebenovým průsekem přes Johnskoppe v l.

2. **Přes Geiersgraben do V. Zdobnice.** Obtížnější vděčná partie pro statnější turisty. Proviant s sebou. (3¼—4 h.) Zpětným směrem dle č. 2 na str. 115. Prodloužení výletu č. 1.

3. **Bystřice Kladská.** Z Dlouhých Mostků (Langenbrück) na pruské straně vede krásná horská silnice přes lesy Bystřického hřebene a přes Novou i Starou Bystřici (Weistritz) do Kl. Bystřice (15 *km* 4 hod.). U posl. domků Nové Bystřice jsme pod Kavčí Horou (Dohlenberg 593 *m* v pr.), jež poskytuje vděčnou vyhl. Kdo nechtěl by až do Bystřice, kamž Starou Bystřicí (host. z. Weistritztal Ls.) jsou jen 4 *km*, může odtud se vrátiti v l. údolím Kressenbachu do *Voigtsdorfu* a překrásným údolím Hamerským (host. z. Hammertal, Ls.) do *Grünbornu* (tam i zpět 22 *km*.)

4. **Heidelberg** (962 *m*). Jako při č. 3. k Bystřici, ale jen do Brandu (Hartmannův host.), s překrásnými pohledy směrem k Vrchmezí. Od mysl. k J. označená cesta 1¼ hod. na Heidelberg (2¼ h.) s výborným pohledem na Český Hřeben. Odtud možno sestoupiti přes Wustung do Bystřice nebo přes Hohndorf do Langenau za 1³/₄ hod.

Cesta naše odbočuje nyní v l. od mladé Orlice ½ hod. do Kerndorfu a po úpatí Kroužku (Kreiselberg 1094 *m*), je ¼ hod. do krásně položeného

Grünbornu (Feistova bouda s výb. kuchyní, plzeňským, vínem a nocl. je daleko široko dobře známý host.), odkudž se nabízí výlet do skvostného

Údolí Hamerského (host. z. Hammertal 1½ hod.) středobodu, z něhož možny jsou skvostné partie skrze lesy Bystřického hřebene.

Pod hřebenem Českým leží ¼ hod. za Kerndorfem

Friedrichswald s *Trčkovem* (Trtschkadorf) na úpatí, Velké Deštné. Lovecký zámeček, pivovar, vinárna Gotwaldova, host. Raselův a Wenzelův. Proti Trčkovu na pruské straně *Kaiserwalde* s proslulou sklárnou (dobrý host. u sklárny) a luč. továrna na zápalky. Z Friedrichswaldu vede v l. vděčná cesta přes hřeben do *Luisentalu*, na Zadní Kouty a do Deštné. Partie obtížná. Proviant s sebou. Po vých. svahu Čes. Hřebene překročíme po ³/₄ hod. hranici zemskou (v pr. silnice do Kaiserwalde) a ³/₄ *km* za hranicí zemskou jsme u rozc.; v pr. přímější cestou údolím Bystřice 7 *km* do Dušník, v l. ¹/₄ hod. do

Grunwaldu pod Vrchmezím, vsi ve výši 868 *m* (900 ob. dobrý host. Z. Hohen Mense). Odtud můžeme jíti zpětným směrem dle str. 76 přes Vrchmezí do Dušník nebo Olešnice. Výstup počíná u jmenovaného host. znač. cestou (průvodčího netřeba) a poskytuje pěkné pohledy na údolí Bystřice, protější slatinu Seefelder, českou ves Jedlovou. Na vrcholi host. téhož majitele jako v Grunwaldu a rozhledna (viz str. 42 a 76). Kdo nechce vystoupiti na Vrchmezí (neradím vynechati) jde Grunwaldem dále dle str. 76 přes Grenzendorf a Kohlau do

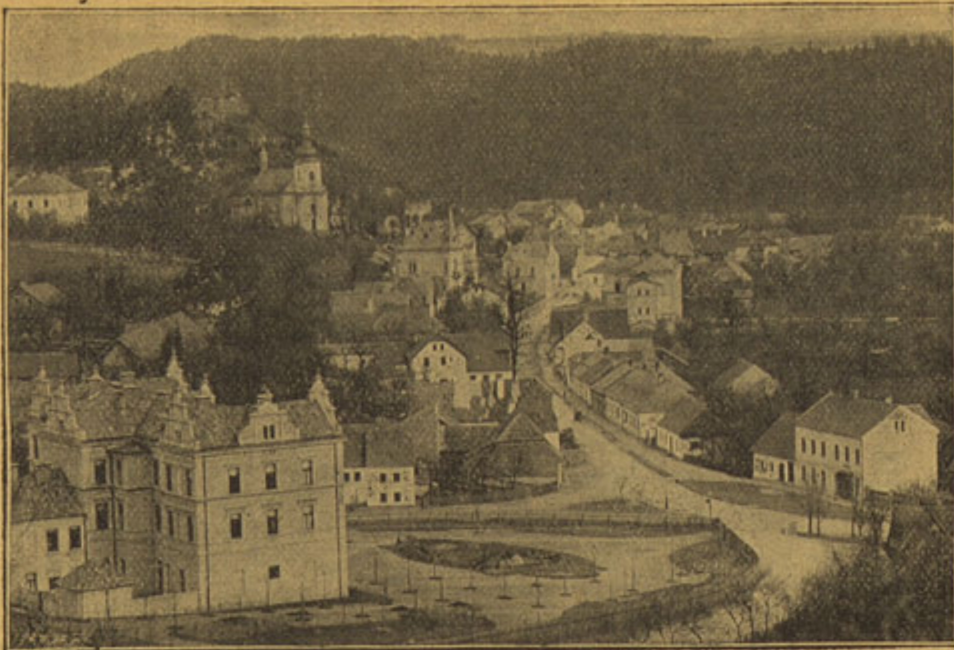
Dušník (viz str. 76) celkem se zacházkou 4 *km*, ale partiemi vděčnými.

Trať III. a. Choceň. Ústí n. Orl. Kyšperk. Mladkov. Mittelwalde. Kladsko. Vratislav.

Hned z nádraží choceňského projíždíme tunelem, za nímž v pr. vítá nás pěkný pohled na mlýn na Tiché Orlici, již nyní po pr. břehu sledujeme krásným údolím, z něhož amfiteatrálně vystupují sloupy pískovcových skal; za krátko spatříme v l. utěšené lázeňské a letní sídlo

Brandýs n. Orl., městečko obklopené lesnatými chlumy, z nichž na levo vystupuje holá výšina se zříceninou hradu. Pěkného vzhledu dodává městečku nová renaiss. radnice z r. 1901, četné vily, z nichž mnohé také na letní byty se pronajímají a rozsáhlý vodoléčebný ústav s láz. budovou, jež má 40 dobře zařízených pokojů.

V místech těchto do 13. stol. bývala jen osada Loukotí, nad níž koncem 13. stol. páni z Prostiboře postavili hrad Brandeis = Brandýs (místo kde voda se vzdouvá) a jenž stal se v 14. století pověstným sídlem loupeživých rytířů; v ty časy připadl pak pánům

Brandýs n. Orl.

z Boskovic, v 15. století pánům z Postupic, od nichž koupil jej Vilém z Pernštýna, jenž hrad dal pobořiti; syn jeho však r. 1544 postoupil statek se zříceninami opět Bohušovi Kostkovi z Postupic, jenž jal se hrad opravovati, ale vida marnou práci, vystavěl v podhradí nový zámeček, vydav hrad dalšímu spuštění. Po jeho smrti uvázali se v panství Žerotínové. Narodil se pak v Brandýse také proslulý *Karel st. ze Žerotína* (1564), jehož paměť hlásá pamětní deska na domě č. 20. v místech, kde stával zámeček Bohuše Kostky, rodný dům Žerotínův. Žerotínové založili v zahradě při dnešní ville »Komenius« (č. 100) *hrobku s kostelíkem sv. Jana Kři.* se hřbitovem bratrským, nad níž Karel starší ze Žerotína jal se stavěti velkolepý chrám — když ale zahájena protireformace, dal zdivo pobořiti z obavy, aby nevznikl tu katolický klášter a odešel do vyhnanství. Byl tu nicméně r. 1636 pochován. Hřbitov bratrský proměněn později ve farskou zahradu a chrám rozvezen, sesul se i bývalý chrámek s hrobkou, která náhodou objevena zas r. 1721 a lidem vydrancována. Žerotínové až r. 1842 odvezli ostatky svých předků odtud do Bludova na Moravě a paměť ostatních pozůstatků připomíná v sousední zahradě pískovcový pomníček s nápisem: »Z kostí předků kliditi bude pilný květ otčiny rozkošné ovoce«. Po pí. Kateřině, manželce Karla Žerotína, nabyla zboží brandýského Marie Zárubova z Hustiřan a prodala je Trautmannsdorfům. Po mnohém střídání majitelů jest Brandýs od r. 1865 majetkem Parishe ze Senftenbergu.

Nynější zámek vystavěn již v místě býv. konventu bratrského za mladších majitelů r. 1721 a v nynější podobu uveden r. 1817 tehdejším majit. K. Blažkou, měšť. pražským.

Hostince: Hotel Brůna (15 pok.), Milenka (6 pok.), Dvořákův (7 pok.), Staré Lázně.

Výlety z Brandýsa.

1. **Klopoty s pomníkem Komenského** jsou nejbližší a nejoblíbenější vycházkou. Z nám. podle zámku do údolí a krajem lesa k pomníku ¼ hod. Zde od r. 1622 Jan Amos Komenský, sklíčen neštěstím církve, ztrátou manželky a dvou dítek hledal útěchu a nalezl útulek v dřevěném domku Prokopa Hospodáře, kdež pak psal na svém »Labyrintu světa« a »Hlubině bezpečnosti«. Zde také roku 1624 znovu oženil se s Dorotou Cyrillovnou, jak o tom svědčí svat. smlouva v městském archivu uchovaná. (Viz též č. 2. při Ústí.) Od pomníku k městské vodárně a vzhůru lesem přes »Čertovu lávku« do opukového skalí.

2. **Orlík.** Do Klopot jako při č. 1. a dále lesem vzhůru až k samotě Orlíku, kde prý stával klášter Husity rozbořený (nejisto!) a kde »ve skále proti včelínu« pochován zakladatel Jednoty Bratrské bratr Řehoř (1473). Kousek dále ještě na výšinu k osadě Sudislavi, odkudž je pěkný rozhled na údolí Orlice, ku Kladskému Sněžníku a na Hory Orlické.

3. **Hrad Brandýs,** o jehož dějinách výše promluveno, nejpohodlněji dostupný je lesem Zákopankou, kamž přijdem od kovárny za městem: kratší, méně pohodlná cesta vede od radnice v l. podle villy Ondříčkovy. Dosud patrno je rozdělení hradu hlubokými příkopy na předmostí, předhradí, přední a zadní hrad. Zachováno již jen něco zdí z hradního paláce, jenž měl statnou věž a stopy věže druhé v hradu předním. Pěkná je však vyhlídka na celé okolí.

4. **Křetín** (tam a zpět 1¼ hod.) Lípovým stromořadím k Starým Lázním (původním Salabovým lázeňkám, jež tu stávaly; dosud rs. s parními a vanovými lz.) a dále krásným lesem ještě kousek a v pr. dle ukazatele na porostlou výšinu

Křetína s malou rozhl., odkudž je pěkný rozhled na okolí a ke Kunětické Hoře.

5. **Homole—Velký Buk.** Od Starých lázní lesem k S. do Olešné a dále přes Seč do Cuclavě (½ hod. a v l. na Homoli. odtud pak dále jako na str. 98 (11 *km*). Od Vel. buku možno dle str. 98 prodloužiti výlet až do Potštýna (14 *km*).

6. **Potštýn.** Jako při č. 5. do Cuclavě, kde možno se rozhodnouti buď pro směr přes Homoli a Velký Buk (č.5.) anebo jíti přímo dále přes Polom a Proruby na **Kapraď** a do **Potštýna** (11 *km*) jako na str. 98.

7. **Choceň.** *a*) Náhorní poloha přes Hemže zpětným směrem dle str. 31. (9 *km*). — *b*) Údolím po pr. břehu Orlice podle Mýtkovského mlýna ku mlýnu Korábovu, kde se cesty dělí: *α*) V l. přes řeku a strání nad l. břehem nad tunel a k nádraží (dobré pro ty, kdo chtějí stihnouti některý rychlík v Chocni; (1¼ hod.) — *β*) přes trať. Po pr. břehu podle *Marianských lázní* (rs.) do zadních Pelin (2 hod.); — *γ*) přes řeku na l. břeh, ale vzhůru na Hradníky nad mlýnem a dolů do Chocně (2 hod.).

8. **Žampach.** Možno jíti přes Ústí do Hnátnice a odtud za 1 h. na Žampach, nebo lépe použíti tohoto spojení k návratu a jíti z Brandýsa silničkou ½ hod. do Kaliště, přímo dále odtud na Rosochu a v pr. silnicí do Čes. Libchav však již ¼ hod. před těmito u samoty Dařilka pěšinou v pr. do vsi, touto malý kousek v pr. a hned přímo dále do Hlavna, odkudž po stráni dolů do Žampachu (2½ *km*). Dál jako na str. 102.

Z Brandýsa vede nás žel. trať údolím, kde v pr. spatřujeme pomník J. A. Komenského pod Klopoty. Krásné rozhledy v l. (do údolí Klopotského), později i v p. (ke Hrádku), posléz Kerhartice (v p.) s přádelnou a transitním nádr. Ústí n. Orl. (vl., rs., kdež odbočuje spoj. trať severoz. dráhy do Kyšperka s rychlíky až do Mittelwalde, viz níže pokračování této tratě). Kdo chce do Ústí, může také již zde vystoupiti, ač některé rychlíky tu nestaví. Trať míří dále pod Chlum Anderlů (v pr. s křiž. cestou a pěknými rozhl. na město, veranda) a druhá stanice

Ústí nad Orlicí leží na rozhraní města a smíšené obce Hylvátů, kde je velká česká strojírna D. Lonka (výr. tkalcovských strojů) a chov pstruhů při řece Třebovce. Zápas o českou školu vede tu Nár. J. Severoč., jíž náleží jediný host. v obci.

Rodiště Jar. Kociana, pěvce Fr. Broulíka, řed. op. školy J. Lukese, církev. skladatele J. Sychry, skladatelů a hudebníků proslulých Fr. Pecháčka (1763—1821), Leop. Jansy (1795—1875), A. Hniličky (1826), buditelů M. Jos. Sychry a Bedř. Pešky a j.

Město, rozložené nad ústím Třebovky do Tiché Orlice (349 *m*, 6136 ob.), má kromě ob. a měšť. škol prům. školu pokračovací a odb. školu tkalcovskou a slušně zastoupený průmysl textilní. Vyrábí se bavlněné i lněné zboží ručně i po továrnicku, zboží hedvábné, záclony jutové a je tu i několik

bělidel, úpraven a barvíren; soukenictví, druhdy kvetoucí provozuje závod jediný; kromě toho zastoupena je tu výroba likérů, kůží, cihel, cukrovin, také jeden inst. závod elektrotechnický atd. — Nejvyšší bod ostrohu, na němž je město vystaveno, zaujímá náměstí, dosud malebně obklopené domy s podloubími (na 2 stranách); střed jeho zdobí marianský sloup z r. 1727. V městské radnici, kde je okres. soud, narodil se M. J. Sychra (1776, pam. deska); stavba nese znak liechtenstejnský rovněž jako děk. chrám *Nanebevz. P. Marie* z l. 1770—76, vně sochami sv. Petra a Pavla ozdobený. Obraz na hl. oltaři je kopií originálu pařížského. Ze starších jeho památek zachován je pro kališníky psaný *kancional* z r. 1588, jejž chová továrník p. J. Em. Cibulka. Bývalý *sbor Českých Bratří* v Rychnovské ul. je dosud zachován jako modlitebna evang. církve; taktéž zachována je dosud stará *fara českobratrská*, starodávná stavba dřevěná na rohu ul. Karlovy a Českobratrské. Pod stráněmi za tratí dráhy při tex. závodech J. Jandery je *rs. s parními a vanovými lázněmi »lázně Svatojanské«* a tutéž nedaleko i městská vodárna a *elektrárna*.

Hostince: Hotel Frimlův (stud. nocl., 8 pok., omnib.). Šebestlův (13 pok., omnib.), Slavíkův (10 pok.), zahr. host. Linhartův. pivnice Bergmanova, plz. Kocianova. Plovárna na Orlici za Panským mlýnem.

Výlety z Ústí n. Orl.

Směrem k Litomyšli a Čes. Třebové vede nás okolím Ústí již díl XIII.

Pěkné procházky poskytují nejbližší lesy, jež dílem až k městu se přimykají. Tak vděčná je procházka od Svatojanských lázní vzhůru po svahu k *pavillonu*, jenž zbudován byl r. 1900 pro sjezd České jednoty lesnické a poskytuje kromě vlídného útulku i pěkný rozhled. Podle četných odpočivadel možno dojíti až k *„parapleti“* se zvláště krásným pohledem na město a daleké okolí přes Hylváty k Čes. Třebové. Od lázní možno také vystoupiti ku *glorietu v Řehořově dolu* s Poustevníkovou studánkou. Při této bývaly lázně; nedaleko pak kaplička, z níž jen věžička se zachovala. Předmětem takových kratších vycházek je také *Anderlův Chlum* za tratí před nádr. transitním, jmenovitě jeho *křížová cesta*, kaple Nanebevst. Páně (s obrazem Krämerovým). Vlčí důl pod chlumem (přístup ze silnice litomyšlské). Anderlův Chlum s Kubincovým kopcem, na němž je lesnický pavillon a paraple tvoří jediný hřeben s Kozlovcem, v jehož sráznějších bocích směrem k Hylvátům a Dlouhé Třebové nejedna pův. partie se ukrývá. Jedna se zove *Rybkův Důl* a dostihne se za 3/4 hod. skrze Hylváty, kdež za viaduktem dráhy překročí se Třebovka a od prvního strážního domku sleduje se směr potůčku do lesa. — Půvabno je vyjíti také do *lesů Vadětínských*; jde se silnicí kyšperskou 2 *km* přes řeku a trať k mysl.,

kdež v l. odbočuje lesní silnička, pák lesní cesta na *pláň Vadětínskou*, s jejíhož okraje nad hnátnickou továrnou je rozkošná vyhl.

*2. **Klopoty.** (1 hod.) *a*) Z města k S. silnicí do Libchav před Dol. Libchavami v l. přes trať silnicí až ku kamennému kříži, kde v l. se odbočí. — *b*) Kratčeji k témuž kříži od panského mlýna po pr. břehu Orlice až k stráž. domku, kde se trať překročí a zprvu polem, pak lesem dojde ku kříži *c*) Nejpůvabněji od pansk. mlýna přímo pod trať a za touto podle Obory vzhůru přes hřeben s pěknými výhledy na Ústí, Libchavy a Landšperk do Říček, krajem vsi, pak do údolí, idyllického zátiší na potůčku se zděnou kaplí, kamž K. E. Zeiner klade místo vlastního pobytu Komenského. Návrat podle potůčku k Orlici a podle této přes Kerhartice do Ústí $1^1/_2$ hod. Srovn. č. 1. na str. 120.

3. **Třebovské Stěny. Čes. Třebová.** Z Ústí do Hylvát k strojírně a ryb. ústavu D. Lonka, jehož rybníky protéká potok Knapovský. Za ústavem v l. silnicí přes trať a podle potoka do *Knapovce* (4 *km*), něm. vsi s kostelem sv. Petra a Pavla z r. 1830, od něhož (422 *m*) za jasných dnů viděti až Krkonoše. Za vsí dělí se silnice pod kopcem (521 *m*), s jehož vrchole od osamělého smrku, z daleka viditelného, přehlížíme celou krajinu od Svitav až k Potštýnu. (Po již. svahu vede silnička do Hor. Houžovce.) Od smrku po výšině k vých. stihneme za 10 min. hřebenovou cestu, přímo k J. vedoucí po Stěnách nad Ústrovem (v l.) nad Skuhrov (odtud přímo do Č. Třebové $5^1/_2$, celkem $11^1/_2$ *km*), stále výše až na nejvyšší bod Polici (608 *m*) a pak sestupem stále lesem do Třebovic (17 *km*), odkudž jdeme pod západním bokem Třeb. Stěn půvabným údolím Třebovky přes malebnou ves Rybníky k S. do Čes. Třebové (25 *km*).

4. **Landšperk.** Kdo nemíní pohodlně navštíviti Landšperk z tratě Ústí—Kyšperk (viz níže *Hnátnice*, kamž také silnicí za hodinu lze dojíti), může jíti dle č. 3. (po případě přímo z Ústí do Knapovce), užiti zde některé výše naznačené vyhlídky a sestoupiti do údolí do Dol. Houžovce. Odtud buď silnicí do D. Dobrouče a přes Kopaninu na Landšperk (16 *km*) nebo z Dol. Houžovce na konec vsi a zde u kříže v l. přes Hüttungsberg (pískovcové lomy), po $1^1/_2$ *km* v l. na Landšperk (10 *km*). Čtvrtým způsobem možno sem dostati se také, jdeme-li silnicí kyšperskou jen k zahr. rs. na *Bulwaldě*, kde odbočíme v pr. podle tov. Krütznerovy do *Černého Víru*. Vsí vzhůru a od domku č. 50 a 63 v l. stinnou strání (držte se střední stezky) až k host. pod hradem (7 *km*).

5. **Žampach** nejkratčeji (za 1 hod.) přístupen je ze stanice Hnátnice tratě Ústí—Kyšperk (viz níže), kterouž cestou doporučuje se návrat, volíme-li za ranních hodin jíti přímo pěšky silnicí rychnovskou do Libchav; hned z kraje vsi za tratí v pr. od stráž. domku vozovkou ke kříži a k lesu (před tímto viděti pěkně k Ústí a k Potštýnu); krajem lesa k S. (partií zvanou »na Hranicích« (krásná vyhl.) do vsi *Hlavňa* ($1^1/_2$ hod.) a odtud po stráni vozovkou dolů do vsi Žampachu (2 hod.) a dál jako na str. 102.

Z transitního nádraží (rs.) v Ústí vede nás trať (rychlíky do Mittelwalde) přímo k S. s pěkným výhledem přes Orlici na Ústí (v pr.) podle lesnatých svahů (Kubincův kopec v l.) k dol. Libchavám (v l.), kde překročí silnici rychnovskou, dále podle řeky (v pr. za vodou Oldřichovice s villou a tov Krütznerovou) k myslivně, kde překročíme silnici Kyšpereckou a ve zúženém, stále malebnějším údolí mezi lesy Vadětín-

skými (v l.) a něm. obcí *Černovírem* ve stráních (v pr.) k zastávce

Hnátnice (host. u zast., tkalcovna Perlheftrova), nejbližšímu (1/2 hod.) východišti k zříceninám

1. **Hradu Landšperka**; údolím v pr. k host. pod hradem a odtud na kopec, jenž je posledním výběžkem Třebovských Stěn k S., jež jeví se nám tu složeny z pískovců peruckých, místy lupky a flíčkami uhlí proložených, nad nimiž spočívají zelenavé pískovce korycanské. K hradu vede přímá cesta od host. »pod hradem« i nově upravená cesta od poč. vsi Landšperka, jež slula dříve Budy a pokrývala celé návrši Podhradí. Sotva patrny jsou již stopy nejnižšího opevnění na poč. vsi, a první příkop hradní je už docela zasypán zemí; nad ním nachází se mezivalí s nepatrnými již zbytky zdí; nad mezivalím zvedal se hrad do značné výšky; zbyla z něho již jen jedna holá zeď a ssutiny kamení. Hrad sloužil ne tak za ochranné sídlo jako za ochrannou tvrz okolní krajiny, založen byl snad Otakarem II., kdy celá ta krajina k pomeznímu lesu patřila. Zástavou královskou měli jej však v držení v tyto časy Heřman z Ústí a Oldřich z Drnholce z kmene Kouniců moravských. Po jejich otci Vilému z Drnholce dostalo Ústí své zněmčené jméno (Wilhelmswerde — zkomolené Wildenschwert). Heřman založil později rod pánů Rychnovských. Za Václava r. 1285 držel Landšperk se Svojanovem Záviš z Falkenštejna se svým synem Ješkem, později daroval král hrad Cisterciakům zbraslavským, však po smrti jeho v Olomouci (1306) zmocnil se ho na čas Hajman z Dubé a klášter sám r. 1338 zastavil zboží landšperské markrabí Karlovi (do r. 1341), r. 1343 Janovi biskupu Olomouckému a konečně prodal je r. 1358 biskupství litomyšlskému.

R. 1425 opanovali hrad Sirotci, byl tu pak pánem pověstný Jan Městecký z Opočna, proti němuž Sirotci hrad r. 1429 znovu oblehli a se ho zmocnili, načež pan Městecký opět na stranu táborskou přestoupil a hrad později Janovi z Jenštejna na Hrubé Skále postoupil. Drahnou dobu vládl tu rod Kostků z Postupic a po jiných ještě změnách Vratislav z Pernštejna (1564), později Adam Hrzán z Harasova (1588) až konečně od r. 1622 Karel z Lichtenštejnu, jehož dědicové vládnou tu dosud. Zatím hrad již od sklonku 16. století chátral a za Hrzánů úplně sešel.

Od zřícenin přes vesnici dáme se ku got. kapli z r. 1894., v místě vyvýšeném, kde bývala nasypána bašta, srubem hájená při vstupu do předhradí. Odtud je pěkná vyhl. směrem k Žamberku (kostelní věže lze rozeznati) na Kunvald, Kyšperk, Rokytnici se hřebenem Orlickým, k SV. na Suchý Vrch a Kladský Sněžník, k J. na Ústí a Kozlovský hřeben.

2. **Žampach.** Od host. u nádr. v l. do stráni zaříznuta je silnice, jež vede do Hnátnice, vsi s mech. tkalcovnou firmy Jan Hernych a syn a kost. sv. Petra a Pavla; jdeme vsí 3/4 hod. a pak ještě 1/4 hod. dále až do vsi Žampachu (1 1/2 hod.) Dál jako na str. 102.

Za zastávkou hnátnickou údolí Tiché Orlice se poněkud rozšiřuje, nicméně nepozbývá půvabů; ze syté zeleni vystupuje místy červeň pískovců permských za nedlouho jsme již ve stanici

Dolní Dobrouč. Blíže stanice host. na kraji stejnojmenného městyse, jenž táhne se odtud do kopců s kost. sv. Mikuláše celou hodinu cesty a splývá s Horní Dobroučí

opět půl hod. dlouhou. Provozuje se tu zvláště tkalcovství a košíkářství. Podle potůčku, jenž obě osady odděluje rybníkem, je tu pěkná cesta až na konec H. Dobrouče, kde v pr. vystupuje hadovitě na hřeben

Třebovských Stěn po němž k jihu pěkná je vycházka přes Polici (608 *m*) do Třebovice a odtud buď k zast. Semanínu (22 *km*) nebo přes Rybníky do České Třebové (28 *km*.)

V půvabné dolině Orlice mineme v l. ještě ves Rotnek a Jankovice, načež údolí se opět zúží a branou jeho u samého Kyšperku přes Orlici vjedeme vsí Kunčicemi do stanice

Kyšperk, kde bývá delší zastávka a je dobrá příhodná nádr. rs. Městečko české (1185 ob.) nad stokem potoka Lukavice s Tich. Orlicí, známo je výrobou nitěných knoflíků a kartáčů i průmyslem sirkářským; je tu také tkalcovna, dvě hedvábnické dílny, rukodílné tkalcovství, pivovar a lihovar. Do prostranného, domy s podloubími vroubeného, sochou P. Marie z r. 1721 zdobeného náměstí hledí chrám sv. Václava z r. 1680 s bohatou štukovou výzdobou vlaskou na stropě. Obraz sv. Václava na hl. oltáři (zcela proti domácí tradici) malován víd. malířem Sambachem (1785), obrazy »Obřezání Páně« a »Narození« jsou od kyšpereckého rodáka A. Regnarda († 1824) a basreliefová kříž. cesta z terrakoty pochází z Francie. Ke kostelu přiléhá nepřístupný zámek, vyst. Hynkem Vítanovským z Vlčkovic na místě starší tvrze Jana Buriana ze Žampachu; žel, že nelze tu shlédnouti sbírku podobizen Kolovratů, Vítanovských, Bredovů, Herzánů, Harrachů a Marcoliniů, z nichž mnohé jsou díla umělecká. Lze tu však blíže vchodu shlédnouti *sáně Napoleonovy*, ony, na nichž r. 1812 přijel Napoleon z Ruska do Drážďan; zůstaly tam do r. 1823 u saského ministra Karla Marcoliniho, jehož syn Petr ujav Kyšperk, dal je sem převézti. Možno také na požádání u zahradníka vstoupiti do parku s kamennou jeskyní o různobarevných oknech a s glorietem o pěkné vyhl.

Hrad Kyšperk zal. asi v 13. stol. jednou větví pánů ze Žampachu, a nejstarší jeho známý držitel Jenič z Kyšperka smutně proslul (1308) loupením zboží landšperského. Zboží kyšperské přešlo od jeho potomků v držení pánů z Potštejna, z nichž Jan Buryan (1568) opustil starý hrad a vystavěl v městečku pod ním novou tvrz; avšak zboží kyšperské roku 1574 král. komisaři Janovi Mladšímu z Valdštejna prodáno. Přešlo pak na Stumbergovy ze Stumberga a pány z Losenšteinu v r. 1650 na Mik. Vítanovského z Vlčkovic, jehož syn přestavěl tvrz v nynější nevýstavný dvoupatrový zámek. Po přeslici stal se tu pánem Norbert Leopold Libštejnský z Kolovrat, pak hrabě Harrach, rod pánů z Bredova, saských pánů Marcoliniů, jichž rod po přeslici tu dosud vládne.

Hradiště Kyšperku a Landšperk. Ze Sedláčkových »Hradů a zámků«.

Stopy hradu nalézti lze nad zám. parkem, kde pěkné návrší ve dvé je rozděleno. Na jedné jeho rozsoše, k níž dojdeme ulicí Svatojanskou od budovy obec. a měšť. škol stojí »*Svatojanská kaple na Kopečku*«, vystavěná ze zříc. hradu v l. 1707—1736 (hlavně od Jana Čenka z Bredova) v podobě pětihranné s pěti věžicemi, pěti dveřmi i okny atd. (vším v počtu 5). Od kaple vidíme na druhou rozsochu, kde z býv. hradu zbývají jen patrné ještě valy; za hradištěm vystupuje malebně Landšperk, k vých. Suchý Vrch za Jabloným, Kladský Sněžník s rozhl. k SV. a S., Sv. Anna na českém a Černá Hora na Bystřickém hřebenu Hor Orlických, za jasu nejseverněji vystupuje i Sněžka. Na hřbitově Kyšpereckém pochován je spisovatel a buditel F. Vl. Hek, jenž ve vrchnostenském dvoře zdejším zemřel r. 1847.

Hostince; Besední dům (8 pok.) a hotel Krištůvkův (6 pok.), Panský dům (4 pok.), Rs. Fr. Palečka, M. Pavlišty, J. Nágla. Na Orlici plovárna.

Výlety z Kyšperka.

1. *Procházky vděčné v okolí Kyšperka* poskytuje bažantnice s lesnatým údolím *Vokřinami*, jež za ní se táhnou a s *lesem špitál-*

ským od bažantnice 20 min. vzdál. (stará vodárna z r. 1614) a konečně 1 hod. cesty vzdálená obora s pěknými průseky.

2. Na Český Hřeben Orlický. Buď drahou do Žamberka a odtud přes Kunvald nebo Rokytnici jako na str. 102 nebo: k nádraží a podle pans. dvora vzhůru k bažantnici, podle Vokřin a špitálského lesa (na podzim tu bývá hojný hořec *Gentiana ciliata*) do *Šedivce* (3 *km*) s úhledným novým kostelíkem a pěknými výhledy do dalekého okolí. Zde přímo dále přes silnici Žambereckou svahem dolů do malebně v údolí Divoké Orlice položeného městyse **Nekoře** ($4^1/_2$ *km*) s kost. sv. Mikuláše z r. 1698, mech. tkalcovnou Hernychovou, sirkárnami (v blízké Bredůvce malé Ls.) školou košíkářskou a stanicí pro chov pstruhů a lososů (přístup na požádání ve škole). Odtud (proviant s sebou) vzhůru údolím Orlice (pro dobré chodce) stále pěknými partiemi do *Pastvin* ($7^1/_2$ *km*) zprvu po pr. pak po l. břehu do *Klášterce* ($11^1/_2$ *km*). Odtud pak zpětným směrem dle str. 104 podle Orlice k Ostrovu (Nesselfiek) a po hranicích zemských podle Orlice do *Bartošovic* (20 *km*). Odtud dále jako na str. 103. Výlet dvoudenní s nocl. v Bartošovicích, ev. s pokračováním dle tratě II. c. na Kunštát a Dušníky (3—4 denní).

Z Kyšperka sledujeme stále již Tichou Orlici po pr. jejím břehu podle táhlého hřebene Herklice (v pr.) roztáhlými osadami Kunčicemi a Orlicí.

V Orlici poutá nás dvouvěžatý chrám P. Marie, při němž obstarávali služby boží mnichové kláštera Sv. Kříže Větš. I domnívá se řed. měšť. šk. v Ústí E. K. Zeiner, že tu snad býval onen klášter, jejž Palacký hledá v Orlíku u Brandýsa n. Orl. (str. 120) Na horním konci Orlice býv. tvrz vladyk z Orlice později Strachotů z Královic; nyní je tu mech. tkalcovna. V Kunčicích je fil. kostel sv. Anděla Strážce, sirkárna a závod kartáčnický.

Na konci tohoto osídlení pojednou údolí se do plochy rozšíří i vyjedeme k zast.

Verneřovice-Čermná. V pr. vidíme rozlehlou ves Verneřovice s kostelíkem sv. Jana Křtitele a daleko za ní táhnoucí se Čermnou (5 *km*), v novější době často vyhledávané Ls. (dotazy zodpoví S. Vacek a spr. školy ve Verneř.).

Čermná má 3210 ob. a dělí se v část katolickou (dolní) a evangelickou (horní) s dvěma kostely, bratrskou vychovatelnou, sirotčincem a hřbitovem. 3 *km* dále k J. »na Vrchách« pout. kostelík *Maria Cell* z r. 1875 s rs. a pěkným rozhl. na kotlinu lanškrounskou.

Za Verneřovicemi prudkým obloukem překročí trať Orlici do příkře vříznutého údolí, jehož bok tvoří zdvižený taras (opuka a rula). Těsným horským údolím, jehož boky prahorní jsou ve výši kryty opukami, dospějeme za krátko do půvabně položené stanice

Jabloné n. Orl., městečka (1267 ob.), vlídného Ls. s domky částečně do zelených svahů údolí rozptýlenými (osada Lubník.) Čile se tu provozuje různý průmysl: výroba paramentů (dílny Neškudlů stojí za návštěvu), kartáčů (továrna Filipova), nitěných knoflíků (Orlické družstvo), klihu (četné klihárny výše v údolí řeky) a obuvi. Je tu vý-

stavná budova školní, postavená záložnou na vrchu nad městečkem, far. *kostel sv. Bartoloměje* (nedaleko od něho t. zv. baba, dle pověsti kříž cyrillomethodějský). Rodákem zdejším je buditel Fr. A. Vacek (1779—1854), posléz farář v Kopidlně. Ryb. spolek provozuje chov pstruhů.

Hostince: Rs. u nádraží se zahr. Na náměstí host. Neškudlův (3 pok.) a host. u Sokola (3 pok.)

Výlety z Jabloného.

*1. **Vorlička - Bystrc.** Téměř všechna údolí postraních přítoků Orlice náležejí k půvabným idyllám horským. V samém Jabloném ústí Orlička, na níž leží ryb. ústav zdejšího spolku a kousek dále již zužuje se těsné lesnaté údolí u tak zv. *Hradisk* (brány), z něhož přichází vodovod s pitnou vodou. Údolím tímto (nedaleko v l. za Hradisky »panská Skála«, pod kterou za husitských válek ukrýval se ryt. Walter z Bystrce a z vděčnosti pak Hradiska obci Jablonému daroval), dojdeme za hod. do vsi (nár. smíš.) *Vorličky* v krásné horské poloze; projdeme vsí až ke kostelíku, odkudž dáme se k J. $^3/_4$ hod. do *Čenkovic*, tkalcovské nár. smíš. vsi na úpatí *hory Bukové* (958 *m*), která však neposkytuje vyhlídky jsouc zarostlá; hranice česko-moravská jde přes její vrchol; na úpatí při mor. straně host., odkudž s kraje lesa naskytuje se pův. výhled. Od kostela Sv. Vavřince k Z. sledujeme potok Bystrcký druhým půvabným údolím do vsi *Bystrce*, kde nedaleko fary spatřují se stopy staré tvrze. Od kostela sv. Jakuba dáme se k S. $^1/_2$ hod. do Jabloného (celkem 4 hod.)

** 2. **Suchý Vrch.** Z nám. k S. a při rozc. v pr. přes kopec do vsi *Jamné*, táhnoucí se hodinu cesty do vrchu, jejíž obyvatelstvo se hlavně kartáčnictvím zabývá. Stoupáme vzhůru až k mysl., kdež dáme se v l. k lesu a podle kraje dále dle značek ještě $^3/_4$ hod. na vrchol hory také Černá Hora nebo Široký Kámen zvaný (981 *m*, $2^1/_2$ hod.) Žulové balvany i přes vyrůstající mlází dovolují krásný rozhled do tří zemí. Zvláště přes Králíky na Kladský Sněžník a Kladsko k Bystřici i pevnosti Kladské je úchvatný. Na Moravu vidíme přes Dolní Orlici a Šenavu na horu Jeřábovou a Nízký Jeseník až do okolí Olomouce.

V Čechách přehlížíme Lanškrounsko až daleko do Litomyšlska, vidíme k Pardubicům, Hradci Králové, na celé Žamberecko a Ústecko s Rychnovskem. Můžeme se tu občerstviti jen čistou pramenitou vodou. Sestoupivše podle pramenů do údolí najdeme již snadno cestu podle lesního potoku, jež dovede nás až do *rybářského statku Jamné* (za $^1/_4$ hod.), velkého závodu pro intensivní chov ryb pstruhovitých, založ. spis. tohoto průvodce r. 1896 (nyní majitel K. Podhorský v Praze, přístup na požádání). Odtud v l. silnicí $3^1/_2$ *km* do Jablonného.

3. **Faltus** (685 *m*), vrchol nad Sobkovicemi s dalekou vyhl. ke Krkonošům, vyžaduje poměrně značného stoupání; nejmírněji silnicí žambereckou až ke kraji Jablonského lesa, kde odbočíme v pr. stezkou k S. na vrchol ($1^1/_2$ hod.) Sestoupíme prudkým spádem vsi Sobkovic do Údolí Orlice, zde přes řeku a trať na silnici (kousek v l. možno navštíviti ryb. statek Jamné — viz č. 2.) a touto v pr. do Jabloného (zpět $^3/_4$ hod.)

4. **Rybářský statek Jamné. Těchonín. Studenecký les. Faltus.** Z Jabloného k S., při rozc. v l. silnicí údolím Orlice mezi četnými klihárnami, podle pily a mlýna, krásnou partií $3^1/_2$ *km* k ryb. statku Jamné (srovn. č. 2.); odtud buď dolů k Orlici a podle tratě

5. Kladský Sněžník a Vys. Jeseník s Pradědem.

proti vodě vzhůru údolím anebo od ryb. statku přes vrch silnicí do *Těchonína*; pův. horské vsi (žel. zast.); touto dolů k řece a přes trať vzhůru do *Studeneckého Lesa* (718 *m*). Vděčný výstup na rulové skalí z lesa strmící, jež poskytuje krásnou vyhl. na údolí Orlice s Těchonínem a Celnou a vzhůru přes Lichkov ku Kladskému Sněžníku s osadou Lipkou na úpatí, a daleký rozhled na Ústecko a Lanškrounsko. Sestup k silnici a touto v pr. do Studeného (dobrý host.) a dále do Bořitova, kde odbočíme v l. na *Faltus* (viz č. 3.) a Sobkovicemi sestoupíme k Orlici, a dáme se v pr. silnicí do Jabloného. (Celkem 4—4½ hod).

5. **Na Český Hřeben Orlický.** Od mlýna v Lubníku nadejdeme si zákrut silnice žamberecké a touto jdeme dále na Bredůvku, zde za rozc. odbočíme polní cestou v pr. do Nekoře a jdeme touto až k Orlici, odkudž sledujeme proti vodě tok Div. Orlice jako z Kyšperka při č. 2. přes Pastviny, Klášterec a Ostrov do Bartošovic (5 hod.). Druhou cestu viz níže přes Mladkov.

6. **Kladský Sněžník.** Viz níže u Mittelwalde (Středohoří).

Z Jabloného stále údolím Tiché Orlice k Sobkovicům (v l. do vrchu se táhnoucím) a těsnou, lesnatou dolinou, kde roste s hor sem snesená kýchavice do zast.

Těchonína (viz výše výl. č. 4 do Studeneckého lesa a na Faltus) u Nových Domků (Neuhäusel) a dále k S. úvalem rulových skal podle Celné a Dolan k Mladkovu (v l.). Zde trať se obrací k vých., aby u Lichkova stihla rak. celní stanici.

Mladkov—Lichkov. Host. u nádraží; do zněm. tkalcovského městečka Mladkova ½ hod. Osada pův. česká poněmčena již v 13. stol. Na sever zvedá se nad Mladkovem rulový kopec hora *Adamova* (762 *m*) s kapličkou, od níž je krásný rozhled na krajinu Kladského Sněžníku s Králiky a pozadím hory Jeřábové a Jeseníku, na Suchý Vrch s Boudou a Vys. Kamenem a daleko k Čes. Třebové a Ústí n. Orl. s příznačným hřebenem Třebovských Stěn. Nad l. břehem Orlice spatřují se rozvaliny, jimž říká se »bílý zámek«. Jsou to zříc. srubu, jejž postavil si tu asi na poč. 16. stol. zadlužený Jan z Potštejna a na něm nějaký čas bydlil. — Host. Kindlerův. Lázeňky.

Výlety z Mladkova.

1. **Ostrov** (Nesselfleck.) **Bartošovice. Sv. Anna.** Zpětným směrem dle č. 5 c. na str. 101 do Bartošovic (2½ hod.), odkudž lze dle téže str. učiniti některý výlet do okolí nebo dle str. 116 pokračovati úvalem Orlice do Kunštátu a do Dušník.

2. **Mittelwalde.** Stejnou cestou jako při č. 1. k S. přes Něm. Petrovice ½ hod. k pohranič. host. Steinscholzen (pěkná vyhl.), kde překročíme hranici do prus. Steinbachu s pozoruh. starým dřev. kostelíkem; kousek za kostelíkem v l. k S. a pěkným lesem do Mittelwalde.

3. **Suchý Vrch** (981 *m*), nejlepší vyhl. bod okolí. Za stanicí v pr. ku dvoru, od něhož vede přímá

cesta pod lesnatou Boudou (v pr.) do Bořikovic (N. Ullersdorf.) Vsí k J., kde pak silnice ves opouští, dáme se v pr. ku kraji lesa k obrázku, odkudž stoupá cesta k vrcholi (2 hod.). Viz str. 128.

4. **Kladský Sněžník:** *a*) Dále drahou přes Králiky do Červ. Potoka (viz níže ve směru tratě III*b*), odkudž je výstup poměrně nejobtížnější. Lépe je voliti některý výstup s pruské strany a přes Červ potok se vrátiti. — *b*) Přes Mittelwalde. Do Mittelwalde buď drahou nebo pěšky dle č. 2., dále v stejném severových. směru 5 *km* do Lauterbachu, přímo dále 4 *km* do Neundorfu, odtud v stejném směru 2 *km* do Urnitz a 2 *km* k Wölfelsfallu, dále dle *c*), kdež jedeme až do Ebersdorfu nebo Langenau a odtud (možno zjednati povozy) přes Wölfersdorf (výstup nejpohodlnější, viz níže ve směru teto tratě). — *d*) *Přes Mittelwalde a Klappersteine* viz níže ve směru tratě.

V Mladkově dělí se trať; ponechávajíce si odbočku na Králiky jako trať III. *b*) k pozdějšímu líčení, beřeme se touto podle Lichkova ještě 2 *km* k vých., a odbočujeme, od králické tratě k S. přes hranici zemskou a přes rozvodí moře Baltického a Severního do pruské celní stanice Středolesí:

Mittelwalde. Vše musí vystoupit. Celní prohlídka. Na stanici možno vyměniti peníze rak. za pruské, což je žádoucí. Nejjižnější místo hrabství Kladského nad Nisou s 3000 obyv. se starším kat. a nov. evang. chrámem a starým zámkem hr. Althanna na nám. Tkalcovský průmysl, výroba záclon a obuvi, vyšívačská škola.

Hostince: Zlatá Hvězda. Pok. 1·75—2 mk, snid. 40 pf. Černý medvěd. Žlutý lev. Bílý kůň. Nádr. rs. se zahr.

Výlety ze Středolesí—Mittelwalde.

1. **Meisen a Švédské Šance.** Stará rak. silnice k J. vede přes Meisenberg (550 *m*), kdež v l. odbočuje cesta na Dreihöfe a za nimi na lesnatý hřeben Švédských Šanců s ochr. chýší a pěkn. vyhl.

2. **Suchý Vrch.** Místo silnicí přes Meisenberg (dle č. 1.), jděme údolím mladičké Nisy k J. skrze Šenov (Schönau) a později na silnici skrze Bobišov k zems. hranici u Dolní Lipky, přes hranici. Tichou Orlici a trať želez. do Bořikovic (N. Ullersdorf) a těmito k J. jako při č. 3. výše (3 hod.)

3. **Rübenberg,** ½ hod. k záp. ležící kopec (587 *m*) s pěkn. vyhl.

4. **Dreitannenberg** (737 *m*). Z města k S., při rozc. v l. serpentinou (nadcházky v l.) do Rosentálu až k rs. Kürzelově, kde odbočí se v l. přes zříc. *Schnallenstein* do Seitendorfu a přímo vzhůru na vrchol. Sestupem do Peuckru (viz str. 116) octneme se v Bärenwaldu pod Českým Hřebenem za 3½ hod.

5. **Čihák** s lov. zám. v Čechách. Od stanice v pr. podle tratě zal. sady; po ½ *km* v l. přes trať do *Hirschhäuser* (Rs.). Přímo dále k Z. Grenzendorfem do Ostrova (Nesselfleck) a jako na str. 104. k Čiháku anebo na Rübenberg a přímo dále do *Čiháku* (str. 104 5 c.)

6. **Franzenshöhe.** Přes Gläserdorf do *Lauterbachu* (1 hod., oblíbené Ls., hot. Anlauf se chválí, noclehy: Walter a j.), vsí v pr. a na výšinu 698 *m* (1½ hod. s pěkným rozhl.

7. **Kladský Sněžník** přístupen odtud několika směry: *a*) Přes Lauterbach jako při č. 6., odtud

přes Franzenshöhe, s níž dále vede cesta znač. na *Schafhäuser*, *neundorfskou* boudu (Neundorfer B.), na *Malém Sněžníku* a k *Švýcarství* na hřebenu (3 hod.). Dále po hřebenu ještě 3/4 hod. *b*) Přes *Wölfelsgrund*. Stejným směrem jako při *a*) do Lauterbachu, přímo však dále přes Neundorf a Urnice k Wölfelsfallu, odtud dále viz níže při Langenau. (Celkem 5 hod.) — *c*) Jako při *a*, *b*) do Lauterbachu, avšak vsi podle potoka vzhůru až na hřeben při úpatí Malého Sněžníka (hraniční kámen II. 83), zde v pr. přes Thanndorfskou cestu okolo Mal. Sněžníka (1348 *m*), ještě 1¼ hod. k *Švýcarství* (v pr. Velký Sněžník s rozhl. a vzhůru na vrchol. — *e*) Přes **Thanndorf.** Z Mittelwalde nejpohodlnější výstup 5 hod. s pozvolným stoupáním Buď Gläsendorfem nebo Schöntalem do Hor. *Thanndorfu* k mysl. (až sem sjízdno 2 hod.). Odtud lesem značen. cestou (průvodčí příjemný) k hraničnému kameni č. 83 a na hřeben Mal. Sněžníku po hřebenu povlovně vzhůru a přímo v pr. k rozhl. na Vel. Sněžníku, odtud pak dolů k Švýcarství, — *f*) Přes Klappersteine. Velmi pěkná partie přes Schöntal a Neissbach 2 hod. na nejjižnější bod hřebene, kde s balvanitého pole nabízí se krásný rozhled (u hranič. kam. č. 115) na celé hrabství kladské, do Čech i Moravy; přes hrabství viděti až na Krkonoše. Také od hranič. kamene č. 118 je pěkný rozhl. (na kuželovitý kopec s hradem Schambachem; bílé šipky ukazují k pramenům Nisy). S Klappersteinu (1138 *m*) po hřebeni podle hranice zemské dojdeme k vrcholi *Hleďsebe* (Flammenpappel 1185 *m* 4 hod.) a k hraničnému kameni č. 83, odkudž pokračujeme (jako při *d*).

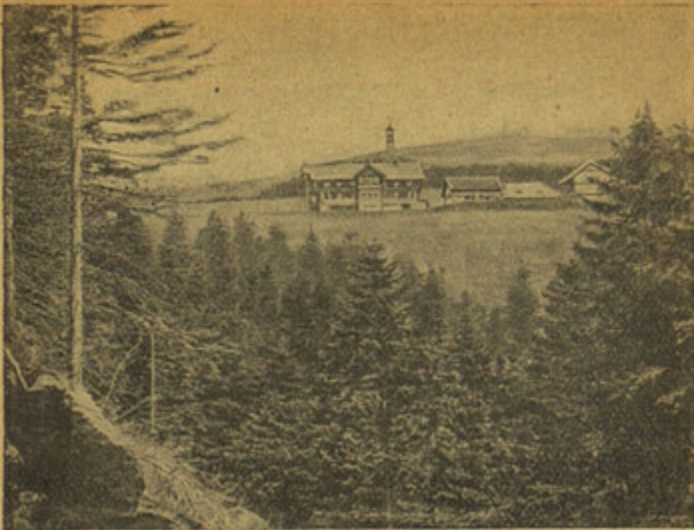
Západním nízkým bokem Bystřického hřebene vede nás trať podle Nisy (v pr.) k severu míjíc Herzogswald a Schönfeld se zámkem (v l.) do zastávky

Ebersdorfu (nádr. rs.), velmi vhodného východiště na **Kladský Sněžník.** Do **Wölfelsdorfu** 8 *km* (povoz až k Wälfelspallu; většinou beze stinu radno jeti za 4 mk; omnibus 1·20 mk). Ves **Wölfelsgrund** (520—600 *m*) je oblíbené Ls. Host. nejlepší *Z. Forelle*, *Z. guten Laune* (zvlášť oblíbený, pok. 75 pf až 3 mk, T. d'h 1·50, také v zimě otevř. jízdy rohačkami; několik vill s pokoji). *Tyroler Hof* (dobrý). Byty týdně 6—30 mk. Bystřina Wölfel tvoří tu malebný vodopád **Wölfelsfall** 30 *m* vys. (přístup zahr. host. Z. g. Laune; vstup na můstek, v pr. 42 stupňů vzhůru a 82 dolů k vyhl. proti vodopádu). Z Wölfelsgrundu možno voliti různý směr: *a*) *Stará cesta*, dosti příkrá údolím Wölfly 2—2½ hod. k Švýcarství na Sněžníku. — *b*) Mírněji stoupající silnicí; u mostu v horní vsi na pr. břeh Wölfly a přímo k Malému Sněžníku dále po hřebenu až k Švýcarství 2—2½ hod.

c) Nejpohodlněji od konce vsi za mysl. novou silnicí Prince Albrechta až k vozovce v pr. odbočující, jež okolo Heubergu vede na silnici od Seitenbergu přicházející, touto dále 2½ hod. k Švýcarství.

d) *Přes Pannu Marii Sněžnou* Vých. od host. z. gut. Laune vede nová označ. cesta 1 hod. k pout. kostelíku P. Marie Sněžné na **Špičatém vrchu** (Spitziger Berg 816 *rs. z. schön. Aussicht*, pok. 1 až 2 mk, Ls., slabší host, *z. Maria Schnee.* Rozhledna poskytuje rozhled na hrabství a hřeben Kladského Sněžníku a náleží k nejkrásnějším v Kladsku. Odtud k vých. podle mysl. (průvodčí příjemný) přes silnici prince Albrechta a přímo dále mezi Heubergem (v pr.) a Černou Horou (v l.), pak k S., po ¼ hod. opět k vých., za ¼ hod. jsme na pěšině »Schlegelské« zvané (ukaz.) touto na vrchol (3 hod.).

e) *Přes Puhu.* Krásnou silnicí prince Albrechta až k host. Puhu,

Vrchol Kladského Sněžníku. Pod ním Švýcarství.

(odtud lze za hod. dojíti k rozhl. na Černé Hoře 1207 *m*), kdež ukážou cestu, po níž nelze zblouditi a jež pohodlně vede až na Sněžník; jdem od host. lesem asi 6 min., pak v pravém úhlu mezi domky Heudorfu a přímo dále lesem k jihu (bez vyhl.) až na »Schlegelsteig« a touto na Sněžník ($3^1/_2$ hod.). **Švýcarství** ve výši 1218 *m* s host, (11 pokojů po 1·5 mk) je majetek prince Albrechta Pruského. Odtud na Sněžník do výše 1415 *m* stoupáme 40 min. na 200 m. (10 min. k jihov. Vlašťovčí Kameny, skalní útes ve výši 1254 *m*); po 20 min. hraničný sloup mezi Čechy, Moravou a Kladskem; kloboukovitě vyklenutá kupa nese ve středu 30 *m* vys. rozhlednu císaře Viléma z r. 1895—99 s rs. (žádný nocleh). Vyhl. je odtud rozsáhlá: k S. na Soví Hory a Waldenburské pohoří s okolím Landecku a Kladska v popředí, k vých. na úval, v němž spočívá Staré Město mor. a za ním zvedá se Jeseník s Pradědem, Serákem, Vys. Holí, k záp. Orlické Hory s Mittelwalde, Wölfersdorfem, Ebersdorfem a Špičatým vrchem v popředí; rozeznáváme svatoannenskou kapli na Hřebenu, také Vrchmezí a dál na severu Hejšovinu a i obrysy Krkonoší. K J. táhne se hřeben Sněžníku přes Malý Sněžník až na skalí Klappersteinu a prohýbá se pod ním údolí Moravy a nejzáze rozeznáváme Králíky s pozadím Suchého Vrchu. Srovn. květenu na str. 11 a popis na str. 13. Sestup: Nechcete-li voliti k sestupu některý zpětný směr do Wölfelsgrundu nebo některý směr na Mittelwalde (str. 131), volte směr do Čech nebo Moravy: *a údolím Moravy* do Červ. Potoka k stanici (3 hod.) nebo až do Králík (4 hod.). Morava sbírá se ze dvou pramenů na již. svahu Sněžníka. Serpentina

kolem vrchu (2 hod.) vedoucí (6 min. pod vrcholem odbočuje cesta k *Tvarohovým Dírám*, 3 jeskyňkám s hnízdy vápence v rule jde podle pramenů do údolí; po 2 hod. konec lesa. Mezi domky Horní, Velké a Dolní Moravy dospějeme až k stanici; z Velké Moravy možno nad kostelem $^1/_2$ *km* odbočiti v pr. a tak si kus nadejíti. Kdo chce do Králík, jde jen silnicí až do Červ. Potoka. Zde přes trať a silnicí beze stínu do Králík.

b) Do *Starého Města* mor. vede červ. označená cesta $2^3/_4$ hod. a může se odtud (viz níže trať III. b) prodloužiti pochodem na Praděd. Taktéž sestup *c*) do *Ramsova* na moravsko-slezskou dráhu bíle a žlutě označ. cestou přes Fichtlich 7 hod. možno prodloužiti pochodem na Šerák a Praděd.

Brzy za Ebersdorfem objeví se nám půvabná dolina pod Bystřickým Hřebenem (v l.), v níž leží nedaleko stanice (10 min.)

Lázně Langenau, jež v l. v údolí malebně jsou rozloženy. Nádr. rs. Ves, 10 min. vzdál., má 1000 obyv. a železité i slatinné Lz. s vodoléč. ústavem a pěknými sady. Bývá tu přes 1200 hostů.

Hostinec: *Láz. dům* (pok. 2 mk, snid. 75 pf. T. d'h. 1·5 až 2 mk pense denní 4 až 5 mk). Jägerhof, Annahof, Rupprecht. Rs. ve ville Urban a Merkur se zahr. Láz. taxa 10, za 2 os. 12 mk, rodiny od 3 os. 15 mk. Pitné želez. kyselky.

V nejbližším okolí pěkné vycházky na *Grafenfichte* (20 min. s pěkným rozhl.), *Scharfe Ecke* (15 min.) v l. od silnice do Bystřice, *Krähenberg* (pěkná vyhl.), *Belvedere* (pěkná vyhl.), *Waldhäuschen* ($^1/_4$ hod.).

Také některé výlety odtud přes Bystřický Hřeben k Čes. Hřebenu jsou půvabné, na př. přes **Kavčí Horu** (Dohlenberg) na **Jestelkoppe**, přes Lichtenwalde na **Dreitannenberg** (s vyhl. k Vys. Kořenu a Sv.-Annenské kapli). Brzy za lázněmi stihneme stanici

Bystřici Kladskou (Habelschwerdt, město se 6500 ob., dobrý host. Deutsches Haus), jež má pěkné okolí. Z blízkých bodů je půvabný **Wustung** s chovem pstruhů, sady, kavárnou ($^3/_4$ hod.), **Kavčí Hora** (Dohlenberg, 2 hod.), **Jestelkoppe** (2 hod., s ochr. chýží a vyhl.), krásná je partie přes Brand do údolí Orlice na Grünborn (14 *km*) a na Heidelberg (s vyhl.), vděčná je vycházka na vých. do **Kieslingswalde** (lomy ve vrstvách shodných s našimi chlomeckými, mnoho otisků listů a zkamenělin); *Siebenhirten*, malebné skály, osamělé slepencové turně) a konečně přes Wölfelsdorf a Špičatý Vrch na **Kladský Sněžník** (5 hod.). — Podle Nisy stále mohutnější béřeme se k S., míjíce Krotenpfuhl a v pr. Waltersdorf, pak Grafenort a Rengersdorf a stihneme stanici

Kladsko, o níž s okolím obšírněji jednáno na str. 77. Na trati z Kladska do Vratislavě zajímá nás ještě stanice

Střelín (Strehlen), město s 9000 ob. (Hot. Fürst Blücher, pok. 2 mk., snid. 40 pf., oběd 1·50 mk.), odkudž cestou na

Rummelsberg dojdeme k českým osadám *Husinci* (v pr.) a *Poděbradům* (v l.), jež r. 1749 založeny českými evang. reform. z Čech vystěhovalými dosud zachovávají jazyk český. Na jubil. výstavě r. 1908 byla odtud v Praze deputace Čechů pruských. Za Střelínem brzy následuje

Vratislav, o niž zevrubněji čteme na str. 82.

Trať III. b Mladkov. Králíky—Šilperk. Králíky—Hanušovice. St. Město.

Z Mladkova (str. 129.) sledujeme tratí ještě na krátko běh Tiché Orlice do nedaleké stanice

Králíky, od města ještě ½ hod. vzdál. (přestoupením na trať k Mor. Šilperku možno dostihnouti městu bližší zastávky). Město s něm. větš. má státní odb. školu pro prům. dřevařský, polepšovnu pro mlad. kárance, továrnu na zboží hedv., tkalcovnu, parní mandlovnu, chem. bělidlo a pod. závody. Nedaleko poutní místo s býv. *klášterem Servitů* (1696, obnoveným 1846) *s kopcem Matky Boží* (½ hod.) je původcem průmyslu škapulířského, rozvětveného řezbářství, hračkářství a obrázkářství. Od poutn. kostela je pěkná vyhlídka na kotlinu králickou. Ambity klášterní jsou plny obrazů a oltářů (jeden z lidských kostí) a kaple s ostatky svatých má 28 mramorových schodů (svaté schody) k oltáři s ostatky. V městě samém *chrám sv. Michala*, pův. protestanty před válkou 30letou vystavěný; na kašně allegorie tkalcovství a soustružnictví jako hl. odvětví zdejšího průmyslu.

Hostince: Retter, Zlatá Studně (Šrámek). U labutě. Parní, vanové a sprchové lázně. Odbočná trať do Mor. Šilperka vede z Červ. Potoka přes Bílou Vodu a Heraltice 19 *km*. 3 vlaky denně (v letě v neděli a ve svátek 4).

Výlety z Králíků.

1. **Suchý Vrch.** Z předměstí Dol. Freudu od hřbit, označ. cestou přes vodu do Bořikovic a odtud dále jako na str. 130 nebo na kopec Matky Boží, odtud na J. do *Kressenbrunn*, odkudž má město svůj vodovod a dále k JZ. do něm. Dolní Orlice, dále ¼ hod. silnicí až k hranicím zemským, podle těchto v pr. až k siln. do Bořikovic, touto v pr. na konec vsi a vl. okraji lesa k obrázku, odkudž výstup jako na str. 130 (3 hod.).

2. **Hradební Hora** (Schanzenberg 782 *m*) s pěkným rozhl. na Jeseník a hor. poříčí Moravy.

Možno spojiti s vycházkou na kopec Matky Boží, odkuž dále ¼ hod.

3. Mor. Červ. Voda, ves s rozsáhlým průmyslem textilním přístupna buď tratí Králíky-Silperk nebo přímo silnicí (5 *km*) anebo dle č. 2 přes kopec Matky Boží, Kressenbrun a Dolní Orlici (7 *km*). Kdo by chtěl shlédnouti pramen. Tiché (Bílé) Orlice, mohl by jíti přes kopec Matky Boží ku Kressenbrunu, odtud JV. na vých. konec Orlice, nad níž na úpatí Dědova Orlice vzniká. Horní Orlicí zpět do Dolní a v l. silnicí do Červ. Vody (10 *km*).

4. **Kladský Sněžník.** Přes Králiky je výlet tento nepohodlný. Dlužno jíti do kopců 1½ až 2 hod. beze stínu, což radno jen v nejčasnějších hodinách ranních: *a*) Nejlépe drahou k zast. Červ. Potoku, odkudž vede cesta bíle a žlutě znač. vzhůru Dol. a Horní Moravou (v rulových bocích na mor. straně hnízda prahorního vápence; lomy; ¾ hod. od lomu nad Hor. Moravou jeskyně Patzeltova s nepatrným vchodem, ale dosti prostranná s jezírkem uvnitř): podle Tvarohových Děr (viz str. 133) k vrcholi. — *b*) Cestou zeleně a bíle znač. přímo z Králíků na Horní Lipku a po českém svahu hřbetu pod Aschenberg a Klappersteine, pak již stále lesem až na hřeben u Mal. Sněžníku. — *c*) Jako při 6. do Lipky, však v l. Střední Lipkou do Schreibendorfu, tímto v pr. do Weissbachu (8 *km*), odtud jako na str. č. 7. přes Klappersteine po celém hřebenu až k Švýcarství a na vrchol (5½ hod.). *d*) Nejlépe drahou do Ebersdorfu a odtud dále jako na str. 131.

Z Králíků podle Čer. Potoka opouštíme území Kladského Sněžníku a béřeme se půvabnou krajinou podle Moravy a stanice *Krumperku-Moravy* i zastávky *Vlaské* do křižovatky železniční, již tvoří

Hanušovice. Zde odvětvuje moravsko-slezská horská dráha do Mor. Jeseníku přes Ramsov, Lipovou, Frývaldov, Mikulovice a Ziegenhals do Krnova (viz trať IV.) a kratičká trať (13 *km*) přes Žibřidovice a Chrastice do

Starého Města, bodu spojovacího mezi Kladským Sněžníkem a Mor. Jeseníkem. Městečku (něm.) s 2117 obyv., v jehož okolí druhdy na zlato a stříbro se dolovalo (doly zničili Husité), nyní jen tuha se těží a tkalcovství pěstuje. Host. Arciv. Eugen, Deutsches Haus.

Výlety ze St. Města.

1. **Kladský Sněžník:** Vzhůru cestou bíle znač. sestup červ. označen. *a*) Pohodlněji, ač dále (4 h.) z města k S. silnicí do Květnova; u novorumburského mostu v l. do Nov. Rumburku, tímto vzhůru příkře k lesu a podle kapličky s křiž. cestou k t. zv. Milíři na úpatí Sněžníku (2 hod.). — b) Z města k bělidlu, odtud v l. polní cestou přes písečné jámy ¾ hod. k posl. domkům Nov. Rumburku a v l. skrze Stubenseifen (Neutznerův host.) k Milíři. — Od Milíře podle pramene Adelinina vzhůru na hřebenovou cestu a touto na Sněžník. (Viz str. 131).

2. **Praděd.** Možno voliti troji směr, pokaždé na některou stanici moravsko-slezské horské dráhy a odtud dále dle tratě IV.: *a*) přes **Koldštýn k vých.** do Heimerlstálu, kde se u kříže cesty dělí: jdeme v pr. po úpatí Eberšáru s krásnými pohledy na Klad-

ský Sněžník i Jeseník ku tuhovým dolům a za nimi k JV. do Koldštýna (cesta zeleně a červ. značk. $5/_4$ hod.). — *b*) Přes Ramsov. Jako při *a*) do Heimerlstálu ke křízi, zde v l, přes Hüttenberg a Kronfalstal do Ostružné (žel. zast.) přes trať a okolo kostela v l. do Ramsova ($2^1/_2$ hod.). — *c*) Přes Nový Losín. Jako při *a*) do Koldštýna, odtud buď drahou nebo podle tratě pěšky k J. přes Franzenstal do Losína ($2^1/_4$ hod.).

Trať IV. Ústí n. Orl. Čes. Třebová. Lanškroun. Čes. Třebová. Zábřeh. Hanušovice. Ziegenhals. Nisa. Vratislav.

Z Ústí n. Orl. (str 121.) sledujmež XIII. díl do Čes. Třebové a jejího okolí. Z Čes. Třebové odbočná trať, od trati Spol. st. dr. u Semanína se odlučující přes

Třebovice s krásnou partií k S. na Třebovské stěny a přes tyto až do Houževce nebo Dobrouče a na Landšperk (viz str. 123.), nebo neméně půvabnou partií k J. přes Královo Pole do *Annenských Studánek* a přes Helvíkov na Hřebečovský Hřbet a po tomto k J. do Hřebečova. Brzy za Třebovicí trať se opět dělí i sledujeme její levé rameno k S. bývalým tunelem v ostrůvku třetihorním podle pravého lesnatého boku Třebovských stěn (v l., v pr. táhlý Damníkov) do

Rudoltic, jež obloukem k S. objedeme (pokud místní drahou je spojené) do stanice

Lanškrouna, kde trať prozatím končí, majíc býti prodloužena přes Albrechtice a Heřmanice do Šilperka, kde by se spojila se sjízdnou již tratí od Králík. Město (5882 ob.) s nepatrnou českou menšinou, sídlo gymnasia a odb. školy tkalcovské, c. k. továrny na tabák (u nádr.), tov. na zboží bižuterní, s pěkným parkem proti nádr., mech. tov. na modní látky, tov. na nábytek, obuv, lepenku, papírové cívky, hosp. stroje, přádelen, domácí výroby plátna, knoflíků, koňaku atd Stará renais. *radnice* na nám. nese dosud české nápisy (žalm CXXVI. a z knih přísloví Šalam.). Do nám. hledí také budova gymnasia a c. k. pošty, nedaleké druhé nám. Josefské, v sad s pomníkem cís. Josefa II. proměněné, chová starý tis. Do nám. tohoto hledí nevýstavný *zámek*, druhdy Heržánem z Harasova z býv. kláštera Augustiánského přestavěný. Vedle něho *kostel*, jehož presbyteř je rovněž pozůstatek z téhož kláštera; ostatní přistavěno r. 1653. V kostele náhrobek (ze 17. st.) *Petra Jelita* († 1388), pátého biskupa litomyšlského. Vedle kostela ob. spořitelna s pam. deskou

na rodáka *Marca Marciho*, fysika král. česk. a osobn. lékaře Ferdinanda III. (1595—1667), jehož podobizna v měst. úřadě se nalézá. Býv. hřbit. kostel *sv. Anny* a *Magdaleny* je stavba Vlacha Antonia Sala z r. 1701. Nejmladší je kostel *sv. Magdaleny* (z r. 1825) na starém hřbitově v ul. Svitavské v místech, kde pův. biskupem Jelitem založen byl klášter Augustianů (1371), jehož mniši později do nového kláštera u kostela farního se přestěhovali a r. 1421 před Husity z města uprchli. Až do 17. stol. byli majiteli Lanškrouna pánové čeští i byla tu také řeč jednací v úřadech česká a všecky zápisy se vedly po česku. Poměry měnily se od r. 1622, kdy od Herzána z Harasova koupili Lanškroun Lichtenštejnové, jimž náleží dosud.

Hostince: Langrův *u bílého koníčka* (7 pok.) a Benoniův *u zlaté koule* (10 pok., omn.) na náměstí. Neugebauerův *u města Vídně* v ul. Svitavské a Morkův *u města Milána* (3 pok.) v ul. Anenské.

Výlety z Lanškrouna.

1. **Zámecký Vrch** se zbytky t. zv. Nov. zámku, jejž r. 1700 začal stavěti řízením Vlacha Antonia Saly kníže Adam z Lichtenštejna; stavba nedokončená požáry vzala pohromu a již nedokončena, ano r. 1756 z větší části pobořena. Zbyla jen třípatrová věžovitá stavba se sklepeními. r. 1802 opravená. Je při ní pěkný sad s letní rs. a rozkošnou vyhl. Jdeme ½ h. ulicí Svitavskou k plynárně, za touto v pr.

2. **Švédské šance.** Šilperskou ul. dostaneme se na silnici a touto 2 *km* do vsi Albrechtic nad říčkou Sázavou (vsí v l. na svahu Schöberlebergu, kde zdaleka je viděti kostelík sv. Anny a socha P. Marie z r. 1713), v pr. přes ves serpentinou po Hutbergu a vych. svahu Schöberlebergu (v l.) až na Švédské šance (v pr.) 7 *km*, zbytky příkopů z let 1637—39 s domkem uvnitř, vl. od silnice lesnatý »*Příkop Umnučených*« a »Rasova louka« připomínají na tehdejší činnost Švédův. Z valů je pěkný rozhled na kotlinu Lanškrounskou ohraničenou k JZ. a Z. Hřebečovským hřebenem a Třebovskými stěnami, k SZ. a S. pak na výběžky Orlických Hor se Suchým Vrchem a dále k SV. a V. na Strážný Vrch u Cotkytle a Vys. Jeseník s Pradědem.

3. **Maria Cell.** Čermná-Vernéřovice. S Lanškrounem k SZ. souvisí Dolní a Horní Třešnoves (Dolní je rodiště litomyšl. biskupa Petra Jelita), kteréž osady v délce 5 *km* projdeme, abychom se octli nedaleko již pod kopcem na Vrcháeh, na němž zvedá se pout. kostelík Maria Cell (6 *km*) s host. z r. 1875. Od kostelíka nebo ze sousedního Kleckelsbergu krásný rozhled. K S. sestoupíme do Čermné (7 *km*), s kterouž souvisí Vernéřovice (v délce 6½ *km*) táhnoucí se až k severozáp. dráze (13½ *km*).

4. **Anenské studánky.** Ls. a Lz., zast. záp. mor. dráhy. Přímo buď: *a)* k J. silnicí do Lukové 4 *km*, před kostelem v l. a vsí 3½ *km* do Damníkova; zde před kostelem v l. silničkou ½ *km*, pak v pr. polní cestou 1¾ *km* do Studánek (10 *km*) nebo *b)* silnicí svitavskou pod Zámeckým vrchem 6 *km*, pak v l. přes Damníkov 3 *km* do Studánek (9 *km*). Jsou tu láz. želez. z r. 1736, v novější době jako Ls. více navštěvované. Host. Neugebaurův. Od kaple Nanebevz.

P. Marie pěkný rozhled do kotliny Lanškrounské. Odtud dále pěkná partie po Hřebečovském hřebenu do krajiny Schönhengstů (viz díl XIII.)

5. Suchý Vrch. Pěkná partie tímto směrem: Jako při č. 2 2 *km* do Albrechtic, těmito v l. k S. do krásného údolí Sázavy k mlýnu, nad nímž v pr. bývala dlouhá chodba (Zinkenloch), nyní až na 1·5 *m* sesutá, dále údolím stále divočejším až do české vsi *Koburku* (9 *km*), zde k mlýnu a od tohoto k S. do *Výprachtic* rovněž českých, kde před kostelem Proměnění Páně stojí stará lípa, pod kterou prý v dobách pobělí zmučen byl farář evangelický. Výprachticemi k SV. do *Čenkovic* (15 *km*), přímo dále a sice kousek od kostela v l. a hned zase k S. přes silnici (z Jabloného do Červ. Vody. a do *Orličky* (17½ *km*); okolo kostela v l. a hned zas dále k S. přímo až na *Suchý Vrch* (21 *km*). Další a sestup viz na str. 128. Nejlépe na nocleh do Jabloného.

6. Klocberg. Výlet možno spojiti s č. 2. a pokračovati od Švédských šanců dále silnicí na Chudobu a *Heřmanice* (10 *km*), zde ještě ½ *km* silnicí dále a v l. k S. polní cestou do smíšené vsi Rýdrovic 12 *km*, kde nad něm. školou vystoupiti lze na *Klocberg* (661 *m*, 14 *km*) na samé hranici českomor. se skvostným rozhledem nejen zpět k J. a JV. přes Švédské šance k Lanškrounu a na Třebovské stěny, ale zvláště na Moravu na Vysoký Jeseník s Pradědem a k S. na Kladský Sněžník a přečetné osady pod ním: rozeznáváme klášter králický, Orlici, Hedeč, Křížovou Horu nad Mor. Červ. Vodou, Studánky s pout. kost. sv. Linharta nad Šilperkem, údolí Březné, v němž leží Šilperk i četné osady, z části viditelné. Kdo nechce vrátiti se stejným směrem k JV., sestoupiti 3 *km* do Šilperku, nebo zpět jíti do Rýdrovic, jde přímo k Z. 5½ *km* do Výprachtic, kdež dle č. 5. dá se buď k J. údolím Sázavy do Lanškrouna (celkem návrat 17 *km*) nebo v pr. Výprachticemi na Suchý Vrch (ještě 9 *km*) aneb konečně k S. podle zemských hranic k Valteřicům (Neudorf a dále podle hranice až na Bukovou 958 *m* viz str. 128) se sestupem k J. do Čeňkovic (7 *km* při tom pěkný výhled k Jablonému) a z Čeňkovic buď 6 *km* na Suchý Vrch (jako při č. 5) anebo přímo přes Bystrc (viz str. 128) 8 *km*) do Jabloného.

U stanice Třebovice odděluje se trať moravské dráhy velkým obloukem kolem vrchu na Rovině (v pr.) do

Annenských Studánek (viz výše str. 137.) a dále k JV. podle Hřebečovského Hřebene, míjíc stanice *Mladějov* a *Kuncinu,* do

Mor. Třebové, jež s Kuncinou, Sušicí a Linharticemi tvoří rozsáhlé osídlení. Třebová je od 13. stol. něm. město s gymnasiem a reálkou, má farní chrám znovuzříz. r. 1726 s krásnými freskami od rodáka Supera, got. kostel hřbitovní, původně Lad. z Boskovic r. 1429 vystavěný, nyní lichtenštejnský krásný zámek; po smrti Otokarově dobyl Třebové Záviš z Falkenštejnu proti zpupnému pánu Bedřichu ze Schönburku. Minuvše pak *Linhartice* a *Rozstání,* stihneme stanici

Trnávku, městys s nedalekými zříc. hradu Starého Cimburka.

Od stanice Rudoltice, z níž jde místní dráha do Lanškrouna, pokračuje trať na Moravu přes Zihlínek a Krasikov do malebného údolí Sázavy, kterouž několikrát překročivše stihneme stanici

Hochštýn, za kterouž setkáme se s Březnou od Šilperka přicházející a lesnatou, půvabnou dolinou pronikneme do otevřené polohy u

Zábřeha, jejž Němci, mající tu menšinu, překřtili na Hohenstadt. Střed Kravařska, proslulého svým skotem, také střed těžkého národnostního zápasu, jejž tu podněcuje něm. továrník Brass. Osada česká stávala tu již ve 13. století a husitism českobratrství měly tu silnou oporu. R. 1468 poražen byl tu vojevůdce Jiřího z Poděbrad Kostka z Postupic odbojnými pány moravskými a smrtelně raněn v Zábřehu zemřel. Za shlédnutí stojí tu krásný farní chrám. V Zábřehu trati se dělí. Jedna vede k Olomouci (viz trať V.), druhou sledujeme tuto k SV. širokou rovinou Moravy podle *Postřelmova* (v l.) ku stoku (v pr.) Moravy s Desnou a dále podle Desné ke stanici

Bludovu, ½ hod. od stejnojmenného města, kdež se opět tratě dělí.

Z Bludova na Praděd.

Odbočka z moravsko-slezské horské dráhy vede dále údolím Desné pod Brousnou do

Šumperka, zněmč. města, jež je hlavním sídlem mor. plátenictví, dále podle zast. *Vykýřovic* na stanici

Petrovice-Losín, kdež se tratě dělí. Krátká místní dráha vede do *Sobotína,* delší tratí přes Rejpotín, Losín lázně, Losín Velký, Wiesenberk a Rejpotice do *Koutů* (Reutenhau). Na Praděd vystupujeme tu čtyřmi směry:

a) **Ze Sobotína na Praděd.** Sobotín, (Zöpten, host. u nádr., 10 min. od stanice host. u hutníka) rozkošně položená ves s hutěmi bar. Kleina. Na blízku (1½ hod.) **Rauchbeerstein** (790 *m*) se skvostnou vyhl. Žlutě a modře znač. cesta vede od host. u hutnika. — Žlutě a zeleně značkovaná cesta (zelená ukazuje) vede nás přímo od nádraží (ves zůstane v pr.) do *Teplice* (1¼ h. Wermsdorf host. Kubíčkuv) a dále údolím stále užším do malebné kotliny, kde obrátíme se ostře v pr. a příkře stoupáme hodinu lesem podle Merty (pozor! po ¼ hod. stoupání vděčno odbočiti k místu, kde Merta z úzké sluje vyvírá; místo se skvostným rozhledem). Opustivše Mertu, vinutou cestou vzhůru jsme za 4 hod. na hřebeni, u **Myslivny Františkovy** (1183 *m*) ještě 2 hod. od Švýcarství na Pradědu): Je tu 7 loží, úředníci panští mají přednost). Krásná poloha a vyhlídka, zejména od bodu 5 min. vzdálen. na Praděd, Vys. Holi, Medvědí Kameny, Petrštýn, do okolních úvalů na Teplice, holé

hřebeny Májové Hory (1381 *m*). Zeleně a červ. znač. cesta vede dále na hlavní hřeben Májové Hory a po hřebenu červeno-žluté značky přes Vys. Holi (1464 *m*), Petrův Kámen (1446 *m*) na vrchol Praděda (1490 *m*) a dále ku Švýcárně (1364 *m*) pod Malým Pradědem. (6 hod. Další viz níže). Jiná cesta vede od Myslivny zeleně-bíle znač.) k S. podle pramenů Desné do *Kamenného příkopu* (Steingraben), odkudž možno jíti dále podle Desné do Koutů; v pr. z Kam. příkopu, jehož skalní stěny vysoko se tyčí a v kaskádách voda tu přes balvany se vrhá, stoupáme přímo na Praděd a odtud k Švýcárně.

b) **Ze Sobotína po hřebenu na Praděd.** Silnicí k Rýmařovu (Römerstadt) až k host. *u skřítka* (z. Berggeist), kdež v l. odbočuje červeno-žlutě značk. cesta k *Ztraceným kamenům* (1155 *m*) a dále přes *Horndlstein* ku skalní skupině *Backofenstein* (1333 *m*) zvané, od níž přijdeme k Alfrédově chýši (host.) v krásné horské poloze a po hlavním hřebenu k *Jelení studni* (1366) a třem studánkám, kde se cesty dělí: v l. k Mysl. Františkově (1/2), přímo dále po hřebenu na Vys. Holi, Petrštýn a Praděd a k Švýcárně (7 3/4 hod.) jako při *a*).

c) **Losín-Praděd.** Z Losina buď k nádr. v Sobotíně anebo přímo přes Maršovice do Teplic a dále dle *a*) nebo *b*) 7 až 8 hod.

d) **Kouty-Praděd.** Od stanice (Dům turistů) zeleně a bíle znač. cesta vede podle mysl. údolím mladé ještě Desné silnicí Frývaldovskou 2 1/2 *km*. načež ji opouštíme v pr., jdouce 1/2 *km* k rozc., v pr. podle Desné dále do Kamenného příkopu (Steingraben), a velice malebnou partií téhož v l. na Praděd (3 1/2 hod.) nebo přímo dále podle Desné k mysl. Františkově (1/2 hod.); v l. od rozc. dle červených a bílých značek přímo k Švýcárně (1 3/4 hod.).

V krajině hovoří se většinou německy, i v boudách a hostincích, tuto lze však také česky se dorozuměti; dělný lid je většinou český.

Moravsko-slezská horská dráha.

Z *Bludova* (stanice) obrací se trať mor.-slezské horské dráhy podle Moravy k SZ. přes stanici Bludov město (v pr.) podle zast. *Chromeč* (v l.) do užšího a malebnějšího úvalu u Bohutína (v pr.) a Klášterce (v l.), v širší dolině Moravy mine stanici *Rudu* se zámkem a podle zast. Komňátky a stan. Bohdíkova stihne křižovatku

Hanušovice, jíž dotkla se již naše trať III. na str. 135. Odtud vede přímo dále přes Jindřichov (brusírny dřeva a papírny) do

Nového Losína (host. Frömmelův), odkudž vede vděčný přechod směrem (na Sněžník přes Staré Město, str. 135.) na

Praděd a sice *a*) do *Rejpotic a Koutů*: Žlutě a červ. značk. cestou na Dreistein (vyhl. 928 *m*) a odtud dále dle těchže nebo modro-červ. značk. do Rejpotic (3 hod.) nebo kratčeji přes Primiswald (778) za 2 h. Dále jako na str. 136.

b) Do *Vel. Losína* cestou žlutě a červeně značenou (vděčná partie) na Dreistein, pak dle značek červenobílých přes Hirschfelsen do Vel. Losína a lázní (4 hod.), odtud dále jako na str. 136.

Minuvše Franzenthal v úzkém údolí, stihneme stanici

Koldštýn (městečko, host. na rychtě [Vogtei], Koruna), Ls., ku které přes Staré Město směřuje turistická cesta z Kladského Sněžníku. Pěkný park na malebném skalí. Vyhl. od malé zříceniny půvabná. Tuhové doly. Odtud možno cestu ze Sněžníku dále prodloužiti přes

Dreistein a **Fuhrmannstein na Praděd:** Zelenomodré značky vedou nás na Vozkův Kámen (Fuhrmannstein 1377 *m* vrchol s 8 svorovými útesy, z nichž jeden přístupný poskytuje vděčnou vyhl.; odtud žlutočervené a červenomodré na Šerák (Hokšár 1351) mohutnou skalní hmotou, složenou ze staurolittu a andalusitu, pod jejímž srázem leží ochranná chýše Jiřího. Odtud dále viz níže z Ramsova.

Za Koldštýnem mineme brzy stanici Ostružnou (Kohoutův host.) a hned v zápětí důležitější zastávku

Ramsov ve výši 742 *m* (Fröhlichův a Priessnitzův host.), v sedle, kde dráha křižuje hřbetní čáru západní končiny Jeseníku a odkudž podniknouti možno Jeseníkem skvostnou partii na

Praděd přes Šerák. Do zast. Ramsovské (753 *m*) stezkou modře a žlutě značenou za $1^1/_2$ hod. na trojboký vrchol Šeráku (Hokšáru 1351 *m*). Sem vedou také bílé znač. z Oruužné, jež spojena je se St. Městem přes Kronfelstal tur. cestou $1^1/_2$ hod. Na vých. svahu Šeráku, jehož vrchol složen je z andalusitu a staurolittu, horský host. (Jiřího, 25 loží po 2 K) a pěkná odtud vyhl.

Od Šeráku hraničnou stezkou jen 2 *km* na *Keperník* (1424 *m* n. m.), s něhož zahlédneme pověstný Vozkův Kámen (Fuhrmannstein 1377 *m*) rovným směrem k jihu; vrchol ten tvoří dvojitá skála fantastického útvaru, jenž dal podnět zvláštní pověsti místní. — Dvakráte sestoupíce až na 1200 *m*, kde mineme vymřelý les staletých kmenů (hřbitov), dospějeme podle červenomodrých značek na svah *Červeného vrchu*, pak na vrchol (1333 *m* s vyhl. do údolí Bělé k Domašovu a Frývaldovu, v několika minutách pak ku kostelíku *U Studánky* (Bründlheide). Na nízkém návrší stojí tu kaplička, dále útulný hostinec a pod tímto hned studánka se zázračnou vodou. O pouti (22./7.) přijíždí sem venkovský lid z osad okolních na žebřinových vozech: na památku kupují si cukrové růžence. Od Studánky je pěkný rozhled hlavně k jz. k Losínu a Zábřehu. Další cestou k jjv. po 3 *km*. sestoupíme lesem až na 1011 *m* a křížíme silnici z Koutů do Domašova (host. na křižovatce). Do příkrého svahu opět stoupáme dle červenomodrých značek na Malou horu Jezerní, kde míjíme horské močály plné ostřic, sítin, klikvy a rašeliníku (ze křů jen vrby, olše a smrčí se zde střídají, a ponechajíce hlavní vrchol Vel. hory Jezerní trochu v levo, dorazíme ke *Švýcárně*. (Od silnice $5^1/_2$ *km*) dobrý horský host. v poloze velmi studené, r. 1887 kníž. Lichtenštejnem zřízený; přímo do vrchu k vých. po $^3/_4$ hod. můžeme vystoupiti na vrchol *Praděda*, nejvyšší to bod Jeseníka (1490 *m* n. m.) znač. cesta vede podle svorových útesů — Tafelsteine, na nichž rostou vrby *Salix herbacea a lappona* a šíchy *Empetrum nigrum*. Témě toto celkem zaoblené tvoří zvětralé skály s šedozeleným trávníkem; ve skulinách balvanů na straně severní roste drobounká vrba polární Salix herbacea. Na vrcholi duje skoro nepřetržitě vítr a rozhled je daleký až ku Karpatům, leč pro oblou formu temene

třeba měniti místo pozorovací, bychom celý obzor obhlédnouti mohli. Ve středu vrcholu ukaz. cest.; k jihu vedoucí stezka brzy se ztrácí a proto směrem tím se nikdo nevydávej. Nedaleko hranič. kámen na rozhraní tří panství. Dle červ. žlutých značek sestoupíme na cestu, jež od Švýcarny stezkou po moravském svahu hřebenu vede (5 *km*) k *Petrštýnu* (Petr. kamen. 1446 *m*); na příkrém svahu slezském k sv. dojdeme útulné *Ovčárny* (Schäferei). Ovčárna postavena byla as před 25 lety místo bývalé chaty Petrštýnské, jež stávala výše na svahu; v chatě té zemřel r. 1864 brněnský professor Bedř. Kolenatý, o výzkum Jeseníka, hlavně přírodnický, velmi zasloužilý muž. Ve společenské místnosti Ovčárny spatříme starožitnou fotografii Kolenatého; též čteme tam varovnou vyhlášku mor.-slezského spolku Sudetského, jímž se cestující upozorňují, by mimo stezky v horách nechodili, by při honu na divokou zvěř nebyli postřeleni.

Cestou stoupající k jz. vystoupíme (1½ *km*) na *Vysokou Holi* (1464 *m*), pod níž k j. prostírá se 200 *m* hluboko t. zv. Velká Kotlina, eldorado botaniků. Travnatá louka tato má velkou rozlohu, obrácena je proti slunci a větší počet pramenů rozryl svahy její; zde příroda rozvíjí se netknutá lidskou rukou, i plno tu vzácných druhů horských rostlin.

Od Vys. Hole k vých. odděluje se nižší větev horská, jež kolem Karlsbrunnu je ve spojení se skupinou horskou kupy Urlichovy jv. od Frývaldova.

S Praděda i Ovčárny vedou stezky k vých., jež se pojí krátce pod Ovčárnou ve vozovku do Karlsbrunnu; též lze jíti tamtéž stezkou kolem Pradědovy boudy po levé stráni údolí Bělé. — Od Vys. Hole 3 *km* k jz. *Májový Vrch* (1381 *m*), po jehož svahu severním vede stezka od Ovčárny k loveckému zámečku (mysl.) a zároveň *hostinci Františkovu* (Franzensjägerhaus viz st-. 140), jenž má nejkrásnější polohu ze všech host. sudetských. Leží na hřbetu odbočujícím od dosavadního směru hlavního hřebenu horského k sz. a končícího Mravenčím vrchem (Ameisenhübl 1341 *m*, má vlastní oddělenou horskou holi). Z Fr. myslivny pěkná vyhlídka zvl. na sudetské pásmo hlavní s Pradědem, pod nímž černají se lesy hlubokého údolí Tisé. Odtud lze po 2 *km* k jz. přijíti značenou cestou k potoku, podle něhož dál vozovkou dostihneme Teplice (Wermsdorf) a Sobotína nebo k S. sestoupiti do malebného Kamenného Příkopu a jíti do Koutů (str. 140).

Leč sledujme ještě dále k jz. hlavní hřeben Jeseníka. Od Májového vrchu 1 *km* dále na *Jelení Hřbet*, po ½ *km* na jižním jeho sklonu přijdeme k Jelení studánce s pramenitou vodou. Nedaleko odtud k j. křemenný lom. Odtud 1 *km* k z. Břidličná hole (1355 *m*), odtud nádherný rozhled do Moravy, na táhlé hřbety Bezkyd, k sz. pak na oblý vrchol Kladského Sněžníka i vzdálenější Krkonoše jako bašta příkrá od Slezska pruského vystupující. Dále odtud po 2 *km* k j. za Pecovými Kameny (1312 *m*) sestupujeme již po hřbetu se snižujícím do lesa k Ztraceným kamenům (1½ *km* k jz.), načež dále cestou lesní 2 *km* k jihu vedoucí dospějeme na průsek, po němž stezka pohodlná dovede k hostinci »u Skřítku« (viz str. 222).

Z Ramsova na Kladský Sněžník. Devítihodinná partie pro přátele cestování osamělými horskými krajinami. (Proviant s sebou. Voda jen na Saalwiesen.) Od Priessnitzova host. v Ramsové dle modrožlutých značek v pr. (pěkný pohled zpět) na hřeben (*Wetzstein Kámen* 1128 *m*, žádná vyhl.), dále skoro po rovině hraniční cestou až na **Fichtlich** (2 hod. 1109 *m*, rozhraní Moravy, Rak. Slezska a Kladska, vyhl. rozc.). Dáme se dále dle žlutobílých značek přímo po hřebenu a hranicí mezi Moravou a Kladskem na Saalwiesen (3¾ hod. 1022 *m* a bohatá flora, skvostná **vyhl.** k S. Žlutočerv.

značky k St. Městu). Dále po Hřebenu s občasnými výhledy na *Rauchenberg* (1008 *m*) a do sedla *Platzenbergu* 847 *m*), jímž vede silnice ze St. Města do Viléмova; ještě $1^1/_2$ hod. hraniční stezkou, jež místy v trávě téměř zaniká, nežli nastane příkré stoupání na Sněžník, kde setkáme se s červenobíle znač. stezkou od St. Města; brzy pak rozc., kde možno buď jíti přímo dále k rozhl. cís. Viléma ($8^1/_2$ hod.) a odtud k Švýcarství (9 hod.) nebo v l. k Švýcarství a odtud na vrchol.

Dráha horská spěje ještě k S., pak k V. k Horní Lípové a stanici

Dolní Lipové, Lz., založené »přírodním« lékařem Janem Schrothem, jenž své nemocné léčil žízní, suchými houskami a pocením. Dietetický léčebný ústav jím založený navštěvován je ročně asi 700 osobami; je tu moderně zařízený lázeňský dům s parkem a pomníkem zakladatele lázní. Ves má asi 3000 ob. Rs. v láz. domě a host. G. Weidlicha a Fr. Weidlicha. 5 *km* dále stihneme stanici

Frývaldov, město asi se 6500 obyv., na stoku Stořice a Bělé, jež proslavil »přírodní« lékař P r i e s s n i t z, který v blízkém **Gräfenbergu** (1826) založil první vodoléčebný ústav s vodou pramenitou (4·3—8·8° C), dosud evropskému jménu se těšící.

Mnoho láz. hostí bydlí i ve Frývaldově, kde je dobrý host. *u Koruny* se zahr. a Kretschmarův. Hotel u nádraží. V Gräfenberku *Priessnitzovy láz. domy* (pok. 2·40—6 Mk, sníd. 60 h), villy atd. Rs. v láz. domě, Anenském dvoře (ob. 1·40—2 K, pense 4 K). Láz. taxa v Gräfenberku 16 K, (v t. zv. Kolonii se Ziffovým Sanatoriem 12 K), pro dvoučl. rodinu 25 K, pro 3 i vícečlenou 34 K. Ve Frývaldově a České Vsi 8, 13 a 16 K, děti a čeleď 2 K.

Z Frývaldova na Praděd.

Až do *Domašova* (8 *km*) možno dvakrát denně užíti pošty (za $1^1/_4$ hod. 80 h); vozem z Frývaldova až do *Waldenburgu* (host. *Schubertův* 12 *km*, 3 h. pěšky, pov. $1^1/_2$ hod. asi 10 K). Odtud dále dle bělozelených značek silně stoupající cesta $2^3/_4$ hod. na Praděd podle Vys. Vody k vodopádu (Huhfall, vysoký, ale mívá málo vody; kdo chce jíti pohodlněji, jde dále ještě sjízdnou cestou až od Jablоné (Gabel) a odtud dle značek k Švýcárně. Sestup po případě do **Karlsbrunnu** (viz níže str. 144) neb Sobotínu (str. 140), přes Mysl. Františkovu do Koutu (viz str. 140), nebo přes Šerák do Ramsova ($6^1/_2$ hod. str. 141).

Z Frývaldova vede dráha dále do

Mikulovic, odkudž odbočkou na

Cukmantl s hojně navštěvovaným vodoléčebným ústavem. Dále pak za Mikulovicemi stihneme železn. uzel

Ziegenhals již v pruském Slezsku. Sem přistupuje trať

od Krňova a pokračuje přes Nisu, Otmachov a Kamenec-Střelín (na str. 134.) k Vratislavi. Kdo chce si cestu zkrátiti směrem tímto, může již z Lipové jeti do Otmachova.

Trať V. Zábřeh. Olomouc. Bruntál. Krňov. Ziegenhals.

Tato trať je vlastně jen zaokrouhlující tratí orientační, která k Jeseníku jen dvěma krátkými odbočkami (z Bruntálu a Heřminovy) se přibližuje. Nesledujeme ji tu proto podrobně, nýbrž jen hlavní její body vytkneme. Ze Zábřehu (viz str. 139.) vede nás dráha přes Lukavici, Mohelnici, Horoušany-Loštice, Červenku a Štěpánov do

Olomouce, druhdy hl. města Moravy, jehož úplně české okolí udržuje v čilosti velkou českou menšinu v městě, jíž národní povinnosti ukládají těžké zápasy. Našinec neopomene vyhledati Nár. Dům. Odtud pak sledujeme trať k Opavě přes Krňov, kde zajímá nás stanice

Bruntál s odbočnou tratí do

Malé Moravy (3—4krát denně, 23 *km* za 1 hod. 40 min.), odkudž černočervené značky vedou přímo na Praděd. Odtud máme jen 6 *km* do **Karlsbrunnu**; nebo jedeme tratí opavskou až na stanici

Heřminovy, odkudž denně čtyři vlaky jedou do

Vrbna (22 *km* za 67 min.). Odtud pak máme 9 *km* do

Karlsbrunnu, Lz., ležícího v údolí Bílé Opavy uprostřed rozsáhlých lesů, odkudž je nejvyšší horská skupina Jeseníku s Pradědem nejkratčeji a nejpohodlněji přístupna.

Lz. ve výši 779 *m*, jsou nejvyšším a jednoduchým láz. mestem v Sudetách. Svěží podnebí, velmi příjemné za letního vedra, železité kyselky, lázně slatinné, jehličnaté a ústav vodoléčebný. Láz. taxa dle doby pobytu 4—40, had. taxa rovněž 1·20—20 K. Láz. dům pohodlně zařízený. Byty ve villách 12—36 K týdně jen se snídaní a svačinou, strava i byty v host. Grossmannově (láz. dům) a Jauerniggově (chválí se). Denně dvakrát pošta do Vrbna (1 hod. za 1·20 K), odtud do Cukmantlu (29 *km*, $2\frac{3}{4}$ hod. 1·60 K a odtud omnib. až k nádr. v Ziegenhalsu (39 *km*).

Z Karlsbrunnu na Praděd. Pohodlná cesta vede od myslivny dle značek červenočerných do *Hubertova* (Hubertuskirche) s dobrou rs. Jaunernigovou (pok 1·60 K) s vyhaslou vys. pecí, zámečkem a kaplí. Odtud dále dle značek k záp. přes Opu, pak v pr. podle potoka, po 10 min. můstkem přes vodu, po 2 min. zpět od vody vzhůru na Mechovinec (Mooslehm) Po 20 min. za druhým můstkem přes přítok Opy a dle ukaz. k *vodopádu Opy* v romantickém okolí; dále až k rozc.: v l. k Ovčárně a dále jako na str. 140 ($1\frac{1}{4}$—2 hod.)

Trať opavskou sledujeme až do Krňova, odkudž odbočkou přes Ziegenhals spojujeme se s tratí IV.

Orlické Hory s výšin u Opočna. (Dle prof. dr. K. ryt. Kořistky.)

Hřeben Kladského Sněžníku. Pohled od P. Marie u Králík. (Dle prof. dr. K. ryt. Kořistky.)

Rejstřík jmen místních.

OBSAH.

Vyobrazení.

Mapy:

Vyobrazení v textu: